

Det aldrende samfund - grund til bekymring?

**Resumé og redigeret udskrift af høring
i Folketinget den 20. april 2001.**

Teknologirådets rapporter 2001/6

Det aldrende samfund – grund til bekymring?

Resumé og redigeret udskrift af høring i Folketinget
den 20. april 2001

Teknologirådets sekretariat:

Ida-Elisabeth Andersen (projektleder)

Morten Jastrup (informationsprojektleder)

Anne Weber (projektmedarbejder)

Henriette Pedersen (projektmedarbejder)

Vivian Palm (projektsekretær)

Resumé og redigeret udskrift:

Nyhedsredaktør, cand. comm. Lillian Lykke Andersen

Omslag: Bysted Hovedkvarteret A/S

Tryk: Folketingets Trykkeri

ISBN: 87-90221-59-1

ISSN: 1395-7392

Rapporten bestilles hos:

Teknologirådet

Antonigade 4

1106 København K

Telefon 33 32 05 03

Fax 33 91 0509

E-mail tekno@tekno.dk

Medlemmerne af Fremtidspanelet og
den faglige baggrundsgruppe fremgår af bilag 3 og 4.

Rapporten findes også på Teknologirådets

hjemmeside www.tekno.dk

Teknologirådets rapporter 2001/6

Indhold

FORORD	1
RESUMÉ: EN UDFORDRING MED NYE MULIGHEDER	2
BAGGRUNDSGRUPPENS OPSAMLING	12
REDIGERET UDSKRIFT:.....	13
INDLEDNING.....	13
IVAR HANSEN	13
GÖSTA ESPING-ANDERSEN	16
CHRISTINE E. SWANE	18
SPØRGSMÅL FRA FREMTIDSPANELET	21
DEMOGRAFIEN I DANMARK.....	28
HANS OLUF HANSEN	28
BERNARD JEUNE.....	30
SPØRGSMÅL FRA FREMTIDSPANELET	33
DE SAMFUNDSØKONOMISKE KONSEKVENSER.....	36
PER CALLESEN	36
PEDER ANDERSEN	38
JESPER JESPERSEN	40
SPØRGSMÅL FRA FREMTIDSPANELET	42
DET ALDRENDE INTERNATIONALE SAMFUND	48
JØRGEN ELMESKOV	48
FRITZ VON NORDHEIM.....	50
SPØRGSMÅL FRA FREMTIDSPANELET	52
GRUND TIL BEKYMRING FOR DET ALDRENDE SAMFUND?	56
TORBEN M. ANDERSEN	56
LOUISE LENZ HANSEN.....	59
HENNING KIRK	61

SUSANNE KROGH PEDERSEN	63
SPØRGSMÅL FRA FREMTIDSPANELET OG DEBAT	65
AFRUNDING	77
ERIK HOFFMEYER	77
BILAG	81
PRÆSENTATION AF OPLÆGSHOLDERE	82
SKRIFTLIGE OPLÆG	89
DET STARTER MED BØRNE- OG FAMILIEPOLITIKKEN (GØSTA ESPING-ANDERSEN)	89
HVAD FORSTÅS VED ALDER OG ALDRING? (CHRISTINE SWANE)	94
AKTUEL OG FORVENTET BEFOLKNINGSUDVIKLING I DET "ALDRENDE" SAMFUND (HANS OLUF HANSEN)	102
ALDRINGENS DEMOGRAFI OG DET LANGE LIV (BERNARD JEUNE)	112
USIKKERHEDEN I DE ØKONOMISKE FREMSKRIVNINGER (PER CALLESEN)	124
PRESSET PÅ DE OFFENTLIGE UDGIFTER OG MULIGE LØSNINGER (PEDER ANDERSEN)	130
NOGLE SAMFUNDSØKONOMISKE KONSEKVENSER AF DET "ALDRENDE" SAMFUND (JESPER JESPERSEN)	136
DET ALDRENDE INTERNATIONALE SAMFUND (JØRGEN ELMESKOV)	141
SAMFUNDSPOLITISKE TILPASNINGER TIL DEN EUROPÆISKE BEFOLKNINGS ALDRING (FRITZ VON NORDHEIM)	157
GRUND TIL BEKYMNING FOR DET ALDRENDE SAMFUND? (TORBEN M. ANDERSEN)	173
DET ALDRENDE SAMFUND - BEHOV FOR MENNESKET (LOUISE LENZ HANSEN)	179
"DE ÆLDRE" - EN FORÆLDET KATEGORI (HENNING KIRK)	185
MAN ER FØRST GAMMEL NÅR MAN DØR (SUSANNE KROGH PEDERSEN)	191
HVAD ER DET FOR ET SAMFUND, SOM DE ÆLDRE GENERATIONER ØNSKER AT EFTERLADE TIL EFTERKOMMERNE? (ERIK HOFFMEYER)	197
OVERSIGT OVER FREMTIDSPANELETS MEDLEMMER	199
OVERSIGT OVER BAGGRUNDSGRUPPENS MEDLEMMER	200

Forord

Denne rapport er en redigeret udskrift af høringen: Det aldrende samfund: grund til bekymring? – som Teknologirådet afholdt på Christiansborg den 20. april 2001 for Folketingets Fremtidspanel om det aldrende samfund.

Folketingets partier har udpeget 20 medlemmer til Fremtidspanelet om Demokrati og velfærd i det aldrende samfund (se liste over medlemmerne i bilag 3). Fremtidspanelet vil i årene 2001 og 2002 afholde fire offentlige høringer på Christiansborg om de udfordringer, som den ændrede alderssammensætning af befolkningen stiller samfundet overfor.

Fremtidspanelet skal være med til at skabe overblik over de mange udfordringer, nye problemstillinger og nye muligheder i forhold til arbejdsmarked og hverdagsliv, som ændringerne i befolkningens alderssammensætning fører med sig.

Det er de sociale, økonomiske, kulturelle m.fl. konsekvenser af denne demografiske udvikling, som er omdrejningspunktet for Fremtidspanelet's arbejde og ikke ældrepolitik, som ser mere isoleret på forholdene for de ældre. Det er en ambition, at Fremtidspanelet anskuer det aldrende samfund og de politiske opgaver i det, på tværs af generationer og i et livsløbsperspektiv.

Medlemmerne af Fremtidspanelet skal søge at nå til enighed om, hvilke udfordringer for det aldrende samfund, som har behov for politisk bevågenhed, på kort og på langt sigt. Altså: hvilke opgaver stiller det aldrende samfund Folketinget og andre politiske beslutningstagere overfor?

I denne første høring for Fremtidspanelet præsenteredes og udfordredes den eksisterende viden om de samfundsøkonomiske og fordelingsmæssige udfordringer, som det aldrende samfund stiller samfundet overfor.

Rapporten indledes med et resumé, som giver læseren mulighed for at orientere sig i nogle af de centrale spørgsmål, der blev diskuteret på høringen. Herefter følger en side med seks punkter, som projektets baggrundsgruppe fremhæver som de vigtigste indsigter, der kom ud af høringen. Herefter findes en udskrift af alle oplæg med påfølgende spørgsmål fra og debat med politikerne i Fremtidspanelet. Oplægsholderens skriftlige oplæg er trykt som bilag bagest i rapporten.

Næste høring for Fremtidspanelet har titlen: Det aldrende samfund: er der behov for ændringer på arbejdsmarkedet? – og finder sted den 26. oktober 2001 på Christiansborg.

Yderligere oplysninger om Fremtidspanelet fås på Teknologirådets hjemmeside www.tekno.dk under punktet ”Fremtidspanel”. Her finder man desuden en oversigt og et baggrundsnotat om de planlagte høringer samt to notater: Alexander Schaumanns gennemgang af regeringens og Det Økonomiske Råds arbejde på området – og en rapport fra Teknologirådets rundspørge til alle ministerier om deres igangværende arbejde med at forberede samfundet på det aldrende samfund. På Teknologirådets hjemmeside www.tekno.dk er der yderligere adgang til et debatforum om Det aldrende samfund, som alle interesserede opfordres til at skubbe gang i.

Teknologirådet maj 2001
Ida-Elisabeth Andersen
projektleder

Resumé:

Det aldrende samfund - en udfordring med nye muligheder

I dag er der 800.000 personer over 65 år eller derover. Fra omkring år 2033 vil tallet næppe være under 1,2 millioner ud fra de forhold vi kender i dag. Skal det betragtes som en trussel eller en mulighed for velfærdssamfundet? Om der er grund til bekymring i forbindelse med det aldrende samfund gav en lang række oplægsholdere deres bud på ved Teknologirådets høring i Folketingets Fællessal 20.4.2001.

Udfordringer og muligheder

Folketingets formand Ivar Hansen åbnede således den første af fire høringer med at sige, at det var meget bevidst at man havde valgt at kalde høringen "det aldrende samfund", fordi man mener, at den ændrede alderssammensætning ikke kun byder på udfordringer, men også på nye muligheder. Han hilste høringen velkommen og betragtede den som en mulighed for politikerne til at dykke lidt dybere i forskellige problemstillinger end der er tid til i dagligdagen. Endelig sagde Ivar Hansen, at han ser høringerne som en del af Folketingets projekt om bedre lovkvalitet, som retter sig mod mere åbenhed og omhyggelighed i lovgivningsprocessen.

Børn og unge er fremtidens pensionister

Vil man opstille en vision for det danske samfund i 2040-2050, så må man se på forholdene blandt de unge i Danmark i dag. Professor i sociologi ved Universita Pompeu Fabra i Barcelona, Gösta Esping- Andersen, pegede således på at den skæve befolkningsfordeling hverken kan løses ved indvandring eller ved en udvidelse af den kvindelige arbejdsstyrke. Tværtimod er den uudnyttede reserve i Danmark de ældres egen arbejdskraft og arbejdsmuligheder. Han mente, at fremtidens helbredsprofil blandt de ældre vil gøre dem i stand til at arbejde flere år på arbejdsmarkedet.

Han pegede også på, hvor vigtigt det er at vedligeholde uddannelse og kognitive evner (evnen til at lære nyt) specielt i en tid, hvor den teknologiske udvikling går så stærkt. Det svælg i uddannelse og kognitive evner, der er mellem den del af befolkningen, der i dag er 60 år og dem, der er 40-45 år vil forsvinde. Der er ikke den store forskel i kognitiv kapacitet og uddannelsesmæssige ressourcer mellem dem, der i dag er 45, 35 og 25 år. Desværre er der i dag en gruppe unge (20-25%), som når de forlader skolen har for lav uddannelse. De vil få et dårligt liv i fremtiden.

I en fremtidig situation hvor folkepensionen kommer til at spille en mindre betydningsfuld rolle i hele pensionspakken vil det blive nutidens B-hold, der vil blive fremtidens B-holdspensionister, sagde Gösta Esping-Andersen og opfordrede til at man sætter ind uddannelses- og familiepolitisk for at undgå den situation. Om vi har råd til at blive gamle

handler om de ressourcer, vi kan akkumulere personligt gennem livet sammenholdt med det velfærdsstaten garanterer, sluttede han.

Generationerne skal i dialog med hinanden

Lægevidenskaben har for længst bidraget med ny viden om, at aldrig ikke behøver at være lig med sygdom. Den har man imidlertid svært ved at tage konsekvensen af, når det gælder holdningen til ældre medborgere. Den viden er nødvendig og vigtig, specielt når man skal tænke 20, 30 og 40 år frem i tiden. Institutleder Christiane E. Swane, Gerontologisk Institut ved Videnscenter på Ældreområdet pegede på, at der i dag ikke knytter sig bestemte væremåder og tankeformer til alder i modsætning til den biologiske forfaldstankegang, hvor man forestiller sig, at den arbejdsmæssige, sociale og mentale kapacitet går tabt med alderen.

Hun opfordrede til, at man skal være opmærksom på, hvordan man bruger sproget i forbindelse med aldring. Hun mente, at man fortsat skal tale om alderdom, men at man skal gøre det med den nye viden om aldring i baghovedet. Det er langt fra nok blot at indføre en alderspolitisk korrekt sprogbrug. Hun opfordrede endvidere til, at der bliver lovgivet mod aldersdiskrimination - ikke fordi hun mente, at lovgivning alene gør noget, men fordi det ville skabe en samfundsmæssig debat at rejse spørgsmålet politisk. Hun efterlyste, at holdningerne til ældrelivet bliver nuanceret, så man ikke længere ser de ældre, som mennesker, der er ude af stand til at klare sig selv og afhængige af samfundsmæssige ressourcer.

Det er svært at spørge om fremtiden

Befolkningsændringerne gennem de seneste årtier er først og fremmest knyttet til langtidssaldet i fødselstallet og reproduktion under erstatningsniveau, endvidere til et noget svagere dødelighedsfald gennem størstedelen af det 20. Århundrede, herunder et fald i ældredødeligheden, og endelig til dybtgående ændringer i den eksterne migration, ikke mindst i form af øget indvandring gennem de sidste 10 år fra lande og kulturer, som for manges vedkommende har stået modtagerlandet fjernt. Sidstnævnte har formentlig ligeledes langsigtet karakter. Den lave reproduktion og langtidssaldet i fødselstal og dødelighed har medført faldende befolkningsvækst og øget "aldring", dvs. voksende befolkningsandele i de midaldrende og ældre aldersklasser. Sammen med ændringerne i den eksterne migration har den lave reproduktion desuden bevirket tiltagende forskelle i befolkningens sociale struktur og dens etniske sammensætning.

Lektor i demografi ved Økonomisk Institut ved Københavns Universitet, Hans Oluf Hansen mente, at det er overordentlig vanskeligt, måske umuligt at udtale sig præcist og kvantitativt om disse konsekvenser, fordi den fremtidige fertilitet og det fremtidige arbejdsudbud med sikkerhed vil afhænge stærkt af udviklingen i den fremtidige indvandring, hvilket stiller seriøst prognosearbejde over for nye krav og udfordringer.

Danmarks Statistik tager i den (på høringstidspunktet) senest offentliggjort landsprognose udgangspunkt i dødelighedserfaringerne for 1997-98 og forventer et dødelighedsfald over de kommende 40 år svarende til en forøget forventet levetid på ikke

mindre end 5.3 år for mænd og 4.4 år for kvinder. Derudover forventes en fordoblet nettoindvandring fra 9.000 til 18.000 personer i perioden 1999-2015 fulgt af en konstant årlig nettoindvandring på 18.000 personer frem til år 2040. Det betyder at der i følge Danmarks Statistik vil være 1,4 mio. personer i alderen 65 år og ældre i år 2040.

Hans Oluf Hansen påviste i et scenario (med indvandring) et tal som var ca. 200.000 færre ældre omkring 2040 end Danmarks Statistiks beregning, hvilket fik ham til at konkludere, at hvis man ønsker at bruge befolkningsprognoser som politisk underlag til at belyse aldringens fremtidige velfærdskonsekvenser, er det helt afgørende at tage hensyn til, at befolkningen består af mange forskellige etniske og sociale grupper med forskellige behov og forskellig adfærd, samt at befolknings sammensætningen mange årtier fremover med sikkerhed løbende vil være under stærk forandring.

Han fandt, at det er en virkelighedsfjern beskrivelse af befolknings sammensætningen kun at beskæftige sig med dens alder og køn.

Antallet af personer i alderen 65 år og ældre vil næppe være under 1,2 millioner fra omkring år 2033 ud fra den viden, man har i dag og det er langt fra sikkert at den forventede forøgelse af antallet af ældre vil have forbigående karakter, konkluderede han.

At lægge liv til årene – ikke bare år til livet

En stigende ældrekvote vil selvfølgelig altid give anledning til generations- og fordelingsproblemer og dermed til bekymring, sagde lektor og institutleder Bernard Jeune, Institut for Sundhedstjenesteforskning og centerleder for Ældreforsknings-instituttet, Syddansk Institut, som på baggrund af sin forskning ønskede at rette interessen mod ældredødeligheden. Middellevetiden har været stagnerende i en ca. 20 års periode fra ca. 1975 til 1995. Alligevel er stigningen i antallet af ældre og hastigheden i stigningen på højde med de lande, Danmark sammenligner sig med.

Det skyldes ikke alene stigningen i den forventede levetid, men hovedsagelig et fald i ældredødeligheden og en tilsvarende udsættelse af aldersrelaterede sygdomme, et fald i sygdommenes alvorlighed og en forbedring af funktionsevnen. 24% af ældrebefolkningen er over 80 år, dvs. 200.000 personer. Om 35 år vil denne gruppe af de ældste muligvis blive fordoblet, som det er sket de sidste 50 år, hvilket svarer til omkring en halv million mennesker eller 1/3 af ældrebefolkningen. Man ved imidlertid ikke om det bliver tilfældet, understregede Bernard Jeune og drog paralleller til Hans Oluf Hansens pointe om rigtigheden af befolkningsprognoser.

Han pegede endvidere på, at man ikke må stirre sig blind på den fremtidige fertilitet og middellevetid, men nøje følge ældredødelighedens fortsatte udvikling og prøve at forstå, hvad det er for faktorer, f.eks. bedre behandling af sygdomme, bedre omsorg og pleje efter sygdom etc., der vil påvirke den fremtidige udvikling. I bestræbelserne på at forbedre alderdommen forlænger man den også. Hvis man bekymrer sig om det, bekymrer man sig også om de forbedringer, man selv har skabt og fortsat ønsker.

Han pegede på følgende for høringsdebatten relevante spørgsmål. Hvor meget af den øgede restlevetid kan man forvente at tilbringe som rask og uafhængig af hjælp. I hvor høj grad vil man i fremtiden kunne udsætte aldringen og forebygge ældresygdomme? Hvor meget kan funktionsnedsættelsen og sygdomsforekomsten sammenpresses tæt ved dødstidspunktet? Fremtidens pensionsudgifter afhænger af det samlede antal ældre og deres fremtidige restlevetid, men sundheds- og omsorgsydelserne vil også være afhængig af restlevetidens karakter. Det nytter med en aktiv forebyggende behandlingsindsats. I selve aldringen ligger der større ressourcer og tilpasningsmuligheder end man tidligere har antaget, sluttede Bernard Jeune.

Senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og reduktion af den offentlige gæld

Hvorvidt det aldrende samfund giver finansieringsproblemer i forhold til den offentlige sektor, var afdelingschef i Finansministeriet, Per Callesen ikke særligt bekymret for. Han havde forberedt sig på spørgsmålet om, hvorvidt han bekymrede sig mest for det globale overforbrug af naturressourcer eller den aldrende befolkning. Aldringen ville han ikke sætte øverst på listen, men han understregede nødvendigheden af at forberede sig.

Udsigten til flere ældre er kendt lang tid før det mærkes, derfor vil der ikke bagefter kunne findes gode undskyldninger for ikke at have forberedt sig. Specielt udfordringens forudsigelighed og mulighed for at gøre noget ved det forpligter politikerne.

Han understregede, at økonomisk vækst i samfundet i den private sektor ikke aflaster de offentlige finanser. Væksten påvirker skatteindtægterne og udgifterne nogenlunde proportionalt. Grundlæggende er det kun stigende privat beskæftigelse (eller arbejdstid), der aflaster de offentlige finanser. Det er andre forhold der påvirker økonomien, f.eks. kriser fra udlandet, befolkningens fremtidige krav om mere fritid; struktur- og arbejdsstyrkeproblemer.

Per Callesen understregede, at han ser tre bidrag til løsning på de fremtidige udfordringer med det aldrende samfund - vel at mærke hvis man politisk ønsker uændrede regler for offentlige udgifter og skat. For det første vil en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet have dobbelt effekt ved at øge beskæftigelsen og skattegrundlaget og samtidig reducere udgifterne til indkomstoverførsler. For det andet vil en fortsat reduktion af den offentlige gæld være afgørende, idet de offentlige nettoudgifter til renter kan falde i nogenlunde samme takt som stigningen i ældreudgifterne.

Endelig for det tredje vil udbetalingerne fra den private pensionsopsparing, som historisk har været skattebegünstiget, give skatteindtægter og dermed modregning i den offentlige pension. Om man sætter skatten op eller indtægtsgraderer de offentlige ydelser vil være en politisk overvejelse, tilbage står spørgsmålet om tilbagetrækning og offentlig gæld som de egentlige løsninger på problemet, sluttede han.

Ældre er ikke en byrde, men dog en økonomisk belastning for skatteyderne

Sekretariatschef Peder Andersen i Det Økonomiske Råd fastslog, at øget udgifts- og skattetryk vil blive konsekvensen af den kommende ældrebyrde og at det vil være uansvarligt ved tilrettelæggelsen af den økonomiske politik ikke at tage højde for det allerede nu og begynde at tale åbent om det. Han erklærede sig enig med Per Callesen i, at vækst ikke hjælper, så længe den lovgivning, som styrer fordelingen er, som den er.

Han var i øvrigt enig i at ændrede tilbagetrækningsregler og en styrkelse af arbejdsudbuds- og arbejdstidssiden må opprioriteres. Ligesom politisk accept af øget ulighed kan være med til at lette det økonomiske byrdeproblem ved f.eks. at indkomstgraduere de offentlige ydelser og indføre brugerbetaling. Det skal forstås i lyset af, at fremtidens ældre som gruppe vil være mere velhavende end i dag, ligesom indkomstspredningen blandt fremtidens pensionister vil blive forøget markant.

Det vil være urealistisk at forestille sig, at der i 2030 kan eksistere en situation, hvor en stor del af ældregruppen har en levestandard, der er højere end levestandarden for de fleste af dem, som er på arbejdsmarkedet, samtidig med at der sker store offentlige overførsler til ældregruppen. En fremtidig brugerbetaling kan endvidere udformes således, at uligheden mellem de ældre bliver mindre, sluttede Peder Andersen.

Fremtidens velstillede må indstille sig på en højere grad af brugerbetaling

Omkring 2% om året er det underliggende vækstpotentiale i dansk økonomi i fremtiden og herved adskiller den danske økonomi sig ikke fra de øvrige vestlige økonomier. Hvad betyder det den dag aldringsproblematikken topper i år 2030, spurgte professor i økonomi, Jesper Jespersen fra Roskilde Universitetscenter, og svarede, at det betyder, at man i Danmark har et potentielt nationalprodukt, som er dobbelt så stort, som det, man har i dag.

Jesper Jespersen var ikke enig i synspunktet om, at økonomisk vækst ikke skulle kunne reducere de fordelingsmæssige problemer. Han mente, at uanset hvordan "ældrebyrden" ansues vil der kun være tale om en relativ byrde, hvilket kan give fordelingsmæssige konflikter, hvis de erhvervsaktives forventning er en stigning i forbrugsmuligheder svarende til den årlige vækst. Han mente ikke, at der nødvendigvis vil blive tale om en reduktion i levestandarden for nogen befolkningsgruppe, hvis de nuværende velfærdsstatsprincipper opretholdes.

Øgede fordelingsmæssige konflikter vil komme til udtryk ved, at de erhvervsaktive personer skal give afkald på en stigende andel af deres realindkomster. Han sammenlignede den forestående situation med udviklingen igennem perioden 1960-2000, hvor velfærdsstaten blev udbygget, det private forbrug steg og arbejdstiden blev sat ned med et markant øget skattetryk til følge.

I lyset af at fremtidens pensionister vil have meget varierende indkomst og dermed forbrugsmuligheder og formueforskellene blandt pensionister vil blive dramatisk ændrede, pegede han på, at de velhavende pensionister må indstille sig på en højere grad af egenbetaling (ligesom den øvrige del af befolkningen) i form af et "brugerkort" ved betaling af nogle offentlige ydelser. Af brugerkortet kan det fremgå, hvor stor en andel egenbetalingen udgør, og den kan være bestemt af formue- og indkomstforhold snarere end af alder.

De fremlagte scenarier for dansk økonomi tyder på, at samfundsøkonomien vil vokse i et hurtigere tempo end forsørgerbyrden, hvilket kan give alle befolkningsgrupper mere velstand og fritid, hvis det er det, man vil politisk. Men det er også en udvikling, som vil kræve en stigning i det samlede beløb, der opkræves enten som direkte skat eller som brugerbetaling af såvel erhvervsindkomster som af private pensionsudbetalinger, sluttede Jesper Jespersen.

I den efterfølgende spørgerunde opfordrede såvel Peder Andersen som Jesper Jespersen politikerne til at være åbne og ærlige omkring problemerne og få meldt ud så tidligt som muligt, at man i fremtiden må regne med at en større og større del af dem, der er velstillede, kommer til at betale en større og større andel af ydelserne selv. Det betyder nemlig, at befolkningen kan begynde at tage højde for det - såvel i deres opsparings- og pensionsadfærd som i deres forsikringsadfærd. Det handler om troværdighed og ansvarsplacering.

Ikke dramatisk udvikling i aldringen i DK i.f.t. øvrige OECD-lande

I forhold til lande som Mellem- og Sydeuropa og Japan og Korea kan man ikke påstå, at der er nogen speciel dramatisk udvikling i aldringen i Danmark. I de nævnte lande vil antallet af ældre i forhold til antallet af personer i den erhvervsaktive alder stige meget kraftigt, fra 2-3 ældre i forhold til 10 i den erhvervsaktive alder til 6-7 ældre i forhold til 10 i den erhvervsaktive alder frem mod midten af dette århundrede. Udsigten til forløbet i de skandinaviske lande og i de engelsktalende lande må siges at være adstadigt, sagde underdirektør Jørgen Elmeskov fra OECD's økonomisk departement.

Mange af landene har gennemført reformer, men der er ikke sket ret meget endnu. Blandt andet reformerne har været nedbringelse af offentlig gæld, nedskæring af niveauet for de offentlige pensioner i forhold til lønniveauet samt en forsinkelse af tilbagetrækningsalder fra arbejdsmarkedet. Og selv i de lande, hvor der er virkelig mange ældre på arbejdsmarkedet, er de faktisk i beskæftigelse, så der er ikke noget, der tyder på, at der er naturlige barrierer for ældres beskæftigelse, understregede Jørgen Elmeskov. Han sluttede af med spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at designe specielt offentlige overførselssystemer på en måde, så de bliver mere robuste i forhold til usikkerhed omkring vækst og levetid?

Længere liv men kortere arbejdsliv

Aldringseksperter Fritz von Nordheim fra EU-Kommissionen efterlyste helt nye politikker i et helhedskoncept fremfor hovedsagelig at betone den nuværende forståelse af, at aldringen især

intensiverer behovet for politikker, der allerede i dag må anses for fornuftige og forsvarlige. Ifølge Fritz von Nordheim har EU-Kommissionen i forbindelse med EU's ældreår forsøgt at komme i dialog med befolkninger og formuleret diskussionerne om de offentlige budgetter i en anden sprogton end den sædvanlige.

Man har endvidere formuleret et overordnet paradigme, "aktiv aldring", som en slags strategi for at forholde sig til det forhold, at livet blandt andet handler om, at man bliver ældre.

EU-landenes generelle kultur består i, at man fornægter, at alle mennesker ældes, at man forsøger at fortrænge det forhold og at man hverken på det individuelle eller samfundsmæssige plan har offensive strategier for at gribe fat om de kulturskabte problemer. Befolkningens aldring er ikke noget nyt fænomen og det er heller ikke nogen ulykke, sagde Fritz von Nordheim og forklarede, at aldring ikke forekommer som følge af et svigt i samfundet.

Tværtimod er aldringen en naturlig konsekvens af succesen med at forlænge den gennemsnitlige levetid og kontrollere børnetallet. Den bør ikke frygtes og bekæmpes, men fejres og bydes velkommen. Han understregede at mulighederne i alle livets aldre bør udnyttes. Det nytter ikke, at vi har forlænget vores evne til at arbejde, samtidig med at vi har forringet betingelserne for at fortsætte med at arbejde. Man bliver på arbejdsmarkedet i dag ikke bedømt på sine individuelle kvaliteter og muligheder, men på den kronologiske alder. Her er et af de største problemer. For samtidig med, at det stigende antal ældre medborgere udgør et problem, er de samtidig en væsentlig del af den mulige løsning. Det gode liv er ikke at være pensioneret i 25-30 år og pensionssystemer skal primært fremme lysten til at arbejde, sluttede han.

Politisk troværdighed er at melde klart ud - tidligt

Diskussionen om fremtidens ældre handler ikke om placering af skyld, sagde professor Torben M. Andersen, Institut for økonomi, Århus Universitet. Finansieringen skal naturligvis blandt andet foregå via skatterne fra dem, der til enhver tid er erhvervsaktive. Velfærdssamfundet er indrettet med et stærkt kollektivt element, således at det offentlige stiller nogle ydelser til rådighed for de ældre i form af pensioner og en række tilbud f.eks. pleje, hospitaler etc. Når byrderne i fremtiden kommer til at ligge på nogle smallere skuldre, så opstår der et prioriterings- og fordelingsspørgsmål, sagde Torben M. Andersen.

Skal man fortsætte med de velfærdssystemer, man allerede har vil det for det første øge skattetrykket. For det andet må man se i øjnene, at der vil blive større ulighed blandt fremtidens pensionister, blandt andet fordi de i forskellig udstrækning er dækket af privattegnede pensions-ordninger og arbejdsmarkedspension. Når diskussionen om fremtiden er vigtig, skyldes det, at de vilkår fremtidens pensionister skal have, skal planlægges i god tid, således at man allerede i dag kan planlægge og beslutte, hvor meget man skal spare op. Det er også vigtige udmeldinger i forhold til de offentlige systemer og til arbejdsmarkedet. Når skattetrykket i dag er under tiltagende pres og internationaliseringen presser yderligere på, kan man ikke bare lade stå til og regne med at tingene løser sig hen ad vejen.

Det kræver politisk handling, understregede Torben M. Andersen. Politikerne vil kun være troværdige, hvis de tør handle og opstille de spilleregler, hvorefter befolkningen skal agere i fremtiden. Byrden for politikerne i dag er at melde klart ud, hvad befolkningen kan vente at stå over for. Det kræver en klar plan og en ny politik samt bred politisk opbakning, fremhævede Torben M. Andersen. Endelig sluttede han af med at sige, at det godt kan være, at man ønsker, at de ældre skal blive længere på arbejdsmarkedet, men man må ikke glemme, at tidlig tilbagetrækning i dag opfattes som et velfærdsgode.

Fleksibilitet, respekt, værdighed og tolerance er nøgleord i indretningen af fremtidens arbejdsmarked

Opgøret med kassetænkning og opretholdelse af stive strukturer og systemer kom under kraftig kritik, da projektmedarbejder i Mindscope, Louise Lenz Hansen appellerede til, at man revurderer det menneskesyn, hvorpå man har opbygget og indrettet arbejdsmarkedet.

Hun mente ikke, at det i sin nuværende form er til glæde for hverken de unge eller de ældre. Hun spurgte, hvorvidt tankegangen med forskudt arbejds- og tidsfordeling over en livsperiode virkelig er så fjern, at man i dag ikke kan tage hensyn til småbørnsfamilier, som ønsker nedsat arbejdstid eller til de ældre, som ønsker individuel nedtrapning. Hun pegede på, at en sådan politik ville give plads for uudnyttede, hengemte og undertrykte ressourcer og give alle mulighed for at opnå resultater ud fra individuelle behov og formåen. Samtidig med at den ville være med til at bryde en ond cirkel med marginalisering, udstødning og lavt menneskeværd.

Statens udgifter til overførselsindkomster kan muligvis ikke sænkes ad denne vej, men fleksibiliteten kan give mere for pengene, mente hun. De unge vil have personlige og faglige udfordringer i deres arbejde, men også værdighed og respekt. Nok er de individualister, men de er også åbne, afprøvende og tolerante over for det nye, herunder personer af anden etnisk herkomst. Fremtidsperspektivet på arbejdsmarkedet må være, at mennesket ikke længere på gammeldags facon betragtes som et produktionsapparat, men som et individ, der skal behandles med ydmyghed og respekt, sagde hun og stillede afslutningsvis spørgsmålstejn ved, hvorvidt lønarbejdet er fremtidens organisering af kreativ menneskelig aktivitet.

Alder tæller ikke længere inden for ældreforskningen

Kategoriforestillingen om ældre mennesker blev skabt i 1891, hvor man lavede en alderdomsforsørgelse, som alene var defineret ved alder og økonomisk trang. Alderen blev således gjort til en institution for folks behov for hjælp og det blev gjort ud fra en forudsætning om, at når folk var over 60 år, så forventede man, at de var svage og skulle have hjælp. Det er den historiske arv man slæber med i dag, sagde seniorkonsulent, dr. med. og forfatter Henning Kirk.

Da Ældrekommissionen i 80'erne prøvede at forbedre forholdene for svage ældre ved at give dem bedre sociale og kulturelle rammer og bedre aktivitetsmuligheder, fik man ikke gjort op med den terminologi, der underforstået fastholder, at det er alderen i sig selv, der definerer foretagendet, pegede Henning Kirk på og lagde afstand til den tankegang. Ældreforskningen viser i dag, at svage ældre er svage, fordi der er stødt noget negativt til og at de stærke ældre er meget stærke, fordi de har udnyttet alderens muligheder.

Hvis man, som økonomerne lægger op til, skal lokke folk til at være længere på arbejdsmarkedet, så må rammerne gøres mere attraktive. Henning Kirk var ikke i tvivl om, at der er mange ældre, der gerne vil fortsætte længere, hvis de fik muligheden. Det kunne endog lede til et opgør med den kulturelle forestilling om, at alderen i sig selv kan definere noget som helst. Han slog endvidere til lyd for, at man ud over at satse på befolkningens kognitive muligheder også prioriterer at udvikle og styrke kroppen, såvel hos den opvoksede befolkning som hos dem, der har slidt sig eller rustet sig til problemer med bevægeapparatet. Godt nok går mennesket ½ % ned om året i funktionsevne, men det betyder ikke noget for udkommet, hvis udgangsniveauet er højt, sluttede Henning Kirk.

Velfærdsstaten er et fællesskab, som alle er medskabere af

Det er nødvendigt, at såvel den opvoksede som den ældre generation får en politisk forståelse for, at de selv er medskabere af noget - nemlig velfærdssamfundet. Projektleder, Ide&Co. Susanne Krogh Pedersen slog til lyd for, at det er vigtigt, at man lever et liv, hvor alle indgår som en del af en helhed, i stedet for blot at hævde sin individuelle ret.

Hun føjede sig til tilhængerne af senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og anbefalede, at der bliver lavet gode overgangsmuligheder. Hun understregede, hvor vigtigt det er at huske at det er de grundlæggende forudsætninger, man har personligt, klassemæssigt og uddannelsesmæssigt, der er med til at bestemme hvilket liv, man lever - også når man bliver ældre. Har man lyst til at arbejde 20 timer, når man bliver 63 år, skal man have lov til det.

Hun pegede på nødvendigheden af, at man bakker det frivillige arbejde i Danmark op. Det repræsenterer en værdi af 30 mia. kr.. Endelig fremhævede hun, hvor vigtigt det er, at politik udøves i tæt samspil med borgerne. En kommende ældrepolitik skal udvikles af politikere, der har et langt større, personligt kendskab og nære relation til de mennesker, det drejer sig om. På den måde kan man være med til at sikre, at de enkelte borgers personlige ressourcer i langt højere grad bliver inddraget, end tilfældet er i dag.

I debatten efterfølgende blev der diskuteret, hvorvidt man kommer til at havne i en generationskløft eller om det er muligt at skabe forståelse på tværs af generationer for, hvordan man generelt får samfundet til at hænge sammen. Fagforeningernes rolle i forhold til et fleksibelt arbejdsmarked og frivilligt arbejde, erhvervslivets tilstedeværelse og holdninger til den diskuterede problematik blev efterlyst, den politiske betydning af interesse- og pressionsgruppers pres, sikringen af velfærden for de erhvervsaktive i fremtiden, solidaritet

mellem generationerne, lighedsskabelse i alderdommen, arbejdstidens rolle, forestillinger om elektronisk omsorg . . . og mange flere emner var ligeledes til debat.

Ikke én rigtig prognose

Forhenværende nationalbankdirektør, professor, dr. polit. Erik Hoffmeyer afrundede dagen med at advare politikerne mod økonomernes gyserprognoser og mod at tage forhastede beslutninger og initiativer af frygt for, hvordan statsfinanserne måtte have det. Han var enig i, at der ikke hersker tvivl om, at der vil blive flere og mere vitale ældre. Han nævnte, at han muligvis er miljøskadet med hensyn til prognoser. Han fortalte, at han ikke i sin lange virksomhed har oplevet en eneste prognose, som har været rigtig. Man må tage prognoser med meget stort forbehold, sagde han.

Mange forskellige tiltag er blevet til, fordi politikerne har lade sig skræmme. Det har ført til hårdere beskatning af pensionsopsparinger, efterløns- og andre overgangsordninger, til overvejelser over ændringer i folkepensionens regulering og endelig til mange diskussioner om brugerbetaling. Den virkelige gyser er indkomstfordelingen mellem fremtidens pensionister, mente han. Den årelange subsidiering af pensionsopsparingerne, som primært er kommet de velstående til gode, giver en meget forskellig indkomstfordeling for pensionisterne, når der er gået så og så mange år. Den bliver gysel og den bør politikerne forholde sig til.

Endelig nævnte han de kommende pensionisters vitalitet, som skal have mulighed for at komme til udfoldelse, fordi de har lyst til det og fordi der er nogle rammer som gør, at de vælger det. Han opfordrede til, at man fra politisk side får et overblik over, dels det statsfinansielle og indkomstfordelingen på længere sigt, dels udfoldelsesmulighederne for de ældre. Det kræver langtidsdispositioner, som starter med børnepolitikken, sluttede Erik Hoffmeyer.

Baggrundsgruppens opsamling

Opsamling fra høringen 20. april 2001 fra Fremtidspanelet's faglige baggrundsgruppe:

Birte Bech-Jørgensen, forskningsprofessor, Aalborg Universitet

Erik Hoffmeyer, professor, dr. polit, fhv. nationalbankdirektør, København

Helge Hvid, forskningsleder, Roskilde Universitetscenter

Christine E. Swane, institutleder, Gerontologisk Institut/Videnscenter på Ældreområdet

1. Samfundsøkonomisk er det aldrende samfund et overkommeligt projekt

Der er ikke demografiske årsager til, at Danmark skulle få problemer med konkurrenceevnen overfor udlandet.

De danske pensionssystemer er allerede i vidt omfang indrettet med en blanding af offentlig og privat pensionsopsparing og Danmark har indrettet offentlige finanser og økonomisk politik efter de anbefalinger, som er kommet fra OECD og EU.

2. Der bliver flere ældre og gamle, og de vil være mere vitale

Et menneskes fysiske og psykiske funktionsevne er mere afhængig af levevilkår end af alder.

3. Fordeling både mellem generationer og indenfor ældregruppen er af afgørende betydning for demokrati og velfærd i det aldrende samfund

Eksperternes forventning om tiltagende social og økonomisk ulighed i det aldrende samfund understreger behovet for at sætte fokus på de svage – nu og i et langsigtet perspektiv. Det starter med børne- og familiepolitik.

Befolkningsaldringen tiltager og topper omkring 2040, samtidig med at konkurrencen om at klare sig job- og uddannelsesmæssigt bliver hårdere og hårdere med skærpede krav til den enkelte.

4. Befolkningsprognoserne er behæftet med usikkerhed

Ekspertene var enige om, at prognoserne er usikre f.eks. hvad angår fremtidens ældredødelighed. Men der var ikke enighed om omfanget af usikkerheden.

5. Fremtidens velfærdssamfund vil være mere orienteret mod involveringstænkning end mod rettighedstænkning

Blandt andet de unge medlemmer af ekspertpanelet lagde vægt på, at en ændret opfattelse af den enkeltes rettigheder og ansvar forudsætter omfattende ændringer i en række grundlæggende strukturer i økonomi og på arbejdsmarkedet.

6. Alderisme er en barriere for demokrati og velfærd i det aldrende samfund.

Alderisme betegner, at alder er blevet en kategori, en diagnose. Det er ikke kun et ideologisk og retorisk fænomen. Alderisme virker, fordi det er indbygget i lovgivning og de økonomiske strukturer. Det virker i høj grad også uformelt og forstærkes i fordomsfyldt sprogbrug – som næsten ikke bemærkes.

[Høringen starter kl. 9.00]

Indledning:

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Godmorgen og rigtig hjertelig velkommen til den første af fire høringer om det aldrende samfund. Vi glæder os utroligt til de kommende timers debat og information om, hvilke udfordringer, vi møder i de kommende år som følge af den ændrede alderssammensætning i Danmark.

Mange har talt om ældrebyrden, og jeg vil gerne sige til jer, at når vi kalder det det aldrende samfund, så er det meget, meget bevidst. Vi ser nemlig den ændrede alderssammensætning som en udfordring, og det skal forstås både på den måde, at der kan komme nye problemer, men så sandelig også nye muligheder som følge af ændringerne.

Vi forholder os også lidt kritisk undervejs til, hvordan disse ændringer nu kommer til at se ud: Hvor meget kan vi regne med statistikken?

Jeg ser frem til en meget spændende dag, og slaget skal ledes af Pernille Blach Hansen og jeg selv, og vi vil gøre det så retfærdigt og præcist, som det nu er os muligt, men jeg har jo allerede måtte konstatere, at vi er 7 minutter forsinket, og det er et stramt program, så lad os skynde os med at komme i gang. Og jeg vil indlede med at byde velkommen til Folketingets formand, Ivar Hansen, som vil komme med de indledende bemærkninger. Velkommen, Ivar Hansen.

Folketingets formand Ivar Hansen:

Tak for det. Og jeg vil så yderligere byde hjerteligt velkommen til alle, der er kommet til stede her i Folketinget i dag til denne konference.

Jeg håber, I vil føle jer godt tilpas, føle jer godt hjemme, føle, at der er gæstfrihed her i Folketinget i forbindelse med de aktiviteter, der finder sted omkring konferencen, som jo i dag er den første af i alt fire høringer, som jo drejer sig om meget væsentlige fremtidsaspekter i vores samfunds udvikling de næste 20 til 40 år, hvor jo en stigende andel af befolkningen tilhører de ældre aldersgrupper, og tilsvarende får vi en forholdsvis mindre aldersgruppe i den såkaldte arbejdsdygtige alder til at producere og servicere m.v. Det er noget, vi allerede ved, men spørgsmålet er jo, hvordan vi forholder os til det.

Høringerne er jo blevet til efter forslag fra Teknologirådet, som kom til mig i starten og sagde: Hvordan ser I på det? Tror du, Folketinget vil medvirke? Og jeg sagde: Det tror jeg Folketinget vil. Og derfor skrev vi rundt til partigrupperne, og det viste sig, at der var en meget stor interesse.

De fire høringer om det aldrende samfund, som der i dag tages hul på, sker efter et nyt koncept. Teknologirådet har taget som sagt initiativet, og det er også meget naturligt, fordi Teknologirådet jo bl.a. har som sin væsentligste opgave at rådgive Folketinget.

Og jeg vil gerne sige til jer her fra starten, at det er noget, vi har brug for i Folketinget. Vi får i fremtiden i endnu højere grad brug for råd og vejledning og inspiration fra alle kredse i det danske samfund som forudsætning for at træffe holdbare, også langtidsholdbare, beslutninger.

Folketingets partier har som sagt prioriteret det initiativ her højt, og partigrupperne har udpeget i alt 20 folketingsmedlemmer - jeg ser, at mange er til stede her i dag - som deltagere i fremtidspanelet.

Og I har allerede fået præsenteret det formandskab, som i dag har til opgave at lede denne første konference.

Den første høring i dag belyser som sagt den forventede befolkningsudvikling. Vi får en vurdering af danske ministeriers analyse gennem de sidste halve snes år, og vi får også en vurdering set ud fra en international sammenhæng.

Hvor den første høring således søger at afdække mere generelle økonomiske og demografiske forhold, som må være udgangspunktet for en seriøs stillingtagen til problemstillingen, så søger de tre følgende høringer bl.a. at afdække omfanget af ændringer, som en ændret alderssammensætning kan og vil afstedkomme.

Næste gang, høringen træder sammen, bliver ... det er allerede fastlagt til den 26. oktober 2001. Og denne konference vil tage sit udgangspunkt i de forventede ændringer på arbejdsmarkedet, som den ændrede alderssammensætning vil medføre, og søge at afklare, hvordan arbejdsmarkedet vil blive påvirket af befolkningsændringerne: Om der bliver mangel på arbejdskraft osv., hvordan vi klarer den situation, fører til ændrede prioriteringer i erhvervsudviklingen, vil føre til, at vi vil få en tilgang udefra af arbejdspladser eller af arbejdskraft, for at vi på passende måde kan klare vores produktion og klare servicesamfundet også i fremtiden.

Men det er svært med fremtidsperspektiver, det er det, det er svært at skyde rigtigt. Chancen for at ramme ved siden af er i hvert fald under alle omstændigheder langt større end at ramme præcis.

Her til morgen kom jeg i tanke om den gamle perspektivplan, jeg tror fra 1972. Jeg kan se, at Hoffmeyer også husker denne perspektivplan, som rakte, så vidt jeg husker, 15 år frem, og som forudsagde en vældig vækst i det offentlige servicesamfund over for borgerne. Og de fleste eksperter slog syv kors for sig og sagde, sådan kommer det aldrig til at gå. Sådan kom det til at gå. Plus 25 eller 50 pct. tror jeg.

Og det er jo meget godt at have i erindring, når vi skal i gang med disse høringer om fremtiden: At det er svært, men det bør jo ikke afholde os fra at gå i gang med opgaven for at få så sikre beslutninger som muligt.

Den tredje høring bliver i april næste år, og den kommer til at dreje sig om social- og sundhedssektorerne, som især den forventede vækst i antallet af ældre medborgere selvfølgelig vil forvente og stille os over for i henseende til udfordringer.

Høring 4, ja, så er vi fremme ved efteråret år 2002, og denne gang vil man i særlig grad fokusere på livssammenhæng, livskvalitet, et samfund med flere ældre, befolkningsanalyser, afledte strukturvurderinger osv. osv.

I Folketingets debatter i salen og i udvalgene er der i sagens natur ofte diskussioner om og overvejelser og beslutninger, som er fremadrettede. Ja, man kan jo sige, at al lovgivning jo i princippet er fremadrettet.

Alligevel så er jeg meget glad for den høringsrække, som jeg vel også allerede har antydnet, som starter i dag, fordi den vil give os mulighed for over det antal høringer at dykke lidt dybere ned i nogle af de problemstillinger, og den vil også række lidt længere frem, end vi ofte når i det daglige arbejde, og det er også en del af formålet.

Man skal ikke give sig hen til drømmerier, men på den anden side er vi forpligtede til at se fremad, hvor der med rimelig sikkerhed kan ses noget.

Og det kan vi jo på dette område, der kan vi se noget. Vi kan se, at de børn, der bliver født inden for en aldersgruppe, skal have en stol i skolen. Vi ønsker, at der er lærere nok til at undervise dem. Der skal være boliger for familier med børn, og senere i livsforløbet skal der være en mindre bolig til de ældre aldersgrupper.

Og alle disse spørgsmål leder selvfølgelig også hen til det principielle spørgsmål: I hvor høj grad er det her en opgave for den offentlige samfundsplanlægning, hvor går grænsen mellem det, og så hvad den enkelte i det hele taget har ansvaret for?

Det kan være svært at dimensionere helt rigtigt nationalt, og endnu sværere er det lokalt og regionalt, for der er mange beslutningstagere i denne sag. Folketinget beslutter noget, amterne beslutter noget, og kommunerne beslutter for den sags skyld også en hel del, hvordan de vil planere og forudse og tage højde for fremtidens udvikling, for så vidt angår de ældre, og de udfordringer, man på den måde bliver stillet overfor.

Men jeg er sikker på, at diskussionerne i den høringsrække, vi nu tager fat på, og eventuelle konklusioner vil blive nærlæst i ganske mange af vores udvalg her i Folketinget, men også uden for Christiansborg i organisationer, i institutioner, i virksomheder, og jeg tror, mange organisationer m.v. vil gå videre på det foreløbige grundlag, som disse høringer kan udvikle og formidle i løbet af de kommende 2 år.

Og så er det i øvrigt sådan, at Folketinget har sat begrebet høringer langt op på dagsordenen i det politiske arbejde her i Folketinget.

Vi er blevet mere åbne. Vi er blevet mere omhyggelige i lovgivningsprocessen. Vi er takket være det projekt om bedre lovkvalitet, vi har sat i værk, er vi blevet bedre, og vi er midt i processen. Vi bliver bedre endnu igennem åbne udvalgsmøder, igennem høringer, igennem et tæt samspil over Internettet via Folketingets hjemmeside at spille sammen med bl.a. jer og øvrige beslutningstagere i det danske samfund. Høringer er en måde, hvorpå vi kan øge åbenheden, og det har vi brug for.

Så er der en række medier, som allerede har givet disse fire høringer om befolkningsændringer og fremtidig velfærd meget omtale. Og jeg vil benytte lejligheden til anerkende, hvor vigtigt det er for udbredelsen af dialogen og diskussionen, at pressen således tager stilling til og aktivt deltager i denne proces - således også ved at være til stede her i dag.

Man kan være bekymret for udviklingen, og det er der mange, der er. Man kan sige vel nok, det hører jo lidt til danskernes mentalitet at være bekymrede for, hvordan det dog skal gå. Men det nytter jo ikke noget at hænge fast i bekymringer.

Jeg synes, man skal have som overskrift for denne konference, at det, vi ser foran os, er en kæmpe udfordring, som skal løses på det bedst mulige grundlag.

Vi er jo politikere her i huset, og vi vil selvfølgelig også se på, hvordan vi kan handle, hvordan vi kan forberede os på at imødegå uønskede virkninger af udviklingstendenser,

hvordan kan vi måske udvikle nye politikker, som kan bidrage til i god tid at imødekomme udfordringerne, vi står over for?

Og så skal jeg slutte med at sige eller udtrykke en tak til Teknologirådet, stort set allerede før vi er kommet i gang, fordi I har taget dette initiativ. Et initiativ, jeg synes, det er fremragende, og det store fremmøde taler vel sit eget sprog i henseende til, at det er der mange, der gør, og opfatter det her som på én og samme tid som et emne over et langt spænd af år, men på den anden side også et meget nærværende emne.

Jeg ved, at Teknologirådet i forbindelse med forberedelsen af høringerne her har været støttet af en ekspertgruppe, hvor bl.a. tidligere nationalbankdirektør, professor Erik Hoffmeyer har lagt et stort arbejde, også tak for det.

Alt i alt: Hjertelig velkommen, god fornøjelse, lad inspirationen og vidsynet råde på denne konference. Det er mit bedste ønske. God morgen og velkommen.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Folketingets formand, Ivar Hansen. Vi går videre til de mere konkrete emner, vi skal nu høre professor i sociologi ved Universita Pompeo Fabri, Barcelona, Gösta Esping-Andersen tale over emnet: »Det aldrende samfund: Trussel eller mulighed for velfærdssamfundet?« Værsgo Gösta.

Gösta Esping-Andersen:

- Pensions- og alderspolitik og spørgsmålet om, hvordan pensionssystemet skal se ud i 2040, må starte med børnene og deres uddannelse

Ja, mange tak for invitationen, og jeg skal se, hvad jeg kan sige på 5 minutter.

Der er noget om, at vi på et hvilket som helst givet tidspunkt normalt har den forkerte type pensions- og alderspolitik i de fleste lande. Det kommer meget af, at man ofte tilrettelægger politikken på baggrund af den akutte situation blandt de gamle i dag, når man laver politik i dag.

Vi står over for og klart defineret her en opgave, der har et perspektiv hen imod, hvad skal vi sige, 2040. Når man tænker i de baner, så det, vi må fiksere os selv på, er ikke så meget de gamle i dag og heller ikke så meget i morgen, som dem, som kan forventes at være pensionisterne omkring 2040. Det er stort set dem, der er børn i dag.

Det, jeg vil invitere til her, som ét af mine argumenter, er, at man for at kunne komme nærmere på en vision af, hvordan det vil se ud, det danske samfund i 2040-2050, det er at se på, hvordan er fordelingen blandt børnene i Danmark i dag? Og så begynde at se: Hvad kan vi forvente, at udvikling af de børn, når de bliver voksne, bliver? Hvad har vi af kriterier for at vurdere det?

Dette er endnu vigtigere af 2 årsager, mener jeg. Den ene er, at man bør ikke stole meget på indvandring som en løsning på den skæve befolkningsfordeling, vi får omkring 2030 osv. Indvandring kommer ikke at løse det.

Danmark har som ét af de få lande i verden allerede mobiliseret næsten til, hvad det kan, den kvindelige arbejdskraft. Derved er det ret sikkert, at den store, utappede reserve i

Danmark, der kan hjælpe til at dække symmetrien i fremtiden, det er de ældres egen arbejdskraft og arbejdsmuligheder.

Når vi skal analysere deres fremtidige mulighed, så er der to variable eller faktorer, som vi kender vældig godt, som vi ved er altafgørende. Den ene er helbredsprofilen blandt de ældre arbejdere og deres muligheder for at fortsætte arbejdet osv., og som også relaterer sig til deres ikke bare evner, men også deres vilje til at fortsætte med at arbejde. Der er der meget gode nyheder på vej: Netop at for hver kohorte er sundhedssituationen bedre og bedre. Man har allerede nu som en slags tommelfingerregel, at den gennemsnitlige ældre, mandlige arbejder, skal vi sige på et sted omkring 60 år, vil uden større problemer, uden handicap kunne fortsætte i princippet at arbejde 10-12 år til.

Det, vi ser, er, at hver ny kohorte, der kommer frem, har flere og flere af de her handicapfri år, ifølge forskning, der er blevet lavet af eksperter på ældreområdet. Selvfølgelig vil man aldrig kunne antage, at alle de ældre vil have en god helbreds situation i fremtiden, og derfor må man være meget påpasselig med, at vi ikke simpelt hen antager, at alle ældre arbejdere vil kunne fortsætte med at arbejde 10 år til i fremtiden. Det vil være urealistisk og naivt.

Den anden faktor, nøglefaktor her, det er uddannelse og især kognitive evner mere end formel uddannelse. En af de store årsager til, at der har været så stærk førtidspensionering og nedgang i pensionsalderen i de sidste 10-15-20 år, har været det store svælg i uddannelse og kognitive evner blandt ældre arbejdere sammenlignet med de yngre. Det problem er især problematisk i en situation af meget stærk teknologisk udvikling. Jeg tror, vi må antage, at den teknologisk udvikling kommer at fortsætte, og jeg tror, vi må antage endnu mere, at nødvendigheden af stærke, kognitive evner kommer at forstærkes for folks livschancer de næste 20-30-40 år.

Der er gode nyheder på den her front også. Det svælg i uddannelse og kognitive evner, som eksisterer mellem dem, der i dag er 60 år, og dem, der er 40-45 år kommer at forsvinde, når dem, der i dag er 40-45 år, kommer op i pensionsalderen. Der er ikke stor forskel mellem dem, der er 45, dem, der er 35, dem, der er 25, i deres kognitive kapaciteter og deres, hvad skal jeg sige, uddannelsesmæssige ressourcer. Det vil sige, det er meget mere realistisk at forestille sig i 2030, 2040, at en ældre arbejder vil kunne omskoles og vil kunne gå igennem livet ind i sådan en karriere af omskoling ret så konstant, som ikke har været tilfældet blandt de ældre arbejdere i dag, som startede allerede med et meget lavt niveau. Så der har vi altså gode nyheder.

”En lille, men ikke ubetydelig minoritet kommer nok til at have et dårligt liv, hvis vi ikke griber ind i dag i uddannelse og familie-situation af børn i dag, når de fra 0-5 år.”

Der, hvor Danmark ligger godt til internationalt set, er, at sundhedssituationen er ikke dårligere end andre lande, den er ikke bedre heller. Den burde forbedres, og jeg tror, at Danmark i det lange løb kan risikere at glide nedad på sundhedsfronten, hvis der ikke gøres noget.

På uddannelsesfronten ligger Danmark vældig godt til, med hensyn til hvad er procenten af unge danskere i dag, der starter livet med en meget dårlig kognitiv base? Den er meget lille internationalt set. Den er for stor stadig væk. Jeg vil sige et sted mellem 5-10 pct. af unge i dag færdiggør uddannelsen, skolen, eller hvad de nu har, med alt for lav kognitiv uddannelse. Det betyder, at deres liv vil blive dårligt per definition i fremtiden eller næsten per definition.

Der, hvor Danmark ligger lidt dårligere til, er den store gruppe med svage kognitive evner, jeg vil tippe på et sted omkring 30 pct. af dem, der i dag er 20 år gamle, 25 år gamle. Der burde sættes en stærk politik ind for at undgå det, fordi det er B-holdet, det er fremtidens B-hold, der vil blive B-holdspensionister i 2040.

Dem, som har dårlige kognitive kræfter i dag, kommer til at være dem, der bliver problempensionister i 2040. Og hvis man vil tænke på, hvordan burde pensionssystemet se ud i 2040, må vi tage i betragtning, at en stor del af vores befolkning i dag, der er børn, kommer til at have et godt liv. Jeg tror, der er meget lidt tvivl om det, hvis der ikke kommer en katastrofe udefra. En lille, men ikke ubetydelig minoritet kommer nok til at have et dårligt liv, hvis vi ikke griber ind i dag i uddannelse og familiesituation af børn i dag, når de fra 0-5 år. Det er det kritiske punkt i den kognitive udvikling af børn.

Det er derfor, jeg sådan set konkluderede min rapport med den her sådan lidt perverse, det her perverse argument, at pensionspolitikken begynder med børnepolitikken, og det vil jeg gerne understrege endnu en gang. Tak.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Gösta Esping-Andersen.

Og lige inden vi går videre til Christine E. Swane, vil jeg bede oplægsholderne om at tale en anelse højere, for det er lidt vanskeligt at høre nede bagved. Ja, jeg kan godt se, at man stritter.

Jeg har forsøgt at overtale Teknologirådet til, at vi brugte talerstolen, men det er altså en del af konceptet, har jeg forstået, at man skal have denne her opstilling, for at det er en høring, så vi har prøvet at få skruet lidt op for højtalerne og vil så prøve at bede oplægsholderne om at tale, så man også kan høre det nede bagved, og så må vi se, hvordan at det går. Men det er altså en del af konceptet, har jeg lige fået at vide. (Vi bøjer os naturligvis for en folkestemning). O.k. Tak for det, det tror jeg, vi er mange, der er glade for.

Christine E. Swane, vil du tage talerstolen i besiddelse? Og dit tema er: Hvad forstås ved alder og aldring - aktuelt og historisk, individuelt og på samfundsplan?

Vi skal lige have mikrofonen på, så er vi klar. Bagefter er det jo sådan, at vores spørgepanel skal have mulighed for at udspørge oplægsholderne. Der er også der en meget stram tidsplan, der er 10 minutter til spørgsmålene, så jeg håber, at spørgepanelet er i fuld gang med korte og præcise spørgsmål. Værsgo Christine.

Christine E. Swane:

- Der skal holdningsmæssige ændringer til aldringsproblematikken. Alderdom er ikke længere lig med sygdom og biologisk aldring er ikke lig med mental aldring. Der burde lovgives mod aldersrascisme, ligesom sproget bør medreflektere den nye aldersforskning

Ja, så skal jeg jo lige finde ud af, om I kan høre nu på denne her måde. Ja! Tak.

Jeg skal tale lidt om det holdningsmæssige grundlag, og hvis man taler om holdninger til alderdommen, så kan man sige, jamen så er der allerede for nuværende god grund til bekymring. Og det skyldes, at der foregår en udbredt aldersracisme i samfundet eller aldersdiskrimination af vores ældre medborgere. Hvor meget nyudvikling og hvor meget, vi

end snakker om ressourcer, så kan man godt sige, at den grundlæggende holdning til det at blive ældre i samfundet, endnu afspejler en meget negativ holdning. Og det vil jeg tale om.

Groft sagt så er det meget forældet og forsimplet negativ tankegang, vi har, og det er der historiske rødder til. Men med den samfundsudvikling, som har været igennem de sidste 100 år, hvor mange opnår at blive meget gamle - de vil blive endnu ældre i fremtiden - så er der et skift, hvor de fleste nu har et nogenlunde eller godt helbred, de har energi, og de har kompetencer.

Og så er det på tide, at vi alle sammen gør os mere bevidste om de signaler, både som vi som enkeltpersoner udsender, men også, at vi får gjort op med de mere aldersdiskriminerende strukturer i samfundet, i offentlige papirer og i lovgivningen.

Så der er brug for, at vi arbejder hen mod ligestilling og ligebehandling, og så er der måske mulighed for, at vi også kan skabe lige værd. Det vil tiden vise.

Samfundet er aldersstruktureret. Det mærker alle. Formelt set så er noget af det karakteristiske, det er jo den øvre grænse for erhvervsdeltagelse, men ikke kun for det. Det er også de uformelle aldersstrukturer: Hvordan vi søger sammen med aldersmæssigt ligestillede, kunne man sige. Vi søger sammen i generationer, men vi bliver også defineret i højere og højere grad lige nu som generationer.

Og jeg vil sige, at det mere og mere ser ud til, at vi bliver spillet ud mod hinanden som generationer, hvor noget af det, man kunne bekymre sig for, er, om det ikke snarere handler om at skabe nogle sammenhænge, hvor generationerne bliver sat i dialog med hinanden. Og der tænker jeg både på politisk og i pressen, så er der en retorik undervejs nu, hvor generationerne bliver spillet op mod hinanden.

Så er der også det uformelle, som selvfølgelig ikke står nogen steder i nogen lovgivning, men som kommer frem f.eks. i Sundhedsstyrelsens nye rapport om aldersdiskriminering af apopleksipatienter, hvor chancen for at blive undersøgt på en neurologisk specialafdeling er den halve for dem, der er over 70, af hvad det er, hvis man er under 50 år. Og vi kan se det mange steder. Det er der, hvor interviewpersonerne gerne vil have lukket for mikrofonen, det er, når de skal fortælle om, hvor svært det er at argumentere specialdiagnosticering igennem til ældre mennesker.

Og hvorfor ses der ned på ældre? Og gør der det? jamen vi kan lytte til sproget. Jeg kunne tage et eksempel: Når vi snakker om sure, unge kællinger eller forstokkede unge stoddere. Nej, det er jo ikke det, vi siger, og hvorfor sniger det ord med »gammel« sig ind?

Det er ikke nyskabelser, det er ikke noget, der handler udelukkende om, at vi lever sådan et produktions- og effektivitetsorienteret samfund. Det er ikke noget, der handler om, at vi er ungdomsfikserede, men det er nogle gamle rødder, som kommer fra før de her moderne strukturer er sat igennem.

Vi kan tænke på alderstrappen, denne her trappe som sætter folk på 50 år på trappens højeste trin. Det er en model, som afspejler tænkning fra en tid, hvor man ikke adskilte fysisk, psykisk og social aldring på samme måde, som vi forsøger at gøre det i dag.

Og vi kan sige, det negative grundlag, som holdningen til ældre bygger på i vores samfund, i meget høj grad tager udgangspunkt i det fysiske forfald. Det stammer nemlig fra en tid, hvor man ikke sondrede, man vidste ikke, der f.eks. var psykologisk reservekapacitet. Selv om antallet af hjerneceller mindskes, altså det biologiske forfald, så er der i dag ingen grænser for hvor mange, altså det er bare et spørgsmål om at bruge hjernen tilstrækkeligt, medmindre man lider af demenssygdom.

Og det er også noget af det, der ligger i grundlaget for det negative ældrebillede i dag, det er, at man ikke har fået gjort op med tidligere tiders forestilling om, at alderdommen var en sygdom i sig selv. Det vil sige, at den negative forventning, som i høj grad ligger til ... det er jo ikke kun til kroppen, det vi kommer til ofte, det er at sætte spørgsmål ved ældres hele person, ved deres åndsevner, ved deres mentale kapacitet. Og det er, fordi før i tiden troede man egentlig, at man blev det, man dengang kaldte senil, når man bliver gammel. Det var en del af alderdommen. Jeg vil godt sige, at det svarer til, at man i dag tror, at man bliver dement, når man bliver gammel, og det er der faktisk mange, der tror stadig væk.

Et lille kuriosum: Da man etablerede sindssygeanstalterne i starten af 1800-tallet, der har jeg kikket på nogle af de beretninger, og der kan man se f.eks. alderdom som hoveddiagnose ved indlæggelse på sindssygeanstalt.

Det vil sige, den forestilling, man tidligere har haft om normal aldring, eller bare det at blive gammel, for dengang sondrede man ikke mellem syg og rask alderdom, det har indebåret, at billedet af, at man bliver senil, når man bliver gammel, det har været normen; man har forestillet sig, at det er noget, man bliver på et eller andet tidspunkt. Og det ved vi i dag ikke er rigtigt. Det er noget af det, lægevidenskaben har bidraget med, det er at få skilt skæg fra snot, sygdom fra sundhed. Men det er, som om vi har meget svært ved at tage konsekvensen af den nye viden. Og det er jo noget af det, man kan sige, der i meget høj grad er brug for, når man skal tænke også 20, 30 og 40 år frem.

Aldringsmodellerne, som eksisterer inden for gerontologien, har også hele tiden haft den biologiske forfaldstankegang som udgangspunkt. Det vil sige, når man har skabt modeller af social aldring tidligere, så handlede det om rolletab. Den psykologiske aldring handlede om tab af mental kapacitet. Og der er man på det teoretiske plan blevet klogere. Man ved, at det er meget komplekst det her, og at menneskers sociale situation, deres psykologiske evne til at tackle deres situation selvfølgelig spiller sammen også med, hvordan de reagerer på det helbred, som de måtte være givet, eller den nedslidning, som de har levet med i løbet af deres liv.

Så i forhold til kronologisk alder der kan man sige, at vi tror, at vi har bestemte væremåder og tankeformer knyttet til alder. Det kommer f.eks. med udtryk, at man ikke er så gammel, som man ser ud til, eller man er ung af sin alder. Jamen, det er jo nogle meget absurde udtryk, men der er altså en god grund, som jeg håber, jeg lige har gjort rede for, til, at vi siger det.

For hvad er det normale? Hvad betyder alderen? Jeg vil opfordre os til, at vi lytter efter hos os selv og også hos andre, den måde, vi bruger sproget på. Der er ved at komme et sådan alderspolitisk korrekt sprogbrug. Vi kan høre, at nu er ældrebyrden på no time blevet virkelig et fyord. Og det er altså noget, der sker meget hurtigt, og sådan vil det også være. Der er nogle ældre, som bestemt ikke vil kaldes gamle, og nogle gamle, som bestemt ikke vil kaldes ældre.

Og vi kan godt gå og spille det her spil med hinanden, men det, det jo grundlæggende handler om, er: Hvad putter vi i de her ord? Så jeg vil f.eks. foreslå, at vi fastholder, at vi taler om alderdom, vi taler om at blive gamle, men vi forsøger at putte noget af den nye viden, vi har, ind i de udtryk i stedet for at tro, at vi kan søge over i ord som seniorer osv. og så tro, at vi skifter holdning af den grund. Det gør vi ikke. Det er ikke der, holdningsskiftet vil ske.

Så jeg vil opfordre til, at der også lovgives mod aldersdiskrimination. Altså der hersker jo nærmest religiøse forestillinger om sammenhængen mellem alder og arbejdsevne.

Aristoteles har givet en række ord der for et par tusind år siden, som beskriver den mistænkeliggørelse, man som ældre er ude for, altså det er moralsk forfald, det er mistro, egoisme og snakkesalighed og hang til jammer, og hvad ved vi? Vi er nødt til at tænke ud af den her negative forventningskæde, som jo rammer helt ned i før halvtredsårsalderen på arbejdsmarkedet. Og det, som vi må arbejde med, det er ikke kun omgivelserne, omgivelsernes mistænkeliggørelse, det er jo også grundlaget hos den enkelte ældre selv.

Så det vil være væsentligt for et fremtidigt samfund, at holdningerne til ældrelivet nuanceres, at vi ikke bliver ved med at skille ældre ud fra samfundet. Vi hører det jo i sprogbrug som: Vi skal tage os af vores gamle. Men hvem er vi? »Vi« det burde jo også være de ældre. Det vil sige, vi skal sammen løse de her ting, og vi må ikke længere se alderdommen eller ældre som sølle eller modtagere af vores samfundsmæssige ressourcer.

Og det er nogle af de billeder, som man kan kikke rundt i samfundet og se nye tendenser, men som har svært ved at slå igennem, så længe det generelt, den generelle holdning i samfundet er så negativ, som den er. Ja tak.

Spørgsmål fra fremtidspanelet:

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Christine E. Swane.

Nu er der så mulighed for spørgsmål fra fremtidspanelet, og jeg har allerede to indtegnede. Den første er Yvonne Herløv Andersen fra CD, værsgo Yvonne.

Yvonne Herløv Andersen (CD):

Tak for det.

Det første spørgsmål er til Gösta Esping-Andersen, fordi jeg havde jo haft en forventning om, at indvandrere, flygtninge og deres børn ville gøre et væsentligt bidrag til at løse den problemstilling, vi står over for, særligt med mangel på arbejdskraft også. Men det skulle så være, at det er de ældre selv, der måtte blive længere på arbejdsmarkedet.

Det har vi jo talt om i lang tid, men samtidig så er det sådan, at det er først nu, at seniorpolitikken slår igennem. Altså ting tager tid, som statsministeren siger. Det tager lang tid, før det, der er sat i gang, slår igennem. Nu har man fattet det med seniorpolitikken i så høj en grad, så at også de mennesker, vi ikke havde tænkt det, går hjem. Og det er jo ærgerligt.

Men det vil så sige, at når vi så samtidig opfordrer folk til at blive længere på arbejdsmarkedet, så vil det jo have en meget lang periode, før de ting kan stabiliseres eller slå igennem. Fordi hvis man ser på den profil, der er på de forskellige arbejdspladser, så både det offentlige og det private sender jo folk hjem, når de er 45, hvis der skal indskrænkes.

Så altså tingene passer ikke sammen. Det vi står og siger, at vi gerne vil have folk til at blive, det harmonerer ikke med for det første, hvad de selv vil, og så heller ikke med den politik, der er på arbejdspladsen. Så spørgsmålet er: Er 40 år nok til det?

Det andet spørgsmål er til Christine E. Swane, fordi jeg vil godt have, du kom med nogle kommentarer til medie billedet.

Vi har lige fået luset ud på samtlige kanaler på tv, og sat ganske unge mennesker ind. Det samme sker på de forskellige kanaler på radioen, som også har fået en helt anden profil. Og så vil jeg godt have, at du siger lidt om den forstærkende faktor, som ligger i f.eks. den

dobbelthed, der ligger i, hvis man både er psykisk syg og gammel, hvis man er kvinde og gammel.

Og det sidste siger jeg, fordi jeg har også været med til at ansætte flere, og hvis det var en kvinde på 60 år, der gerne ville have jobbet, som var velkvalificeret, så var hun i reglen for gammel. Hvis det havde været en mand på 65, havde det været helt fint.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak. Jeg vil bede vores eksperter om at notere, for vi har mange spørgere, og vi gør det sådan, at vi tager alle spørgsmålene og derefter en samlet svarrunde, for ellers kan vi ikke nå det. Men det betinger jo også, at vores spørgere er korte og præcise.

Nu er det Birthe Skaarup fra Dansk Folkeparti, værsgo Birthe.

Birthe Skaarup (DF):

Ja tak og tak for indlæggene. De har været ret interessant læsning, og jeg vil prøve at stille nogle konkrete spørgsmål.

Befolkningen har fået så mange goder her i rigtig mange år, og til Gösta Esping-Andersen: Skal vi til at sløjfe nogle af de goder? Skal vi til at sløjfe nogle af vores orlovsordninger? Skal vi blive længere på arbejdsmarkedet? Det er der jo mange, der siger, vi skal? Skal vi sætte arbejdstiden op?

Det var nogle af de spørgsmål, jeg kunne tænke mig til at høre Gösta Esping-Andersen udtale sig lidt om.

Og så til Christine Swane: Det er fuldstændig rigtigt med hensyn til alderdommen. Jeg tror nok, at vi alle sammen måske skal gøre en indsats i samfundet i al almindelighed, for jeg har da tit hørt ældre, når de sidder i en forsamling, eller de sidder eksempelvis til et selskab, så får man at vide bagefter: Jamen de taler jo forbi os, de taler aldrig til os.

Og det tror jeg, det er en ændring, vi skal tænke meget over hver især, at de ældre, de skal have et meget, meget større volumen i vores samfund, og det kommer sikkert af sig selv, men at vi hver især tænker på, at vi skal tale også til de ældre.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak, så er det Villy Søvnald fra SF.

Villy Søvnald (SF):

Jeg vil godt forfølge Gösta Esping-Andersens overraskende pointe. Der var, så vidt jeg kunne høre, to anbefalinger: Den ene var at gøre noget mere ved sundhedssektoren - det skal jeg ikke sige så meget om - den anden var at gøre noget i forhold til de 20 pct. svage kognitive unge, der ellers vil komme til at udgøre fremtidens ældreproblem. Det synes jeg af mange grunde er en ganske spændende pointe, også fordi vi har 40 år at reagere på måske.

Det synes jeg fortjener lidt flere kommentarer. Hvad er de konkrete anbefalinger? Jeg synes i øvrigt også, det fortjener et lidt større studium, som vi ikke når færdig med i dag, nemlig hvad er det for præcise ting, vi skal foretage os? Er det gamle overlæge Vagn Christensens tanke om at gøre noget i forhold til socialt udsatte mødre i en udsat position, eller er det helt andre problemer, vi står over for? Det tror jeg, der er god grund til at være lidt optaget af og bede om, at foraet her vil komme med nogle anbefalinger på, men jeg vil også gerne have Göstas.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak, så er det Svend Heiselberg fra Venstre.

Svend Heiselberg (V):

Jeg tror ikke, vi har, og jeg tror heller ikke, vi vil få et ældreproblem, men jeg tror, vi har også og måske fortsat vil få et politisk problem. Og hvis det er sådan, at vi vil gøre noget ved det, så kan vi også klare de forhold, vi bliver stillet over for.

Jeg vil også gerne spørge Gösta Esping-Andersen efter, om det ikke forholder sig sådan, at den teknologiske udvikling gør, at man kan blive betydeligt længere på arbejdsmarkedet? Også fordi de unge får jo en uddannelse til at kunne bruge hele den teknologi, der er stillet til rådighed, der gør, at folk ikke er nedslidte, når de er 60 år - efter min mening i deres bedste alder.

Og jeg vil også gerne spørge efter: Har vi ikke en politisk opgave at gøre det økonomisk muligt at blive gammel? Jeg mødte en mand i går, jeg spurgte efter: Hvordan har du det? Så sagde han: Jeg har det godt. Han var 70 år. Så sagde han: For jeg har haft råd til at blive gammel.

Og det er vel også det, vi så politisk skal sørge for, det er, at man har råd til at blive gammel. Her har vi en politisk opgave. Er det ikke rigtigt, at man skal sørge for, at der bliver en nødvendig opsparing enten frivillig eller om nødvendigt med tvang? Ja tak.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, og så den sidste spørger, det er Jette Gottlieb fra Enhedslisten, og derefter går vi over til besvarelser samlet.

Jette Gottlieb (EL):

Jeg har hæftet mig ved, at Göstas pointe er, at man hele tiden er 30 år bagefter med sin politik, men kunne man ikke vende tankegangen om og så sige: Jamen vi må erkende, at det er det produktionsgrundlag, der er i et samfund til enhver tid, der i virkeligheden afgør, hvilke økonomiske betingelser der er.

Det, vi prøver på i øjeblikket, og det er selvfølgelig i forlængelse af det, Svend Heiselberg siger, det, vi prøver på i øjeblikket, er, at vi favoriserer lige præcis dem, der ikke har problemer, men selv er i stand til at skabe sig en økonomi, dem favoriserer vi ved skattefradragregler og alt muligt til at opspare til deres pension. Og derfor er den politik, der lige nu føres, medvirkende til at skabe meget store forskelle mellem de kommende pensionister.

Hvis man nu i stedet for vendte det på hovedet og sagde: Jamen vi erkender, at det er det produktionsgrundlag, der er lige nu, der betinger de økonomiske betingelser, der er for de pensionister, der er lige nu, og så sagde, at det, det drejer sig om, er at sikre en høj, fast folkepension til alle, og så, hvad der er derudover, det er så op til den enkelte. Det ville måske sikre, at de problemer, som de børn, der er nu, kan forudses at få om 40 år, at dem ville man i hvert fald mindske på den måde. Det var det ene spørgsmål.

Det andet spørgsmål det var så til Christine, og det var, at jeg hæftede mig ved, du sagde, man burde lave en lovgivning mod aldersdiskrimination. Og det interesserer mig så meget mere, som jeg har faktisk har stillet lovforslaget og fået det stemt ned selvfølgelig.

Der er én af de ting, som man kunne overveje - og der går jeg så måske lidt mere specifikt ind i næste høring, nemlig om arbejdsmarkedet - hvis man nu f.eks., ligesom man ikke mere må søge m/k, heller ikke må søge aldersdefinitioner ved stillingsopslag, og ligesom man ikke kan stille ... eller så kunne man også lave betingelser om, at man ikke kunne kræve oplysninger om alder i en stillingsansøgning f.eks.

Var det noget ... var det sådan et enkelt lille kunstgreb, der ville give nogle muligheder for i praksis at forhindre den type aldersdiskrimination, der foregår i hvert fald i forhold til arbejdsmarkedet?

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, og Annette, har du - Annette Just, UP, har du et kort, hurtigt spørgsmål, så får du også lige chancen nu?

Annette Just (UP):

Tak skal du have. Jeg skal så gøre det meget kort, for mange af spørgsmålene er stillet, men jeg vil gerne høre jeres vurdering af, hvordan får vi erhvervslivet til at acceptere, at det, de skal søge efter, ikke er en 25-årig med en lang uddannelse og 10 års erfaring, fordi det er jo reelt det, som de fleste erhvervsledere går ud og skal have, i stedet for at sige, vi vil gerne have nogle, der reelt har erfaring, eller i hvert fald give dem en chance, fordi jeg ser et af de største problemer fra dagens Danmark og de næste 20-30 år, det er, at man siger: Hun er blevet halvtreds, hun duer ikke mere, hun kan sikkert ikke lære noget.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak, så går vi til svarrunden. Jeg ved ikke, om Gösta Esping-Andersen vil starte med at svare?

Gösta Esping-Andersen:

Spørgsmålene fra før - skal jeg svare på alle sammen.?

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Vi har et problem, vi har et tidsmæssigt problem, og jeg forestiller mig, at de senere spørgerunder ikke bliver så omfattende, så vi må prioritere, at ikke alle kan få ordet, men det er jo sådan med politikere, de vil jo gerne på banen, og det her det er første tema, men hvis der er nogen spørgsmål, som med rimelighed kan udsættes til besvarelse senere, så synes jeg, at I må vurdere det. I må simpelt hen plukke de centrale spørgsmål ud og give dem svar. Du har lidt frit valg på alle hylder.

Gösta Esping-Andersen:

Altså hvis der er rationering her, så vil jeg nok foretrække at begynde med Søvnalds spørgsmål, fordi det ligger lige op ad, hvad jeg selv sådan konkluderede nemlig, og det er jo en udfordring at tænke på, hvordan kan vi sikre os, at de ældre i 2040 begynder godt, ikke, eller at de vil have et godt liv. Det er det, det gælder om.

En af de ting, der ligger meget fast for forskningen, eller den, der er uomstridt i øjeblikket, er, at fattigdom og dårlig opvækstforhold, også, hvad skal jeg sige, ustabile

familier, har en meget negativ indflydelse på børns kognitive udvikling og på deres hele skolekarriere.

Man kan sige gennemsnitligt som tommelfingerregel, at vokse op i fattigdom medfører sandsynligvis to års mindre skolegang sammenlignet med dem, der ikke vokser op i trange kår. Det er en kæmpe indvirkning.

Derfor er det fra min synsvinkel, hvad skal vi sige, som praktisk politisk strategi, burde det være at indgribe mod børnefattigdom og mod trang og dårlige ressourcer i børnefamilierne, det burde være en af dem. Det ville hjælpe på at, vil jeg sige, udligne lidt af de uligheder, der er mellem familierne med hensyn til at give ressourcer til børnene.

En anden, hvor Danmark allerede ligger temmelig godt til, er børnehaver, som også har en udlignende effekt på - især til fordel for børn, der kommer fra trange og, hvad skal jeg sige, intellektuelt dårlige kår.

Den tredje, hvor Danmark ikke har ... et tredje område, hvor Danmark ikke indtil videre har været særlig fremgangsrig, har været i at nedbryde den arvelige effekt af kognitive evner. Sverige har, men Danmark har ikke.

Jeg er ikke rigtigt klar over præcis hvorfor, men jeg tror, det ligger til en stor del i, at Sveriges familiepolitik har været mere aggressiv. Sverige har været bedre i stand i de sidste 20-30 år til stort set næsten at eliminere børnefattigdom f.eks., ikke. Danmark har ligget lidt dårligere dér. I hvert fald, og der burde man nok konsultere sig også med psykologer og undervisningseksperter og lignende pædagoger, men jeg tror ..., men man bør udvikle en politik, der prøver at nedbryde den her høje korrelation mellem forældrenes uddannelsesniveau og børnenes kognitive evner senere hen.

Der var et andet ... det var Svend Heiselberg, men Svend Heiselbergs spørgsmål, sådan et lidt hypotetisk med mange andre spørgsmål, det er at have en idé om den tekniske udvikling og erhvervenes, hvad skal jeg sige, erhvervenes fremtidige præferencer.

Det er meget svært at snakke om, og hvis vi også inkluderer, jeg tror, det var, jeg kan ikke huske, om det var Yvonne Herløv eller Birthe Skaarup, der også spurgte om, er det virkelig sådan, at fremtidens ældre arbejdere vil foretrække at arbejde længere, eller er der, ligesom det er i dag, en stor præference for at gå ud så tidligt som muligt?

Altså jeg vil undgå at være spåkone eller spåmand, og ... men der er et par forhold, hvor jeg tror, vi er på sådan mere eller mindre fast grund.

Det ene er, at det store problem med teknologi i den fase, historiske fase, vi har været igennem, og vi kommer fortsat at gå igennem, har at gøre med det store svælg i uddannelsesniveauerne blandt generationerne. Det er dér, hvor de ældre arbejdere i dag har haft svært ved at hamle op, fordi svælget i uddannelsen mellem, hvad skal vi sige, tressergenerationen - det er jo sådan min generation i virkeligheden - og dem, der er på min fars alder, dem, der i hvert fald er de 60 år i dag og 70 år i dag, det svælg var enormt.

Det, der er at bide sig i, at det svælg begynder at forsvinde, altså dem, der kommer efter mig, er heldigvis ikke bedre, end jeg er, mere eller mindre, gennemsnitligt set, ikke. Det betyder, at når min generation begynder at komme i pensionsalderen eller at komme op i halvtredserne og tresserne - jeg er allerede dér, ikke - det er lettere at omlære min generation, og vi kan blive oplært temmelig let og adaptere os til nye teknologier. Det kunne de ældre ikke, fordi de ikke havde den base, som vi havde, fordi vi var heldige at være tressergenerationen osv., osv., med god uddannelse og gode opvækstforhold. Det er dér, hvor det gælder, altså det er de her svælg. Prøv at se det hele som kohorteffekter, ikke.

Altså kohorter bliver født, og de går gennem dette liv, men inden for en ramme, der er kohortspecifik. Vores bedsteforældre havde meget dårlige liv, fordi de voksede op i tredivernes krise og har gået gennem krigen. Efterkrigs - genopbygningsperioden - det var en meget dårlig generation, fordi de kunne ikke opspare ressourcer. De havde meget få ressourcer. De kom fra landbruget, havde meget dårlig uddannelse, og de fik en elendig, fattig pensionsperiode, hvis de havde nogen, fordi de døde meget tidligt.

Det er ikke tilfældet i dag, og det, der er muligvis tilfældet i morgen, i morgen, det vil altså sige år 2040, år 2050, er, at konkurrencen bliver meget, meget hårdere. Dem, der ikke har stærke færdigheder, de kommer til at tabe, og de kommer nok til at tabe meget kraftigt.

Den omlægning - den fremtidige pensionspolitik, som Danmark er i gang med, hvor folkepensionen kommer, og hvad skal vi sige, til at blive mindre betydningsfuld i hele pensionspakken, ikke, og forsikringselementet kommer til at blive meget stærkere.

Den store risiko, vi har i 2040 i Danmark, er, at hvis man mister interessen for en, hvad skal vi sige, en garanteret folkepension, er der muligvis, hvis vi ser på de unge i dag, en 20-25 pct. - jeg ved ikke tallet, men et eller andet sted der nok - et 25 pct.'s B-hold, der kommer at være meget afhængige i 2040 af en eller anden garanteret pension, fordi det er meget usikkert, om de kan opspare gennem pensionsordninger nok ressourcer til at have en sikret alderdom, der er på de standarder, som vi i dag har i Danmark, i 2040.

Det er dér, hvor min pointe ligger.

Jeg er derfor ikke særlig bange for den teknologiske udvikling, hvis vi kan fortsætte med at sikre, at børn i dag har en stærk, stærk, stærk kognitiv base, så er jeg ikke bange for den teknologiske udvikling overhovedet.

Og heldigvis er Danmark komparativt set til de fleste andre OECD-lande eller EU-lande meget, meget bedre stillet på det område, men ikke godt nok. Det vil nok være min pointe dér.

Jeg tror også - jeg håber, det også er svaret på et vældig godt spørgsmål, der kom fra Svend Heiselberg om: Har vi råd at blive gamle?

Om vi har råd at blive gamle, det har altså som sagt at gøre med de ressourcer, vi kan akkumulere personligt gennem vort liv og koblet sammen med det, som velfærdsstaten garanterer. Og det er dér, hvor jeg er bange for, hvis vi sådan set begynder at nedprioritere for meget de traditionelle garantier, risikerer vi at komme ud en slags A-holds-, B-holds-pensionsfremtid, som ville være, som ville være suboptimalt, for at sige det mildt.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak skal du have. Vi er nødt til at skynde os videre.

Christine E. Swane, der var også nogle spørgsmål til dig. Også her må du prioritere.

Christine E. Swane:

Jeg skal nok gøre det meget kort.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Det er godt, tak.

Christine E. Swane:

Jeg skal lige se på tværs af spørgsmålene og sige, at både journalister, som jo præger medie billedet, som der blev spurgt til, og erhvervslivets erhvervsledere jo har det holdningsmæssige grundlag, som er til rådighed i samfundet, så der er ikke nogen grund til at tro, at én gruppe vil ændre sig radikalt før en anden.

Til gengæld vil jeg sige, at jeg synes, det at tænke på unge journalister som et særligt problem, det synes jeg ikke, man skal være bange for. Der er ikke noget, der tyder på, at yngre journalister er mere aldersracistiske end ældre nødvendigvis i deres behandling af ældrestoffet, og tværtimod er der måske med til at blive bundet nogle sløjfer og stillet nogle nye spørgsmål.

Hvad erhvervslivet angår - og det kan så føre over i lovgivningsspørgsmål omkring aldersdiskrimination, så tror jeg ikke, ligesom det heller ikke er sket på kønsområdet, så gør lovgivningen jo intet alene, men det, at man sætter spørgsmål, f.eks. tager det op overhovedet som et spørgsmål at eventuelt lovgive om, gør, at der bliver en debat, og der bliver en øget opmærksomhed på noget, som vi ellers har været stort set ureflekterede omkring, så ja, jeg tror, at det, at man tager det op, det vil gøre en del af at ændre holdninger hen ad vejen.

Demografien i Danmark

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, tak til Gösta Esping-Andersen og Christine E. Swane.

Vi går videre til den næste blok, som har overskriften: »Demografien i Danmark«, og her er det Hans Oluf Hansen, som vil lægge for. Bagefter skal vi høre Bernard Jeune. Og så har vi en runde af spørgsmål fra Fremtidspanelet, og her vil vi begrænse antallet af spørgsmål, vil jeg gerne varsle allerede nu, for vi er nødt til at hente noget af vores tidstab i den næste spørgerunde.

Nu tror jeg, Hans Oluf Hansen er ved at være klædt på. Værsgo.

Hans Oluf Hansen:

- Kravene til seriøse befolkningsprognoser vokser jo mere diversitet, der er i samfundet

Tak. Jeg vil lægge ud med at sige tak for invitationen til at deltage i høringen, og så vil jeg konstatere, at der mellem den samfundsøkonomiske udvikling og befolkningens løbende struktur og vækst består mangfoldige samspilsforhold, oftest af stærkt kompleks karakter.

Ser man bort herfra, vil det let få negative konsekvenser for sagligheden i vor forståelse af samfundssituationen og de drivkræfter, der virker i denne. Dette er den røde tråd i mit oplæg: aktuel og forventet befolkningsudvikling i det aldrende samfund.

Arrangørerne har bedt mig specielt fokusere på det makroskopiske perspektiv, repræsenteret ved Danmarks Statistiks landsprognose år 2000-2040.

Ved den sproglige nydannelse aldrig forstås voksende befolkningsandele i de midaldrende og ældre aldersklasser. Baggrunden for denne udvikling er som bekendt det langsigtede fertilitetsfald og det noget svagere dødelighedsfald gennem størstedelen af det 20. århundrede.

Markante afvigelser fra denne langtidstrend har, hvad fødselstallet angår, været meget store fødselsårgange 1944-1948 og igen fra 1963 til 1967, men også i den mellemliggende periode, op gennem 1950'erne, var der tale om relativt store fødselsårgange.

Siden 1969 har det såkaldte nettoreproduktionstal været mindre end 1, det vil sige, en kvinde har på gennemsnitsbasis reproduceret sig med mindre end 1 levendefødt datter hen over sit livsforløb, og det vil altså betyde ... det betyder så, at den langsigtede, naturlige reproduktion i den residente befolkning, altså befolkningen med ophold i Danmark, har været under erstatningsniveau.

Det er svært at spå og især om fremtiden, skal Storm P. have sagt. Dette lidt finurlige udsagn forekommer mig at have fået forstærket aktualitet i forbindelse med udarbejdelse af befolkningsmæssige og økonomiske prognoser i samfundet, der ud over at være præget af mangeårig reproduktion under erstatningsniveau nu også præges af en hastigt voksende diversitet, forskelligartethed, økonomisk og socialt, foranlediget af væksten i de eksterne vandringer, herunder ikke mindst indvandringen gennem de senere 10 år, en tendens, der uden tvivl vil fortsætte.

Mange indvandrergupper har, betinget af varigheden af deres ophold i Danmark, fertilitetsniveauer, der for tiden ligger langt over erstatningsniveau, og arbejdsudbud, der for tiden ligger langt under arbejdsudbudet for danske statsborgere.

Disse vilkår har stærke konsekvenser for den aktuelle og den kommende samfundsudvikling befolkningsmæssigt og økonomisk.

At udtale sig mere præcist og kvantitativt om disse konsekvenser, således som det vel bør være meningen med seriøst prognosearbejde, er overordentlig vanskeligt, ja måske umuligt, fordi den fremtidige fertilitet og det fremtidige arbejdsudbud med sikkerhed vil afhænge stærkt af udviklingen i den fremtidige indvandring.

I mit oplæg til denne høring har jeg specielt fokuseret på den forventede udvikling i antallet af personer, der er 65 år og ældre, blandt allerede fødte.

Denne befolkningsstørrelse er en funktion dels af befolkningens fordeling på køn og 1-års-alder på en given dato, f.eks. den 1. januar år 2000 eller 2001, dels af den forventede udvikling i generationsdødeligheden og i den eksterne vandring.

Da vi ser på allerede fødte kommer den fremtidige fertilitet altså ikke ind i billedet. Aldersfordelingerne afspejler til dels variationen i størrelsen af de fortidige fødselsårge.

Danmarks Statistik forventer et kraftigt dødelighedsfald. Så vidt jeg husker, ligger det på en 5,3 år i vækst, i middellevetid for mænd, og omkring 4,4 år voksende middellevetid for kvinder, og det er middellevetider for 0-årige, og det betyder meget store fald i dødsraterne. Jeg glæder mig til det næste indlæg, fordi jeg tror, at Bernard Jeune mere end nogen kan fortælle os om, hvorvidt det her er en rimelig forventning eller ej.

Men de forventer altså så kraftigt et dødelighedsfald, og de forventer ydermere en fordoblet nettoindvandring i perioden frem til 2040, hvilket medfører, at der omkring år 2040 vil være 1,4 mio. personer i alderen 65 år og ældre. Tallet andrager i dag ca. 800.000.

Til belysningen af konsekvenserne af Danmarks Statistiks prognoseforudsætninger har jeg udført en mekanisk alt andet lige beregning med udgangspunkt i forholdene op til årtusindskiftet, hvad angår dødelighed, udvandring og indvandring.

I et scenarium med indvandring kommer jeg frem til ca. 200.000 færre ældre omkring 2040 sammenlignet med Danmarks Statistik.

Med mine to scenarier tilsigtes endvidere en første primitiv belysning af indvandringens betydning for den fremtidige udvikling i antallet af ældre.

Det viser sig blandt andet, at indvandringen og udviklingen i dødeligheden har overordentlig stor betydning for den fremtidige udvikling i antallet af ældre. Endvidere, at indvandringen i mit scenarium for det åbne samfund stort set opvejer det begyndende fald i antallet af ældre efter år 2033 - det fald, som man med baggrund i de mindskede fødselsårge efter 1967, kunne nære en forventning om.

Et antal personer i alderen 65 år og ældre på næppe under 1,2 millioner er, hvad der kan forventes fra omkring år 2033 ud fra forholdene, som vi kender dem i dag.

Det er langt fra sikkert, at denne forventede forøgelse af

”At udtale sig mere præcist og kvantitativt om disse konsekvenser, således som det vel bør være meningen med seriøst prognosearbejde, er overordentlig vanskeligt, ja måske umuligt, fordi den fremtidige fertilitet og det fremtidige arbejdsudbud med sikkerhed vil afhænge stærkt af udviklingen i den fremtidige indvandring.”

antallet af ældre vil have forbigående karakter.

Lad mig til slut pointere, at det er vanskeligt at yde et så kompliceret problemkompleks retfærdighed i et kort skriftligt oplæg og endnu sværere i et endnu kortere mundtligt resume. Det er derfor vigtigt, hvis man læser mit papir, at man så også læser det, der står med småt i fodnoterne og gerne de referencer, der er.

Tak.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Hans Oluf Hansen fra Københavns Universitet.

Vi iler videre til Bernard Jeune, lektor og institutleder, Institut for Sundhedstjenesteforskning og centerleder for Ældreforskningsinstituttet, Syddansk Universitet.

Vi skal også lige have en mikrofon på dér, men ellers glæder vi os til de næste 5-minutters-oplæg. Værsgo.

Bernard Jeune:

- Dødeligheden stiger eksponentielt med alderen. Udviklingen i ældredødeligheden er en væsentlig faktor sammen med fertiliteten og indvandringen, når man skal vurdere generations- og fordelingsproblemer i fremtidens samfund

Ja, tak for indbydelsen.

Begrebet aldring bruges på forskellig måde i den her debat, og det fremgår også af de oplæg, der er. Og jeg ser i denne her forbindelse bort fra, at et samfund kan være aldrende, fordi det tænker gammeldags og ikke formår at forny sig. Måske er selve bekymringstanken et bekymrende tegn herpå.

I den samfundsmæssige debat bruges begrebet aldring ofte om et samfund, hvor andelen af ældre set i forhold til hele befolkningen eller til erhvervsaktive, den såkaldte ældrekvote, er stigende. Det vil selvfølgelig altid give anledning til generations- og fordelingsproblemer og dermed til bekymring.

Der var for en hundrede år siden en kendt fransk demokrat, som var meget bekymret for den lave fertilitet i Frankrig på daværende tidspunkt sammenlignet med Tyskland, og han mente direkte, at et sådant aldrende samfund er dømt til undergang. Frankrig var da også på randen af undergang i to efterfølgende verdenskrige.

Men det er ikke den måde, aldringsforskere inden for min forskningsverden anvender begrebet aldring på. For os er aldring lidt af en gåde. Ser vi os lidt omkring blandt andre levende organismer lige fra elefanter til bakterier, ja så synes aldringen hverken at være nødvendig eller uundgåelig. Der er faktisk arter, som dør uden forudgående aldring.

Vi ved faktisk ikke rigtigt, hvordan den skal defineres. Nok er der en række aldringstegn som f.eks. gråt hår og rynker, men de udsiger faktisk ikke noget om, hvor gammel, man vil blive. Dem, der får tidligere grå hår end andre, har ikke større risiko for at dø tidligere end dem uden tidlige tegn på grå hår. Det kan vel trøste nogle af de tilstedeværende her.

Der er faktisk kun én definition af aldring, som vi i min forskningsverden kan blive enige om, og det er den kendsgerning, at dødeligheden stiger eksponentielt med alderen, det vil sige fordobles med konstant hastighed. Det er den eneste, vi kan blive enige om.

Det er en universel definition, for den gælder for næsten alle dyrearter og er nærmest artsspecifik. For mennesket betyder det en fordobling af dødeligheden ca. hvert syvende til ottende år fra ca. 30-års-alderen. Det passer ikke helt op i de meget, meget gamle år. Der er der en vis afbøjning. Det er noget af den nyere forskning, som vi har lavet, som har vist det, men det er først oppe omkring 105 år.

Holder man lidt fast i dette mere grundlæggende aldringsbegreb, så må vi interessere os mere for ældredødeligheden.

Hvad er der sket med den i de foregående årtier, og hvad vil der ske i de fremtidige årtier?

Den nye trend i aldringen i de sidste årtiers udvikling er ikke - og det vil jeg gerne understrege - det er ikke hovedsagelig resultat af middellevetidens fortsatte relativt beskedne stigning.

Hvis vi bare tænker på herhjemme, der har middellevetiden faktisk været stagnerende i en ca. 20-års-periode fra ca. 1975 til 1995. Alligevel så er stigningen herhjemme i antallet af ældre og hastigheden af den stigning absolut på højde med de lande, vi sammenligner os med. Hvorfor?

Fordi aldring ikke blot er et udtryk for en stigning i den forventede levetid og en faldende ? i fertilitet(?), men også, og især for de ældste, hovedsagelig en følge af et fald i ældredødeligheden og, må vi formode, en dertil svarende udsættelse af aldersrelaterede sygdomme, et fald i sygdommenes alvorlighed og en forbedring af funktionsevnen.

Blandt f.eks. 80-årige kvinder i den udviklede del af verden er dødeligheden halveret siden 1950. Det ville ingen have troet på for godt et par årtier siden. Dengang opfattede man restlevetiden efter 80-års-alderen for upåvirkelig. Var man nået over forventet levetid, var der ikke noget at gøre mere, men den ændrede sig faktisk. En 80-årig for 50 år siden havde en restlevetid på 6 år. Den er 9 år i dag, altså 50 pct.s forøgelse.

Og det har ikke så lidt betydning. Vi har lidt over 200.000 medborgere, som er over 80 år i Danmark i dag. Det er 24 pct. af ældrebefolkningen. Vi ville kun have haft ca. 130.000, hvis dødeligheden ikke var blevet halveret blandt de 80-årige. Om 35 år vil denne gruppe af de ældste muligvis blive fordoblet, det vil sige kan nå op til en halv million eller omkring en tredjedel af ældrebefolkningen i stedet for i dag en fjerdedel.

Vi ved imidlertid ikke, om det virkelig bliver tilfældet, for vi ved ikke, om ældredødeligheden vil blive med at falde lige så meget de næste 50 år, som den er faldet i de foregående 50 år. Det er her, det helt afgørende ligger, og det var det, som Hans Oluf Hansen var inde på, eller du ville gerne have synspunkter på det.

Derfor - men det, jeg ville understrege der ..., men vi ved, at hvis vi - og det gælder uanset fertiliteten og uanset antallet af erhvervsaktive - hvis vi fortsætter med at forbedre de ældres forhold - og hvorfor skulle vi ikke det, og hvem af politikerne ville turde andet? - ja, så kan det ske.

Derfor skal vi ikke kun se os blinde på den fremtidige fertilitet og middellevetid, men nøje følge ældredødelighedens fortsatte udvikling og prøve at forstå, hvad det er for faktorer, der bestemmer den, for det er faktorer, som vi selv har ønsket fremmet med de velfærdsreformer, der har præget de seneste år. Det gælder bedre levekår, det gælder

livsstilsændringer, det gælder bedre behandling af sygdomme og bedre omsorg og pleje efter sygdom.

Der er ingen tvivl om, at disse forhold fortsat vil påvirke den fremtidige udvikling.

Da Verdenssundhedsorganisationen for ca. 20 år siden lancerede sit program: »Sundhed for alle år 2000«, og det var en globalt set optimistisk tid, da den kom, hed det sig, at det ikke drejede sig om at lægge år til livet, men at lægge liv til årene. Men den overså, at det første ikke lader sig gøre uden at gøre det andet. I vores bestræbelse på at lægge liv til årene - og det er jo vores pligt - har vi lagt år til livet. Og sådan vil det fortsat blive.

I bestræbelserne på at forbedre alderdommen forlænger vi den også. Det er det fremtidens dilemma, vi aldrig kan komme fri af. Det kan vi selvfølgelig begræde, men hvis vi bekymres herom, så bekymres vi for de forbedringer, vi selv har skabt og fortsat ønsker. Hvis disse forbedringer giver anledninger til bekymringer, så kunne I ærede medlemmer af Folketinget uanset partifarve lige så godt afskaffe jeres politiske virksomhed, for den er i så fald dybt bekymrende.

Der er kun én udvej af bekymringen og undergangsstemningen, og det er at opfatte aldring som den udfordring, vi selv har skabt og derfor er forpligtede til at påtage os som et aktiv. Der findes ingen anden etisk forsvarlig udvej.

Vi lever længere og vil formentlig komme til at leve endnu længere, selv om vi dog ikke kender grænserne herfor, men vil vi også leve længere i god form både fysisk og åndeligt? Det er efter min opfattelse det afgørende spørgsmål i den debat, vi har her.

Hvor meget af den øgede restlevetid kan forventes tilbragt som rask og uafhængig af hjælp og hvor meget som syg og afhængig af hjælp?

I hvor høj grad vil vi i fremtiden kunne udsætte aldringen og forebygge ældresygdomme.

Hvor meget kan funktionsnedsættelsen og sygdomsforekomsten sammenpresses tæt ved dødstidspunktet?

Det, mener jeg, er de afgørende spørgsmål.

Udenlandske undersøgelser herom er ikke entydige, men de peger ikke på en entydig dramatisk forøgelse af den såkaldte aldrings- og sygdomsbyrde. Det synes, som om at funktionsnedsættelsen og sygdomsforekomsten udsættes til højere alder, men muligvis ikke helt svarende til den forøgelse af levetiden, vi også har.

Der er således ikke tale om en klar sammenpresning hen imod dødstidspunktet. Dog synes funktionsevnenedsættelsen og sygdommes alvorlighedsgrad at være blevet mindre end tidligere. Der er således heller ikke tale om en udvidelse af den sidste livsfase præget af sygdomme og afhængighed af hjælp, og det er jo den, der samfundsmæssigt, sundhedsmæssigt og omsorgsmæssigt koster.

Pensionsudgifterne vil selvfølgelig afhænge af det samlede antal ældre, og hvor længe pensionisternes restlevetid vil være i fremtiden, men sundheds- og omsorgsydelserne vil også være afhængige af restlevetidens karakter.

Nye ...

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Jeg er nødt til at afrunde nu.

Bernard Jeune:

O.K. Jeg går ikke ind med det. Det er også beskrevet nærmere i mit oplæg, men jeg vil bare slutte med at sige, at de nye forskningsresultater, jeg har beskrevet i mit oplæg, viser, at tingene flytter sig og kan flyttes. En aktiv forebyggende behandlingsindsats nytter. Aldringen er foranderlig og kan forandres, og i selve aldringen ligger større ressourcer og tilpasningsmuligheder, end man tidligere har antaget. En aktiv aldring er derfor mulig og selvfølgelig ønskelig, både etisk og samfundsøkonomisk.

Spørgsmål fra fremtidspanelet:**Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):**

Ja, tak til Bernard Jeune.

Vi går nu over til spørgerunden, og jeg har to spørgere indtegnet, og det er Jette Gottlieb og Villy Søvnald, og det holder vi os til, for derefter skal vi have os en pause, og der skal vi også gerne have et stykke tid, så vi kan få drukket kaffen.

Værsgo Jette Gottlieb.

Jette Gottlieb (EL):

Mit spørgsmål er ret kort til prognoserne. Når man med 17 års mellemrum kan lave prognoser for den danske befolkning, der afviger med en million, det vil sige en fjerdedel ca., er årsagen så, at man er dårlig til at lave prognoser, eller er årsagen, at man ikke har kunnet tage højde for f.eks. den mindskede dødelighed i de højere aldersgrupper og indvandrere. Er de to faktorer, er det de væsentlige faktorer, der er årsag til en millions forskel på en befolkningsprognose, der er lavet med 17 års mellemrum?

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak, Villy Søvnald.

Villy Søvnald (SF):

Det er til Hans Oluf Hansen fra Københavns Universitet.

Jeg er altid meget nervøs, når jeg hører udtrykket »alt andet lige«, som du anvendte, fordi alt andet aldrig er lige, og det jeg synes i virkeligheden er den afgørende diskussion i det her, det er, at selv med en stigning fra 800.000 til 1,2 mio. efter år 2033, så er det afgørende at finde alle de modifikationer, der ligger i forhold til alt andet i princippet, både i forhold til de forhold, der er nævnt, men også i forhold til den enkeltes egen formåen, men vel først og fremmest i forhold til et samfunds samlede forsørgerproblem.

Jeg er godt klar over, at vi fokuserer snævert på aldersgruppen. Det er altså opgaven, men det politisk interessante spørgsmål det er, hvad er et samfunds samlede forsørgeropgave, og ikke, hvad er det specifikt i forhold til ældre. Jeg ville sådan set bare spørge, om du var enig i det?

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak, værsgo Hans Oluf Hansen.

Hans Oluf Hansen:

O.K., tak.

Jeg er fuldstændig enig, Villy Søvnald, i, at alt andet lige det er ... men, ja, lad mig lige sige: Hvis du læser mit papir - og der er en fodnote dér - der er beskrevet forskellen mellem en prognose og en konsekvensberegning, og en konsekvensberegning eller en »alt andet lige«-beregning, det er et meget mere ydmygt begreb end en prognose, og der vil forudsætningerne tit ...

Vi ved godt, i virkelighedens verden der afhænger det kraftigt af tiden, udviklingen over tiden i fertilitet, indvandring, dødelighed, og det kan vi af mange grunde vanskeligt vide noget om, men vi kan så i hvert fald måske blive lidt klogere på situationen her og nu og de konsekvenser, der ligger i situationen her og nu, hvis vi prøver at spørge: Hvad ville det under »alt andet lige«-forudsætninger, hvor ville det føre os hen, hvis situationen forblev statisk, hvad den selvfølgelig ikke gør?

Så kan vi jo regne alternative scenarier ud og så derigennem måske få stillet nogle, hvad hedder det, nogle rammer, nogle variationsintervaller op for mulige udviklinger.

Det er det, der ligger i sådan en »alt andet lige«-beregning, og jeg vil gerne til mit eget forsvar fremføre, at det var altså Teknologirådets opdrag, at jeg skulle se på Danmarks Statistiks befolkningsprognose, og jeg synes så, at det måtte være godt at prøve at lave sådan en »alt andet lige«-beregning ud fra forudsætningerne, som de kendes her i slutningen af eller her omkring årtusindskiftet for at se, hvor meget det ville medføre af forskel, for det er ganske dramatiske dødelighedsfald, som man anticiperer dér. Og det er også en ganske dramatisk forøgelse af det, de ude i Danmarks Statistik kalder nettoindvandringen, altså forskellen mellem indvandring og udvandring. Og som vi også kan se af »alt andet lige«-beregningen, så har det jo altså dramatiske konsekvenser.

Det havde været meget interessant, hvis vi kunne skille ud specifikt, hvad dødelighedsantagelsen ville indebære for sig, og hvad flytte-nettovandringsantagelserne ville indebære partielt, men det er ikke muligt på grund af adgangen, den begrænsede adgang til grundlaget for denne befolkningsprognose, og det er i virkeligheden også et meget stort problem for politikerne at tage op.

Så ville jeg sige til Jette Gottlieb, at det er klart, at prognosefejl er et meget stort problem. Nu tror jeg nok igen, at det er vigtigt først at gøre os klart, hvad er det for en prognose, vi taler om.

Hvis det er Danmarks Statistiks landsprognose, så er det jo en prognose ... nu har vi ikke tid til at læse deres såkaldte, hvad hedder det, nej, de har sådan en varedeklaration, op, men der taler de om, at det, de vil prognosticere, det er befolkningen fordelt på køn og alder, og det er jo prisværdigt, men uanset om man gør sig det klart eller ej, så ligger der altid en model til grund for sådan en fremstilling, og den model, der ligger til grund her, er en, hvor man kan være i live eller død, og så kan man så have lidt ekstern vandring klistret på sådan ad hoc.

Og under den model der er folk altså i princippet klonede individer. De adskiller sig kun ved deres alder og ved deres køn, og det er jo en meget virkelighedsfjern beskrivelse af befolknings sammensætningen, for jeg skal lige love for, der er meget store forskelle på socialt og økonomisk væsentlige punkter.

Hvis jeg må citere mig selv, så har jeg allerede fremhævet ekstern vandring, og jeg har fremhævet fertilitet, fertilitetsforskelle, og jeg har fremhævet meget store forskelle i arbejdsudbud hen over befolkningsgrupperne.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, tak. Så er det Bernard Jeune, hvis du lige har et par kommentarer.

Bernard Jeune:

Der er tre ting, der medfører de ændringer i befolkningsprognoserne, som Jette Gottlieb omtalte.

Det ene det er, at fertiliteten jo ikke var så dårlig, som man jo troede dér på et vist tidspunkt.

Det andet det er, at indvandringen blev større, end man havde forudset i den tidlige prognose.

Det tredje - og det tror jeg i virkeligheden går hen og bliver det afgørende i fremtiden - det er, at ældredødeligheden faktisk faldt mere, end den gjorde i starten, og end man havde forudset.

Om de ældredødelighedsfalds-prognoser de arbejder med nu, om de holder stik eller ej, der er jeg enig med Hans Oluf, at det er ret afgørende, og vi ved det ikke. Ældredødelighedsfaldet har været omkring en procent dér i 1950'erne og 1960'erne og 1970'erne pr. år og er så gradvis steget til to procent pr. år. I lande som Japan er det helt oppe på tre procent pr. år, og det har en enorm indflydelse. Altså bliver det en procent pr. årstal fortsat eller to, eller hvad bliver det? Vi ved det ikke, og vi kan ikke prognosticere den side.

Alt det, I laver, alt det, I beslutter i Folketinget, har jo indflydelse, vores sundhedsvæsen, vores livsstil, det hele har indflydelse på det. Hvordan vil vi ændre alle disse ting i fremtiden? Det påvirker ældredødelighedsfaldet. Og derfor så kan vi heller ikke ... altså så er det også noget, der er så påvirkeligt af de ændringer, vi laver i de kommende 10 år, så prognoserne må hele tiden ændres.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Mange tak til Hans Oluf Hansen og Bernard Jeune.

Jeg skal sige til jer, at i princippet ifølge den køreplan, jeg har heroppe, så er der også kaffepause. Slut nu. Men det vil jo være lidt trist, så vi lægger nu an til kaffepause, og på mit ur er klokken nu 10.24, og vi mødes igen her kl. 10.40 sharp, og jeg skal lige føje til: Når man trækker ud og får croissanter og kaffe ved bordene, vil jeg bede om, at man lynhurtigt fjerner sig fra bordene, så næste hold kan komme til, for ellers så kan vi ikke nå at få kaffe alle sammen. På gensyn kl. 10.40.

[PAUSE]

De samfundsøkonomiske konsekvenser

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, så er vi klar efter kaffepausen, og jeg må takke alle deltagere for præcisionen. Klokken er nu 10.42 på mit ur, så det er jo meget flot.

Vi iler med at byde Per Callesen, afdelingschef fra Finansministeriet, velkommen, og vi glæder os til de næste fem minutter, som handler om »De samfundsøkonomiske konsekvenser af det aldrende samfund«, værsgo.

Per Callesen:

- Den almindelige økonomiske vækst i samfundet aflaster ikke de offentlige finanser. Tre ting kan bidrage til en løsning af ældrebyrden. Senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet, lavere offentlig gæld og skatteindtægter fra udbetalte pensioner

Tak for det.

Jeg er blevet bedt om at sige noget om økonomi og offentlige finanser. Det vil jeg så holde mig til.

Der kører en kampagne mod økonomer for tiden. Den har ikke så meget med virkeligheden at gøre, men en af myterne det er, at økonomer mener at kunne sætte tal på alt her i verden, så jeg regner med at blive spurgt: Hvad er de egentlig mest bekymret for, det globale overforbrug af naturressourcer eller den aldrende befolkning? Og jeg blev enig med mig selv om, at jeg ville sige, jeg var egentlig mest bekymret for det globale overforbrug, og der er meget i verden, man kan være bekymret for.

Jeg ville ikke sætte aldringen øverst på den liste, men føje til, at der er også grund til at forberede sig, fordi i modsætning til så meget andet, der kan gå galt, så er det her noget, der er meget forudsigeligt, og det er også noget, vi kan gøre noget ved, fordi en stor del af det, i hvert fald det, der vedrører de offentlige finanser, det følger af regler, som er vedtaget i Folketinget og dermed er menneskeskabte, og det kan man gøre noget ved, hvis det er nødvendigt.

Man skal ikke give sig af med at forudsige, hvordan verden ser ud om 35 år. Det prøver vi aldrig at give indtryk af, at vi kan. Det, man kan, det er at leve lidt op til den pligt, vi har, til at regne på ændringer, som med videreførelse af gældende regler vil ske med rimelig stor sikkerhed.

Det giver en mening til de spørgsmål, vi forsøger normalt at svare på: Kan vi køre videre med de regler, vi har i dag, eller er man nødt til at foretage sig et eller andet?

Selve virkningen på de offentlige budgetter af flere ældre den er ikke så forfærdelig usikker, fordi det kan ikke siges tit nok, fordi det så ofte bliver misforstået: Den almindelige økonomiske vækst i samfundet i den private sektor

”Hvad er De egentlig mest bekymret for, det globale overforbrug af naturressourcer eller den aldrende befolkning? Og jeg blev enig med mig selv om, at jeg ville sige, jeg var egentlig mest bekymret for det globale overforbrug, og der er meget i verden, man kan være bekymret for.”

aflaster ikke de offentlige finanser, og det er, fordi vi har vedtaget ved lov, at de velfærdsgevinster, vi har, dem deler vi alle sammen, også offentligt ansatte, hvad jeg selvfølgelig personligt sætter pris på, og modtagere af overførselsindkomster.

Det betyder, at vækst påvirker skatteindtægterne og udgifterne nogenlunde proportionalt.

Og der er mange andre usikkerheder, kriser fra udlandet, fordi vi ikke kan finde ud af at passe godt nok på, om langtidstendensen til mere fritid fortsætter, eller om der kommer politiske beslutninger, som uden tvivl er med andre formål for øje, men har som bivirkning, at vi får flere strukturproblemer på arbejdsmarkedet, eller vi har en ændret arbejdsstyrke.

Jeg vil sige, der er tre bidrag til løsning af det her, der er værd at forholde sig til, hvis man i øvrigt mener, at man gerne vil køre videre med uændrede regler for udgifter og skat.

Det ene det er senere tilbagetrækning, som optager flest, forstår jeg. Det er vi egentlig godt i gang med. Det er lidt overset, at den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder på arbejdsmarkedet faktisk allerede er steget ganske betydeligt de sidste 3-4 år. Specielt efter afskaffelsen af den såkaldte overgangsydelse for 50- til 59-årige langtidsledige er der sket en endda temmelig kraftig stigning i beskæftigelsen i aldersgruppen 50-59 år, hvilket for mig tyder på, at det kan altså lade sig gøre at ændre den udvikling, vi har haft, men man skal huske, det tager lang tid at ændre kulturen. Vi har brugt 20 år på at indrette samfundet efter nogle regler, som tilskyndede til tidlig tilbagetrækning. Hvis man vil lave det om, tager det måske også ganske lang tid.

Det næste, man kan gøre, det er at sørge for en lavere offentlig gæld, så vi har færre renteudgifter. Det er vi også godt i gang med, men man skal nok ikke undervurdere den politiske opgave i at holde fast i overskuddet i mange år.

Det tredje, det er noget, der kommer af sig selv, ganske enkelt fordi vi jo historisk har givet nogle meget, meget store skattefradrag på pensionsopsparing. Noget af det vender tilbage af sig selv med uændrede regler, fordi udbetalingerne fra de her ordninger stiger. Det fører til flere skatteindtægter og modregning i den offentlige pension.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ét minut.

Per Callesen:

Jeg troede, vi havde femten minutter. Det har jeg hørt fra de andre, men jeg prøver.

Det næste, jeg vil sige, det er: Problemet er sådan set ikke at løse et stort, fremtidigt velstandsproblem om mange år og flytte en masse forbrug fra i dag til om mange år. Der er mange andre gode grunde til at sørge for en høj privat opsparing. Det har bare ikke ret meget med de offentlige udgifter at gøre.

Spørgsmålet er, hvem, hvordan og hvornår, der skal betales for de offentlige udgifter, eller om de i stedet for kan sættes ned.

Med mindre man forestiller sig at tilskynde til privat opsparing i dag med ét sæt regler og så overraske engang i fremtiden med en skat, når opsparingen skal bruges, så kan man opnå en forbedring. Hvis man kører videre med de samme regler som i dag, så hænger det nødvendigvis sådan sammen, at giver det en skattemæssig tilskyndelse til privat opsparing, så kan det ikke samtidig forbedre de offentlige finanser.

Til allersidst: Hvori består problemet her med aldringen og de offentlige finanser?

Ja, det vil sige, hvis man ikke tror på skadelige effekter på arbejdsudbud og skatteflugt til udlandet, ikke er bekymret for omfordelingen mellem generationer og heller ikke har noget principielt imod højere skat, så er der sådan set ikke noget synderligt problem, så kan man løse problemet ved at sætte skatten op.

Man kan gøre det samme på en lidt anden måde, hvis man i stedet for indfører mere indtægtsgraduering af flere offentlige ydelser eller sætter den op dér, hvor den er i forvejen. Virkningen måler vi så ikke som højere skat, men i stedet for som det, der hedder samspilsproblemer, og her er pointen, at virkningerne på opsparing, arbejdsudbud og skatteflugt i udlandet de trækker i samme retning som højere skat.

For at opnå det samme provenu så skal man bare øge skatten, det vil sige, samspilsproblemerne er tilsvarende kraftigere for den mindre gruppe, der bruger de offentlige ydelser, end for den store gruppe, der betaler skat, og det betyder, at problemerne ved at bruge den løsning sandsynligvis er større, end hvis man beslutter sig for at sætte skatten op, så tilbage står spørgsmålet om tilbagetrækning og offentlig gæld som de egentlige løsninger på problemet.

Tak for det.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak, Per Callesen.

Og så går vi videre til Peder Andersen, sekretariatschef fra Det Økonomiske Råd, værsgo.

Peder Andersen:

- Brugerbetaling og øget indkomstgraduering for blandt at undgå at en stor del af ældregruppen har en levestandard, som er højere end levestandarden for de, som er på arbejdsmarkedet

Ja tak. Jeg er ikke bange for at erkende, at jeg er økonom, og jeg tør også godt bruge ordet ældrebyrde, så det vil jeg gøre.

Kendsgerninger: Udgiftstryk og skattetryk vil uden politikændringer eller markante ændringer i et mønster, et adfærdsmønster hos befolkningen stige. Der er usikkerhed om omfanget af det, men der er ikke nogen tvivl om, at det vil stige. Det viser alle beregninger, så det bør ingen sætte spørgsmålstegn ved.

Det er også uansvarligt ved tilrettelæggelsen af den økonomiske politik ikke at tage højde for det allerede nu og begynde at tale åbent om det.

Det næste, jeg tror, der er vigtigt, det er: Indvandring hjælper ikke, med mindre - med mindre, for det er ikke mit personlige syn, der kommer her - med mindre udvælgelsen den er selektiv, det vil sige, at vi får nogen ind, der er bedre end en gennemsnitsdansker.

Det andet, lad os sige også, det hjælper heller ikke at bede vore kvinder om at gøre noget ved fødselstallet, med mindre de også på en eller anden måde bliver særligt selektive dér og føder nogle, som har langt højere produktivitet end dem, som der i almindelighed fødes.

Endelig så er det en kendsgerning, at folk vil, jo rigere de bliver, have mere fritid. Under givne regler så vil man have mere fritid, og det kan vi se på tilbagetrækningsmønsteret, og vi kan se det på gennemsnitlig arbejdstid, vi kan se det hele vejen rundt.

Nogle af jer kender nogle, som tilsyneladende ikke følger det mønster, men i gennemsnit så er det sådan.

Og så endelig: Jeg vil gerne gentage, hvad Per Callesen sagde. Vækst det hjælper ikke, og jeg skal ikke gentage det rigtige argument, han kom med, men bare lægge vægt på igen: Med mindre politikere accepterer øget ulighed, så kan man godt løse det. Det kommer jeg tilbage til.

Og så endelig vil jeg prøve at sige det kun lidt forsigtigt: Ældre er ikke en byrde, men det er en økonomisk belastning for skatteyderne.

Endelig er det også sådan, at jo kortere tid, der er, fra man har forladt arbejdsmarkedet, til man dør, jo mindre er byrdeproblemet, og det er faktisk koblet ret meget sammen med, hvorvidt man kan forestille sig, at aldringsprocessen forløber på en sådan måde, at man arbejder så at sige helt til sidste dag eller første dag, afhængig af hvordan man nu skal tælle fritid her.

Så er der nogle, der vil mene, at sådan kan man ikke se på det, men udsagnet er helt igennem klinisk korrekt.

Så kommer vi til spørgsmålet om, hvordan man kan gribe ind på det her, og det er blevet sagt flere gange, og at det er spørgsmål om arbejdsudbud, senere tilbagetrækning, og jeg er selvfølgelig enig med Per Callesen i, at man kan lave nogle ændrede regler, sådan at tilbagetrækningsmønsteret ændres, men her er det vigtigt igen, at uden ændrede regler så må man regne med, at tilbagetrækningsmønsteret vil, efterhånden som vi bliver ældre og ældre, være til ugunst for løsning af det her byrdeproblem.

Det er integration af marginalgrupperne, det er selvfølgelig altid vigtigt, men man skal bare være opmærksom på, at det kan være sådan, at dem, man får ind på markedet, ikke er gennemsnitlig produktivitet, så løsningen kan ikke tælles hoved for hoved her.

Og så endelig spørgsmålet om længere arbejdstid i almindelighed for os alle sammen.

Det var den ene side. Det var arbejdsudbudssiden.

Den anden det er omkring ydelsen og betalingen af det her. Det er jo sådan, at hvis vi har færre gratis ydelser, eller vi havde en eller anden grad af brugerbetaling, så lettes de offentlige finanser jo selvfølgelig.

Og det er igen i høj grad et politisk problem, men den helt simple løsning på det her ville jo være - og nogen ville måske slet ikke opdage det, hvis man pakkede det nok ind - ? ikke længere, som Per han forudsagde, man skulle regulere offentlige ydelser efter lønudvikling, men lidt efter prisudvikling, så var folk måske meget tilfredse, men sagen var den, at det ville jo sakke bagefter, men det ville lette byrdeproblemet.

Så spørgsmålet er: Hvad er opgaverne for Folketinget, som I spørger om? Det er simpelt hen at lave reglerne om, sådan at folk de opfører sig i overensstemmelse med det, jeg har sagt, arbejde længere, blive længere på arbejdsmarkedet, betale noget mere for det, de får gratis, og endelig så tror jeg ikke I politikere, der lever om 30-40 år, kan holde til at se, at vi har pensionister, der har en levestandard, som er højere end den, som dem, der er på arbejdsmarkedet vil have, så jeg tror, det ganske enkelt kommer som et pres på et eller andet tidspunkt imod politikerne.

Og så må jeg sige, at hvis man ser på de sidste 15 år, så har politikerne jo i virkeligheden i høj grad bevist modet til at lave nogle ændringer, og spørgsmålet er: Hvem tør igen så at sige at gå ud i sådan en proces her, fordi det er jo en slags politisk selvmord?

Tak.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Peder Andersen, og det var lige præcis on time, så vi går nu videre til Jesper Jespersen, professor i økonomi, Roskilde Universitetscenter, værsgo.

Jesper Jespersen:

- Med en ganske betydelig købekraft må fremtidens velhavende pensionister indstille sig på en højere grad af brugerbetaling

Ja tak. Jeg vil fortsætte denne her eksercits i makroøkonomi og nationaløkonomi, for hvad er egentlig problemet? Og det stiller jeg på baggrund af, at der er jo almindelig enighed om, at det underliggende vækstpotentiale i dansk økonomi det er i størrelsesordenen 2 pct. om året, og herved adskiller dansk økonomi sig sådan set ikke fra de øvrige vestlige økonomier, at der er et betydeligt vækstunderlag, og muligvis vil det oven i købet stige, vækstunderlaget, hvis det er rigtigt, hvad man siger om den nye økonomi og IT-teknologien, så der er altså en på mange måder rosenrød fremtid foran os.

For hvad betyder egentlig en årlig vækst på 2 til 3 pct.? Jamen det betyder, at den dag, hvor det her såkaldte aldringsproblem topper omkring år 2030, jamen der har vi foran os et nationalprodukt, som er dobbelt så stort som det, vi har i dag, og som Per Callesen var inde på, gud ved om de miljømæssige problemer, som knytter sig til så stor en produktion, ikke vil være større end fordelingen af den store produktion.

Og det her skøn det er et, som man lægger til grund for stort set alle prognoser, selvfølgelig med den risiko, der er for, at de slår fejl, fordi der er jo også mange risici, men det er i hvert fald det scenario altså grundscenariet ikke alene i Danmark, men i den vestlige verden, at vi, når aldringen topper, har en produktion, som er ca. dobbelt så stor.

Nu er det jo også rigtigt, at antallet af ældre bliver større, og det vil jo så sige, at der skal tages en større del ud af denne her enorme produktion end tidligere.

De beregninger, der er blevet lagt frem, og som jo er refereret i Alexander Schaumanns glimrende opsamlende notat til denne her konference, der taler man om ca. 4 pct., så altså i denne her optik så skal skattetrykket, hvis man siger, det skal kræves ind som skatter, vokse fra ca. 50 pct. til 54 pct. ud af et nationalprodukt, som er dobbelt så stort, så vi kommer nok ikke ligefrem til at lide nød, selv om der er en hel del ældre til den tid.

Så kan man jo stille det spørgsmål: Jamen hvordan er det med den stigning fra 50 til 54 pct. i, lad os nu sige i skattetryk, vil det egentlig gå så galt? Fordi her stiller nu Erik Hoffmeyer det spørgsmål i sit indlæg: Jamen vil det ikke være sådan, at det, at de ældre i højere grad har privat pension, vil det ikke mindske presset på de offentlige finanser?

Jo, det er rigtigt, men det vil jo så sandelig ikke mindske presset på den andel af den samlede samfundskage, som pensionisterne, hvad skal man sige, kan beslaglægge, fordi det, vi er ved at bygge op, det er jo en samfundsgruppe med en ganske betydelig købekraft. Og jeg

taler ikke om, at den ældre befolkning bliver mere krævende, men de har simpelt hen fået opbygget en købekraft, som de jo har en berettiget forventning om skal omsættes i varer her og nu, og jeg tror, vi får at se en befolkningsgruppe, som både vil forstå at ryge og rejse og i det hele taget nyde livet, og det vil jo skabe spændinger, fordi det vil beslaglægge yderligere en del af det store nationalprodukt.

Så her har vi altså et problem med, at de private pensioner i takt med, at de stiger, øger købekraften i én samfundsgruppe på bekostning af formentlig andre samfundsgrupper, og det vil altså sige, at vi står i en situation, hvor man så enten må øge beskatningen af erhvervsindkomster ud over de 4 pct. for at skabe plads til denne her pensionistkøbekraft, som er blevet opbygget i pensionskasserne, og som vi allerede har talt om, eller, hvis man ikke kan lide beskatning, jamen så må man indføre en form for brugerbetaling for de erhvervsaktive, for der skal jo ligesom skaffes plads inden for kagens samlede ramme, og her kunne man jo f.eks. introducere et brugerkort, ligesom man har et skattekort, et brugerkort, der viser den andel, der skal betales af offentlige ydelser. Det er jo en anden måde at betale skat på, som vi økonomer godt kan lide, fordi det hænger sammen med det, vi forbruger.

Se, det er de erhvervsaktive. Så er der jo de private pensioner og den fremtidige købekraft, og dér kunne man jo spørge sig selv: Jamen er det fornuftigt at slippe så stor en købekraft løs, og ikke mindst en købekraft, som i øjeblikket akkumulerer sig i pensionskasserne, uden man rigtigt lægger mærke til dem, og de bliver ydermere kun beskattet med 15 pct., afkastet i pensionskasserne, så her har vi en tikkende bombe, som først begynder at materialisere sig efter år 2010, når pensionsproblemet melder sig, og antallet af pensionister går i vejret.

Så det, jeg har som den ene hovedkonklusion det er, at der bliver, hvis vi ikke gør noget i dag, behov for skattestigning efter år 2010, og det er formentlig undervurderet det behov, og det kunne der allerede nu tages skridt til ved at begrænse f.eks. omfanget af de private pensioner, og det er en af de fordelingskonflikter, som man lige så godt kan se i øjnene i dag som vente til om 10 år.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Vi måde bede om en afrunding.

Jesper Jespersen:

Ja, og det er, om man kan reducere problemet ved en øget beskæftigelse, og dertil må man sige helt primært ja, fordi en øget beskæftigelse ikke mindst af den del af befolkningen, som er i den erhvervsdygtige alder, men som er fuldtidsforsørgede, og det drejer sig om en 800.000-900.000 i dag, så har vi talt dem alle sammen med - men tallet stammer fra finansredegørelsen - for hvis man reducerer gruppen af fuldtidsforsørgede i den erhvervsdygtige alder, jamen så kan det jo opveje for hvert menneske, der bliver person(?) i den alder, så kan det opveje en ekstra pensionist, uden at det øger det samlede pres på de offentlige finanser.

Så den anden konklusion, som jeg mener, der bør arbejdes videre på, det er, at man kan reducere nogle af fordelingskonflikterne, enten ved som sagt en ændret skattepolitik eller ved, at nogle af de fuldtidsforsørgede uden for arbejdsmarkedet i et langsigtet perspektiv - og det var jo B-holdet, som netop Gösta Esping-Andersen talte om - at det B-hold det skrumper i

takt med, at vi nærmer os år 2030 og derved reducerer fordelingskonflikterne ganske betydeligt.

Tak.

Spørgsmål fra fremtidspanelet:

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak til Jesper Jespersen.

Se, så er der afsat 30 minutter til en spørgerunde, og det har vi ikke rigtigt tid til. Vi er nødt til at sige, ligesom det er, og efter en lille konference her med min medformand, Pernille Blach Hansen, har vi aftalt, at vi skærer det ned til 20 minutter, og det betyder igen, at vi må bede om meget præcise og korte spørgsmål fra spørgepanelet og altså stramme og målrette besvarelser så meget som muligt fra vores ekspertpanel.

Vi lægger for med Svend Heiselberg, værsgo.

Svend Heiselberg (V):

Når Peder Andersen siger, at han gerne vil sige, at der er en ældrebyrde - og så ændrer han det, og så siger han, vi er i hvert fald i en økonomisk belastning - når der er en økonomisk belastning eller en ældrebyrde, sådan som Peder Andersen ser det, så er det jo, fordi at det har skabt et politisk problem, og det var det, jeg ville spørge efter, om ikke det er dér, at det er galt, fordi at de ældre burde vel ikke skabe et problem ved, at de sparer op? Og det vil jeg da også gerne spørge Per Callesen efter, om ikke det er en fordel, at de ældre, at de sparer op til alderdommen?

Og jeg vil også gerne spørge efter, om ikke at, hvis vi ser på nationalproduktet, om ikke også det er en fordel for landet, at der sker en opsparing? Det er, som om at det er lidt af et problem, at de ældre sparer op, og at de eventuelt får det godt. Jeg tror, at det var Peder Andersen, der sagde, at politikerne kan ikke holde til at se, at pensionisten har en højere levestandard end dem, der er på arbejdsmarkedet.

Jamen vil det da sige, at et ældre menneske, som har sparet op måske et langt liv og ikke har ødslet sine penge væk og ikke har været til belastning for samfundet, at dem kan man ikke holde ud at se på, hvis det er sådan, at de skulle have det godt?

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja tak. Så er det Yvonne Herløv Andersen.

Yvonne Herløv Andersen (CD):

Ja, det var det, der blev sagt, også fra Peder Andersen, om at betale lidt mere for det, man får gratis. Det er jo dybt interessant, fordi som politiker bliver man ofte mødt med, at der er ikke noget, der er gratis. Vi har betalt det over skatten. Og sidste år, 2000, januar måned, da gav Folketinget hinanden håndslag på, at det er den solidariske skattebetaling, som betaler for velfærden i Danmark. Det er så det grundlag, vi står på.

Og mit spørgsmål er: Hvis vi nu ændrer finansieringen af velfærden, som man kan se det i andre lande, til arbejdsgiver og arbejdstager og egen forsikring i højere grad, og så staten

går ind og tager sig af den gruppe, vi har talt om hele tiden, som ikke selv har mulighed for det, vil det så også ændre folks syn? Fordi folks syn er, at når man har betalt - og det er også det, der bliver argumenteret med, ved jeg fra Finansministeriet - at når folk nu har betalt alle sammen, så forventer de også at få noget.

Derfor udbetaler vi stadig børnecheck til folk, der ikke har brug for den. Det er for at bevare deres solidaritet. Hvis man kom væk fra det system, hvor vi betaler til folk, som i realiteten godt selv kan, vil det så ikke lette på den her problemstilling, som Heiselberg også siger, selvfølgelig når folk selv har sparet op, så kommer I vel ikke og tager pengene i den sidste ende en gang til.

Altså der er en klar opfattelse af, at skal det her gøres, så vil folk have det krone for krone, ikke.

Birthe Skaarup (DF):

Det er til Per Callesen omkring samfundsøkonomien i al almindelighed, når vi kigger fremover. Der er mange unge, der tager to uddannelser. Hvad mener Per Callesen om det. Skal vi kigge på, at vi kun skal tage en uddannelse, skal vi lave kvoter, således at de unge kommer hurtigere ud på arbejdsmarkedet?

Og så er der til Peder Andersen omkring indvandringen. Der er det jo også sådan, at hvis vi skal tage den type indvandrere, der kommer til landet nu, jamen så bliver de jo så en yderligere byrde. Når vi snakker ældrebyrde, så kan vi jo så snakke indvandrerbyrde. Skal vi også gå ind og sortere her, skal vi sige, jamen vi vil altså kun have indvandrere, der har en høj produktivitet, der har en høj erhvervsevne?

Og så til Jesper Jespersen: Skal vi til at have indført mere brugerbetaling i fremtiden? Skal dem, de ældre, der har sparet op - hvis de har en vis formue, skal de så ud at betale mere?

Jette Gottlieb (EL):

Jeg vil spørge om to ting.

Er det ikke rigtigt, at når diskussionen føres så indædt nu, så er det et politisk valg? Det er noget, nogen har besluttet sig for. Det er ikke, fordi problemet er stort. Og når jeg siger det på måde, så er det, fordi jeg vil ikke indgå i en diskussion af en ældrebyrde, men jeg vil gerne gå ind i en diskussion af en forsørgelsesfornøjelse, eller hvad vi nu skal kalde det.

Og er det ikke sandt, at forsørgelsesfornøjelsen den har været stort set konstant, at 100 erhvervsaktive har skullet forsørge et eller andet sted mellem 125 og 130 unge og ældre, børn og gamle?

Og er det ikke rigtigt, at netop i år er den ekstremt lav, er den helt ekstremt lav på grund af, at de store årgange alle sammen stadig er i produktion, og det faktisk er nutiden, der er abnorm, og slet ikke det, vi snakker om, altså i år 2030, der er abnormt?

Det er ganske normalt. Og de problemer, som vi nu skitserer op vil finde sted i år 2030, er nøjagtig de samme, som vi havde i 1960, og at vi i 1960 uden problemer kunne løse problemet med den produktivitet og det produktionsgrundlag, der var på det tidspunkt, og at man derfor må slutte, at det ville være meget, meget vanskeligt forståeligt, hvis man ikke skulle være i stand til at løse det i år 2030, hvor produktiviteten - hvor produktionsgrundlaget er så meget større, så det altså er en politisk skabt diskussion.

Det var mit hovedspørgsmål. Så tror jeg ikke, jeg får lov til andre.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak for selvdisciplinen til Jette.

Så har vi den sidste spørger. Det er min medformand, Pernille Blach Hansen. Værsgo.

Pernille Blach Hansen (S):

Nu har jeg lyttet til, hvad I alle tre har sagt, og jeg ved ikke, om det er mig, der har hørt forkert, men jeg lurede sådan lidt en bagved liggende uenighed om, hvorvidt vækst er en del af løsningen eller ikke er en del af løsningen.

Jesper Jespersen skriver også i sit indlæg, at samfundsøkonomien vil fortsat vokse i et hurtigere tempo end forsørgerbyrden, underforstået det er en del af løsningen, hvorimod Per Callesen i sit indlæg sagde, at almindelig økonomiske vækst i den private sektor ikke aflaster den offentlige sektor, underforstået løser ikke problemet.

Og derfor vil jeg godt bede Per Callesen om at forholde sig til Jesper Jespersens forudsætninger og Jesper Jespersen om at forholde sig til Per Callesens forudsætninger.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Ja, tak, hvem af jer vil lægge for?

Det er Per Callesen, så vi bruger samme rækkefølge som før.

Per Callesen:

Ja, jeg vil hellere prøve at tage det lidt i den rækkefølge, der er spurgt.

Den samfundsmæssige opsparing, er den dårlig eller ej?

Jo, det er en samfundsmæssig fordel med privat opsparing forudsat én afgørende betingelse: Det er, at folk betaler for det selv.

Det, der er problemet i vores historiske måde at indrette den private pensionssektor på, har været, at den har haft nogle meget store skattetilskud, som først er blevet nedbragt i løbet af de sidste 5-10-15 år.

Vores vurdering i dag er, at den skattemæssige subsidiering af pensionsopsparingen er såmænd ikke synderlig høj i dag, men den har været det historisk. Jeg deler ikke Jesper Jespersens synspunkter om, at det er et massivt samfundsproblem, hvis vi har udbetalinger fra privat pensionsopsparing om mange år.

Man skal tænke på, hvis det fører til en højere samfundsmæssig opsparing, så har vi også mulighed for at spare ned, bl.a. ved at købe produkterne i udlandet til den tid. Så det behøver ikke at være det omfattende pres, som Jesper nævnte, men det er altså en afgørende betingelse, at man betaler for det selv.

Det med at betale for det, der er gratis, og synet på de offentlige ydelser, der ændres, jo, det tror jeg såmænd nok, der kan være en del om i forskellig retning. Nogle vil føle, de betaler to gange. Det er ikke sikkert, det er helt korrekt, fordi det vi diskuterer her, det er, hvordan vi finansierer en vækst i ydelserne, og det kan man jo gøre på forskellig sæt og vis.

Jeg har en mere jordnær økonomisk tilgang til det dér, og det er, at hvis man udstyrer folk med et brugerkort, som Jesper Jespersen siger, som man skal vise hver gang, man sætter sit barn i skolen eller skal på sygehuset eller biblioteket, så skal man trækkes et eller andet. Så bliver der i hvert fald brug for mange revisorer til at udregne den sammensatte marginalskat, og vi får store problemer ved at tegne den op.

Det er i realiteten det samme som at øge skatten, og det er en mere kompliceret måde at gøre det på med sandsynligvis større forvridninger. Der er ikke rigtigt nogen ideelle svar på de dilemmaer, vi her taler om.

Det sidste jeg så vil prøve at svare på, det er det med den samlede forsørgerbyrde og sammenligningen med 1960'erne.

Jo, det er rigtigt, at det er såmænd ikke, fordi den vækst, vi har foran os i den samlede forsørgerbyrde er så forfærdelig meget større, end det, der tegnede sig dengang, men der er to forskelle, og den ene er, at udgifterne ved de unges forsørgelse det betalte familierne selv, mens de offentlige udgifter til ældre gik over skatten. Så der er et skatteproblem til forskel. Det er ikke ligegyldigt, hvordan den forsørgerbyrde er sammensat. Det er sådan set ganske afgørende.

Den anden forskel det er, at ... jamen vi har også haft en meget stor stigning i skatten siden 1960, og det, man skal overveje, at der ikke er problemer med at hæve den yderligere i forhold til arbejdsudbud og skatteflugt til udlandet, men hvis man er ubekymret over det, så er problemet forholdsvis overkommeligt.

Jeg tror, der var et spørgsmål om unge på arbejdsmarkedet. Der vil jeg bare sige det ganske kort, at det kan man sandsynligvis gøre noget for at effektivisere. Jeg ved ikke, hvor meget man kan. Vi kan sætte det lidt i perspektiv ved, at vi har formentlig verdens højeste andel af unge i beskæftigelse sammenlignet med andre. Jeg er ikke sikker på, man kan komme så langt, men man kan sandsynligvis gøre noget. Hvordan kan jeg ikke rigtigt svare på.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Tak til Per Callesen. Peder Andersen.

Peder Andersen:

Ja, til Heiselberg: Det er ikke politikerne, der har skabt ældrebyrdeproblemet. Jeg mener, at markedet har skabt det ved at snakke om det. Jeg mener faktisk, det er prissværdigt, at I vil snakke om det. Så det mener jeg ikke, men det dér med, at jeg sagde, at politikere ikke vil acceptere ældre, der har en højere levestandard end dem, der er på arbejdsmarkedet, det var jo koblet sammen med det synspunkt, at man så samtidig gav store tilskud af den ene og den anden karakter. Det tror jeg ikke på. Så meget is i maven har I trods alt ikke til den tid.

Omkring unge så vil jeg lige sige til Villy Søvnald, som ikke har spurgt mig om noget, men det, som var før? på et tidspunkt, det dér med unge, der får bedre uddannelse og sådan noget, det er et meget centralt problem her, fordi spørgsmålet er, om den uddannelsespolitik, der kører, også sikrer, at de 10-20 dårligst stillede, altså procent, også vil kunne overleve i 20-30 år frem, ikke, fordi det tror jeg, du har fuldstændig ret i, det er vigtigt at få sat fokus på - om den uddannelsespolitik tilgodeser deres fleksibilitet, deres evne til, om jeg så må sige, at være en del af arbejdsstyrken til sin tid. Det er sådan, jeg kynisk ser på det, ikke også, kan de bestille noget, ikke, til den tid?

Og så det dér med indvandrerne. Der sagde jeg jo fuldstændig klinisk som patologen, ikke, altså det hjælper ikke på indvandrerproblemet, medmindre de har en produktivitet, som er højere. Og det andet, om det er godt eller skidt, det skal jeg overhovedet ikke forholde mig til, vel. Så det var bare at gentage, hvad jeg sagde på talerstolen for ikke at blive misforstået.

Endelig omkring Yvonne Herløv Andersens - jamen jeg ved ikke, om de vil acceptere, at de betaler to gange. Det er et spørgsmål om troværdighed. Det er spørgsmålet

om, at I får signaleret tydeligt nok tidligt nok, at ud i fremtiden så må man regne med, at en større og større del af dem, der er velstillede, de kommer til at betale en større og større andel, fordi så vil folk jo begynde at tage højde for det, også i deres opsparingsadfærd og i deres forsikringsadfærd, og det gør de jo også pensionsiden, ikke. Det er jo meget tydeligt.

Jo før I begynder at snakke alvorligt om det, jo bedre kan man sige, ikke, fordi så reagerer man jo på opsparingsiden, og så har de ikke et problem, når de kommer frem og skal leve af deres egne penge, og så har I sådan set løst det.

Det var det dér med troværdigheden, og så, ja, jeg skal ikke sige mere, nej jeg fik ikke lov til at sige noget om det.

Tak.

Jesper Jespersen:

Ja, til Svend Heiselberg: Jeg har stor sympati for den private opsparing og den, som foregår uden skattesubsidier, og det, som jeg ikke kan forstå, det er, hvorfor skal man kun betale 15 pct. af tilvækst i pensionskasserne, altså af den opsparing, der står dér, hvorimod den selverhvervende, som sparer op i sin egen virksomhed, skal jo betale 50 eller sågar måske 60 pct., og der er der altså simpelt hen nogle uligheder, som skaber nogle forventninger, og jo før man tager hul på dem, jo færre forventninger bliver der skabt. Det er altså som en lavine, der ruller.

Og til Yvonne Herløv: Jamen gratsydelse det er jo rigtigt, men den offentlige sektor det er jo også et spørgsmål om omfordeling, og der kan man jo stille sig selv det spørgsmål:

Skal der kun omfordeles over skatterne og over indkomstoverførslerne, skal der slet ikke omfordeles via de offentlige, altså produktion af offentlige ydelser, og det synes jeg, det spørgsmål skal man stille sig selv, måske også lidt i lyset af svaret til Birthe Skaarup omkring uddannelser. Jamen er det helt åbenbart, at man skal give akademikere en gratis uddannelse og derefter jo en markant højere, hvad skal man sige, både levestandard og i det hele taget, ja, social placering.

Her synes jeg godt, man kunne overveje, om der ikke også var en mulighed for at omfordele over de offentlige ydelser, som ikke er blevet gennemdiskuteret, og der er jo altså brugerkortet en mulighed, og det er jo rigtigt, som Per Callesen siger, at det er vanskeligt at gennemskue, men det er jo en del af det politiske trick.

Hvorfor indførte man bruttobeskatningen? Det var jo for at nedsætte skatteprocenten på skattekortet, så folk tror, de betaler mindre i skat, så det er jo en del af hele øvelsen, så der tror jeg egentlig, at jeg kan komme i dialog med politikerne.

Jette Gottlieb med forsørgerbyrden:

Jeg mener, man skal sondre mellem børn og ældre som forsørgerbyrde eller forsørgerbelastning. Vi har endnu ansvaret for vores egne børn, og det håber jeg, vi bliver ved med hensyn til forsørgelse.

Det har vi ikke med hensyn til vores forældre, og der er der altså en grundlæggende forskel i den forsørgerproblematik, som vi står over for, og derfor i en situation, hvor det er den ældre gruppe, som vokser stærkest, jamen så er forsørgerproblematikken og dermed fordelingskonflikterne helt anderledes, end så længe de bliver holdt inden for familierne eller i hvert fald helt overvejende bliver holdt inden for familierne og familiepolitikken.

Så bliver der spurgt, om vækst løser problemerne. Vækst gør det lettere at løse problemerne i fremtiden. Hvorfor accepterer befolkningen eller store dele af befolkningen et skattetryk i dag på 50 pct.?

Det er, fordi nationalproduktet i dag er dobbelt så stort i forhold til, hvad det var i 1960'erne, hvor skattetrykket var tilsvarende mindre. Hvis du havde kørt et skattetryk igennem i 1960'erne for slet ikke at sige tilbage i 1930'erne på 50 pct., jamen så tør jeg slet ikke tænke på - altså fordelingskonflikter løses lettere i et højt velstandsniveau, og derfor mener jeg, at man kan overvurdere, hvor store fordelingspændingerne er, når det er så stor en indkomstfremgang, vi har liggende foran os, og vi har så langt et tidsspand, og det er måske det, der er lidt af baggrunden for forskellen i vurderingen mellem Finansministeriet og mig.

Tak.

Ordstyrer Pia Christmas-Møller (KF):

Mange tak til Per Callesen, Peder Andersen og Jesper Jespersen, og må jeg ikke også sige en særlig tak til den stadigt stigende selvdisciplin, både blandt oplægsholderne og spørgerne.

Vi har faktisk hentet så meget af tidsskredet, at vi nu kun er de dér syv minutter bagud, som vi startede senere i morges, så det skal nok lykkes at nå hele programmet.

Nu vil jeg overdrage ledelsen af slaget til Pernille Blach Hansen, som har lovet at være lige så hård og uretfærdig, som jeg har været. Det skal nok gå alltsammen.

Værsgo Pernille.

Det aldrende internationale samfund

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S) [ny ordstyrer]

Tak for det. Ja, vi haster hurtigt videre til næste punkt: »Det aldrende internationale samfund«, hvor vi har to oplægsholdere, og den første er Jørgen Elmeskov, som er underdirektør i OECD, og jeg vil bede dig, Jørgen Elmeskov, om at indtage talerstolen, og så vil jeg selvfølgelig, som Pia også har sagt det, bestrebe mig på som en rigtig ordstyrer at være hård, men uretfærdig.

Ja, værsgo.

Jørgen Elmeskov:

- Aldringen i DK er ikke speciel dramatisk, når man ser på tværs af OECD-landene. Reformen som forsinker tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er blevet gennemført i mange lande

Tak. Jeg er bange for, at jeg er også økonom, og det kommer nok til at præge det her indlæg. Det kommer til at minde noget om de foregående indlæg, men lad mig lige sige, at det, jeg agter at sige, det er to ting:

Noget om, hvor meget og hvor kraftigt er der en aldringseffekt på tværs af landene, og hvad gør landene for at tilpasse især de offentlige finanser til aldringsprocessen?

Hvis man ser på aldringen på tværs af OECD-landene, så kan man ikke påstå, at det er en specielt dramatisk udvikling i Danmark. Hvis man vil se dramatisk udvikling under de normale antagelser bag befolkningsprognoser, så skal man enten til Mellem- eller Sydeuropa eller også til Japan og Korea. Der sker der noget. Der vil antallet af ældre i forholdet til antallet af folk i de erhvervsaktive aldre stige meget, meget kraftigt fra nuværende omkring en 2-3 ældre i forhold til 10 i de erhvervsaktive aldre op til en 6-7 personer, 6-7 ældre i forhold til 10 i de erhvervsaktive aldre frem mod midten af det her århundrede.

I sammenligningen der er det, der er udsigt til i de skandinaviske lande og i de engelsktalende lande, det er en meget mere adstadig proces.

Der har været lavet en lang række af beregninger, betingede fremskrivninger af, hvad er effekterne af den aldring på de offentlige finanser, og det er helt klart: Optikken internationalt, når man diskuterer aldring, det er altså specielt de offentlige finanser.

Jeg vil ikke trætte med at komme med beskrivelse af vores egne regnestykker. Lad mig blot sige, at det ser mindre dramatisk ud i Danmark end i de lande, hvor der er mest demografisk skift, men at der er effekter i alle lande i form af stigende offentlige udgifter til pensioner og sundhed, og at i nogle lande er der altså tale om noget virkelig dramatisk.

De her beregninger de har været lavet igennem mange år, og som effekt af, at man har lavet beregninger, så har landene faktisk også gennemført reformer. Der er ikke sket ret meget i næsten alle lande.

En af reformerne - det har allerede været nævnt her - det er, at man har sørget for, at de offentlige budgetter de er kommet i balance eller i overskud, så man hævler ned på gælden, og man hævler dermed også ned på de rentebetalinger, der følger med gælden, og dermed forbereder man sig på aldringsbyrden, men stadig væk må man sige, at for at kunne holde fast

dér, så er der behov for en ekstrem grad af disciplin, for så vidt angår de offentlige udgifter, og det er jo værd at tænke over, hvordan holder man fast i de offentlige udgifter i en situation, hvor man skal køre med fortsatte overskud i en lang periode for at reducere gælden som forberedelse til aldring?

Den anden type reform, som mange lande har gennemført, det er, at de effektivt har nedskåret niveauet for de offentlige pensioner i forhold til lønniveauet.

En bekymring, som ofte har været fremført i den forbindelse, er, at det kunne lede til øget fattigdom. Man kan sige, der er én god nyhed, hvis man ser på tværs af landene her, det er, at på tværs af lande med meget, meget forskellige pensionssystemer, på tværs af lande med meget, meget forskellig generøsitet af pensionssystemerne, der har de ældre sådan ca. den samme indtægt relativt til, hvad de havde som erhvervsaktive.

Det tyder på, at folk faktisk er i stand til at indrette sig på pensionsreformer, hvis de vel at mærke får tilstrækkeligt meget tid, hvis de er klar over, hvad de skal indrette sig på, og hvis de har de fornødne muligheder.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Så har du et minut tilbage.

Jørgen Elmeskov:

O.K.

Den tredje type reform, som mange lande har gennemført, det er, at de har forsinket den effektive tilbagetrækningsalder fra arbejdsmarkedet. Igen her kan man sige, at der har været en bekymring. Det har været, at de ældre ikke kunne skaffe sig arbejde. Her kan man nok også være for bekymret.

Hvis man ser på tværs af landene, så er det meget forskellige andele af de ældre, som er ude på arbejdsmarkedet, men det er karakteristisk, at selv i de lande, hvor der er virkelig mange ældre ude på arbejdsmarkedet, der er de faktisk også i beskæftigelse, så der er ikke noget, der tyder på, at der er naturlige barrierer for ældres beskæftigelse. De barrierer, der er, det er nogle, som vi har sat i form af institutioner og regler.

Lad mig slutte af med at sige, at der ikke nogen lande, der har fundet på en genial løsning til at klare ældretilpasningen. De løsninger, som allerede har været nævnt her, det er dér, det kommer til at ske. Der er ikke noget andet. Man må blot nævne én tanke, og det er vitterlig ikke mere end en tanke. Det er: Der har været meget tale om usikkerhed, om hvor gamle folk bliver f.eks., om vækst osv.

Spørgsmålet er: Er det muligt at designe specielt offentlige overførselssystemer, så de bliver mere robuste i forhold til usikkerhed omkring vækst og levetid? Det kan være værd her at kigge på nogle af de senere pensionsreformer, indført f.eks. i Italien og Sverige.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Så skal vi bede om en afrunding.

Jørgen Elmeskov:

Det var afrunding.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Det var afrunding, tak skal du have.

Så går vi videre til Fritz von Nordheim, som er aldringsekspert for EU-Kommissionen, og mens du lige går op til talerstolen, skal jeg lige gøre opmærksom på, hvis I undrer jer over, hvorfor vi har lidt udskiftninger i panelet heroppe, så er det altså, fordi vi har flere folketingsmedlemmer, der skal være ordførere i salen, så de kommer tilbage igen, når de er færdige med deres ordførerskaber, men værsgo.

Fritz von Nordheim:

- EU-kommissionen arbejder med "aktiv aldring" som en slags strategi, som handler om at forholde sig til det forhold, at livet består i at blive ældre. Det skal man ikke frygte, men hilse velkomment og fejre, samtidig med at man i tråd med at man har forlænget evnen til at arbejde og skal forbedre betingelserne for at fortsætte på arbejdsmarkedet

Tak skal du have.

Jeg er først og fremmest sociolog, og det skræmmer mig ikke.

Klubben, der kalder sig Den Europæiske Union, eksisterer for at være nyttig for sin bestyrelse, for sine medlemslande. Kommissionen laver anbefalinger, men det skal forstås blødt i den forstand, at man forsøger at samle op, hvad der er af nyttige erfaringer i Europa.

Jeg er blevet bedt af Teknologirådet om at belyse, hvilke initiativer EU-Kommissionen har taget, der måtte være interessante for Danmark, og om EU-Kommissionens analyser afviger fra regeringens analyser, og hvordan EU-samarbejdet eventuelt kan være nyttigt i danskernes forsøg på at finde gode løsninger for aldringens udfordringer.

Hovedsagelig så betoner vores nuværende forståelse, at aldringen især intensiverer behovet for politikker, der allerede i dag ses som de fornuftige og forsvarlige.

Først i anden eller tredje omgang snakker vi om helt nye politikker, og det nye består måske mest af alt i, at der skal tænkes i en slags helhedskoncept, at mange politikker skal sammentænkes og afstemmes, men det knytter sig jo ikke bare til aldring, det knytter sig til miljøpolitik, til udviklingspolitik, til en generelt bedre performance for vores samfund, og det hører til drømmen om det gode samfund, og her er vi allerede kommet langt i de senere år, og ikke mindst Danmark har i klubben af EU-lande været et eksempel til efterfølgelse.

Hvis vi har lavet noget, der er interessant, så er det efter min mening hovedsagelig, når vi forlader den traditionelle politisk-økonomiske diskurs, hvoraf vi havde tre meget kvalificerede indlæg, efter min mening, for lidt siden, og det, vi har forsøgt at lave i forbindelse med EU's ældreår, er noget, hvor vi forsøger at komme mere i dialog med befolkninger og forsøger at formulere os i en anden sprogtonen end den, der knytter sig til diskussionen om de offentlige budgetter.

Dér har vi forsøgt at lancere et overordnet paradigme, som vi har kaldt »aktiv aldring«, og ved det har vi forstået noget sociologisk omfattende, som nærmest er en slags livsstrategi for at forholde sig til det forhold, at livet jo består jo i, at vi bliver ældre. Det består jo fra første til sidste fase, og generelt så har vi oplevet, at det måske er det problem, klubbens medlemmer har, at der er en generel kultur, som psykologer ville kalde »heavy denial«. Vi fornægter, at vi alle ældes, og vi forsøger at fortrænge det her forhold, og vi har hverken på det

individuelle plan eller på det samfundsmæssige plan offensive strategier for at gribe fat om det her.

Sagen er jo, at befolkningens aldring ikke er et nyt fænomen, og det er heller ikke nogen ulykke. Aldring forekommer ikke som følge af et svigt ved vores samfund. Aldring er en uafvendelig konsekvens af vores store succes med at forlænge den gennemsnitlige levetid og kontrollere børnetallet. Aldring bør derfor i princippet ikke frygtes eller bekæmpes, men fejres, bydes velkommen og gribes som mulighed.

Mulighederne i alle livets aldre bør udnyttes. Det er ikke bare et problem med dem, som vi definerer socialt og økonomisk som pensionister.

En anden pointe, vi har ønsket at fremføre, er, at selv om demografien måske er vores bedste instrument til at gætte på fremtiden, så skal vi huske, at demografi ikke dikterer skæbne. Aldringens indvirkning på vores samfund er ikke givet, og et samfunds succes med at tilpasse sig aldringen afgøres i stort omfang af de politikker og praksiser, der iværksættes og udøves.

En anden pointe: Hurtig aldring vil skabe nye, fantastiske muligheder, ikke kun skræmmende udfordringer. F.eks. så får vi nu mulighederne for at sikre fuld beskæftigelse og for at nedbryde vores kulturs nuværende tragiske tendens til, hvad jeg vil kalde alderisme, eller det, der på engelsk hedder ageism.

Det har også at gøre med den fornægtelse, jeg snakkede om før. Det er negative holdninger til at blive ældre for os selv, vores egen aldring, og det er negative holdninger til folk, der er ældre.

Ingen steder kommer det så massivt til udtryk som på vores arbejdsmarkeder, og vi har det tragiske fænomen i vores kultur, at vi har forlænget vores evne til at arbejde, men vi har forringet betingelserne for at fortsætte med at arbejde, og alle, der er i min alder, kender den angst, der griber os tragisk. Vi er i fuldt arbejde, men vi ved, ryger vi ud af det sted, hvor vi arbejder, så vil vi aldrig nogen sinde blive bedømt på vores individuelle muligheder, men på vores kronologiske alder.

Sådan fungerer arbejdsmarkedet, og vi er alle sammen bidragydere til det. Her har vi et stort problem.

Når Kommissionen tror, vi kan gøre noget ved det, så er det, fordi at sådan nogle indgroede holdninger de kan ændre sig, når vi får et stort chok, og vi tror, at aldringen har et omfang, så vi faktisk får et stort chok, og derfor er vi optimistiske på arbejdsmarkedet.

Der vil være gode økonomiske grunde til at opføre sig anderledes, hvis man er arbejdsgiver. Der vil være gode grunde til, hvis man er ældre, at lave en anden strategi for livet, fordi det er faktisk sådan, at det stigende antal ældre medborgere ikke kun udgør et problem, de er samtidig en væsentlig del af den mulige løsning.

Ældre har i vores oplevelse store depoter af uudnyttede ressourcer, der kan mobiliseres og hjælpe os med at klare skærene. For det er jo ikke den demografiske ældrekvote, der er afgørende.

Det er den økonomiske forsørgerbyrde, der determinerer de ressourcer, vi har til rådighed, og hvis vi kan øge beskæftigelsesraterne for alle i arbejdsfør alder - og det ved vi jo, at det har vi et kæmpeproblem med, og det har Danmark ikke mindst, selv om det i øvrigt er et af de succesrige EU-lande - ja, det er den mest effektive og kraftfulde måde at modvirke virkningerne af et stigende antal personer over pensionsalderen.

Så kan vi så diskutere, hvordan det skal udformes, men det er det, vi skal i gang med. Det er dér, den store udfordring ligger, fordi vi kan ikke have så stor en uoverensstemmelse mellem forlængelsen af vores gennemsnitlige levetid og mindskningen af vores gennemsnitlige arbejdsliv.

Kommissionen har faktisk taget møder med befolkninger, hvor vi har forsøgt at tage en dialog om, hvad er det gode liv, og vores påstand er, at det gode liv er ikke at være pensioneret i 25-30 år. Det er en skrækkelig skæbne. Det er meget værre(?) ...

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Vi skal have en afrunding.

Fritz von Nordheim:

Vi skal have en afrunding.

Det, vi skal gøre, er at systematisk fokusere på, hvilke bidrag, der kan komme fra ændret adfærd hos ældrearbejdskraften og ældrebefolkningen.

Så skal vi i øvrigt føre fornuftig samfundsmæssig politik. Det gør den danske regering i forbavsende omfang, i hvert fald forbavsende, når man sammenligner med, hvad andre regeringer er i stand til. Der er derfor en meget stor overensstemmelse mellem de tilpasninger, den danske regering har iværksat, og det program for yderligere foranstaltninger, de har opstillet, og det Kommissionen ser som basale elementer i et fornuftigt program.

Når vi snakker om det her paradigme, et generelt paradigme for at ændre vores holdning til det at blive ældet og vores samfundsmæssige institutioner, der understøtter det dér, så har Danmark selvfølgelig en hel del at lære, men vi snakker om EU-samarbejdet, så har vi i de senere år fået igangsat nogle nye måder at udvikle det her på, som forsøger at forholde sig til dilemmaet mellem subsidiaritet og det internationale samfunds synergier.

Vi synes, at velfærdsstater og deres udformninger er noget, der skal udvikle sig på det nationale plan. Vi tror, det internationale samarbejde kan være vigtigt på den måde, at vi involverer medlemsstaterne i konkurrence om at gøre det bedre, ikke i at fortælle dem, hvordan det skal gøres. De succesfulde processer, vi har i øjeblikket, er beskæftigelsesprocessen, og vi er ved at få en ny proces op at stå om social beskyttelse, hvor vi fokuserer på bæredygtige pensioner.

På den måde kan det her være nyttigt for Danmark, men jeg vil godt minde om, at samtidig med, at Danmark kan lære noget, så er det vigtigt at insistere på, at vi skal vende spørgsmålet om. Sagen er nemlig, at der er et stort behov for, at Danmark engagerer sig aktivt og offensivt i samarbejdet om at møde aldringens udfordringer på en god måde og udbrede kendskabet til de løsninger, man har forsøgt sig med.

EU-samarbejdet har simpelt hen brug for, at Danmark er mere aktiv, og der bliver et større kendskab til nogle af de løsninger, vi har, fordi de er ret gode, også selv om vi venter nogle problemer, og det vil der være nogle muligheder for, når Danmark får formandskabet i år 2002.

Tak.

Spørgsmål fra fremtidspanelet:

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det. Så er jeg i den særlige situation, at jeg skal spørge, om der er nogen i spørgepanelet, der har et spørgsmål?

Værsgo, Annette Just.

Annette Just (FP):

Ja, jeg vil meget gerne spørge Fritz von Nordheim: Jeg var utrolig fascineret af dit indlæg, vil jeg starte med at sige, fordi det lægger jo op til, at når vi nu nærmer os år 2030, som vi har talt så meget om i dag, så vil vi sandsynligvis have et så aktivt EU - går jeg ud fra, du går ind for, i hvert fald i betragtning af at du repræsenterer EU-Kommissionen - så at vi sandsynligvis vil have en meget ensartet pensionsordning i EU og en meget ensartet tackling af netop det aldrende problem.

Er du enig med det her, og ser du i virkeligheden ikke, at det vil ende med, at vi får en EU-dirigeret pensionsordning for hele området?

Svend Heiselberg (V):

Ja, jeg ville spørge efter, om ikke det ville være helt utænkeligt, at man skulle have en ens pension i hele EU, også fordi at der er jo en betydelig forskel, om man bor i Italien, Grækenland eller Danmark? I hvert fald så skal der ikke bruges lige meget til varmeudgifter.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, tak, og så har vi Kaj Stilling fra SF.

Kaj Stilling (SF):

Det var lige et spørgsmål til von Nordheim:

På side 10 i dit oplæg der skriver du, at vi er et sådan meget veltrimmet samfund, og vi har ikke ret mange uudnyttede ressourcer at mobilisere, skriver du, i forhold til aldringens konsekvenser.

Så skriver du, at det eneste virkeligt svage punkt er den lave beskæftigelsesgrad efter 60-års-alderen.

Jeg vil godt spørge dig: Findes der ikke i andre EU-lande endnu lavere pensionsalder, specielt for kvinder? Jeg vil godt lige bede om en kommentar til det.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, tak, og så synes jeg, vi skal bede om at få besvarelsen. Fritz von Nordheim, vil du starte?

Fritz von Nordheim:

At der skulle være en fælles pensionsordning i den her klub af lande, er ikke en del af de visioner, der findes i Kommissisonen. Tværtimod forsøger vi med de redskaber og samarbejdsformer, vi udvikler for nærværende, at arbejde med, at der vil altid være forskellige ordninger, og det er godt, der er forskellige. Det er rigdommen af forskellige løsninger, vi skal se på. Det, vi forsøger at foreslå som samarbejdsform, det er: Hvor godt løser forskellige

udformninger af pensionssystemet de opgaver, vi står over for? Og sagen er faktisk, at det ikke er en diskussion om privat og funderet. Det er en diskussion om, hvordan det rent præcis er.

F.eks. så kan man tage det danske arbejdsmarkedspensionssystem. Arbejdsmarkedspensionssystemer de er som regel usolidariske. De er barrierer på arbejdsmarkedet. Der er problemer, fordi der er for store offentlige tilskud til dem. Det er et privilegium for forskellige befolkningsgrupper. Sådan er det ikke i Danmark. Det er et overvejende meget solidarisk system. Det er et system, der holder lysten blandt middelklassen til at gøre på frihjul lidt i skak. Man betaler krone til krone, og det er et system, som både kan være interessant for grupper midt i det politiske perspektiv, grupper til højre og arbejderbevægelsen, fordi det faktisk opfylder en lang række politiske præferencer deromkring, så det er et interessant eksempel på, at man behøver ikke at have en ens løsning, fordi man har sådan et system. Det er sådan noget, vi gerne vil gøre opmærksom på.

Hvis vi kigger på den nuværende pensionsreform i Sverige, så arbejder den med et mere strikt forsikringsmæssigt princip for, hvad man får ret til, end noget privat system nogen sinde har gjort. Det er et fuldt offentligt system, det er ikke funderet.

Der er mange måder at lave det her på. Vi synes ikke, at vi skal arbejde frem mod en fælles løsning. Det mener vi heller ikke er meningsfuldt, og vi mener heller ikke, at det er det, der er en fornuftig måde at bruge EF-samarbejdet på.

Derimod skal vi systematisk sammenligne, hvad for nogle vilkår får pensionisterne, hvordan passer det ind i samfundsøkonomien osv., osv., hvordan passer det ind i arbejdsmarkedet ikke mindst, som vi mener er den i øjeblikket vigtigste dimension af pensionssystemerne? Pensionssystemer skal først og fremmest fremme lysten til at arbejde efter vores oplevelse, så det har vi ingen visioner om.

Med hensyn til beskæftigelsesraten for ældre i Danmark, så er det jo sådan, at alle lande i de her samarbejdsprocesser skal bedømmes på deres udgangspunkt. Det er ikke nogle bestemte normer, vi skal op til. Det er ikke sådan, at har man opfyldt en bestemt beskæftigelseskvote, så har man bare den hjemme, og så er der ingen grund til at tage sig sammen til noget mere.

Danmark er et land med særlige politiske kapaciteter, med særlige sociale kapaciteter. Vi kan gøre det bedre. Vi har en uhyre ressourcebevidst arbejdsmarkedspolitik frem til 60-års-alderen, og derefter så dropper man det. Så betaler man for at tage folk ud af arbejdsmarkedet. Det giver ingen mening efter vores oplevelse. Man skal forlænge aktiveringsparadigmet til alle aldersgrupper, og så er det sådan set ligegyldigt, om vi relativt klarer os bedre end dem sydpå. De har meget brug for at se, at det kan gøres endnu bedre. Eller vi bruger som undskyldning, at danskerne ikke klarer sig så godt, nå, jamen så behøver man ikke tage sig sammen.

Ideen i det her samarbejde er, at vi alle sammen skal holdes rimeligt ærlige og skal holdes på tærerne. Danmark kan gøre det bedre på det punkt.

Tak.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Jørgen Elmeskov, har du noget at tilføje?

Jørgen Elmeskov:

Det skal kun lige være for at sige, at på tværs af EU-landene så er der meget forskellige filosofier i de nuværende pensionssystemer, og når man starter med pensionssystemer med meget forskellige filosofier, så ville der under alle omstændigheder være et stort problem i, hvordan ville man komme herfra og så til en situation med et ens pensionssystem.

Lad mig så yderligere tilføje, at en af de ting, som det kunne være nyttigt at gøre, og som EU faktisk også gør noget for, det er at forhindre, at pensionssystemerne bliver en begrænsning på mobiliteten af arbejdskraft på tværs af EU-lande. Der er nogle reelle problemer for øjeblikket.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det. Så er vi faktisk i den situation, at vi har indhentet tiden, og at vi nu har en pause. Jeg vil lige sige, at for de af jer, der ikke kender huset her, så er der toiletter udenfor og så til højre, og man kan både bruge dem i stuen og på mellemste etage.

Vi har nu - klokken er på mit ur 11.40 - vi ses herinde igen kl. 12.00 sharp.

[PAUSE]

Grund til bekymring for det aldrende samfund?

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, så går vi så småt i gang og vil gerne bede om også, at dørene bliver lukket.

Vi skal i gang nu med det næste tema, som hedder »Grund til bekymring for det aldrende samfund«. Her har vi fire oplægsholdere, som hver har fået fem minutter, og den første er professor Torben M. Andersen, Institut for Økonomi, Århus Universitet, og Torben, du er jo klar, værsgo.

Torben M. Andersen:

- Det handler om prioriteringer i velfærdssamfundet. Hvad stiller det offentlige til rådighed og hvad er den enkeltes ansvar? Det handler om troværdighed og om at politikerne melder ud, hvilke forestillinger de har om de ældres vilkår, så borgerne kan nå at indrette sig i tide

Ja, men tak for det.

Der har været meget retorik i den her debat. For nogle år siden da snakkede man om en pensionsbombe. Så var det ikke politisk korrekt længere, så blev det en ældrebyrde, og det er også sådan ved at fade lidt ud, og jeg synes egentlig, det er en lidt træls diskussion, fordi det gør det til et spørgsmål om skyld. Hvis skyld er det? Og en diskussion er sjældent befordrende for at være konstruktiv og tænke fremad.

Så hvad drejer det her sig egentlig om. Ja, det, det jo egentlig drejer sig om, det er prioriteringer i velfærdssamfundet. Det er jo det, der egentlig er på dagsordenen her.

Og hvordan er det, vi har indrettet vores velfærdssamfund, det, vi nu engang kalder den danske velfærdsmodel, ja, der er der i relation til de ting, vi snakker om i dag, et meget stærkt kollektivt eller universelt element, nemlig at det offentlige det stiller nogle ting til rådighed for ældre, nemlig pensioner, men også en række ydelser, pleje, hospitaler osv.

Hvordan finansierer vi det? Ja, det finansierer vi via skatter, som vi lægger på dem, der til enhver tid er erhvervsaktive.

Jamen hvad sker der nu i et samfund, når der bliver flere ældre, sådan som vi har defineret det, i forhold til dem, der er erhvervsaktive. Ja, så sker der jo billedligt talt det, at den byrde, der skal bæres via skatterne, kommer til at ligge på nogle smallere skuldre. Det giver et prioriteringsspørgsmål.

Afhænger det prioriteringsspørgsmål af vækst? Ikke under rimelige politiske antagelser, fordi hvis vi går ud fra, at de ydelser, vi skal stille til rådighed for de ældre, vil udvikle sig som alle mulige andre ting, og at pensionerne skal udvikle sig som de indkomster, alle mulige andre har, ja, så er det sådan set ligegyldigt, om væksten er høj eller lav.

Det har én meget stor fordel, nemlig at så har det mening at diskutere, hvad der sker om 20-30 år, fordi normalt, hvis vi spørger økonomer, jeg er en af dem selv, hvad sker der om bare 2-3 år, så begynder vi at ryste og være usikre på hånden, fordi der er så mange usikkerhedsfaktorer, men lige netop om det her spørgsmål, så er det jo et relativt spørgsmål. Det er et fordelingsspørgsmål.

Selvfølgelig kunne vi løse problemet ved at sige, jamen fremtidens pensionister de kan jo bare deles om den kage, vi har afsat i dag. Så må de enten have lavere pensioner eller lavere service. Næppe politisk særlig realistisk. Jeg tror nok, politikerne nemt kan forestille sig, hvordan folk vil reagere i den situation, hvor man siger, jamen I skal jo bare være glade, fordi hvis I sammenligner med, hvad jeres bedsteforældre havde, så har I det jo godt. Det er ikke kriteriet. Det er det relative, der er kriteriet, og derfor er det et relativt fordelingsspørgsmål.

Og det, økonomerne jo egentlig siger til jer, det er, der sker to ting i den her udvikling.

Der sker 1. det, at med de systemer, vi har i dag, så bliver der større udgifter. Hvis vi skal bare fortsætte med det system, vi har i dag, så vil det øge skattetrykket.

Den anden ting, der sker, det er, at I skal regne med, at der vil være større ulighed blandt fremtidens pensionister, bl.a. fordi de i forskellig udstrækning er dækket ind af privat tegnede pensionsordninger og arbejdsmarkedspension. Ud over det vil der være den mulighed, der er skabt af vilkårene på arbejdsmarkedet.

Så der er to ting at forholde sig til:

Har det mening at diskutere handling i dag for de ting, som vil udvikle sig over et perspektiv på 20-30 år?

Ja, det har det selvfølgelig, fordi de vilkår, fremtidens pensionister skal have, skal planlægges, og man skal ændre sin adfærd i forhold til det allerede i dag. Den, der skal være pensionist i år 2030, mig selv f.eks., skal allerede i dag tænke over, hvor meget skal jeg spare op til min pension, så derfor er det vigtigt allerede i dag at vide, hvad systemet vil være.

Det er også vigtigt i forhold til forhold på arbejdsmarkedet. Det er også vigtigt for politikerne, fordi de har jo et prioriteringsspørgsmål. Det vil være flere udgifter. De ved i forvejen, at der er hårdt pres på alle mulige udgiftsposter inden for den offentlige sektor, udvidelser og bedre service.

Vi ved også, at skattesystemet er under pres. Skattetrykket er allerede i udgangssituationen højt. Vi ved, at internationaliseringen sætter tingene under pres. Så bare at tro, at vi kan lade tingene udvikle sig, og så løser det sig nok hen ad vejen. Det er ikke realistisk. Det kræver handling nu, og den handling er vigtig, for at vi ligesom ved, hvad det er for nogle spilleregler, vi agerer under, og der kommer der så et vigtigt nøgleord, nemlig troværdighed.

Er det troværdigt, hvordan situationen vil være for pensionisterne om 10, 20 og 30 år? Og hvis man ikke handler nu, så vil man fortsætte med en situation, hvor der er en masse bekymring, en masse usikkerhed og en masse utroværdighed, for folk de siger, jamen sådan bliver det jo nok ikke, når jeg kommer frem til målstregen og skal nyde godt af pensioner eller andre ting, det offentlige stiller til rådighed.

Så der ligger der en byrde for politikerne i dag, klart at melde ud, hvad er det for nogle vilkår, vi kan forvente at stå over for i fremtiden, for hvis ikke man gør det, så ved vi som borgere ikke, hvad det er, hvad vi skal reagere efter, og så bliver der usikkerhed, og så skaber man bare endnu større problemer. Det kræver en klar plan, og det kræver selvfølgelig også en bred politisk opbakning, for hvis man forestiller sig nogle initiativer, som ikke har en bred politisk opbakning, så er det jo ikke troværdigt, at de vil vare ved i et tidsperspektiv, som vi snakker om.

Så kan man jo nemt, når man ser de dér beregninger, man ser udgifterne de stiger med en 3-4-5-6 pct. af bruttonationalproduktet, sige, jamen det kan nemt løses.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Du har et minut tilbage.

Torben M. Andersen:

Det kan nemt løses. Enten får vi nogle flere i arbejde, eller også så må folk bare blive noget længere på arbejdsmarkedet, og dér vil jeg gerne understrege, det er selvfølgelig løsninger, men de kommer ikke automatisk. De kræver også politisk handling, og der skal man også tage med, at selv om vi bliver bedre uddannet, selv om der sker mange ting, så vil der også dér være nogle ulighedsfaktorer, hvor alle ikke vil være lige godt stillede, og hvor internationalisering osv. vil stille et øget konkurrencepres.

Og en meget vigtigt ting dér det bliver afvejning mellem, hvor er den private og den offentlige arbejdsdeling med hensyn til deling mellem arbejde og fritid, fordi hvis jeg vil trække mig tidligt ud af arbejdsmarkedet, hvem skal så betale, er det mig selv, eller er det det offentlige?

Og dér ligger der nogle væsentlige prioriterings spørgsmål, og i relation til alt det, der har været diskuteret her i formiddag, hvor man har snakket om, jamen folk har kvaliteter og forskellige egenskaber, og de bedst stillede i hvert fald kan blive længere på arbejdsmarkedet, så skal vi jo huske, at den politiske realitet, det politiske krav det er, at tidlig tilbagetrækning det bliver jo også opfattet som et velfærdsgode, og i den debat, der har været om efterløn og andre ting, jamen der er det jo meget tydeligt, at det er ikke bare et spørgsmål, om man fysisk kan være på arbejdsmarkedet længere, det er et spørgsmål, om det opfattes som et velfærdsgode at kunne trække sig ud af arbejdsmarkedet.

Så der er nogle ting, som politikerne er nødt til at forholde sig til, og der er nødt til at blive opbygget en ny politik, hvor man måske også er nødt til ikke at opfatte pensionering eller det, at man bliver 60 eller 65 år som en social hændelse, for det er det jo faktisk ikke, fordi fra det øjeblik, man er født, selv om man forsøger at fortrænge det gennem livet, så er det jo en kendsgerning, at vi alle sammen bliver ældre.

Der er andre ting, der er sociale hændelser: Bliver jeg syg, bliver jeg dement osv., som man kan forholde sig til, så der er der et væsentligt spørgsmål om, hvor ligger den offentlige forpligtelse i forhold til de her ting, og hvor ligger den private, som man som sagt bliver nødt til at forholde sig til allerede i dag.

Tak.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Torben M. Andersen.

Så går vi over til Louise Lenz Hansen, projektmedarbejder i Mindscope.

Louise Lenz Hansen:

- En revurdering og nytænkning i forhold til opbygningen af fremtidens arbejdsmarked er nødvendig. Mere fleksibilitet er nøgleordet til glæde for såvel de unge som de ældre

Ja, tak for det.

Jeg ville ligesom i det skriftlige oplæg, så ville jeg lægge vinklen på, hvad vi mener, der skal gøres for at udvikle et moderne samfund.

Et gammelt kinesisk ordsprog siger, at når forandringens vinde de blæser, så er der nogle, der bygger læhegn, andre de bygger vindmøller.

Set i et ungeperspektiv så er læhegnet den længe foretrukne arkitektur, når det gælder nytænkning af det danske samfund med de mange muligheder, der ligger der.

En nytænkning kan gribes an på mange måder, men nogle af de områder, de unge synes, det er nødvendigt at se på de kommende år, det er for det første det menneskesyn, vi bygger vores arbejdsmarked på og det institutionaliserede arbejdsmarked.

Vi har haft et menneskesyn i samfundet, der begrænser mulighederne for at vende de trusler, vi ser i det aldrende samfund. Det er trusler med stigende nedslidning på nogle arbejdsområder med fortsat tidligere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet til følge og så de stigende samfundsudgifter. Det er det menneskesyn, der udelukker det nye og det fremmede og derved degraderer en skat og et åbenlyst potentiale, som vi har i det danske samfund, nemlig alle dem, der har valgt at bo i Danmark, fordi de ikke kunne bo dér, hvor de egentlig helst ville.

Det handler om anerkendelse, og det handler om brug af de mange ressourcer, som ligger hengemt og undertrykt og på venteliste i det danske samfund.

Hvis vi ændrer tilgangen til arbejdsmarkedet til den betragtning, at alles ressourcer skal og kan bruges under hensyn til den enkelte, så får vi et udgangspunkt, der hedder, at alle får mulighed for at opnå de samme resultater ud fra individuelle behov og formåen.

De unge de spørger: Ligger tankegangen med forskudt tidsfordeling over en livsperiode virkelig så fjernt, at vi ikke kan tage det i samfundet, det hensyn, der hedder nedsat tid til småbørnsfamilier og andre med det behov og øget tid i de yngre år, og i de ældre år med en individuel nedtrapning, når det behov opstår?

Det vil i givet fald give plads til flere på arbejdsmarkedet og dermed en positiv psykisk effekt for en stor del af dem, der på nuværende tidspunkt er på overførselsindkomst. Og de er arbejdsinteresserede, og den effekt vil være nok til at starte en brydning på en ond cirkel af et marginaliseret liv og en følelse af et lavt menneskeværd.

Statens udgifter til overførselsindkomster kan muligvis ikke sænkes, men denne fleksibilitet kan give mere for pengene.

Gennem denne indretning af arbejdsmarkedet, der tilgodeser den enkeltes interesser og den fysiske og psykiske formåen, så vil det være muligt at genere mere arbejdskraft og flere arbejdspladser.

For at arbejdsmarkedet ikke skal fryse om få år, så skal vi ind og have indarbejdet en fleksibilitet, der støtter nogle grundlæggende vilkår, nemlig at vi alle har lige muligheder, også lige muligheder for at opnå de samme resultater.

Og endelig medfører fleksibiliteten, at det kan blive legalt at have brug for fritid og have brug for familie, og det vil give færre arbejdsrelaterede arbejdssygdomme som stress.

Det handler om solidaritet. Det er efterhånden et nedslidt og et misbrugt begreb, der i mange år har eksisteret i misforstået tilstand, men vi kan med rette diskutere, hvem der har været solidarisk med hvem, og hvem de virkelig solidariske de er.

Nutidens unge bliver ofte kaldt egoistiske og narcissistiske, men kravene fra omgivelserne og de krav, som unge stiller selv, de er med til at underbygge den her individualisering. Når vi unge gør tingene for os selv og dermed skaber vores liv gennem sideveje og ikke følger den slagne vej og andres forventninger, så er det ikke egoisme, så er det kvalificeret individualisme.

Vi vil have personlige og faglige udfordringer i vores arbejde, men også værdighed og respekt, og nok er vi individuelle, men vi er åbne, vi er afprøvende, og vi er tolerante over for det nye, både det materielle, men også over for de, der kommer med en ny kulturel baggrund og inspiration, der kan berige vores egne, og jeg tænker selvfølgelig på indvandrerne.

Vi ønsker, fremtidsperspektivet på arbejdsmarkedet må være, at vi søger hen imod, at mennesket ikke betragtes på en gammeldags facon som produktionsapparat, men at vi behandles som mennesker med den ydmyghed og respekt, der ligger i det. Det handler om den ydmyghed, der kan være i at acceptere, at hovedet og kroppen har et begrænset antal ressourcer, og de højere krav kan være nedbrydende for nogle. Det handler også om respekten for den enkeltes liv og indretningen af det.

Udfordringen består i at indrette arbejdsmarkedet, så det harmonerer bedre med den enkeltes livscyklus. Det vil sige mere fleksibilitet i arbejdstiderne og et opgør med de maskinelle og rigide strukturer, der hersker i dag. I stedet bør der fokuseres på mangfoldighed, forskellighed og kompetence som pejlemærker frem for erfaring og anciennitet som kvalitetsfaktorer. Automatiserede arbejdsgange og akkordarbejde og rutineprægede job, som skal udføres hurtigere og hurtigere er en del af det af arvesølv, som vi mener, vi er nødt til at støve af og diskutere alvorligt.

Indtil nu mener vi, at der er en alt for stor tendens til at tænke i kasser og strukturer og institutioner. Det gælder om, at talen falder på arbejde, men også på familie og fritid. Traditionelt har der hersket en opfattelse af, at arbejde er noget med tvang for den enkelte, men nyttigt og vigtigt i samfundet.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Så har du et minut tilbage.

Louise Lenz Hansen:

For unge i dag er arbejde en personlig udfordring, en mulighed for personlig udvikling og måske endda en aktivitet, hvor man virkelig kan få lov at udfolde sine potentialer. Det kommer med andre ord til at handle om frihed, om, at arbejde er vigtigt og nyttigt for den enkelte. Lønarbejde er ikke længere den eneste ramme for kreativ menneskelig udfoldelse.

Således stiller unge med det moderne arbejdes placering i den globale arbejdsdeling ikke bare spørgsmålstejn ved en række klassiske forestillinger om arbejde. Vi mener, der rent faktisk skal stilles grundlæggende spørgsmålstejn ved, om lønarbejde er fremtidens organisering af kreativ menneskelig aktivitet. Og det er den udfordring, vi mener, vi skal arbejde med.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Louise Lenz Hansen.

Så går vi videre til Henning Kirk, som er seniorkonsulent og forfatter.

Henning Kirk:

- Alderen tæller ikke længere med inden for ældreforskningen. Alderen i sig selv definerer ikke noget. Det handler om at udnytte alderens mange muligheder

Ja, jeg vil i og for sig fortsætte dér, hvor Christine Swane sluttede i formiddags om det historiske og kategorien ældre, som vi trækkes med.

Hvis der er noget, der er en byrde i dag, så er det den byrde, vi har ved, at vi har skabt en kategoriforestilling om ældre mennesker.

Det startede i 1891, da man her - ikke her i salen - men man lavede en aldersforsørgelse, som alene var defineret ved alder og økonomisk trang. Der var ikke noget helbreds- og funktionsbestemt i den forordning i modsætning til i flere andre lande.

Det vil sige, at vi gjorde alderen til en institution for folks hjælp, og vi gjorde det ud fra den forudsætning, at når folk var over 60 år, så forventede vi, at de var så svage, at de alle sammen skulle have hjælp.

Det er faktisk vores historiske arv, som vi kan følge fra 1891 til i dag, men forhåbentlig ikke mange år endnu. Det, der så skete i 1980'erne efter Ældrekommissionen, det var, at man på en meget avanceret måde, en udmærket måde, prøvede at forbedre forholdene for svage ældre, og det gjorde man bl.a. ved at sige, at de var jo ikke syge, de skulle bare have bedre sociale og kulturelle rammer osv., bedre aktivitetsmuligheder, men samtidig så var man ikke interesseret i at opretholde det begreb, at de jo faktisk var i forsørgelse, specielt forsørgelse under omsorg, fordi de var syge og svækkede. Nu kaldte man dem bare ældre, og det vil sige, at den terminologi har vi så forstærket fra begyndelsen af 1980'erne til i dag, således at man rundt omkring i kommuner og i institutioner, ældreorganisationer taler meget om begreber, som er defineret ved, at folk er ældre, og det vil sige underforstået, at det er alderen i sig selv, der definerer foretagendet.

Og sådan tænker befolkningen i vid udstrækning i dag, at når folk har problemer, så har de det, fordi de er ældre, og ikke, hvad ældreforskningen kan vise i dag, fordi der er stødt noget til, eller positivt, at nogle ældre er meget stærke, fordi de har udnyttet alderens muligheder.

Den tankegang er det meget vigtigt at tage distance fra, og det vil specielt være vigtigt, hvis vi skal gøre noget ved arbejdsmarkedet og det, som flere økonomer har slået til lyd for, at vi skal måske lokke nogle til at blive en lille smule længere på arbejdsmarkedet.

Det er der mange ældre, der gerne vil, hvis rammerne bliver rigtige, men der er det min hypotese, at den mur, som vi har skabt siden 1891, en aldersgrænsetankegang i befolkningen, er en mur, der står foran alle mennesker på arbejdsmarkedet, sådan så de, efterhånden som

”Hvis der er noget, der er en byrde i dag, så er det den byrde, vi har ved, at vi har skabt en kategoriforestilling om ældre mennesker.”

tiden går, får opfyldt den selvopfyldende profeti om, at de nok ikke er så gode, når den alder nærmer sig.

Det ses bl.a. udmærket illustreret af Arbejdsministeriets Initiativgruppe, som viste, hvor få i 50- til 60-års-alderen, som kommer på efteruddannelse, og hvor deres begrundelse er meget tydelig: Vi skal jo alligevel snart gå af. Vi **skal** alligevel snart gå af. Fordi der er en øvre aldersgrænse.

Det er ikke sådan, at jeg vil advokere for, at vi med tvang skal tvinge folk til at arbejde efter 60 eller 70 år, men at de skal have muligheden for det, hvis de er gode nok, og der er altså så, vi skal gøre et oprør mod den kulturelle forestilling om, at alderen i sig selv kan definere noget fra eller til.

Som læge så bliver jeg selvfølgelig også nødt til at interesse mig for, at der kan være nogle ting, vi skal gøre for at undgå, at den lille gruppe af ældre, der er svækkede i dag, at den bliver svækket, og at de svækkede også vil overleve endnu længere, og der blev det i formiddags sagt meget klart, at vi skal satse langt ved at fokusere på de kognitive muligheder, men vi må altså ikke glemme, at vi ikke kun er hjerner på stativer. Vi er også kroppe, og det siger jeg også med den nye kasket som formand for Forum for Motion. Vi kan gøre meget for bl.a. at institutionalisere det gode lægemiddel, der hedder motion, altså vi skal styrke kroppen hos de opvoksede befolkninger, fordi godt nok så dør man ikke så meget af sygdomme i bevægeapparatet, men man må trækkes med det, og det er det, der er et kors allerede for store grupper af ældre i dag, at de har nogle nedslidte bevægeapparater, måske ikke så meget som tidligere nedslidt på grund af arbejdsmarkedet, men på grund af en ubalance mellem slid og rust i den livsstil, som vi nu engang har indrettet os med.

Så det kognitive er uhyre vigtigt, og det bliver vigtigere og vigtigere, og ældreforskningen vil vise, hvor meget kognitivt de ældre kan byde på, men vi skulle gerne have kroppen med, for ellers får vi et kæmpeproblem i sundhedsvæsenet og i socialsektoren, og det vil være en ældrebyrde, ikke en ældrebyrde, fordi det drejer sig om ældre, men fordi det drejer sig om ældre mennesker, som har slidt sig til eller har rustet sig til problemer med bevægeapparatet, med kroppen, som vi kunne have forhindret.

Derved er jeg også inde på den ubalance, der er ved at tegne sig mellem de såkaldt stærke og de såkaldt svage ældre. I befolkningens øjne der er ældrebefolkningen stadig væk svag.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Du har et minut tilbage.

Henning Kirk:

Hvis man spørger befolkningen om ældres funktionsevne, ensomhed osv., så har befolkningen generelt en meget negativ opfattelse af, hvad ældre kan. Mange tror, at de fleste ældre er ensomme, men Socialforskningsinstituttet har bl.a. vist, at det er en ret lille gruppe, der fører ensomhed, formentlig den samme procent som blandt unge mennesker.

Det hjælper selvfølgelig ikke de ensomme mennesker, at vi strør ensomhedsproblemet ud på en større gruppe. Vi må være meget mere præcise med at definere de svages problemer, og det er det, jeg selv har foreslået gennem terminologien »det grå guld«, at hvis vi fokuserer på de stærke ældre, så kan vi også blive mere præcise med at

definere, hvorfor de svage er svage, at det ikke er på grund af alder, men på grund af sygdom, psykosociale problemer, som kan indkredse, kan definere og gøre noget ved.

Vi kan ikke så meget gøre noget ved tingene, hvis vi bare strør det ud som sådan en lind grød over ældrebefolkningen og siger: Herregud, de er jo også 70, eller de er jo også 80. Alderen tæller ikke mere inden for ældreforskningen. Godt nok går vi en halv procent ned om året i funktionsevne, men det betyder ikke noget for udkommet, hvis vi har et højt udgangsniveau.

Tak.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Henning Kirk.

Og så har vi Susanne Krogh Pedersen, projektleder på Idé&Co.

Susanne Krogh Pedersen:

- Velfærdsstaten er fællesskabet, som alle er medskabere af og bidrager til. Den politiske opgave er at skabe muligheder for alle til at leve et liv, hvor ressourcerne udnyttes optimalt

Tak skal du have.

Jeg vil gerne træde et skridt tilbage fra de ældre og kigge på samfundet i sin helhed, fordi at vi er skabt af denne her velfærdsstat af alle mulige rigtige, vidunderlige grunde, og så sker der sådan et skred i opfattelsen af, hvorfor vi har den, fordi vi har en velfærdsstat i dag, som vi synes, at vi har fortjent, som vi synes skal gives til os, og som vi synes, at vi til enhver tid bare skal modtage, og på den måde så har vi fået skilt os selv ad fra, at det i virkeligheden er os selv, der er velfærdsstaten. Er vi modtagere af, eller er vi skabere af det, som er vores samfund?

Og jeg tror, at vi har et voldsomt problem med alle mulige ting, ikke bare de ældre, men i det hele taget en forsørgerbyrde, hvis det er sådan, at vi alle sammen opfatter, at vi skal leve et liv, hvor vi har ret til, i stedet for at vi alle sammen opfatter, at vi lever et liv, hvor vi indgår som en del af en helhed. Og jeg tror, at den generation, som vokser op nu, har ufattelig svært ved at forestille sig selv som have behov for hjælp, i hvert fald i de kredse, jeg færdes i: Hvis ikke I er stærke og engagementsfyldte og sådan noget.

Og det er nødvendigt, at de generationer, der vokser op, får en politisk forståelse af, at de er medskabere af noget, og at de også, når de bliver ældre, er medskabere af noget stadig væk, og det tror jeg i meget høj grad egentlig også er et spørgsmål om retorik, fordi jeg tror, der bliver foretaget rigtig meget fornuftig politik. Vi har jo et dejligt land, men det bare sådan, hver gang vi indgår i en valgkampagne, eller der pludselig skal til at stilles nogle taburetter til rådighed, at så kommer der sådan en vild over jer, og de gamle skal have, og de unge skal have, og bedre uddannelser og endnu større uddannelser og store sundhedsvæsen og sådan noget.

Så vi bliver opdraget med, at nå jamen klart, det har vi ret til, og det er enormt synd, når der faktisk foregår rigtigt fornuftige ting bag ved bordene, men som lidt er angst for, hvor de her vælgere bevæger sig hen bagefter, ikke får lov til at tage del i en aktiv debat.

Ja, det var min ene pointe.

Det danner lidt baggrund for det, jeg så vil sige nu. Det er sådan min grundfilosofi i, hvordan jeg tror, at vi skal bearbejde det samfund, som kommer, både for ældre og unge.

Jeg tror også, en senere tilbagetrækningsalder er en rigtig god ting, både økonomisk, men egentlig også socialt, fordi Torben Andersen var inde lidt på det i sit skriftlige oplæg, og du har ikke brugt ordet, men jeg vil vove at sige klassesamfund, fordi det er sådan et begreb, vi heller ikke bruger mere, men det at vi ikke kan skelne på tværs af alder, men skelner på tværs af kompetence, af bidragsmulighed, som i virkeligheden peger tilbage på, at det er de forudsætninger, vi har personligt, klassemæssigt, uddannelsesmæssigt, som betyder, hvad er det for et liv, vi lever, også når vi bliver ældre, ikke.

Og hvis det er sådan, man arbejder og så tænker, jamen jeg kunne godt tænke mig at arbejde 20 timer om ugen, når jeg bliver 63, og det er ikke muligt, jamen så er det klart, at så står folk af, og så har de fleste, mine egne forældre inklusive, sådan en rigtig vidunderlig forestilling om, at nu skal de bare ud i haven, og jeg er ret sikker på, at de vil kede sig ret eventyrligt, når der er gået et par år, men så sidder de i fælden, ikke, fordi så har de været ude af arbejdsmarkedet, og hvordan skal de have en chance for at komme tilbage. Det ved vi alle sammen holdningsmæssigt er rigtig besværligt.

Og der må skabes nogle overgangsmuligheder. Altså, klart nok, at man ikke kan yde det samme, selvfølgelig, men det må være muligt at gå ind og bidrage på nogle forskellige måder, også fordi at aktive mennesker er sunde mennesker, og vi har en illusion om, at fritid er lig med inaktivitet, og det tror jeg ikke er sandt. Fritid kan sagtens være aktiv fritid.

Jeg kommer fra et frivillighedsmiljø. Jeg arbejder sammen med 30 mennesker, som lægger 30 pct. af deres fritid uden at få penge for det i at lave projekter, der gør noget for nogle andre. De vælger at bruge deres fritid på en måde, som bidrager til dem selv, og jeg tror også, at vi har et enormt potentiale i den ældregruppe, som vokser frem, fordi den har enormt mange ressourcer, en meget stor del af den i hvert fald, og den vil også have lyst til at bidrage til det samfund, vi er i.

Det er min filosofi. Det tror jeg faktisk på, og der må skabes mulighed for, at der kommer en rapport. Det frivillige arbejde i Danmark er 30 mia. værd eller sådan noget, altså det er en kæmperessource, der ligger, som det er enormt synd ikke at bakke op omkring.

Så hvis vi ikke kan gøre det i forbindelse med det almindelige arbejdsmarked, så kan vi i hvert fald supplere det med måske at gå ind og sige, at mange af de opgaver, der skal løses i forskellige samfundsgrupper, kan sådan set løses af dem selv, hvis de får en økonomisk set meget, meget billig støtte i forhold til, hvordan det ville være, hvis man skulle løse det fra offentligt hold.

Ja, jeg vender lige mit papir.

Jo, og så tror jeg også, der er enormt stor forskel på landkommuner og på de store kommuner, og jeg tror, at det er rigtig farligt, hvis vi danner vores politik på baggrund af Københavner forhold, fordi det foregår virkelig forskelligt, altså der er meget stor forskel på at være kommunalpolitiker og så sidde i Borgerrepræsentationen i København, og jeg tror, at den ældrepolitik, vi skal ud at lave, skal i den grad tage højde for, at der er et langt større personligt kendskab og nære relationer, som gør nogle ting mere besværlige og nogle ting meget lettere, så den politik, vi skal skabe, skal måske i virkeligheden foregå lokalt, for at vi kan udnytte de enkeltes personlige ressourcer i langt højere grad, end vi gør i dag.

Jeg har også skrevet mange andre ting i mit papir, men det kan I jo læse. Jeg tror, jeg stopper her.

Spørgsmål fra fremtidspanelet og debat:

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Susanne Krogh Pedersen.

Så har vi debat frem til kl. 13.00, så der er tid til lidt mere dybdegående, hvis der er nogen, der ønsker det i panelet. Det er ikke en opfordring til, at panelet snakker hele tiden, men værsgo Yvonne Herløv Andersen.

Yvonne Herløv Andersen (CD):

Nej, det forstod jeg godt.

Der er en ting, som jeg alligevel ikke kan undgå at komme ind på som det underliggende, og det er på hele spørgsmålet om det politiske pres, som hele ældregruppen også udgør. Det gør den jo. Det er vi stillet over for.

Der er forskellige foreninger, som indbyrdes får tiden til at gå med ... det vil jeg ikke komme ind på, men i hvert fald jeg vil sige, de er utroligt synlige for os andre, og de er reelt set også en magtfaktor, og den bliver ikke mindre i de år, der kommer.

Det ses i lovgivningen ved, at man indfører retskrav på steder, hvor der før har været skøn, for at man dog kan få sin ret.

Vi står med en generation nu, altså dem, der er under 30, tror jeg ikke har nogen opfattelse af, at de får folkepension. Altså det gør de ikke. Og alligevel er folkepensionen det, alting drejer sig om, når vi diskuterer, ældre og os, om man nu også får den.

Og det, jeg hørte, det var jo også, det ville være dybt fornuftigt, hvis man på nuværende tidspunkt, efter næste valg - dem, der tør det - så siger, at så stopper vi med efterlønnen, og så stopper vi med folkepensionen og med grundbeløbet til den, og det gør om 25 år, og så kan vi nå at indrette os på det. Det ville jo være økonomisk set fornuftigt, hvis man ser på udviklingen i den økonomi, de fleste ældre får efterhånden, ikke.

Men det, jeg gerne vil spørge om, det er, om - nu har jeg set, hvor galt det er gået for nogle at sige sådan, så det er en hypotese - om ikke det er de omstillinger, der skal til på længere sigt, for det er ikke alene et politisk pres, som ældregruppen udgør, det bliver jo også en økonomisk magtfaktor, og begge de to ting gør jo, at billedet kommer til at ændre sig, men politisk set er det jo faktisk den eneste måde at løse båndene på til at have den dér aldersselektion, at man siger, at man er ældre, når man modtager sin pension.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det, Yvonne, og så har jeg faktisk tilladt at skrive mig selv på som spørger nr. to.

Pernille Blach Hansen (S):

Og jeg vil gerne stille spørgsmål til Susanne Krogh Pedersen.

Nu havde vi allerede fra starten af også diskussionen om, om det her var en øget generationskonflikt, der var på vej, og den debat synes jeg også, vi skal have ind i dag, så vi ikke kun får en diskussion om det aldrende samfund, som drejer sig om ældre, men som drejer sig om det mere brede samfundsperspektiv, og jeg ser også, som Yvonne Herløv Andersen lidt er inde på, nogle tendenser til, at vi er på vej med nogle meget stærke grupper, som repræsenterer generationer. Altså personligt glæder jeg mig da til den dag, Ældresagen begynder at snakke om unges vilkår, og de politiske ungdomsforeninger begynder at snakke om ældres vilkår.

Så det, jeg gerne vil spørge om, det er: Hvordan får vi skabt en større forståelse på tværs af generationerne, så vi ikke hele tiden kun fokuserer på de ældre som en samlet gruppe, men fokuserer på, hvordan vi mere generelt får samfundet til at hænge sammen?

Og det er jo også lidt den her diskussion, du lægger op til om, hvad er forskellen på, hvad man har krav på, og hvad man har behov for, og den diskussion synes jeg er meget nødvendig, men også svær at sætte i gang, fordi den er så langsigtet, og fordi der er en tendens til i dag, at vi fokuserer meget på vores egen generation.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Og næste spørger er Gyda Kongsted fra Venstre.

Gyda Kongsted (V):

Ja, tak, men der har været nogle meget gode oplæg, og Yvonne har været inde på et af de emner om folkepensionen, og det var Torben Andersen, der var inde på, om vi turde sige det.

Jeg kan sige, inden jeg blev aktiv i politik, da sagde jeg til mine børn på et meget tidligt tidspunkt: I skal overhovedet ikke regne med, at I får nogen folkepension, når I bliver gamle. Og de er sådan nogenlunde lidt yngre, på alder med dig, kan jeg sådan regne ud af det, så det vil jeg i hvert fald godt melde klart ud, og det synes jeg er helt fint, at man gør det rent politisk, tager handling i dag og siger: Om 30-40 år da mener vi, samfundet ser ud på den måde. Så folk kan indrette sig på det og regne med det.

Så er der - den sidste dot den siger flere muligheder for alle aldre, og jeg har ligesom ikke hørt så mange muligheder for de her alle aldre, specielt ikke om det aldrende samfund. De to unge oplægsholdere var meget fint inde på nedsat arbejdstid og frivilligt arbejde, men så er mit spørgsmål:

Det frivillige arbejde - og det er meget sympatisk - men hvordan vil fagforeningerne stille sig til det? Går de nu ind og tager noget lønnet arbejde i stedet for, så du simpelt hen får en modpart dér?

Så, Henning Kirk var inde på motion og længere på arbejdsmarkedet, og det er jeg også én, der er med på i hvert fald, men jeg ser jo, vi skaber nogle barrierer selv herinde i Folketinget. For det første så, når du når en vis alder, så kan du ikke tegne forsikringer. Du bliver pensioneret ret tidligt, hvis du har nogle specifikke job, hvis du er flyver, eller du er inden for Søværnet, du er balletdanser osv., og hvad gør du så?

Så jeg ved også helt konkret, at hvis du er 50 år, og du bliver syg og skal på sygehuset, jamen så risikerer du meget nemt og ekspedit at komme sidst i køen, og så risikerer du faktisk at blive mere syg.

Så er der hele forebyggelsessiden, og der ved jeg jo godt, regeringen er gået i gang med nogle initiativer, og det hilser vi også velkommen i Venstre, men der mangler meget på optræning og på genoptræning for ligesom at kunne holde vedlige hos de ældre nogle egenskaber, så det vil jeg da godt have nogle svar på.

Tak.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Jeg har tre mere indtegnet, og for nu vi ikke stiller en hel masse spørgsmål og så gentager dem, så synes jeg, I skal have lov til at svare som på første runde, inden vi går vide til Kaj Stilling og Jette Gottlieb og Birthe Skaarup.

Jeg ved ikke, hvem der vil være den første? Skal vi sige Susanne Krogh Pedersen.

Susanne Krogh Pedersen:

Tak skal du have.

Jeg skal lige se, hvor jeg vil starte henne.

Jeg tror, politik foregår i samarbejde med en befolkning, og derfor så, selv om at vi skal ud og måske have fjernet en generel folkepension, så tror jeg, det er muligt i samarbejde med befolkningen at skabe en forståelse, der danner grundlag for, at den politik kan blive ført. Altså det er en enormt farlig holdning at have, at politikere og begavede mennesker er i opposition til sin befolkning.

Jeg tror, det er muligt. Jeg er også optimist.

Jeg savner erhvervslivet i denne her debat, fordi at der er rigtig, rigtig mange ting, der sker, som danner vores grundlag for tænke og handle i erhvervslivet. Jeg forstår ikke, hvorfor de ikke er her.

Så tænker jeg omkring pensionen. Jeg er 30 nu, og jeg skal også have folkepension måske. Jeg er freelance rigtig meget, det vil sige, jeg optjener ikke ret meget pensionsordning, men altså på den anden side, så tænker jeg, jeg skal jo kun have pension, hvis jeg har brug for det. Der er måske de her 20 procent. Det kan være, vi er rigtig heldige at få folks kognitive evner optimerede, og vi alle sammen kan leve nogle fantastiske liv, men altså det er jo helt klart, det vil være sådan, at der er befolkningsgrupper, som har svært ved at klare en økonomisk - et ordentligt liv, ikke. Så må man - altså man får heller ikke bistand, samtidig med at man så arbejder. Der må være nogle forholdsvis rimelige fordelinger af penge til dem, der har brug for dem.

Så tænker jeg på forståelsen mellem generationer med Pernilles spørgsmål, at der er en enormt stor del af vores samfund, der er struktureret efter alder, og vi derfor ikke møder hinanden ret tit. F.eks. så er det sådan med folkeoplysningen - og nu får jeg tæv på mandag - at støtteordninger til unge - vi tæller ned, hvis det er sådan, at vi har ældre og almindelige andre voksne mennesker integreret i vores foreninger. Vi har simpelt hen ikke mulighed for at gå ud og tilrettelægge vores foreningsliv, i hvert fald de faste foreninger, på en måde, så at befolkningsgrupperne mødes. Skolerne er adskilte, børnehaverne - altså vi lever i et meget, meget samfundsopdelt, aldersopdelt samfund. Det tror jeg, man kan gå ind og strukturere anderledes stille og roligt.

Omkring fagforeningerne så berører du noget, der er enormt interessant. Jeg er ikke medlem af nogen fagforening. Jeg synes, at de har gjort et fantastisk stykke arbejde, men den protektionisme, som ligger omkring arbejdet i dag, tror jeg ikke er hensigtsmæssig længere.

Og i øvrigt så tror jeg, at fagforeningsarbejdet var til for at beskytte folk imod nogle problematikker, som stadig væk er relevante tildels, men kun tildels.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det.

Så giver vi ordet videre til Henning Kirk.

Henning Kirk:

Ja, jeg vil tage to ting op.

Yvonne Herløv, du var inde på det med den politiske betydning af ældreorganisationerne. Jeg mener, ældreorganisationerne har gjort et meget stort arbejde på to fronter, dels ved at fokusere på urimelige forhold for svage

ældre, og på den anden for at styrke det lokale arbejde for aktive pensionister, og det har der været god brug for i de forløbne 20 år, men jeg har en fornemmelse af, at de her to indsatsområder kan komme i karambolage med hinanden i forbindelse med, at vi realiserer, at ældregruppen ikke findes som kategori, men at den består af folk med meget forskellige vilkår, så jeg vil efterlyse inden for ældreorganisationerne en debat om, hvad de selv er med til at skabe af kategoritankegange og opretholde af kategoritankegange.

Det tror jeg vil være meget befrugtende for de kommende års debat, for ellers kan man godt forvente på længere sigt, de vil blive splittet op i de to områder, altså i patientforeninger og rejsebureauer for at sige det sådan lidt polemisk.

Jeg tror, det er en meget vigtig debat, og ældre selv, fornemmer jeg, også mange steder er optaget af den debat, at de ikke vil være en kategori. De vil gerne have samkvem mellem generationerne.

Så var der spørgsmålet fra Gyda Kongsted om mulighederne, om motion, optræning. Lad os tage det sidste først.

Det lægger mig meget på sinde det dér med, at vi opfatter optræning som en ringere medicin end piller. Altså genoptræning lægges der ikke så megen prestige i, og forskningen viser jo, at det er dér, vi vil hente både menneskelige løft og samfundsøkonomiske løft, hvis vi er på det rigtige tidspunkt hos de rigtige mennesker. Det kan være dem med apopleksi, som ikke kan komme ind på den rigtige afdeling osv.

Genoptræning er et stedbarn, som det blev sagt tidligere, mellem nogle stole, og vi kan ikke rigtigt finde ud af det. Det er noget med sektorer, og det er noget med kulturer, men jeg synes, vi er nødt til at holde den dér gryde i kog om, at genoptræning **skal** være en af de vigtigste former for medicin, vi har, og det er ikke kun, fordi det vedrører ældre. Det vedrører også yngre. Problemet er jo bare, at jo ældre man er, jo længere tid har man behov for genoptræning.

Og det hænger jo så igen sammen med motion, som jeg advokerede for. Det er vigtigt, at vi får kroppen med, og det er den jo også mange steder i øvrigt i det frivillige arbejde, men jeg synes på den anden side, vi skal være lidt varsomme med at betone betydningen af det frivillige arbejde, fordi unge mennesker gør jo i virkeligheden næsten lige så meget frivilligt arbejde som ældre mennesker. Det er ikke sådan, at man pludselig får en anden moral, fordi man bliver ældre. Interviewundersøgelser viser jo, at ældre mennesker også gerne vil have honorar for det, de laver, så mit bud er, at det skal være frivilligt arbejde med løn.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det.

Så er det Louise Lenz Hansen.

Louise Lenz Hansen:

Ja, jeg vil godt starte på det, du også siger med den øgede generationskløft, Pernille. Jeg tror ligesom Susanne, at det handler om at skabe en større forståelse mellem unge og ældre, og lidt, som Torben han snakkede om også tidligere i sit oplæg, det handler om at finde ud af også at samarbejde med unge og ældre på arbejdsmarkedet, at der ikke er den dér skyldplacering hos hinanden for de ting, der foregår. Og så mener - og det mener jeg i øvrigt også er et fagforeningsproblem - nu er jeg ansat i det faglige system og har været det i et stykke tid efterhånden - de har også været med til at aldersopdele samfundet, og det tror jeg også, at det er deres problem lige nøjagtigt, hvad du siger, til det frivillige arbejde, hvad, kommer de så og tager nogle jobs eller noget. De skal også være med til at ændre det på arbejdsmarkedet og i erhvervslivet, at man kan komme ind som ældre og lave noget.

Jeg kommer fra social- og sundhedsområdet også, og der er der mange funktioner, som ældre ville kunne gøre, og som kunne lette nogle af alle de nedslidningsproblemstillinger, der er.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja tak. Torben M. Andersen.

Torben M. Andersen:

Ja, jeg vil gerne kommentere lidt på det spørgsmål omkring politiske udmeldinger omkring fremtidens pensionssystem eller velfærdssamfund mere generelt, som jeg synes er utrolig vigtigt, fordi det er også en måde at ligesom få ind i debatten, at det er ikke nødvendigvis et spørgsmål om, hvad man gør ved dem, som er pensionister i dag. Det er et spørgsmål om vilkårene for fremtidens pensionister, men debatten bliver nogle gange lidt blokeret, fordi så er de aktuelle pensionister med det samme på banen og siger, vi kan ikke acceptere de her forringelser osv., så det er utrolig vigtigt at ligesom få lidt perspektiv ind i det.

Når det er sagt, så er det samtidig selvfølgelig også vigtigt, at det indgår i en sammenhæng med pensionsplan eller pensionspolitik, som vedrører folkepension, men alle mulige andre ting i relation til, hvad man stiller op på det dér område, så derfor er det ikke nok bare at ligesom sige, jamen I skal ikke regne med folkepensionens grundbeløb. Der skal ligesom være en sammenhæng i det.

Og det bringer mig så til den tredje ting, fordi det er heller ikke realistisk, at man ligesom siger, jamen det overlades til sig selv, og Susanne nævner sig selv som et eksempel på en, der har en arbejdsmarkedshistorie, som gør, at hun ikke har været inde i systemerne og derfor ikke har sparet op til sin pension. Samtidig regner hun heller ikke med folkepensionen, men samtidig er det jo heller ikke realistisk, at Susanne eller hendes tilsvarende om mange år står som ældre og i nød, at de ikke så vil gribe ind og gøre noget for hende, så derfor kan man ikke bare sige, jamen så må I hytte jer selv, så i den dér sammenhængende pensionsplan er der

jo nødt til at være indbygget det sikkerhedsnet eller den minimumsnorm, som velfærdssamfundet sætter.

Et element af det kan jo være en obligatorisk pensionsopsparing, netop fordi det, at man bliver gammel, ikke er en social hændelse i samme forstand, som at blive syg, men det ved man, at man gør, at så er man nødt til obligatorisk at spare op. Det kan løse noget af problemet, det kan ikke løse alle problemerne, fordi det er ikke alle, der har den samme tilknytning til arbejdsmarkedet, så de simpelt hen har noget at spare op af, så der vil stadig væk være nogle sikkerhedsnet eller nogle mekanismer, som velfærdssamfundet er nødt til at bygge op, for at de her ting kan hænge sammen.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, så tager vi tre spørgsmål mere, og det er først Kaj Stilling, SF.

Kaj Stilling (SF):

Det er jo svært at skille de erhvervsaktive og så de ældre. Det hele hænger jo på en eller anden måde sammen, og jeg har lige et spørgsmål til dig, Henning Kirk.

Altså du synes, at man skal - og det er jeg helt enig med dig i - man skal sørge for, at de ældre motionerer meget, men det er vel i og for sig for sent. Når altså - en bil, der har kørt langt uden olie, er jo ikke så god at fortsætte med, så er det ikke spørgsmålet om, at man - altså netop fordi det hænger sammen - vi skal altså tage fat lang, lang, lang tid før med den motion, som du taler om, som jeg er meget enig med dig i.

Det var den ene ting.

Og lige en kommentar eller et spørgsmål til Susanne Krogh Pedersen:

Altså du satte det op, ligesom om at det var, enten skulle man have ret til det, eller også så skulle man føle, at man var medspiller i et samfund. Det kunne jo også godt være et både og, altså at man havde ret til selvfølgelig at blive passet, når man blev ældre, havde ret til at få ordentlig sygdomsbehandling, ret til osv., og samtidig føle sig som en medspiller. De to ting behøver ikke nødvendigvis at være modsætninger, vel? Det var spørgsmålet.

Så havde jeg - jo, og så ville jeg godt lige spørge jer to unge mennesker: Når vi taler om velfærd, så taler vi jo tit om noget med ældre, og vi talte før om - der var én, der nævnte, at den her solidaritet mellem generationerne er jo meget vigtig at have med, således at man ikke bliver misundelig, fordi der er nogle pensionister, der har flere penge nogle erhvervsaktive.

Det, jeg godt vil spørge om, det er: Er det ikke ekstremt vigtigt, at man også har en ordentlig velfærd for erhvervsaktive, altså at man også har ordentlige daginstitutioner, ordentlige skoler, et ordentligt arbejdsmiljø, ordentlige offentlige transportmidler, et rent miljø osv.? Er det ikke også en del af en ekstremt vigtig velfærd, som måske kan eliminere noget af den misundelse, der måske kunne dukke op?

Og det sidste spørgsmål det er i og for sig til økonomerne, som har skræmt mig lidt, men ... Det var lige før, vi blev enige om, at nu blev vores pension da - de få tusinde kroner, vi har sparet op, de blev taget fra os. Det var jeres ønske, og nu er der kun én økonom tilbage, nemlig Torben Andersen. Det er godt, I ikke er politikere også, for der er jo andet end økonomi i politik. Det skal I lige vide, hvis I ikke er klar over det, men det er selvfølgelig meget vigtigt at lytte, og via dialogen får man selvfølgelig også ændret sine holdninger, og det er rart nok at have haft jer med i hvert tilfælde.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Så Kaj, så er vi ved at være der.

Kaj Stillinger (SF):

Ja, nu kommer spørgsmålet. Nemlig, at der har været en tendens til, at ældre har været en byrde, er en byrde, og den sætning skal vi i panelet nok sørge for bliver aflivet, men nu kommer spørgsmålet til Torben Andersen:

I hvilket omfang har man lavet en undersøgelse af, i hvilket omfang de ældre medborgere selv har været med til at finansiere deres pensionisttilværelse, altså ikke kun ved private opsparinger, men også ved den tvungne via deres arbejdsliv og via deres løn, en del af deres løn? Mange af de penge, som de har været tvunget til at spare op, er jo investeret i erhvervsvirksomheder rundt omkring via de forskellige fonde.

Har man noget billede af, hvor meget de ældre selv har været med til at finansiere deres alderdom?

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja tak. Så håber vi, de næste spørgere kan gøre det lidt kortere, og det er jo så dig, Jette Gottlieb, værsgo.

Jette Gottlieb (EL):

Jamen jeg forholder mig også til det dér med de lange udmeldinger, fordi jeg er enig i, at meget politik bliver udformet efter pressionsgruppers styrke, og der er ingen tvivl om, at de forskellige ældreorganisationer har haft en øget styrke gennem det sidste årti. Om det bliver ved at være sådan, det er jo ikke til at sige. Jeg hører også til dem, der mener, at generationssolidariteten skal udvikles i langt højere grad, og jeg tror også, det kan lade sig gøre. På det punkt er jeg optimistisk.

Men jeg har i dag følt mig mere og mere bekræftet i den opfattelse, at det afgørende er den proces, vi ser i disse år med, at forskellen mellem de dårligst stillede og de bedst stillede pensionister er så dramatisk voksende - så jeg bliver da mere og mere bekræftet i for det første, at man er nødt til at opfatte - og det er et spørgsmål til økonomien - at det er det til enhver tid værende produktionsgrundlag, der skal finansiere forsørgelsen af pensionisterne, uanset hvilke ordninger man har lavet for 10-20-30-40-50 år siden. Punkt ét.

Og punkt to: For mig at se, så er jeg igen blevet bekræftet i, at det er folkepensionen, der er den fundamentale mulighed for lighedsskabelse i alderdommen, og derfor er det den mest fundamentale, mest tåbelige melding, en modig politiker kunne komme med næste år eller efter valget eller før valget, og sige, at selvfølgelig skal folkepensionen afskaffes i løbet af de næste 40 år.

I stedet skulle man sige: Jeg tør stå frem og sige, nu fjerner vi alle fradrag ved de personlige pensionsopsparinger. Det ville være en modig politiker, der siger det, fordi det er dér, hvor de nuværende pressionsgrupper vil komme og slå én i hovedet og lade være genvælge én. Så den modige politiker går ud og siger det og siger i stedet, de skatter, de fem mia., vi hvert år sætter til på den måde, dem vil vi i stedet for bruge til en bedre folkepension. Det tør jeg godt sige.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Jette, og den næste modige politiker er Birthe Skaarup, værsgo.

Birthe Skaarup (DF):

Tak for det.

Vi har hørt her i dag, at der bliver problemer med at finansiere velfærdsstaten, som vi kender den, og hvorledes gør vi så, hvorledes reagerer vi så?

Og det har vi ikke sådan rigtigt hørt noget omkring arbejdstiden. Jeg har prøvet at gribe fat i det på et tidspunkt, og jeg synes, at det var meget relevant, hvis der var nogen kunne tænke sig til at svare på det fra panelet, fordi jeg mener, at vi har fået en nedsat arbejdstid. Den fik vi jo, fordi vi skulle have det bedre i vores samfund. Vi fik den også, for at vi skulle have mere tid til familien, og vi skulle have noget mere fritid.

Skal vi til at sætte den arbejdstid op igen? Det kunne jeg godt tænke mig til at høre et svar på.

Og så en helt anden ting, det er jo, at med den stigende ældre del af befolkningen der får vi jo brug for en masse plejepersonale, vi får brug for en masse sundhedspersonale, medmindre man laver et kraftigt forebyggende arbejde, således at vi får støtte mobilitet inden for den del af vores befolkning, nemlig de ældre. Men kunne man tænke sig, at vi skulle afløse med maskinel kraft, hvis man kan sige det sådan.

Jeg kan huske, at jeg har læst i nogle af oplæggene, at man var lidt inde på: Skal vi have elektronisk omsorg? Skal vi have telehjemmepleje?

Så det er mit spørgsmål.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, tak til spørgepanelet.

Så lader vi besvarelsene gå i gang. Jeg tror, vi starter fra den anden ende den her gang.

Torben M. Andersen, værsgo.

Torben M. Andersen:

Ja, der var en masse spørgsmål til økonomi, som jeg skal forsøge at se, om jeg kan forklare kort og forståeligt.

Lad mig starte ud med den opfattelse af, at der er en given kage, som vi kan dele. Det ligger meget i debatten. Det ligger også lidt implicit i nogle af de ting, der blev spurgt om. Der er en given kage, vi kan dele, og så kan vi gøre alle mulige ting med den kage. Den er nu en gang, hvad kagen er, og der er kagen i år 2030, og så kan vi diskutere politisk, hvordan skal vi fordele den?

Det er ikke korrekt. Vi kan godt påvirke kagens størrelse. Vi kan påvirke kagens størrelse på mange måder. Vi kan påvirke kagens størrelse ved opsparing. Det var faktisk det, der skete igennem 1980'erne ind i 1990'erne. Der blev gennemført en politik, som havde til formål at øge opsparingen. Der var en opfattelsen af, at den private opsparing især i Danmark var for lille. Derfor skulle vi gøre det.

Hvordan kan det øge kagens størrelse i år 2030 f.eks.?

Jo, det kan det. Når der bliver sparet mere op, så bliver kapitalapparatet udbygget. Altså ved at investere noget mere. Det er én mulighed.

En anden det er, når vi sparer op, så reducerer vi vores gæld i forhold til udlandet, det vil sige udlandsgæld og vores rentebetaling til udlandet bliver mindre. Det vil sige, vi har større rådighed over produktionsresultatet i år 2030.

Vi kan også spare op i den offentlige sektor. Vi kan reducere den offentlige - ikke køre med overskud i den offentlige sektor og reducere den offentlige gæld. Det vil være noget af den strategi, der er lagt ned i Danmark 2010-planen, så på den måde så skaber man et råderum. Man flytter sådan set forbrugsmuligheder fra i dag og frem i tiden. Så det kan godt lade sig gøre.

Det, der så kan være vanskeligt her, det er så, løser det problemet? Nej, det fundamentale fordelings spørgsmål er jo uafhængigt af kagens størrelse, fordi det er jo spørgsmålet om, hvad får de erhvervsaktive i forhold til dem, der ikke er erhvervsaktive, og hvis det primært er et relativt spørgsmål, og det er det, jeg og andre økonomer her i dag har argumenteret for, det ser vi er primært relativt, ja så for selve fordelings spørgsmålet så er kagens størrelse ligegyldig, men for den samlede velfærd der er kagens størrelse selvfølgelig ikke ligegyldig og meget vigtig, og derfor er det heller ikke rigtigt, når man nogle gange hører det argument, jamen hvis vi sparer op til pension, så bliver det bare flere midler, der jagter en given(?) kage i år 2030, og så ender det med, at vi ikke får noget ud af opsparingen. Nej, det er ikke rigtigt, fordi kagen er blevet større, og derfor er der mere at tage af, men det, der er essentielt for velfærdssamfundet, det er fordelings spørgsmålet, og det er en anden problemstilling.

Og én problemstilling, der så kommer op dér, det er, at vi har fået en øget opsparing, vi har fået en privat opsparing og arbejdsmarkedspensioner. Det er positivt, men det efterlader et problem, fordi alle vil ikke være lige godt dækket ind af det af den simple årsag, at alle har ikke haft den samme historie på arbejdsmarkedet.

Nogle har været på arbejdsmarkedet hele deres liv til gode indkomster og sparet meget op. Andre har kun perifert været inde eller endog slet ikke inde. Så dér vil vi stå med, eller fremtidens politikere vil stå med forskellige grupper i ...nitet(?) eller marginalisering, om man vil, som man selvfølgelig er nødt til at forholde sig til.

Så opsparingen har løst noget, men har ikke løst det hele.

Der kommer så det argument ind, vil jeg sige, jamen så ved vi - og det er der beregninger, der viser - men vi ved, at der vil være nogle meget rige pensionister i år 2030, fordi de har sparet utrolig meget op. Nogle vil måske også sige, at de på grund af skattebegunstigelse og andre ting måske har sparet lidt for meget op. Er det rimeligt realistisk, politisk acceptabelt, eller hvad nu man vil lægge på det af vinkel, at disse rige pensionister ikke bliver mødt med et betalingskrav, fordi de har jo en så stor forbrugsmulighed.

Og så er vi inde at diskutere brugerbetaling. Og det er klart, at så er der det argument, jamen det opponerer folk over for, fordi de siger, vi betaler to gange, men det er jo retorikken. Realiteten det er, når man står over for det, de ting, som det offentlige yder for os, så opfatter vi det som gratis.

Og dér vil økonomerne så sige, jamen hov, hvis folk opfatter noget som gratis, så giver det nogle problemer, for det er ikke gratis for samfundet, fordi de ressourcer de skal tilvejebringes. Hvordan bliver de tilvejebragt? Ja, de bliver tilvejebragt via den offentlige sektor, som finansierer det via skatten, og derfor er der et spørgsmål om, om brugerbetalingen kan komme ind og give nogle frihedsgrader i forhold til målet at gøre noget for de mere

svage og dermed skabe mere balance, så vi samtidig får en bedre udnyttelse af de offentlige ressourcer, men det er politisk vanskeligt.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Ja, tak for det. Så var det Louise Lenz Hansen.

Louise Lenz Hansen:

Ja, til dit spørgsmål, Kaj Stilling, om det ikke er vigtigt at have et godt velfærd for erhvervsaktive, både for børneinstitutioner, skoler osv.

Jeg vil egentlig bare svare kort: Jo, det synes jeg selvfølgelig, det er, og et umiddelbart bud på, hvordan det skulle se ud, hvis det skulle se anderledes ud, det kan jeg ikke komme med.

Til Birthe Skaarup: Hvordan vi finansierer velfærdsstaten, og om arbejdstiden den skal sættes op igen?

Se nu har jeg jo en god kollega i LO, der har været fortaler for, eller ikke været fortaler for, men har foreslået en 55 timers arbejdsuge, og det vil jeg ikke foreslå, så får jeg nok problemer med min chef, men spørgsmålet er vel, om ikke man kan gøre noget anderledes med den arbejdstid eller den arbejdsindsats, man kan yde på forskellige tidspunkter af sit liv, og at det bliver legalt at yde noget, når man er ung, og så sige, jamen så har jeg måske en pause på nogle år, eller det har min familie, mens vi har små børn, og så kan vi yde igen og helt op, til du selv synes, nu har jeg nogle skavanker eller noget, der gør, at nu vil jeg trække mig fra arbejdsmarkedet, og det behøver ikke at være, når du er 50, eller når du er 80, det er, når du selv slemt, at du ikke kan være der mere.

Jeg sidder også lidt med, jeg tror ikke på den her med pensionen. Jeg tror ikke, jeg får lov at holde, når jeg er 50 år, så jeg tror, det er noget med, hvordan vi tilrettelægger vores arbejdsmarked med, hvornår er det vi sætter arbejdstiden op og ned.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det. Så er ordet Henning Kirks.

Henning Kirk:

Ja, til Kaj Stilling:

Det er ikke for sent at begynde at motionere, når man er gammel, men det ville være bedre at starte tidligere, og det var også det, jeg slog til lyd for i mit indlæg, at når vi skal satse på år 2040, så er det jo altså børn og unge nu, hvor vi ikke kun skal investere i den kognitive hjerne og omstillingsparathed til et kommende arbejdsmarked, det er også at investere i kroppe, der kan tåle at blive 80 år uden at blive syge, og dér ved vi i dag fra forskningen, det kan lade sig gøre.

Der er fremragende undersøgelser f.eks., der har vist, at folk, der går lidt mere end andre, de lever længere, og de lever bedre. Noget så simpelt som at gå, men problemet er jo i dag med den moderne tilværelse, også hos børnene, at de sidder meget ned, i lang tid, og så kan vi regne ud, hvordan deres knogler vil blive engang, hvis de bliver 80 år, og det gør de formentlig. Det bliver dyrt for samfundet, hvis ikke vi også investerer i disse kroppe ud over de kognitive hjerner.

Så var der Birthe Skaarup, det med arbejdstiden og arbejdsbegrebet. Det vil jeg godt kommentere også.

Jeg synes, at vores ældre i dag er meget præget af, at vi har et stift arbejdsbegreb, et sådan meget lutheransk arbejdsbegreb, som slet ikke honorerer de behov, der er for nogle fleksible rammer. Det er nemmere at gennemføre i mindre virksomheder, og det er allernemtest for selvstændige erhvervsdrivende, folk, der er selvstændige, kunstnere som det bedste eksempel.

Vi har faktisk viden om folk, der ikke har nogen indbyggede aldersgrænser, og vi burde forske lidt mere i at få ideer derfra, sådan så vi kan overføre det til det etablerede arbejdsmarked. Det tror jeg, vi vil vinde meget på, hvis vi gør en indsats dér for at vide mere.

Så var der spørgsmålet om - nej, det vil jeg vente med.

Ja, det var det.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak for det.

Og så har vi den sidste, Susanne Krogh Pedersen.

Susanne Krogh Pedersen:

Ja tak skal du have.

Jeg har glemmt, hvem der spurgte om hvad. Jeg starter bare et sted.

Jo, jeg vil lige starte med at sige, jeg har lige fået afskaffet velfærden, ikke, godt, tak.

Den her med pensionen igen. Man er ikke berettiget til at få bistand, hvis det er sådan, man ejer en formue, og det er jo fair nok. Altså hvis jeg havde 100.000 kr. i banken, hvorfor skulle jeg så få bistand, hvis det var sådan, jeg blev arbejdsløs.

Folkepensionen er jo dybest set den samme slags ordening bortset fra fornemmelsen af: Jeg har arbejdet et helt liv, så nu har jeg ret til den. Det er en ordening, der er blevet lavet, fordi der var nogle mennesker, som ikke var i stand til at forsørge sig selv. Akkurat ligesom de andre overførselsindkomster, vi har. Den er ikke hellig på nogen måde, tror jeg personligt.

Der er stigende behov for pleje af ældre - jeg tror, det var Birthe Skaarup, der sagde det - men altså det er ikke proportionalt med, hvor mange ældre der kommer. Vi er i bedre stand på alle mulige måder, og vi kan stimulere os selv til at blive endnu bedre i stand.

Jeg tror også selv, som Henning Kirk er inde på, at der ligger et problem i, at hele vores samfund er meget intellektuelt optaget. Vi sidder ned i vores skoler, men der er ikke - ja, der er to gymnastiktimer om ugen, ikke, og man kan få fri, hvis man har ondt i maven - altså vi har ikke på nogen måde integreret hele vores fysiske dimension i den måde, vi lever vores liv på nogen steder, og det tror jeg, man kan arbejde meget på, især i vores skolesystemer, fordi vi har de unge samlet, vi har børnene samlet. De er lige dér, de skal være der.

Og så er der også igen noget med fritiden, og jeg ved, de i Sønderjyllands Amt kørte for nogle år siden et bowlingprojekt, så folk fik penge til at tage ud at bowle for. Det var forebyggende arbejde, for at de ikke senere skulle blive syge. Hvis man tager den filosofi alvorligt, at lykkelige mennesker er raske mennesker, så er der et meget stort uudforsket arbejdsområde, man kan sætte i gang, og som jeg tror vil være en økonomisk gevinst i forhold til netop at skulle have folk på sygehus bagefter, så det er ikke bare genoptræning i forhold til ?, og det er også et spørgsmål om forebyggende arbejde og mere aktivitet og så den her lykkelighed, som dybest set jo er det, vi alle sammen gerne vil have.

Nedsat arbejdstid: Jeg kender ikke personligt begrebet, men jeg håber da meget, at det kan lade sig gøre, når jeg engang skal have børn, ikke, men altså det er jo enormt forskelligt. Hele den snak om det fleksible arbejdsliv. Vi glemmer en stor del af vores befolkningsgruppe, som overhovedet ikke har lyst til at have fleksibel arbejdstid, og så er der folk, der ikke kan finde ud af at tage hjem. Der er også folk, der slet ikke kan finde ud af at gå på arbejde. Jeg tror, vi i det moderne arbejdsliv, som vi snakker om, vi skal have plads til, at der også er mange mennesker, som har brug for en enorm stabilitet, og som udfolder deres kompetence bedst, når der er stabilitet omkring dem.

Der er sådan en konsulent? lige i øjeblikket, som er i gang med at projektorganisere alting, og det er, altså tror jeg, rigtig godt for mange, jeg tror bare, man skal passe på med, hvad man gør. Men hvor er erhvervslivet? Det ville jeg gerne have sagt til dem. Ja.

Og så vil jeg lige vende tilbage til dér, hvor jeg startede. Det handler alt sammen om holdning. Misundelse stammer af fornemmelsen af, at jeg har ret til, og hvorfor får de andre?

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Med denne meget fine bemærkning synes jeg, vi skal gå videre til næste punkt på dagsordenen og så sige tak til oplægsholderne.

Afrunding

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Med denne meget fine bemærkning synes jeg, vi skal gå videre til næste punkt på dagsordenen og så sige tak til oplægsholderne.

Så har vi punktet »Afrunding« her, og dér vil jeg gerne give ordet til Erik Hoffmeyer, fhv. Nationalbankdirektør, som har fået til opgave at afrunde den, synes jeg, meget spændende dag. Værsgo, Erik Hoffmeyer.

Erik Hoffmeyer:

- Pas på prognoserne og vær opmærksom på, at langtidsdispositoner starter med børnepolitikken

Jeg vil gerne sige, at jeg blev bedt om at skrive et afrundingsindlæg, før jeg havde fået papirerne, og før oplæggene, og ja, jamen strukturen er ikke så forskellig i forhold til det, jeg skrev i sin tid, og det, jeg vil sige nu, men der er nogle vægtfordelinger, der er lidt anderledes.

Man kan vel sige, at man har to stærke kræfter på spil.

Det ene det er, at der sandsynligvis bliver flere gamle, og det andet er, at de er mere vitale. Det er to meget væsentlige kræfter i formningen af vores system.

Så kan man sige, hvad sker der, når de går igennem systemet. Man bruger tit ordet kohorter. Det er jo sådan et militært system. Det stammer fra de romerske legioner, der var inddelt i 10 kohorter, som marcherer igennem vores system.

Og man spørger så: Hvad, hvordan vil det påvirke vort samfund, og der har jeg tre aspekter.

Det ene det er de offentlige finanser, og der har vi gjort et stort arbejde for at beskrive det system, vi har nu, på en konsistent måde, og jeg vil gerne understrege, at de indlæg, der har været - der har været 13 indlæg i alt - der er ikke nogen af dem, der har sat spørgsmålstejn ved den model, fordi de har en vis værdi, fordi det er almindeligt, at man siger, at økonomer er altid uenige. Det er de også om forskellige ting, men altså man har dog opnået enighed om, at den model, man beskriver, sådan som det fungerer for øjeblikket, at den er der stort set enighed om.

Når økonomerne alligevel har kidnappet, hvad skal vi sige, podiet ved at rette hovedinteressen på det økonomiske, og navnlig det statsøkonomiske, det offentlige økonomiske, så hænger det sammen med måske en trang til at lave prognoser og måske også altså uhyggelige prognoser, gyserprognoser, og så har de fanget politikerne.

Nu er jeg miljøskadet med hensyn til prognoser, for jeg tror ikke, at jeg har oplevet en eneste prognose i min lange virksomhed, der har været rigtig, og jeg vil også sige, at man må tage det her med meget stort forbehold.

Noget af det, som kom frem her, var jo, at befolkningsprognosen var meget usikker, fordi dødelighedsudviklingen for de ældre grupper var meget usikker. Jeg synes, at man bliver nødt til at bore noget mere i det. Men jeg vil alligevel sige, at der er vel stort set enighed om,

at der vil være en tendens til, at der bliver flere ældre, altså der er en aldringsproces undervejs. Det tror jeg ikke, der blev stillet noget stort spørgsmålstejn ved.

Spørgsmålet er: Hvor stort er problemet?

Og der kan man jo nok sige, at politikerne de er blevet bange, og de er gået i gang med de mere nærliggende problemer, f.eks. en anden beskatning, en hårdere beskatning af pensionsopsparinger eller det, man kan hensætte til pensioner. Man har også efterlønsordningen, der er blevet beskåret, og man har overgangsydelser, for at nævne nogle eksempler. Men det har man taget hovedsagelig på grund af, at man er kommet til at gyse over, hvad sker der med statsfinanserne?

Hvis man så går videre og siger, jamen kunne vi ikke gøre noget mere, så begynder man at diskutere, om man ikke kan ændre på folkepensionens regulering, om man ikke kan lave brugerbetaling osv., og det er alt sammen noget, der vedrører de offentlige finanser, og som Lenin sagde, så er sandheden konkret - det var et citat af ? - og derfor bliver man bange fra politisk side, fordi man har brændt fingrene på de andre spørgsmål, men det er stadig væk kun statsfinanserne, og så må man stille sig det spørgsmål: Når det hele bliver kørt ud, hvor stor er så den belastning? Og det er også kommet frem i diskussionen her, alene for statsfinanserne.

Så kommer man til den næste tråd i det her. Det er, hvordan har man behandlet de gamle fra gammel tid? Hvordan har man behandlet pensionsopsparingen, og hvad vil det føre til?

Og der vil nok lægge megen vægt på det, som både Torben Andersen og Jesper Jespersen var inde på, at det fører altså til en meget stor skævhed i indkomstfordelingen. Man kan ikke komme uden om, at når man har subsidieret pensionsopsparingen, og i særdeleshed er det jo kommet de velstående til gode, ja, så får man en indkomstfordeling for pensionisterne, når der er gået så og så mange år, som bliver ret gyselig.

Det har man ikke lyst til at tage op. Man leger måske med ideen om at ændre beskatningen noget, men det er ikke noget nærliggende, det føles ikke som et akut problem, men jeg vil nok sige, når man følger diskussionen her, så altså man skal veje lidt mellem det kortfristede, altså statsfinanserne direkte, og så indkomstfordelingen på længere sigt.

”Hvis man skal have lov til at vælge, om man vil gå på pension det ene eller det andet år, hvad man vil gøre, hvordan man vil fordele sin indtjening, ja, så skal rammerne indrettes sådan, at det ikke bliver en ekstra belastning for det offentlige.”

Og det sidste spørgsmål det er, at den vitalitet, som de ældre udviser, den forlanger en udfoldelse, altså de vil have lov til at udfolde sig, og så er det spørgsmålet, om de rammer, man stiller fra politisk side, om de er skadet af den gamle idé om, at det gælder om at få dem gemt væk så hurtigt som muligt, for at andre kan komme i beskæftigelse. Det er jo det, der ligger bag ved en stor del af de ordninger, der blev gennemført i 1960'erne.

Hvis man så skal ændre på det, så skal man til at tænke på en anden måde, og der kommer det jo så frem, at man siger, at man vil prøve dem, man vil sætte dem i arbejde, men de skal have lov at udfolde sig. Man skal skabe nogle rammer, sådan at vi vælger det, vi har lyst til. Men der kommer så igen det spørgsmål ind, som Torben Andersen nævnte, så skal det ikke være frit.

Hvis man skal have lov til at vælge, om man vil gå på pension det ene eller det andet år, hvad man vil gøre, hvordan man vil fordele sin indtjening, ja, så skal rammerne indrettes sådan, at det ikke bliver en ekstra belastning for det offentlige.

Men udfoldelsesmulighederne er enormt vigtige for de aktive ældre, og derfor vil jeg slutte af med at sige, at jeg vil da håbe, at når man får et overblik over de her problemstillinger, det statsfinansielle, indkomstfordelingen på længere sigt og udfoldelsesmulighederne, at man så vil sige, altså vi skal gå igennem nogle langtidsdispositioner, som går helt tilbage til børnepolitikken, og jeg håber, at I i senere høringer her vil komme ind på de problemer.

Ordstyrer Pernille Blach Hansen (S):

Tak til Erik Hoffmeyer.

Jeg synes, vi har været igennem en utroligt spændende dag. Der er i hvert fald mange bolde, vi kan tage op på de næste høringer til videre diskussion og debat. Der er stillet mange spørgsmål. Der er givet mange svar. Der er også nogle svar, vi har behov for at få belyst yderligere.

Jeg har lovet at citere, at rapporten fra den her høring vil blive sendt ud til jer om ca. 5 uger.

Hvis der er nogen, der har lyst til at se oplægsholdernes skriftlige oplæg og en opsummering af debatten, så kan man gå ind på Teknologirådets hjemmeside, som hedder www.tekno.dk. Der kan man også deltage i den debat, der har været her i dag, så for jer i salen, der ikke har haft mulighed for at stille spørgsmål og deltage i debatten, så er der mulighed for det på hjemmesiden.

Den næste høring i den her række afholdes fredag, den 26. oktober 2001. Den har overskriften »Det aldrende samfunds behov for ændringer på arbejdsmarkedet«, og jer, der har været til stede her i dag, vil automatisk få invitation til den høring, vi holder i oktober.

Hvis man ikke er på deltagerlisten for høringen i dag, så modtager man heller ikke en invitation, og hvis man ønsker det, så kan man henvende sig til Lillian Palm, som sidder ved indgangen her, og skrive sig op til en invitation næste gang.

Jeg skal slutte med at sige tak til Teknologirådet for, at I har arrangeret den her høring. Jeg synes, det har været utroligt interessant.

Tak til oplægsholderne for mange gode oplæg, mange gode svar.

Tak til alle jer, der er mødt frem. Jeg håber, I har fået noget ud af det, selv om I ikke har haft ordet, og tak til spørgepanelet heroppe.

Og til slut har jeg så lovet at sige, at oplægsholderne er inviteret på frokost i Snapstinget efterfølgende, og fremtidspanelet skal mødes i Snapstingets kabinet 1 for at planlægge næste høring.

Tak for i dag.

[Høringen sluttede kl. 13.09]

Bilag

Bilag 1:

Præsentation af oplægsholdere

Gösta Esping-Andersen

Professor i Statskundskab ved Universitat Pompeu Fabra (Barcelona).
Tidl. Professor ved Europa Universitet i Firenze og ved Harvard University.

Specialist i sammenlignende social- og arbejdsmarkedspolitik.

Har deltaget som konsulent og rådgiver for en lang række internationale institutioner (bl.a. FN's sociale topmøde i København, OECD og Verdensbanken).

Forberedte en af hovedrapporterne til Lissabon topmødet under det Portugisiske EU formandskab, og er nu i færd med at forberede en follow-up omkring lang-sigtede sociale målsætninger til det kommende Belgiske formandskab.

Forfatter til Three Worlds of Welfare Capitalism Welfare States in Transition og Social Foundation of Postindustrial Economies.

Christine E. Swane

Født 1960.

Mag.art. i kultursociologi, ph.d. i folkloristik.

Fra 1989 ansat ved Gerontologisk Institut som forsker og formidler, fra 1998 institutleder ved Gerontologisk Institut, indtil marts 2000 også leder af Videnscenter på Ældreområdet, herefter tilknyttet videnscentret som videnskabelig medarbejder.

Siden 1997 hovedredaktør af det tværvideenskabelige tidsskrift "Gerontologi og samfund".

Har skrevet adskillige bøger og artikler om ældre og gerontologi, især inden for emnet demens – omsorg, hverdagsliv og kulturelle holdninger.

Forsker pt. I hundredåriges hverdagsliv, ensomhed i alderdommen samt demenslidendes omsorg og aktiviteter.

Bernard Jeune

Lektor, institutleder for Institut for sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet.
Har efter nogle års arbejde som hospitalslæge i 1970'erne været samfundsmedicinsk forsker i over 20 år.

Har i de sidste 10 år bidraget til opbygningen af et tværfagligt forskningsmiljø omkring aldringsforskning, som i 1996 førte til dannelsen af Ældreforskningscentret, SDU, finansieret af en større bevilling fra Folketingets Ældreprogram.

Har i de seneste år publiceret en række videnskabelige arbejder inden for aldringsforskning, og redigerer en bogserie om aldringens demografi.

Er medlem af forskellige bestyrelser indenfor ældreområdet, herunder Videnscenter på Ældreområdet, og tillige medlem af redaktionen på Gerontologi og Samfund.

Hans Oluf Hansen

1969 Kandidat i historie og nordisk filologi, Københavns Universitet

Videnskabelig assistent (demografi) ved Københavns Universitet, Stat. Inst.

1970 Studier (demografi, befolkningsrelationer, økonomi, IT) ved London School of Economics

1973 Lektor (demografi) ved Københavns Universitet, Statistisk Institut

1998- Lektor (demografi) ved Københavns Universitet, Økonomisk Inst.

Medlem af International Union of The Scientific Study of Population (IUSSP), Committee on AIDS

Medlem af Central and Eastern European Demographic Network (CEDN)

Eksempler på nyere publikationer,

An AIDS model with reproduction - with an application based on data from Uganda.

Mathematical Population Studies, 2000, Vol. 8(2), 175-203

A Review of Some Current Danish Population Trends. In Kucera, T., Kucerova, O.V., Opara, O.B., Schaich, E., (Eds.), **New Demographic Faces of Europe: The Changing Population Dynamics in Countries of Central and Eastern Europe** (Springer Verlag)

Se i øvrigt:

Home page <http://www.econ.ku.dk/personal/usihoh/>

Ftp-server <ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/>

E-mail **HansOluf.Hansen@econ.ku.dk**

Per Callesen

Afdelingschef, Finansministeriet. Udnævnt i 1993. Ansat i ministeriet siden 1986. Cand. polit fra 1984. Født 1958.

Ansvarsområder: Generel økonomisk politik, samfundsøkonomiske fremskrivninger, virkninger af økonomisk politik, makroøkonomiske modeller, penge- og statsgældspolitik, skattepolitik, fordelingsspørgsmål. Redaktør af Finansredegørelsen (årligt) og en række ministerielle specialpublikationer, herunder om aldring og pension (1995).

Udvalgte tillidshverv: EU's økonomisk-politiske komité (EPC), næstformand og formand for arbejdsgruppen "landeksaminationer". OECD's arbejdsgruppe om strukturanalyser (WP1), næstformand.

Tidligere: Undervisning i økonomi på Københavns Universitet 1984-93. Ansat i Industrirådet 1979-86.

Peder Andersen

Født 1. november 1952.

Cand. oecon., (Aarhus Universitet, 1979), Lic.oecon. (Ph.D. i økonomi), (Aarhus Universitet, 1983) Studieophold i USA, 1981, 1983, 1985.

Ansættelser

1979-1983 Økonomisk Institut, Aarhus Universitet, (stipendiat, adjunkt)

1983-1987 Økonomisk Institut, Aarhus Universitet, (lektor)

1987-1991 Fiskeriministeriet, (forskningskonsulent, forskningschef)

1992- Det Økonomiske Råd, (kontorchef, sekretariatschef)

Arbejdsopgaver m.v.:

deltagelse i udarbejdelse af vismandsrapporter. Desuden været medlem af: Det Primære opgaver siden 1992 har været ledelse af Det Økonomiske Råds Sekretariat samt Samfundsvidenskabelige Forskningsråd (1992-1995). Styringsgruppe for evaluering af samfundsvidenskaberne (1994-1996). Bestyrelsen for Forskningscentret for Skov og Landskab (1996-1999), og panel ved evaluering af forskeruddannelsen (1999-). Leder af Center for Analyser, Modeller og Regnskaber (AMOR) under det Strategiske Miljøforskningsprogram (1997-2001). Har desuden offentliggjort en række artikler i bøger og tidsskrifter.

Jesper Jespersen

(f. 1948), cand. polit.(1975) og Ph.D.(1979), European University, Firenze.

Professor i økonomi og velfærdsstatsanalyser (1996), Roskilde Universitetscenter.

Arbejder med teorier og metoder til belysning af samspillet mellem makroøkonomi og velfærdsstat både i et nationalt og i et europæisk perspektiv.

Har skrevet en række bøger bl.a. *Statsgældspolitik i de nordiske lande (1984)*, *Macroeconomic Theory and Policies for 1990s (ed., 1992)*, *Økonomi og Virkelighed (1996)*, *Miljøøkonomi (1998)*, *Introduktion til makroøkonomisk teori (2000)*. Har desuden holdt oplæg og skrevet artikler om bl.a. *velfærdsstatens økonomiske fundament*.

Jørgen Elmeskov

Underdirektør i Policy studies Branch i OECDs Økonomiske Departement.

Følger Økonomisk Departements strukturpolitiske og makroøkonomiske analyser på tværs af OECD landene, herunder de aspekter af OECDs aldringsanalyser der har en generel økonomisk indfaldsvinkel.

Har tidligere haft stillinger som lande-specialist (1986-90, 1994-95), hvor han var ansvarlig for OECDs økonomiske rapporter om Danmark, Finland, Sverige, Tyskland og Østrig, og som ansvarlig for Økonomisk Departements analyse af arbejdsmarked og udbudssiden af økonomierne (1990-94). Som strukturpolitisk rådgiver var han involveret i arbejdet med OECDs Jobs Strategy (1995-98).

Blev cand.polit. i 1981 og arbejdede frem til 1986 i Det økonomiske Råds Sekretariat.

Fritz von Nordheim

Har været tilknyttet EU Kommissionens GD for beskæftigelse siden februar 98 med ansvar for dossiererne om aldring, ældrepolitik og pensioner.

Kom til Kommissionen fra en stilling i Socialministeriet.

Har en længere baggrund som samfundsforsker og har som sådan været tilknyttet Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Cambridge University UK og Det Europæiske Universitetsinstitut i Firenze.

I EU kommissionen har han blandt været en af hovedforfatterne bag meddelelser om politiksvær på aldringen og om bæredygtige pensioner.

Torben M. Andersen

Professor ved Økonomisk Institut, Aarhus Universitet.

Faglige interesser knyttet til makroøkonomisk teori og politik, samt internationalisering og velfærdssamfund.

Forfatter til en lang række videnskabelige artikler i internationale tidsskrifter og bøger, bl.a. undervisningsbogen ”Danmark som velfærdssamfund” (2000).

Medlem af en række råd og udvalg, herunder tidligere medlem af formandskabet for Det økonomiske Råd.

Endvidere rådgivningsaktiviteter for bl.a. Europa Kommissionen og den svenske regering.

Henning Kirk

Seniorkonsulent, dr.med. Speciallæge i samfundsmedicin. Efter hospitalsansættelser 1975-78 ansat som kandidatstipendiat på Københavns Universitet, Institut for Social Medicin 1978-80. Herefter ansættelser i embedslægevæsenet 1980-83, Sundhedsstyrelsen 1983-88, Forebyggelsesrådet (Sundhedsministeriet) 1988-89. Fra 1989-98 Leder af ældreforskningscentret Gerontologisk Institut som siden 1996 også har fungeret som videnscenter på ældreområdet. Har fra 1998 fungeret som freelance forfatter, konsulent og foredragsholder.

Er pr. 1. april 2001 blevet udpeget af sundhedsministeren som formand for det nyoprettede Forum for Motion som er etableret som led i folkesundhedsprogrammet.

Skrevet en lang række artikler, bøger og bogkapitler om aldring, sundhed og forebyggelse, herunder også om synet på alderdommen i historisk perspektiv (disputatsen "Da alderen blev diagnose", Munksgaard 1995). Var 1985-97 redaktør af fagtidsskriftet Gerontologi og Samfund. Blandt de populære bøger kan nævnes "Længst mulig i egen krop" (1994), "Snart senior" (1998) og debatbogen "Det grå guld" (1999).

Susanne Krogh Pedersen

Arbejder p.t. som administrerende leder af projektværkstedet Ide&co. Har tidligere arbejdet som rådgiver på et aktiveringsprojekt i NV og som leder af en kulturel ungdomsforening på Islands Brygge.

Uddannelsesmæssig baggrund: Autodidakt, men...

Er dramaleder, og har 1½ år fra Dramaturgi på Århus Universitet.

Jeg har lavet teater, bestyrelsesarbejde, produktionsarbejde, rejst lidt o. lign. - taget min tid...

Har siden '98 siddet i Folkeoplysningsudvalget i København K, som repræsentant for de kulturelle foreninger.

Om Ide&co: En forening, hvor unge støttes af andre unge i realisering af sociale og kulturelle projekter. Vi forsøger at skabe samfundsaktører i stedet for forbrugere - ved at give mulighed til det frie initiativ.
www.ideo.co.dk

Louise Lenz Hansen

27 år

1996- 1998 Uddannet social og sundhedsassistent

1996-1998 Formand for elevbestyrelsen for social- og sundhedsuddannelserne

1998-2000 Social og sundhedsassistent på ældreområdet

2000 Medlem af bestyrelsen social- og sundhedsassistenterne i Århus

1998-1999 Ungdomskonsulent for Forbundet af offentligt ansatte

Dec. 2000 Projektmedarbejder i Mindscope

Projektleder for ”Grænseland” – et 1-årigt uddannelsesforløb

Underviser på Mindscope-kurser

Erik Hoffmeyer

Erik Hoffmeyer er forhenværende Nationalbankdirektør, dr. polit, FM I, født den 25. december 1924.

Professor Københavns Universitet 1959-64, direktør i Bikuben 1962-64, nationalbankdirektør 1965-94.

Formand C.L. Davids Fond og Samling, Fonden for Træer og Miljø, Kong Frederik VII's Stiftelse i Jægerspris, Politiken-Fonden, Dansk Alzheimer-forenings Forskningsfond, præsident for Psykiatrifonden. Medlem af Group of Thirty.

Har skrevet en række bøger og artikler om danske og internationale økonomiske forhold.

Bilag 2:

Oplægsholdernes skriftlige oplæg

Det starter med børne- og familiepolitikken

Af Gösta Esping-Andersen

Hvis pensions reform er på dagsordenen, må vi lægge vores tidsperspektiv ret langt ud i fremtiden, skal vi sige henimod 2030-2050. Dette indebærer stor uvished omkring samspillet mellem social forandring og en ny pensions ordning -- både på velfærds- og på finansierings-siden. På grund af det lange tidsperspektiv er det typisk sådan at vores gældende pensionssystem sjældent svarer til tidens krav. Ofte afspejler det snarere tidligere tiders risikostruktur. Vi burde undgå at *status quo* diktere vores beslutninger på pensions området.

Danmarks (og andre landes) pensions system stammer fra efterkrigstiden, et system der sigtede på at aflaste udbredt fattigdom og nød blandt de ældre. Men pensionisternes vilkår har ændret sig dramatisk i de sidste 40 år. Efterkrigstidens pensionist-kohorter (grupper eller årgange, her: af pensionister) havde generelt set et ugunstigt livsforløb, domineret af langtrukken økonomisk krise fulgt af genopbygningen efter 2. verdenskrig, og dermed medfølgende arbejdsløshed og dårlige indtægter. Det var en resurssvag generation og derfor blev den fattig i pensionsalderen (til gengæld døde de tidligt).

I dag har vi stort set det samme pensions system, men nutidige pensionister er generelt set resurse-stærke. Deres økonomiske livsforløb begyndte i de gyldne år med stærk realløns vækst og fuld beskæftigelse, og de kunne derfor opspare betydelige resurser. Een statistik der er ret så afslørende er at pensionisthusholdninger i stort set alle OECD lande har en disponibel indkomst der svarer til 80-85% af landsgennemsnittet. Og dette er stort set uafhængigt af om det er USA (hvor offentlige pensions garantier er meget beskedne) eller i Sverige (hvor det modsatte er tilfældet). For nutiden's gennemsnitlige pensionist er kvaliteten af de offentlige pensioner ikke så vigtig som den var i

vores bedsteforældre's tid. Men ikke alle ligger på gennemsnittet. Kvaliteten af offentlige pensioner er især afgørende for lighed indenfor en given pensionistgeneration. Hvis de sikrer tryghed for alle (som i Danmark), er der få fattige; hvis ikke (som i USA og England) er der udbredt fattigdom. Blandt de ældre i dag er gruppen der har haft et dårligt økonomisk livsforløb beskeden.

Med andre ord, en pensionsreform debat i år 2001 bør ikke fokusere på nutidens pensionister, men rettere på resurse fordelingen blandt dem som nærmer sig pensions alderen i 2040 eller 2050. Vi bør fokusere på dem der er børn og unge i dag. Dette kan oversættes til en politisk strategi: *Vores pensionspolitik bør begynde med en god børne og familiepolitik.*

Har vi solid information der kan hjælpe os med at forudsige livsforløbet for danskere der i dag er børn? Mit svar på dette er typisk akademisk: både ja og nej. Der er en række tendenser der tyder på at fremtidens pensionister kommer at være betydeligt mere resurse stærke end nutidens. Til gengæld er der også helt klare tegn på det modsatte.

Lad os begynde med de gode nyheder:

1. Gerontologer og sundhedseksperter konkluderer helt klart at de ældres fysiske og psykiske situation forbedres kraftigt fra den ene generation til den næste. En gennemsnitlig 60-årig mand kan forvente yderligere 10-12 år uden handicap der væsentligt hæmmer arbejdsevnen. Alt tyder på at dette antal år vil forlænge sig betydeligt når dem der i dag er 40-50 fylder de 60, og at tendensen vil fortsætte. Dette har stor betydning for en af de mest centrale punkter i reformdebatten, nemlig at udskyde (eller afskaffe) obligatorisk pensionsalder. Der vil helt klart fortsat være en gruppe med dårlig helbred; denne gruppe burde mindske men vil ikke forsvinde. Ergo, vi kan ikke basere vores antagelser på at *alle* vil kunne fortsætte at arbejde længere. Men vi kan antage, at de fleste vil.

2. En vigtig kilde til førtidspensionering i de sidste årtier har været det store svælg i uddannelse, og måske endnu vigtigere kognitive evner (eller evner til at lære nyt) mellem ældre og yngre generationer. Dette svælg får større betydning i perioder med kraftige teknologiske forandringer, sådan som vi

oplever det nu og helt sikkert langt ud i fremtiden. I et videnintensivt produktions system er det altafgørende om folk kan genoplæres og omstille sig. Det er både meget svært og meget dyrt at genoplære personer med lav uddannelse samt ringe kognitive evner. Hvis dette falder sammen med en lønpraksis der sikrer senioritets-baseret real-løns fremgang har vi en dobbelt-kilde til udstødning fra arbejdsmarkedet. De gode nyheder her er ret så parallelle til de tidligere. Det store kognitive svælg der eksisterer mellem de 60-årige og yngre årgange vil forsvinde når vi når frem til dem der i dag er 45-50 år gamle (for kvindernes vedkommende må vi ned til dem der i dag er 40-45). Det vil sige, at der ikke er nævneværdige forskelle i uddannelse og kognitive evner mellem dem der nu er 45, 35 eller 25. Og, endnu bedre, i Danmark er gruppen med ekstremt dårlige kognitive evner ret så beskeden (ca. 10%). Alt dette tyder på at: 1) det bliver mere lønsomt at bibeholde ældre arbejdere i fremtiden, og 2) de ældre arbejdere kommer at være betydeligt bedre i stand til at omstille sig og genoplære sig gennem deres karriereløb.

De dårlige nyheder er at:

1. Den fremtidige produktions struktur vil kræve stadigt stærkere evner. Det er allerede nu helt klart at de lavt uddannede vil tabe på løn- og job-siden, og dette vil sandsynligvis fortsætte og måske accelerere. Danmark står sig godt i og med at der er få med ekstremt dårlige kognitive evner, men til gengæld er gruppen med simpelthen 'dårlige' egenskaber meget stor (36%). Komparative undersøgelser viser en klar konvergens med hensyn til deres arbejdsløsheds risiko: dem uden videregående uddannelse har dobbelt så høje chancer for at blive (langtids-) arbejdsløse. Det er derfor meget sandsynligt at et sted mellem 10-30 procent af unge danskere i dag må se frem til et 'dårligt' livsforløb (et livsforløb der sandsynligvis ligger tættere på det som vores bedsteforældres generation havde end det som nutidens pensionister havde). Dette 'B-hold' vil utvivlsomt akkumulere få resurser til at sikre en god alderdom, og det vil utvivlsomt blive de samme personer der risikerer udstødning lang tid før pensionsalderen.

2. Det er meget sværere at forudsige tendenser i familieadfærd, men vi må antage at ustabilitet vil fortsætte. I og med at skilsmisser og familiesammenbrud er snævert forbundet med børnefattigdom, og i og med at

børnefattigdom er tæt forbundet med mindre uddannelse og ringere kognitiv udvikling, vil kombinationen af ustabil familieliv og dårlige arbejdsmarkedschancer helt sandsynligt hobe sig op. En meget foruroligende tendens ligger i væksten af 'arbejdsfattige husholdninger': dårlig velfærd, social eksklusion, og arbejdsløshed har en tendens til at koncentrere sig, fordi det synes at smitte af på hinanden. Og forældrenes svage vilkår overføres til deres børn. Vi har nu tilstrækkelig empirisk bevis på at fattigdom i barndommen er uhørt skadelig for senere livschancer. Vi kan regne med at et barn som vokser op i trange kår vil, i gennemsnit, forblive to år mindre i uddannelse. Det samme barn vil, som voksen, indtjene ca. 30% mindre end gennemsnittet. Og, endnu engang, det samme barn løber en meget stor risiko for kriminalitet.

3. Vores børns livschancer afhænger stadigvæk alt for stærkt af den sociale arv, de modtager gennem forældrene. Danmark har ikke været særlig god til at nedbryde koblingen mellem forældrenes og børnenes uddannelse (indflydelsen er ligeså stærk i dag som den var et par årtier siden). I nabolande, såsom Sverige, er det til gengæld lykkedes at kraftigt forringe sammenhængen mellem forældres og børns uddannelse. Hvis vi vil satse på et mere homogent livsforløb (og dermed færre fremtidige fattige pensionister) for nutidens unge, burde vi måske satse mere på børnefamilier nu.

I har inviteret mig her til Folketinget for at snakke om pensioner, og det kan derfor synes ret så perverst at jeg i stedet fokuserer på børn. Det som jeg forsøger at overbevise jer om er at de ældres vilkår begynder i barndommen og udfolder sig i samspil med den epoke de, som generation eller årgang gennemlever.

Der er meget der tyder på at det store flertal af nutidens unge vil kunne se frem til 'gode' liv med tilhørende stærk resurse-akkumulation. Der er samtidigt meget der tyder på at vi vil fortsat have en mindre, men ikke typisk befolkning der vil have meget svært ved at akkumulere rigdom og velfærd til deres alderdom. Det er umuligt at sætte tal på størrelsesordenen. Det vil måske dreje sig om 10 eller om 30 procent.

Under alle omstændigheder vi bør undgå at udhule garanti-systemet for de ældre i 2040 fordi nutidens ældre har det generelt godt. Dem der i dag er pensionister har været en ualmindeligt heldig generation, og det er langt fra sikkert at deres held vil gentage sig i kommende generationer.

Hvad forstås ved alder og aldring? – aktuelt og historisk, individuelt og på samfundsplan

Af **Christine E. Swane**
*ph.d., institutleder ved Gerontologisk Institut, tilknyttet
Videnscenter på Ældreområdet*

Alderen er ligegyldig

...bortset fra når man betragtes som enten for ung eller for gammel. Mange voksne mennesker vil benægte at en persons alder i sig selv har betydning for, hvordan de forholder sig til vedkommende.

Alderen – det er ikke dét, det kommer an på. Denne ”aldersløse sympati” gælder både i privatlivet – hvem man ønsker at omgås og tale med, sidde til bords med ved familiefesten – og i arbejdslivet – hvem man opfatter som en god kollega, medarbejder osv.

Vi hævder at alderen ikke spiller nogen rolle for vores indledende vurdering af andre mennesker. Men det gør den! – På samme måde som køn, hudfarve og beklædning giver os et begrænset sæt akkorder at spille på eller lytte til, når vi forsøger at indplacere en person i vores sociale register. Vi kategoriserer andre mennesker på baggrund af en lang række faktorer, heriblandt alder. Samfundet er organiseret i aldersstrukturer hvoraf en af de tydeligste er arbejdsmarkedet med den fastsatte pensionsalder på 65 år. Men også i familie- og fritidsliv ses hvordan vi uformelt finder sammen i aldersgrupper, ofte rummet inden for det vi kalder generationer. Et begreb som ikke siger noget om en gruppes fælles identitet eller interessefællesskab, men at man er født inden for de samme ti eller tyve år (der findes ingen fast definition på en generation). Med generationsbetegnelsen fristes vi til at tro at personer med samme alder ”ligner hinanden” uanset forskelle i livsvilkår i øvrigt.

Ingen af os ønsker vel offentligt at røbe at alderen betyder noget for vores forhåndsindstilling til et andet menneske. En indstilling der imidlertid også kan ændres ved nærmere bekendtskab, når det ”i virkeligheden” viser sig at alderen ikke betyder det, vi først antog. Man kan blive overrasket.

Livstrappen - alderstrappen

Vore forestillinger om alderens betydning kan ses som en kulturelt skabt *alders-skabelon*.

Alders-skabelonen er billedliggjort med den århundredgamle livstrappe – den ældste er fra 1488. Trappen illustrerer livets højdepunktet - livets midte, de 50 år. Denne skabelon er den kulturelle og historisk betingede ballast vi alle slæber med, og den genproduceres i samfundets struktur: høj alder er ensbetydende med *fald i kapacitet*.

Vi har som enkeltpersoner og i grupper mulighed for at forkaste dette billede, gøre oprør mod det, fortvivle over det, vise at livet kan forløbe anderledes – men vores fortællinger og handlinger vil være i dialog med denne skabelon, fordi den er kulturelt dominerende.

Det er forsøgt i de senere år – hvor nye ældrebilleder myldrer frem som bl.a. baserer sig på ressourcestærke (ældre) menneskers livsløb og ny gerontologisk viden – at skabe et anderledes ældrebillede ved at lade trappen fortsætte opad, også efter de 50 år.

En antikveret tankegang

Tankegangen, hvor et menneske tilskrives bestemte karakteristika der forventes at ”svare til alderen”, bygger på en sammenkædning af den fysiske krop med psykiske (og åndelige) dimensioner.

Tidligere mente man at mennesket var styret af kræfter uden for (fx Gud), med medikaliseringen findes årsagssammenhænge i det enkelte menneske. Det fysiske forfald som sker i løbet af voksenlivet er helt fra antikken blevet knyttet til forestillinger om en intellektuel svækkelse og et moralsk forfald som optræder med stigende alder.

Særligt Aristoteles fremstår som ‘skurken’ der foretog en negativ sammenkædning af kroppens og sjælens egenskaber og beskrev de ældre karakteriseret ved: tvivlrådighed, onskabsfuldhed og mistro, smålighed, frygtsomhed, egoisme, skamløshed, at leve i erindringen, snakkesalighed, heftige vredesudbrud, svaghed, hang til jammer.

Gamle mennesker betegnedes i 1800-tallets lægelitteratur med mange negative adjektiver som kan spores tilbage til antikken. Lægevidenskaben har således spillet en væsentlig rolle i den negative billeddannelse af alderens konsekvenser. Her et eksempel fra psykiatrien af Pontoppidan fra 1893:

“Den senile Demens indtager en særegen Plads mellem Sløvsindsformer, fordi den paa en vis Maade repræsenterer et physiologisk Trin i Sjælelivets Udviklingsproces. Hos ethvert Menneske, der opnaar den fornødne Alder, indtræder en Periode, hvor Hjernen hjemfalder til Involution.”

Krop og psyke – og tilmed ”sjælelivet” – forbindes, her er udgangspunktet hjernens aftagen i vægt fra 40-50 årsalderen, som blev kendt i 1835. Denne form for klassifikation af fysiske og psykiske symptomer som led i den ”naturlige biologiske aldring” findes langt ind i 1900-tallet.

Nogle gamle menneskers tiltagende glemsomhed, forvirring og initiativløshed har været – og bliver stadig af mange – opfattet som *tegn på alderdom*. Forandringerne benævnes også med ord som *senilitet, gåen i barndom, alderdomssløvsind og forkalkning*. De nutidige forestillinger om alderens indvirkning på gamle menneskers psykiske og åndelige funktion har rødder i lægevidenskabens beskrivelse af alderdommen som en *fysisk og psykisk forfaldsproces*.

De overleverede billeddannelser fra antikken har ikke levnet ældre menneskers åndsevner store chancer. Kreative personer der i deres alderdom stadig fremtrådte som kapaciteter, er ofte blevet nævnt i litteraturen. Men de kvaliteter som disse gamle mennesker blev tillagt, ændrede ikke på billedet af at forfaldsprocesserne i alderdommen var betinget af selve den høje alder. De forblev snarere en slags ‘undtagelse, der bekræfter reglen’.

Det negative ældrebillede er blevet cementeret. Det skyldes bla. at det først er langt op i 1900-tallet, man kan godt sige for ganske nylig, at beskrivelser af såkaldt "normal" aldring systematisk søges adskilt fra data der er indhentet gennem undersøgelser af syge gamle mennesker.

Den gerontologiske forskning har således også haft et ansvar for videreførelsen af billedet af alderdommens uundgåelige forfald. Dels blev *gerontologien* (læren om menneskets aldring) ”født” som *geriatri* (læren om sygdomme i alderdommen), idet den tidligste forskning i ældre mennesker foregik på hospitaler med syge gamle som studieobjekter. Dels tog det en stor del af sidste århundrede før man indså at *tværsnitsundersøgelser* (hvor forskellige aldersgrupper sammenlignes med hinanden, fx 30-åriges intelligens med 70-åriges), ikke siger noget om aldring men snarere om forskellige opvækstbetingelser, også kaldet kohorteeffekter. Uddannelsestilbud og sundhedstilstand er blot to af de væsentligste forskelle. I dag er *længdesnitsundersøgelser* (hvor befolkningsgrupper følges over tid hvorved det enkelte individ kan sammenlignes ”med sig selv”, fx Glostrup-undersøgelserne) med til at give ny viden, ikke blot om problemer og tab i alderdommen, men også om muligheder og kompetencer.

Forskellige aldringsmodeller

Det luskede ved alderen er at den sjældent er os bekendt når vi møder et nyt menneske. Vi går ikke rundt med et skilt hvorpå vores *kronologiske alder* står skrevet. Alder er altså noget vi oftest gætter os til. Og når vi gætter på en persons alder, sker det som en syntese af de indtryk vi gør os af personens måde at bevæge sig på, klæde sig på samt evt. en vurdering af hvad personen siger og mener. Når et menneske afviger fra vores indlærte skabelon, er det at vi fx tænker: ”Hun ser i grunden ældre ud end hun er...” eller ”Man skulle ikke tro han var oppe i firserne...” Også i sundhedssystemets behandling af syge gamle menneskers lidelser spiller forestillinger om alderens negative betydning ind: ”Hvad kan man forvente sig i din alder?” – når ældre mennesker kommer til lægen med et dårligt knæ, en dårlig hukommelse osv.

Aldring kan beskrives med forskellige modeller hvoraf den *kronologiske* er den enkleste. Det karakteristiske ved den nutidige forståelse er at det er ved at gå op for de forskellige videnskabsområder som ældreforskningen rummer, at *ingen aldringsmodel* kan forudsige det enkelte menneskes aldring. Den nye erkendelse er at den enkeltes funktionsevne, psykologiske mestring og sociale muligheder ikke forringes entydigt. Her er tale

om et dynamisk samspil mellem individ og samfund, og herved forsvinder aldringskurvens éntydighed.

Biologisk aldring

Den *biologiske aldringsproces* har spillet en grundlæggende rolle i vores måde at forstå livsløbet og aldringen på. Her er der som skrevet tale om en nedadgående kurve. Effekten af den biologiske aldring ses i det faktum at sandsynligheden for at et menneske dør i vesteuropæiske samfund fordobles hvert syvende år efter 35-årsalderen. Man kan for befolkningsgrupper måle aldersbetingede forringelser i organfunktionerne. Her ser man gennemsnitligt samme procentvise nedgang pr. år fra 30-årsalderen for forskellige organer, om end procenttallet varierer fra organ til organ. Illustreres med kurver for stofskifte, hjerte, nyre- og lungefunktion.

Gennem mange år har den biologiske aldringsmodel dannet grundlag også for den sociale aldringsmodel og for psykologiens aldringsforståelse. Social aldring blev ligestillet med behovet for indskrænkning i sociale aktiviteter og tab af sociale roller. Inden for psykologien antog man at tabet af hjerneceller betød tab af mental kapacitet. Aldring og alderdom var indtil for 20-30 år siden defineret som forfald, sygdom, problemer og elendighed.

Social aldring

Der findes forskellige sociologiske modeller for livsløb og aldring. En nyere model er *stigemodellen* som adskiller sig fra tidligere årtiers diskussion om hvorvidt man som gammel skulle aktiveres respektivt udsluses af samfundets roller.

Stigemodellen beskriver livsløbet som en stige, skabt af samfundet, som man må gå op ad som tiden går. Hvert trin tilbyder nye muligheder og nye begrænsninger. Hvert menneske har sin stige, trinene kan være høje eller lave, svære eller lette at klare. Man er selv med til at bygge stigen, den er ikke færdigkonstrueret. Hvert menneske er med til at forme egne livsbetingelser, og sammen med andre er man med til at omforme samfundets aldersstruktur og sociale struktur.

Psykologisk aldring

Inden for psykologien er den dominerende aldringsmodel i dag Lazarus' *mestringsmodel* – det der på engelsk kaldes coping.

Faktisk rummer modellen både biologiske og sociale forhold – og kan på den måde betragtes som en form for meta-teori om livsløbet. Mestringsmodellen tager udgangspunkt i menneskets håndtering af udfordringer og belastninger (illustreres). Den enkeltes mestringsevne er påvirket af såvel den betydning man tillægger livet og sin situation, sociale og biologiske forhold, livshistorien og kulturel prægning.

Subjektiv alder

Den *subjektive alder* drejer sig om det absolut individuelle, hvor gammel man føler sig. Om ens kronologiske alder passer til det billede, man ser i spejlet og til ens følelse af fysisk og intellektuel formåen? Selv mennesker på over hundrede år kan føle sig som ”da de var 17” indeni. Fysisk svækkede gamle mennesker kan om natten drømme at de er yngre og stadig kan bevæge sig frit omkring og varetage hverdagens gøremål.

Alders-politisk korrekthed

Hvad er så alder?

Med opmærksomheden rettet mod det aldrende samfund, især seniorernes position på arbejdsmarkedet, er der i det sidste årstid begyndt at udvikle sig en art politisk korrekt sprogbrug når det gælder voksne menneskers alder. *Ældrebyrde* er på vej ud, måske også ordet *ældre* (jf artikel i Ugebrevet Mandag Morgen 5. marts hvor en overskrift er: ”Ældre droppes som begreb” – i Ikast kommune), færre annoncer præciserer at virksomhederne foretrækker at ansætte medarbejdere i alderen 25-35 år, mange ældre rundt om i landet som er engageret i ældrepolitik bl.a. via ældreråd og organisationer, bider fra sig når de hører ordet gammel, de vil kaldes *ældre*! Der er dog også en gruppe af ældre som netop foretrækker ordet *gammel* frem for ældre.

Hvad drejer det nøje overvejede ordvalg sig om? Jo, at der er en del negative associationer knyttet til ordene alder (høj alder), ældre, gammel, alderdom mv. som vi søger at tale os bort fra eller udenom. Grundlæggende drejer det sig om hvem der opfattes som produktive i samfundet, hvem der er defineret som den fertile

og arbejdsduelige persongruppe, og hvem der opfattes som samfundsmæssigt unyttige og uproduktive. Her er lønarbejdet og hvad dertil hører forlængst løbet af med sejren som anerkendt samfundsbærende aktivitet.

Grønskollingernes position – den ”stærke alder”

De 30-40-årige tilhører en samfundsgruppe der har en stærk position på arbejdsmarkedet – og dermed magt og definitionsret i samfundet. Det er dem – eller os bør jeg skrive – der kan se frem til om føje år at stå på toppen af alderstrappen (som 50-årig) – før det begynder at gå nedad med hensyn til prestige, efterspørgsel og måske selvværdsfølelse. Det er os der definerer samfundets centrum (os selv) og periferi (de andre). Vi tilhører den ”stærke alder”. Ældre opfordres til at være aktive og holde sig sunde i enhver henseende, ellers bliver de for dyre for samfundet fremover. Men også nuværende yngre voksne, grønskollingerne, skal ændre livsstil – og ikke blot udstikke direktiver for korrekt sundhedsadfærd for alle andre.

Vi har formentlig ikke så megen indflydelse på længden af vores liv. Først og fremmest har vi indflydelse på kvaliteten af vores liv. Vi kan søge at undgå faktorer som *accelererer* de biologiske aldringsprocesser, fx overvægt, rygning, brug af opkvikkende stoffer og alkohol. Fysisk aktivitet er den eneste *sikre ungdomskilde* vi kender i dag! Der er tilsyneladende ingen vej udenom. Vi må alle op af lænestolen. Man kan øge chancerne (der udstedes ingen garantier) for et langt og helbredsmæssigt godt liv gennem fysisk og åndelig motion: Use it or loose, som amerikanerne siger – bl.a. om sexlivet i alderdommen.

Yngre voksne *ved* at andre yngre voksne er meget forskellige og lever meget forskellige liv. Det kniber derimod med at se at nøjagtigt det samme gælder for de ældre voksne. Den såkaldte 68-generation er blevet spået megen magt og kraft når de kommer op i ældre-rækkerne: de vil ikke stille sig tilfredse med dette og hint.

Men hvis vi kigger nøje efter, så ligger denne revolutionering af alderdommen ikke forude. Den foregår lige nu for øjnene af os, hvad enten samfundet er indstillet på det eller ej. De nulevende ældre stiller meget forskellige krav til et godt – for nogle blot acceptabelt – liv. Men vi har ofte vanskeligt ved at se og

erkende at mennesker i andre aldre end vor egen er lige så forskellige som vi selv er, og det gælder hvad enten vi taler om børn, yngre, 68'ere, 70-årige eller 100-årige.

Lovgivning mod alders-diskrimination

Ledigheden blandt akademikere i aldersgruppen 50-59 år er steget med 23 procent på ét år, refereredes det i Magisterbladet fra en konference om *alders-diskrimination* den 29. januar i år. Og vi taler her om en gruppe mennesker hvoraf de fleste formodentlig ikke bliver afskediget eller overtalt til at gå på seniorordninger pga. "fysisk svækkelse" eller slid. Akademikere må antages at belaste hovedet snarere end knæ og ryg. Et eksempel på at psykologisk og intellektuelt forfald læses ud af svækkelseskurven for biologisk og fysisk forfald.

EU-kommissionen har netop udstedt et nyt direktiv mod forskelsbehandling på grund af religion eller tro, handicap, seksuel orientering og *alder*. Tidshorizonten for gennemførelse af direktivet i dansk ret er ifølge arbejdsministeren senest december 2003, via lovgivning eller ved kollektiv overenskomst. Hygum påpegede at det ikke er naturligt at sidestille fx religion og alder. Religion kan aldrig have betydning for den enkeltes arbejdsevne, sagde han. *Men hvad med alder*, må man spørge. Det er klart at religion og alder er vidt forskellige strukturer i samfundet, og forskellige dimensioner i det enkelte menneskes liv. Men det er indtil videre lige så klart – set i et gerontologisk eller alders-politisk – perspektiv at der hersker nærmest *religiøse forestillinger om sammenhængen mellem alder og arbejdsevne*, som stiller seniorer ugunstigt. Ja, som stiller alle voksne individer i et potentielt dårligt lys, i andres og egne øjne – for 50 år, det kan man da snart gå hen at blive. Tal fra Sundhedsstyrelsen har for nylig dokumenteret at ældre med apopleksi stadig er udsat for diskrimination. Er man over 70 år, er chancen for at blive behandlet på neurologisk specialafdeling kun halvt så stor som hvis man er under 50 år. De forskellige sundhedsministre har i en årrække bedyret at alders-diskriminering er uacceptabel. Skyldes samfundets fortsatte alders-diskriminering at vi endnu ikke har set i øjnene at alderisme er et grundlæggende element i den vestlige verdens samfundsstruktur? Alder siger ikke i sig selv noget om den enkeltes evne til noget som helst. Heller ikke om livets kvalitet.

Aktuel og forventet befolkningsudvikling i det "aldrende" samfund¹

Af Hans Oluf Hansen

2001-03-24

University of Copenhagen

Institute of Economics

6 Studiestraede, Dk-1455 Copenhagen K

Denmark

Phone +45 35 32 32 61

Fax +45 35 32 32 59

E-mail ***HansOluf.Hansen@econ.ku.dk***

Home page <http://www.econ.ku.dk/personal/usihoh/>

Ftp-server <ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/>

¹ Oplæg til **Det aldrende samfund – grund til bekymring?** Teknologirådets høring fredag den 20. april 2001 klokken 9.00-13.13 i Fællessalen, Christiansborg, København

1 Indledning og baggrund

De velfærdsmæssige konsekvenser af de aktuelle og de forventede ændringer i nationale befolkningers vækst og struktur er genstand for stigende bekymring i Danmark og i mange andre industrilande. Befolkningsændringerne gennem de seneste årtier er først og fremmest knyttet til langtidsfaldet i fødselstallet og reproduktion under erstatningsniveau samt til dybtgående ændringer i den eksterne migration, ikke mindst i form af øget indvandring fra lande og kulturer, der for manges vedkommende traditionelt har stået modtagerlandet fjernt. Ændringerne i den eksterne migration har formentlig ligeledes langsigtet karakter.

Den lave reproduktion og langtidsfaldet i fødselstallet har medført faldende befolkningsvækst og øget ”aldring” dvs. voksende befolkningsandele i de midaldrende og ældre aldersklasser. Sammen med ændringerne i den eksterne migration har den lave reproduktion desuden bevirket en for tiden relativt stærkt tiltagende forskelligartethed i befolkningens sociale struktur og dens etniske sammensætning.

Som akademisk fagområde vedrører *demografi* konsistent analyse og forventningsdannelse af befolkningers vækst og struktur. Med ordet ”konsistent” tænkes navnlig på følgerigtige konklusioner og resultater baseret på statistisk modeldannelse. Nedsættende omtale af fagets substans som ”demografien” hænger snarest sammen med mangelfuld inkorporering af befolkningselementet i gængs økonomisk teori og modeldannelse. Hvorom alting er, så kan samspilsforholdet mellem komplekse befolkningsprocesser, økonomisk adfærd og samfundsøkonomi bedst belyses gennem konsistent statistisk modeldannelse.

2 Hvad kan vi forvente?

Der eksisterer talrige indikationer, men kun få præcise målinger af den voksende forskelligartethed i befolkningsudviklingen generelt. Ikke mindst

mellem de etniske grupper består der store forskelle i reproduktion, ekstern migration og arbejdsstyrkemobilitet. Disse forskelle har dynamisk karakter, idet etnisk *integration* på baggrund af seriøs international forskning først og fremmest må antages at være korreleret med *opholdstid* som resident borger i det pågældende land: Jo længere opholdstid, desto højere grad af etnisk integration. Den enkelte etniske gruppes størrelse og fordeling på opholdstid er selvsagt følsom overfor ændringer i dens fremtidige eksterne migration samt i dens tilbøjelighed og mulighed for at søge og opnå *naturalisation*, f.eks. til dansk statsborgerskab. Den fremtidige fertilitet og det fremtidige arbejdsudbud må således antages at afhænge stærkt af den fremtidige eksterne vandring, herunder ikke mindst den fremtidige indvandring. Det er de omtalte forskelle i fertilitet, reproduktion og arbejdsudbud i særdeleshed, der naturligt tildeler etnicitet relateret til statsborgerskab en fremtrædende placering på den politiske agenda i mange lande i disse år.

Med baggrund i dødelighedserfaringer samt erfaringer vedr. ekstern migration fra det 20. århundrede ville man vente, at man med stor sikkerhed kunne forudskikke det absolutte antal personer i de ældre aldersklasser langt frem i tiden – måske helt op til 60-70 år. Som vi skal se nedenfor, er en sådan skråsikkerhed i dag nok mindre velbegrunderet.

Det fremtidige antal levendefødte kan kun forudsiges med meget stor usikkerhed. Vi kan derfor også kun med meget stor usikkerhed forudsige antal overlevende personer og befolkningsheterogeniteten blandt endnu ikke-fødte. Usikkerheden vokser dramatisk med længden af den betragtede tidshorisont

3 Danmarks Statistiks befolkningsprognoser

Danmarks Statistiks befolkningsprognoser² har siden dannelsen af den nuværende primær- og amtskommunale administrative struktur udstukket de

² Med en *befolkningsprognose* tilsigtes en realistisk forudsigelse af befolkningsudviklingen indenfor en given tidshorisont. En prognose har derfor typisk *tidsafhængige* dynamiske forudsætninger. En *konsekvensberegning*

befolkningsmæssige rammer for den kommunale planlægning. Danmarks Statistiks befolkningsprognoser har derved desuden tjent som et naturligt koordinerende og samlende element mellem regionsplanlægningen og offentlig planlægning i statsligt regi. Den fagstatistiske og tekniske kvalitet ufortalt har Danmarks Statistiks befolkningsprognoser derved ikke overraskende opnået nærmest officiel karakter.

Danmarks Statistik udarbejder tilbagevendende en landsprognose og et sæt regionalprognoser, der er numerisk, om end ikke logisk konsistente med landsprognosen³. Derudover er i 1997 og 1999 udarbejdet en etnisk befolkningsprognose baseret på en tvivlsom kategorisering i *indvandrere*, *efterkommere* samt *øvrige*⁴. Der udarbejdes sædvanligvis et hovedforløb og to sekundære forløb differentieret efter ”Høj”/”Lav” fertilitet i forhold til hovedforløbet.

En mere systematisk gennemgang af disse prognosers ”træfsikkerhed” har aldrig været foretaget, herunder hvad det var, som gik galt. Sporadiske sammenligninger⁵ viser, at galt er det gået – ikke sjældent gruelig galt. De væsentligste fejlkilder består efter vor erfaring i mangelfuld modellering af kohorteffekter og befolkningsheterogenitet og heraf følgende ineffektiv udnyttelse af det erfaringsgrundlag, der løbende akkumuleres på vitale områder som familiedannelse (ved levendefødsel samt dannelse og opløsning af heteroseksuelle parforhold), arbejdsstyrkemobilitet samt ekstern migration. Denne beklagelige tingenes tilstand har sammenhæng med en kritisabel prioritering af den demografiske grundforskning i Danmark med ensidig satsning på dannelse af afledte registre i regi af Danmarks Statistik på

(Eng. *scenario*) er et tankeeksperiment typisk med det formål at belyse en befolkningsproces indenfor en afgrænset tidshorizont under en given *konsistent* model med udgangspunkt i et givet sæt forudsætninger, almindeligvis af *statisk* karakter.

³ **Download:** [ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/docs/Conference Papers/Kommunedata.ppt](ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/docs/Conference%20Papers/Kommunedata.ppt)

⁴ **Download:** <ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/docs/Publications/Symposium.pdf>

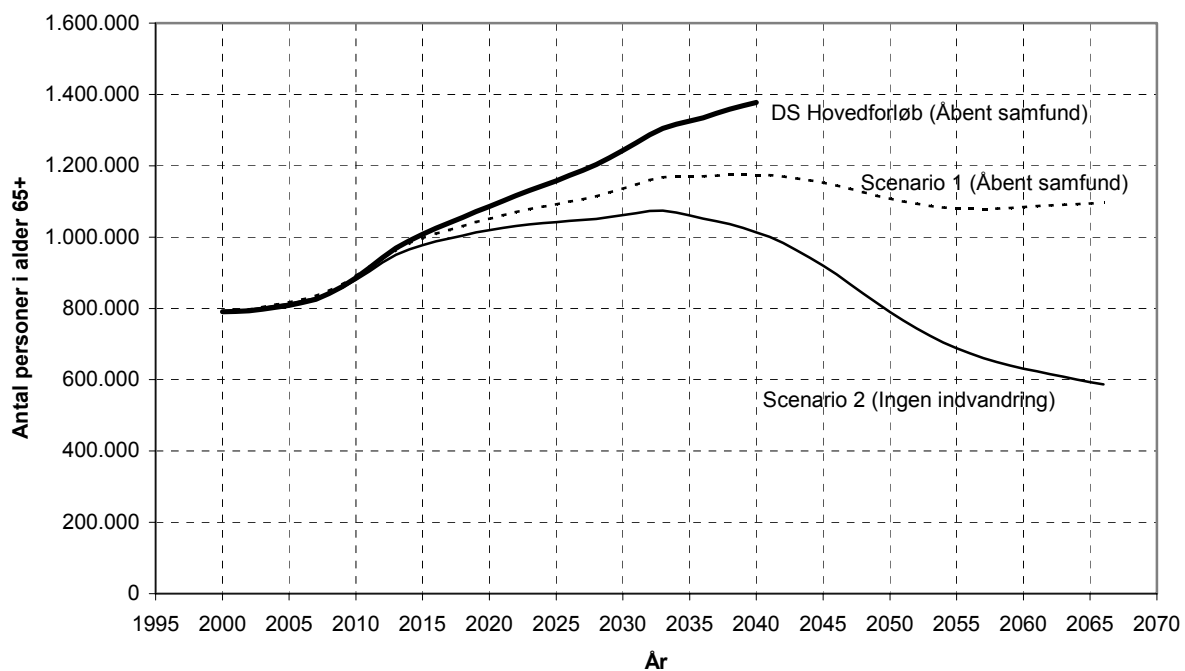
⁵ Se Hans O. Hansen (1993). **Elementær demografi** (Kbh.: Akademisk Forlag), side 200, samt Alexander Schaumann (2001). *Det aldrende samfund* (Kbh.: Teknologirådet), figur 1 (side 8).

bekostning af etablering af mere hensigtsmæssige studiematerialer og effektiv deltagelse i vigtigt internationalt forskningssamarbejde på grundlag heraf⁶.

4 Hvor er der enighed ? – Hvor er der uenighed?

Hvor mange ældre kan forventes over de næste 20-40 år? Hvorledes vil udviklingen i antallet af ældre påvirke den såkaldte ”ældrekvote” som indikator for forskydninger i den økonomiske forsørgelsesbyrde dvs. i det løbende behov for indkomstoverførsler i befolkningen, her specielt til ældre?

Figur 1 Forventet antal personer i alder 65 år og derover i henhold Danmarks Statistiks landsprognose 2000-20406 (med ekstern vandring) samt scenario 1-2

Kilder: Se fodnoterne 7 og 8

⁶ Danmark takkede som eneste land i Europa nej til deltagelse i den nu afsluttede Europæiske Fertilitetsundersøgelse. Den seneste danske fertilitetsundersøgelse er foretaget i 1975.

Til belysning af det førstnævnte spørgsmål er i figur 1 fremstillet det forventede absolutte antal personer i alderen 65 år og derover, dels i henhold til Danmarks Statistiks Hovedforløb⁷, dels i henhold til to scenario 1-2⁸.

Danmarks Statistik tager i sin senest offentliggjorte landsprognose udgangspunkt i dødelighedserfaringerne for 1997-98 og forventer et dødelighedsfald over de kommende 40 år svarende til en forøget forventet levetid på ikke mindre end 5.3 år for mænd og 4.4 år for kvinder. Derudover forventes en fordoblet nettoindvandring fra 9,000 til 18,000 personer i perioden 1999-2015 fulgt af en konstant årlig nettoindvandring på 18,000 personer frem til år 2040. Scenario 1-2 har karakter af konsekvensberegning med udgangspunkt i dødelighedserfaringerne 1997-99, den estimerede udvandringsintensitet 1996-2000 samt en årlig indvandring svarende til årsgennemsnittet af erfaringerne 1996-2000.

Der er enighed om en ganske kraftig systematisk stigning i personantallet i det betragtede halvåbne aldersinterval fra 65 år og opefter, i hvert fald frem til mellem 2030 og 2040. Det er tydeligvis de meget omtalte store efterkrigsårgange og deres børn, der en sidste gang giver anledning til samfundsøkonomisk bekymring – nu som ældre der på den ene eller anden måde skal forsørges.

Her hører enigheden også op. For det første savnes en faglig seriøs argumentation for et så drastisk dødelighedsfald og en så voldsom forøget forøget fremtidig nettoindvandring som forventet af Danmarks Statistik. For det andet synes det naturligt at søge betydningen af den fremtidige eksterne migration (som foregrebet af Danmarks Statistik) for udviklingen i det fremtidige antal ældre belyst: Efter de relativt store fødselsårgange mellem 1946 og 1966 følger stærkt faldende fødselsårgange, hvorved fænomenet med et voksende antal ældre frem til mellem 2030 og 2040 alt-andet-lige måtte

⁷ Kilde: Statistiske Efterretninger, Befolkning og valg, 2000:11 (Danmarks Statistik)

⁸ Udarbejdet af Hans O. Hansen på basis af oplysninger fra Danmarks Statistiks hjemmeside (WEB-site: <http://www.statistikbanken.dk/>).

ventes at få forbigående karakter. Kan der alligevel forventes et stort set uændret antal ældre efter ca. 2040, må det skyldes den anticiperede eksterne migration – med andre ord altså en dramatisk vækst i antallet af residente ældre personer af udenlandsk herkomst. Med de to scenarier tilsigtes en første primitiv belysning af denne problemstilling.

Figur 1 viser, at der omkring 2040 kan forventes omkring 200.000 flere personer i alderen 65 år og ældre i henhold til Danmarks Statistiks Hovedforløb sammenlignet med en statisk udvikling baseret på danske mobilitets erfaringer fra slutningen af 1990'erne (Scenario 1). Sammenlignes Scenario 2 (ingen indvandring) med Danmarks Statistiks hovedforløb og Scenario 1, fremgår det, at en fortsat indvandring som i slutningen af 1990'erne vil have en meget stor betydning for den fremtidige udvikling i antallet af personer i alder 65 år og ældre. Indvandringens betydning accentueres stærkt ved de af Danmarks Statistik valgte antagelser om omfanget af den fremtidige nettoindvandring. Det ses endelig, at faldet i antal ældre som funktion af de stærkt mindskende fødselsårgange blandt residente danske borgere efter ca. 1967 med udgangspunkt i erfaringerne fra slutningen af 1990'erne kan forventes stort set kompenseres af fremtidig indvandring. Den mere detaljerede anatomi af det af Danmarks Statistik forventede betydelige dødelighedsfald unddrager sig i skrivende stund vurdering⁹.

Hvorledes vil udviklingen i antallet af ældre påvirke den absolutte økonomiske forsørgelsesbyrde dvs. det løbende behov for overførsel af indkomst og serviceydelser i befolkningen, her specielt til ældre? Den forventede stigning i antallet af personer i alder 65 år og derover, jfr. figur 1, må forventes at påvirke den økonomiske forsørgelsesbyrde i opadgående retning, ikke mindst i betragtning af, at langt størstedelen af denne befolkningsgruppe vil være udenfor aktiv beskæftigelse, hvorfor behovet for sociale indkomstoverførsler til ældre må ventes at stige. Hertil kommer at

⁹ Uagtet at tallene eksisterer og uanset deres store offentlige interesse og betydning, indgår det detaljerede talgrundlag ikke i det offentliggjorte baggrundsmateriale for Danmarks Statistiks befolkningsprognoser.

prisen for den eventuelt faldende dødelighed kan blive øget sygelighed og voksende behandlingsbehov.

Udviklingen i den samlede økonomiske forsørgelsesbyrde afhænger naturligvis af den samlede befolkningsudvikling både over og under pensionsalderen, herunder ikke mindst af befolknings sammensætningen. Befolkningens løbende fordeling på variable som *køn, alder, etnicitet* (specielt relateret til udenlandsk herkomst), *uddannelse og knowhow, arbejdsudbud, geografisk allokering, helbredstilstand* samt *besiddelse af fysisk kapital* har væsentlige konsekvenser for centrale aspekter af den fremtidige vækst, økonomisk og befolkningsmæssigt. Manglende hensyntagen til befolkningsmæssig diversitet på sådanne områder er en meget væsentlig årsag til, at mekaniske kvote-beregninger alene baseret på befolkningens fordeling på alder samt evt. på køn fremstår som meget upræcise indikatorer for forsørgelsesbyrder og velfærdskonsekvenser, økonomisk og socialt.

At eksisterende befolkningsprognoser vil vise sig urealistiske - endda på relativ kort sigt, er måske den mest sikre forventning man kan nære i det hele taget. Udviklingen i befolkningens vækst og struktur i aldersklasserne 0-14 år, 15-64 år samt 65 år og derover vil i de kommende årtier med sikkerhed blive bestemt af dødelighed og fertilitet, af allerede stedfunden indvandring, af den fremtidige eksterne migration, af den aktuelle arbejdsstyrkedeltagelse og det fremtidige arbejdsudbud¹⁰. Økonomiske nøglebegreber i denne forbindelse er arbejdsstyrkens løbende kvalitet og produktivitet samt den fremtidige beskæftigelse. Vedr. ”ældrekvote”-beregninger baseret på Danmarks Statistiks befolkningsprognoser, diverse årgange, henvises til Schaumann (2001), tabel 1.

Sammenfattende er der altså enighed om, at vi med stor sikkerhed kan vente en kraftig systematisk stigning i antallet af over 65-årige frem til mellem 2030 og 2040. Men om den absolutte stigning i denne gruppe derefter fortsætter eller

¹⁰ Vedr. tre gennemregnede scenarier i regi af en generaliseret levetidsmodel vedr. ekstern migration, arbejdsbud og reproduktion – altsammen differentieret efter etnicitet relateret til statsborgerskab – henvises til Länggerich (1999) **Download:** <ftp://ftp.ibt.ku.dk/usihoh/Students/Laengerich.pdf>. (Afløsningsopgave i DEMOGRAFI 2, Københavns Universitet, Økonomisk Institut).

afmattes, afhænger af den videre udvikling i dødeligheden samt af den fremtidige udvikling i ind- og udvandringen.

Endelig påpeges det, at hvis man ønsker at bruge befolkningsprognoser m.v. til at belyse aldringens fremtidige velfærdskonsekvenser, er det helt afgørende at tage hensyn til, at befolkningen består af mange forskellige etniske og sociale grupper med forskellige behov og forskellig adfærd, samt at befolkningssammensætningen mange årtier fremover med sikkerhed løbende vil være under stærk forandring.

5 Styrker og svagheder ved befolkningsprognoser som politisk redskab – generelt og med henblik på de aktuelle prognoser

Hvad kan politikerne bruge befolkningsprognoser til, ikke mindst hvad angår "aldring"? Den foreliggende landsprognose 2000-2040 fra Danmarks Statistik kan tjene som et bud på størrelsesordenen af det kommende antal ældre over de næste fire årtier. Bortset fra fordeling på køn og alder er heterogeniteten i problemkomplekset "aldring" ikke-modelleret, hvilket udover at frembyde en væsentlig potentiel fejlkilde naturligvis gør befolkningsprognosen mindre informativ for offentligheden og de politiske beslutningstagere. Om det pågældende bud i øvrigt er kvalificeret lader sig ikke afgøre, fordi Danmarks Statistik ikke offentliggør det detaljerede beregningsgrundlag for sine befolkningsprognoser, f.eks. på sit web-site (se fodnote 9).

Kan der på dette grundlag føres politik for det aldrende samfund? Dette er først og fremmest et spørgsmål om moral, både hos udbydere og brugere af befolkningsprognoser. "Hensigten helliger midlet", siger man. Enhver befolkningsprognose – kvaliteten ufortalt - kan selvsagt inddrages i en ideologisk eller blot magtpolitisk hensigt. Grænsen mellem demografi og demagogi er hårfin.

Er prognoserne sikre nok, og er forudsætningerne rimelige 10 til 20-40 år ud i fremtiden? Schaumann (2001) viser, at Danmarks Statistiks prognoser fra perioden 1984-2000 har givet stærkt divergerende bud på den forventede befolkningsstørrelse fra år 2000 frem mod år 2025. Sammenligning af det observerede fødselstal på landsbasis med Danmarks Statistiks forventede fødselstal i henhold til forskellige landsprognoser, jfr. Hansen (1993), udviser til tider meget store divergenser selv ganske få år henne i det prognosticerede tidsforløb.

Er disse forhold tilstrækkelig reflekteret i det vidensgrundlag, som Regeringen fremlægger for sin aldrende-samfunds-politik (jfr. Alexander Schaumanns sammendrag)? Nej, langt fra. Eksisterende statistisk teori kombineret med nutidig IT-teknologi frembyder meget store muligheder for konsistent modellering og udarbejdelse af logiske scenarier vedr. økonomisk og socialt væsentlige aspekter af forskelligartetheden i befolkningssammensætningen samt den hertil knyttede person-adfærd bl.a. ved stokastisk mikro-simulation af komplekse personregistre. Disse muligheder er stort set uudnyttede i det vidensgrundlag, som Regeringen fremlægger for sin ”aldrende-samfunds-politik”. En væsentlig praktisk hæmsko for konkurrencen og kvalitetsudviklingen i så henseende er de eksisterende flaskehalse i det danske informationssamfunds adgang til sine egne skatteyder-betalte data. Mangelfuld data-adgang er uden sammenligning dansk demografis største problem.

Aldringens demografi og det lange liv

Skriftligt oplæg til Folketingets Høring om ”Det aldrende samfund”

af Bernard Jeune

lektor

Instituttleder, Institut for Sundhedstjenesteforskning,
Centerleder af Ældreforskningscentret,
Syddansk Universitet

"Der skal ikke være børn, der dør som spæde, eller olding, som ikke når sine dages tal; thi den yngste, som dør, er hundred år, og forbandet er den, som ej når de hundred" (Esajas' Bog, kap. 65, 20).

Denne profeti af Esajas om det forjættede land, hvor der *"ej mere høres gråd, ej heller skrig"*, ligner mest en utopi hinsides den dødelighedens verden, vi lever i. For nok er den første halvdel af Esajas profeti næsten virkeliggjort i de mest udviklede lande, hvor mindre end en procent af en fødselsårgang *"dør som spæde"*, og nok er levealderen i sidste århundrede steget fra omkring 50 til over 75. Men flertallet af denne verdens mennesker dør stadig før 80-årsalderen og kun få promise af dem, som fødtes for hundrede år siden, er stadig i live. Det virker derfor profetisk at forestille sig en fremtid, hvor *"den yngste, som dør, er hundred år"*, og mange vil nok mene, at det end ikke biologisk er muligt.

For indtil for nylig var det en udbredt gerontologisk opfattelse, at aldringen og levealderen var uforanderlige. De, som ikke *"nåede sine dages tal"*, havde kun et bestemt antal år tilbage at leve i. De, som nåede 80-årsalderen, havde i gennemsnit kun 5 års restlevetid, fordi menneskers levealder lå fast på omkring 85 år, omend enkelte kunne nå højere aldre. Sådan havde det været i århundreder, og det lod sig ikke ændre, var opfattelsen for få år siden.

Her ved indledningen til et nyt årtusinde er det imidlertid muligt at fremkomme med en mere nuanceret opfattelse af aldring og levealder. De nye forskningsresultater tyder på, at aldringen er foranderlig og langt mere plastisk end tidligere antaget, men også langt mere kompleks end de simple mekanismer, som fortalere for enkle livsforlængende midler eller genmanipulationer bygger deres opfattelser på.

Den maksimale levealder

"Da sagde HERREN: Min ånd skal ikke for evigt blive i menneskene, eftersom de jo dog er kød; deres dage skal være 120 år" (Første Mosebog, kap. 6, 3).

Den gamle opfattelse af en fast maksimal levealder forfægtes stadig af mange aldringsforskere. F.eks. skriver en af den moderne gerontologis pionerer, Leonard Hayflick, i sin meget læseværdige bog *How and Why We Age?*: ”Der er ingen evidens for, at den maksimale humane levealder har ændret sig over de sidste hundredtusinde år. Den er stadig 115 år”.

I dag, fem år efter, at dette blev skrevet, kan vi konstatere, at denne påstand ikke er sand. Vi har nogenlunde sikker dokumentation for, at mindst 10 personer i verden i løbet af 1990'erne er blevet 115 år eller mere. Jeanne Calment, som døde i 1997 i en alder af 122 år og 5 måneder, er muligvis det menneske, der har levet længst, og dansk-amerikaneren Chris Mortensen, som døde i 1998 i en alder af 115 år og 8 måneder, er muligvis den mand, der har levet længst. Det er blot toppen på kransekagen af en udvikling, hvor flere og flere i verden fejrer deres 100 års fødselsdag, og mindst 150 af disse har fejret deres 110 års fødselsdag indenfor de seneste årtier, heriblandt to danske kvinder, som for nylig blev 110 år (de døde for få år siden som 111-årige).

Der er ingen dokumentation for, at den maksimale levealder tidligere har været omkring 115 år, som Hayflick påstår. Beregninger af restlevetiden ved aldre over 50 år tyder på, at det også i begyndelsen af den moderne tid var fuldstændigt usandsynligt at nå 115 år og det kan endog diskuteres, om det var muligt at nå 100 år. Nyere historisk-demografisk forskning indikerer, at hundredårige først med sikkerhed dukker op i 1800-tallet, og at den maksimale levealder omkring 1900 nok ikke har været højere end omkring 105 år og først steg til 110 år engang efter 1950 og til 115 år eller derover efter 1990. Den maksimale alder er i løbet af det sidste århundrede forøget med adskillige år, især i de sidste årtier. I dette århundrede vil flere som Jeanne Calment overvinde den grænse på 120 år, som Guds forbandelse satte.

Ældredødelighedens fald

Hvis der findes en fast levealder, som mange stadig påstår, skulle man forvente, at spredningen omkring gennemsnittet for dødsalderen

mindskedes, efterhånden som middellevealderen steg. Desuden burde faldet i ældredødeligheden over en vis høj alder ikke kunne reduceres yderligere, og restlevetiden derefter ikke kunne ændre sig. Endelig måtte den årlige dødelighed ved de allerhøjeste aldre nærme sig de 100%. Nyere demografisk forskning viser, at intet af alt dette er tilfældet.

Den mest markante demografiske forandring siden spædbarnsdødelighedens fald er *faldet i ældredødeligheden*, som har fundet sted siden 1950. Demografen James W. Vaupel og hans medarbejdere har vist, at dødeligheden blandt firsårige kvinder i en række højtudviklede lande er halveret siden 1950 - fra ca. 16% til 8% årligt. Dødeligheden blandt personer over 80 år er faldet med ca. 1-2% pr. år siden 1950, og restlevetiden for 80-årige er steget med mere end 50% fra knap 6 år til over 9 år.

Når det tages i betragtning, at halvdelen af kvinderne i højtudviklede lande nu dør efter 80-årsalderen, og at dødeligheden herefter er halveret, er det forståeligt, at det er de allerældste aldersgrupper, som er i stærkest vækst. Mens andelen af 65-årige er fordoblet siden 1950, er andelen af 80+årige firdoblet, andelen af 90+årige ottedoblet og andelen af 100+årige tyvedoblet. I Danmark er antallet af hundredårige steget fra ca. 25 i 1950 til ca. 500 i dag, og andelen er steget fra ca. 5 til knap 100 pr. million indbyggere.

Denne kraftige stigning i antallet af de allerældste har gjort det muligt nærmere at belyse stigningen i den aldersafhængige dødelighed helt op til 115 år. Det viser sig, at den årlige dødelighed ved aldre over 100 år ikke stiger til op mod 100%, som man skulle forvente, hvis der var en fast levealder. Der er ikke i noget som helst land fundet årlige dødelighedsrater på over 60% ved nogen alder op til 115 år (antallet over 115 år er for få til at udtale sig herom). Findes der en fast maksimal alder, må den derfor ligge langt over de levealder, vi kan observere i dag.

Hvis ovennævnte fald i ældredødeligheden fortsætter med samme hastighedsforøgelse de næste årtier, kan det forventes, at halvdelen af de

piger, som fødes i dag, vil kunne fejre deres 100 års fødselsdag. Selvom dette scenarie ikke kan udelukkes, skønnes det dog næppe sandsynligt, idet der nok kan forventes en vis opbremsning i dødelighedsfaldet. Indtil videre er der dog ingen tegn herpå i noget land, heller ikke i Danmark, som ellers har haft en stagnation af middelalderen i perioden 1970-1995. Ældredødeligheden falder fortsat i disse år med nogenlunde samme hastighed, som i de seneste årtier, og det er dette fald, som i langt højere grad end øgningen i middelalderen forklarer væksten af ældre over 80 år.

Den finske demograf, Vaino Kannisto, har udarbejdet forskellige scenarier for fremskrivningen af væksten i antallet af hundredårige i løbet af dette århundrede, hvoraf det første nok er for lavt, det andet realistisk, og det tredje en mulighed ved yderligere reduktioner i ældredødeligheden, hvilket ikke kan udelukkes. I det første scenarie forudsætter han, at dødeligheden blandt 80+årige falder til et niveau, der ligger lige så meget lavere end niveauet i 1980'erne, som dette niveau var lavere end i 1960'erne. I det andet og tredje scenarie forudsætter han, at dødelighedsraterne vil falde hhv. to og tre gange så meget som i det første scenarie. Disse scenarier vil føre til hhv. en 10-dobling, en 20-dobling og 40-dobling i antallet af hundredårige i løbet af dette århundrede, dvs mindst 5000 hundredårige i Danmark og muligvis helt op til 20.000.

Denne forøgelse af længelevende vil endda blot være toppen af isbjerget af en meget kraftig stigning i ældrebefolkningens ældste gruppe - de firs- og halvfemsårige, som i fremtiden vil være de ældre, de fleste vil nå, inden de dør. Hermed vil fire-generationsfamilien blive den dominerende i løbet af dette århundrede. Vi kan allerede nu forvente, at en ikke ubetydelig del af de store årgange, som blev født i efterkrigsårene - de senere såkaldt 68'ere - vil opleve at leve i sådanne vertikale familier. Som pensionerede bedsteforældre vil flere af dem fortsat være børn, fordi de stadig har deres egne forældre. Hvis ikke de som pensionister vil foretrække at realisere 68-ungdommens uopfyldte drømme, vil de derfor kunne udgøre en resurse, der kan påtage sig en del af omsorgen for deres

børnebørn og deres meget gamle forældre. Det er en mulig forpligtelse, som ofte overses i diskussionen om denne generation.

Årsager til faldet i ældredødeligheden

Hvad årsagerne til denne markante udvikling er, er fortsat dårligt belyst. Men forståelsen heraf har stor betydning i alle forsøg på fremskrivninger af ældrebefolkningens videre udvikling. Demografiske studier tyder *ikke* på, at det hovedsageligt er forhold, som hænger sammen med, at disse nye generationer af ældre var børn, unge og voksne i første halvdel af sidste århundrede, selvom de er vokset op i en periode, hvor levekårene markant blev forbedret og middellevealderen øgedes kraftigt. De demografiske analyser tyder i langt højere grad på, at det skyldes *forandringer, som har fundet sted efter 1950*. Disse må have været nøje forbundet med de faktorer, som har betinget det kraftige fald i ældredødeligheden. Årsagerne må derfor findes i forhold, som enten har udsat fremkomsten (incidensen) af livstruende sygdomme og/eller afdæmpet sådanne sygdommes dødelighed, eventuelt ved en udsættelse af aldringen og dermed af modtageligheden for ældresygdomme.

Levekårene og omsorgen for ældre er øget betydeligt i de seneste tiår, hvilket må have haft indflydelse på ældres livsvilkår og helbred. Nyere undersøgelser af ældres funktionsevne har vist, at ældre i dag bedre klarer daglige gøremål end tidligere generationer af ældre, og dermed er blevet mere selvhjulpne. Enkelte undersøgelser tyder også på, at de ældres fysiske aktivitet er større end tidligere. Dette behøver dog ikke at afspejle sig i et faldende hjemmehjælpsforbrug, da behovet herfor også afhænger af mange andre faktorer.

Vi må formode, at andre livsstilsfaktorer som fedtindtagelsen og rygeadfærd har påvirket ældredødeligheden, idet disse faktorer har indflydelse på forekomsten af kredsløbssygdomme og kræft. Vi ved, at hyppigheden af hjerte- og hjerne-karsygdomme og enkelte kræftsygdomme er faldet i en række lande i de sidste årtier, herunder i Danmark, ikke kun blandt midaldrende, men også blandt ældre. I langt de fleste udviklede lande er dødeligheden på grund af kredsløbssygdomme

mere end halveret siden 1970. Mindst en tredjedel af denne halvering menes at skyldes et fald i fremkomsten af disse sygdomme, betinget af livsstilsændringer.

Selvom det er vanskeligt at få et samlet overblik over den effekt den stigende behandlingsindsats af ældre har haft, menes denne at have været mindst lige så betydningsfuld. De væsentligste sygdomsårsager til hospitalsindlæggelse blandt ældre er kredsløbssygdomme, lungebetændelse, hoftebrud og kræft. En række kliniske studier tyder på, at dødeligheden er faldet efter større operationer på ældre med f.eks. hjertesygdomme, kræft, og hoftebrud, ligesom aldersgrænser for operationer på ældre er erstattet af kliniske kriterier, som inddrager funktionsevnen, i en grad så selv hundredårige i dag opereres med held. I Karen Andersen-Ranbergs undersøgelse af danske hundredårige havde f.eks. en tredjedel været opereret for et hoftebrud som firs- eller halvfemsårige, og flere havde genvundet mobiliteten herefter. Dette var utænkeligt for 50 år siden.

Tilsvarende gælder for medicinsk behandling af potentielt dødelige sygdomme, som f.eks. antibiotika til behandling af lungebetændelse og andre infektionssygdomme, behandling af højt blodtryk, hjertesvigt og forstyrrelser af hjerterytmen, blodfortyndende medicin efter blodpropper i hjertet, behandling af aldersdiabetes, behandling og optræning efter slagtilfælde, m.v. Ikke mindst den mere effektive medicinske behandling af hjertesygdomme, herunder det som kaldes sekundær forebyggelse (livsstilsændringer og behandling af for højt blodtryk, for højt kolesterol m.v. hos patienter), menes at have bidraget til en betydelig nedsættelse af dødeligheden, dog ikke af sygdomsforekomsten, da flere patienter jo hermed overlever med hjertesygdom. Også den stigende anvendelse af influenzavaccinationer forebygger et betydeligt antal dødsfald hos ældre. Endelig har det stigende antal operationer for grå stær og forbedringen af høreapparater sandsynligvis bidraget med at holde ældre i fysisk og åndelig form i længere tid og dermed udsat den inaktivitet, der fører til afhængighed af hjælp og øget plejebæhov.

Fremtidens dilemma

Vi må forvente, at sådanne forbedringer af ældres livsvilkår, livsstil, behandling og omsorg vil fortsætte i dette århundrede, og dermed føre til yderligere reduktioner af ældredødeligheden i fremtiden. Meget tyder også på, at det vil være muligt at udsætte ældresygdomme til en senere alder og at forebygge nedsættelse af funktionsevnen. Men vi vil aldrig kunne undgå at ældes og at pådrage os de ældresygdomme, som vi i sidste ende dør af. Selvom vi kan forebygge sygdomme eller formindske deres sværhedsgrad, og selvom vi kan udsætte aldringen eller formindske dens invaliderende virkning, så vil den sidste fase af livet være præget af både ældresygdomme og funktionsnedsættelse.

Spørgsmålet er imidlertid om den tid vi tilbringer i denne sidste livsfase kan afkortes til en ganske kort tid før vi dør i en højere alder end tidligere (dvs. føre til den såkaldte kompression af sygdomsforekomsten) eller om denne livsfase blot udsættes til en senere alder svarende til den levetidsforøgelse, vi i fremtiden vil opnå, men ikke afkortes nævneværdigt eller måske endda forøges (dvs. blot være udtryk for en højreforskydning eller endda føre til den såkaldte ekspansion af sygdomsforekomsten). Dette spørgsmål kan for tiden ikke besvares, da forskningen herom er alt for beskedent (nærmest fraværende i Danmark), og de få resultater, som findes er modstridende. Nogle udenlandske undersøgelser tyder dog på, at den livsfase, hvor ældre er præget af kronisk sygdom og invaliditet, nok er blevet højreforskydet (dvs starter i en lidt højere alder end tidligere), men den er ikke blevet afkortet (dvs at der er tale om en såkaldt dynamisk ligevægt). Dog synes forekomsten af moderat og svær funktionsnedsættelse i denne livsfase at være faldet, mens forekomsten af let funktionsnedsættelse er steget. Det kan derfor også forventes i fremtiden. Det er dog umuligt at forudsige om det vil være muligt at halvere dødeligheden blandt ældre endnu engang i løbet af det næste halve århundrede eller reducere den endnu mere.

Det er derfor også vanskeligt at forudsige om det vil påvirke udgifterne i sundheds- og plejesektoren nævneværdigt. Nyere sundhedsøkonomiske analyser, herunder et dansk studie af Jannie Madsen og Niels Serup-

Hansen, har vist, at omkostningerne ved forbrug af sygehusedelser stiger med alderen op til 85 årsalderen, men falder med stigende alder for personer over 85 år. Dette er også tilfældet, selvom der korrigeres for omkostningerne umiddelbart før døden indtræffer, hvor omkostningerne er højest (i Danmark påløber halvdelen af omkostningerne i det sidste kalenderår før døden de sidste to måneder). Vi ved dog ikke, om dette skyldes alderisme, dvs. mindre intensiv diagnostik og behandling af de ældste ældre.

Sundhedøkonomiske fremskrivninger har endvidere vist, at det ikke så meget er demografiske ændringer i befolkningen som bestemmer størrelsen af de fremtidige sundhedsomkostninger, men i langt højere grad udviklingen i de fremtidige forbrugsrater, som er langt vanskeligere at forudsige. Der findes endvidere store forskelle i de fremskrevne omkostninger afhængig af den valgte metode. I ovennævnte danske undersøgelse fandtes således en lavere stigning i sundhedsomkostningerne (både sygehus- og sygesikringsydelser), når disse var fremskrevet under hensyntagen til, at omkostningerne er højest i det kalenderår døden indtræffer, end når disse var fremskrevet uden hensyntagen hertil.

Der vil i fremtiden utvivlsomt ske forandringer, som bidrager til en forøgelse af sundheds- og plejeomkostningerne, som f.eks. forbedrede og mere intensive behandlinger af sygdomme hos ældre, herunder sekundær forebyggelse og genoptræning, og bedre kvalitet i hjemmehjælp og pleje. Men der vil også ske forandringer, som bidrager til en nedsættelse af disse omkostninger, som f.eks. forebyggelse af ældresygdomme, bedre funktionsevne, og øget familiær omsorg (fra pensionerede børn).

Hvad det samlede resultat heraf vil blive lader sig vanskeligt fremskrive. En vis optimisme ligger dog i resultater fra vore undersøgelser af halvfems- og hundredårige. De viser, at halvdelen af disse ældste ældre boede hjemme, og at en del af dem klarede sig uden eller kun med lidt hjælp, selvom både deres fysiske og mentale funktionsevne var nedsat. Det kan således konkluderes, at det er muligt at bevare en relativ autonomi i meget høj alder på trods af forskellige skavanker. Vi ved

desuden fra danske træningsstudier af ældre, at det aldrig er for sent at forbedre sin fysik. Det kan også forventes, at fremskridt i forebyggelse og behandling af demenssygdomme, også vil bidrage til, at de ældste ældres mentale resurser kan fastholdes og endda øges i fremtiden. Det må endvidere fremhæves, at fremtidens indsats for at forbedre ældres syn og hørelse sammen med øget krops- og hjernegymnastik altsammen kan bidrage til at øge selv de ældste ældres autonomi og glæde ved det lange liv. Det må endelig ikke glemmes, at vi ældes forskelligt, som min kollega Kaare Christensen så glimerende har beskrevet det i sin meget læseværdige bog, "*Hvorfor ældes vi forskelligt?*". Det kan forventes, at disse forskelle i aldringen vil kunne øges i fremtiden.

For uanset om vi ønsker det eller ej, så vil vi komme til at leve længere i fremtiden. Det er sandsynligvis ikke muligt at *lægge liv til årene*, som er vores pligt, hvis alle - uanset alder - skal behandles lige, uden at *lægge år til livet*. Det kan man enten begræde, som mange gør, eller nyde som det lange livs udfordringer. Længelevende kan finde stor glæde ved at kunne opleve oldebørns og tipoldebørns opvækst. Det er også vores personlige erfaringer fra samtaler med børn og børnebørn til hundredårige, at vi mere dødelige mennesker selv kan lære meget af de hundredåriges lange livserfaringer. Det lange liv kan derfor opfattes som en del af vores postmoderne vilkår med dets særlige blanding af glæder og lidelser, hvis ikke vi vil opfatte det som det forjættede land, som Esajas profeterede.

Det er muligt, at postmoderniteten har frigjort os fra syndsflodens forbandelse, hvor Gud fratog os evigheden. Det er muligt, at vores gamle skrønefortæller, Drakenberg, som blev berømt ved at lyve om sin 145 årige alder, forudså fremtiden. Alligevel er det nok klogest at forblive ydmyg og nøgtern over for det lange livs tildragelser og muligheder. For som allerede oldtidens græske digter, Pindar, skrev: "*Mennesket skal ikke stille krav til guderne, der overskrider hans væsens maal, men skal med dødeligt sind forstå det nærliggende: hvad vi er. Derfor kære sjæl, stræb ikke efter et liv uden død.*". Det kan også siges uden antik omsvøb, som Bernard Shaw, udtrykker det i *The Doctor's dilemma*: "*Do not try to live forever. You will never succeed*".

Udvalgt litteratur fra Ældreforskningscentret ved Syddansk Universitet, som er anvendt i ovennævnte skriftlige oplæg

Andersen K, Lolk A, Nielsen H, Andersen J, Olsen C, Kragh-Sørensen P. Prevalence of very mild to severe dementia in Denmark. *Acta Neurol Scand* 1997;96:82-87.

Andersen K, Nielsen H, Lolk A, Andersen J, Becker I, Kragh-Sørensen P. Incidence of very mild to severe dementia and Alzheimer=s disease in Denmark. *Neurology* 1999;52:85-90.

Andersen-Ranberg K, Christensen K, Jeune B, Skytthe A, Vasegaard L, Vaupel JW. Activity of daily living among elderly and oldest-old in Denmark. *Age and Ageing* 1999;28:373-377.

Christensen K, Vaupel JW. Determinants of longevity: Genetic, environmental and medical factors. *J Int Med* 1996;240:333-341.

Christensen K. Ønsket om et langt og rask liv. *Gerontologi og Samfund* 2000;16:55-57.

Christensen K. Hvorfor ældes vi forskelligt? Gyldendal, København 2000.

Jeune B. Jeanne Calment. En moderne Methusalem på 120 år. *Gerontologi og Samfund* 1995;11:28-30.

Jeune B, Skytthe A, Vaupel JW. Hundredåriges demografi i Danmark. *Ugeskr Læger* 1996;158:7392-6.

Jeune B, Vaupel JW (Eds). Validation of Exceptional Longevity. Monographs on Population Aging, Vol. 6. Odense: Odense University Press, 1999.

Jeune B, Andersen-Ranberg K. Hvad kan vi lære af hundredårige? *Ugeskr Læger* 1999;161:6321-6324.

Jeune B, Skytthe A. Centenarians in Denmark. In the Past and the Present. *Population 2001*;13:2-19.

Kannisto V. The Advancing Frontier of Survival. Odense Monographs on Population Aging, Vol. 3. Odense: Odense University Press, 1996.

Madsen J, Serup-Hansen N. Alder, død og sundhedsomkostninger. Health Economic Papers 2000:4, Syddansk Universitet.

Nybo H, Gaist D, Jeune B, Bathum L, McGue M, Vaupel JW, Christensen K. The Danish 1905 Cohort. A Genetic-Epidemiological Nationwide Survey. *J Aging Health 2001*; 13: 32-46.

Poulstrup A, Jeune B. Prevention of fall injuries requiring hospital treatment among community-dwelling elderly. *European Journal of Public Health 2000*;10:45-50.

Puggaard L. Bevæg kroppen - bevar hjernen. *Gerontologi og Samfund 1997*;13:58-59.

Puggaard L, Larsen JB, Støvring H, Jeune B. Maximal oxygen uptake, muscle strength and walking speed in 85-year-old women: Effects of increased physical activity. *Aging Clin Exp Res 2000*;12:180-189.

Robine J-M, Vaupel JW, Jeune B, Allard M (eds). Longevity: to the limits and beyond. Research and Perspectives in Longevity. Fondation Ipsen, Springer Verlag, Berlin Heidelberg, 1997.

Vaupel JW, Carey JR, Christensen K, Johnson TE, Yashin AI, Holm NV, et al. Biodemographic trajectories of longevity. *Science 1998*;280:855-60.

Wilmoth J, Skytthe A, Friou D, Jeune B. The oldest man ever? A case study of exceptional longevity. *The Gerontologist 1996*;36:783-8

Oplæg til høringen "Det aldrende samfund: Grund til bekymring?", 20. april.

Usikkerheden i de økonomiske fremskrivninger

- og konsekvenser af nogle løsningsmuligheder

Af Per Callesen, Afdelingschef, Finansministeriet

1. Danmark er blandt de lande, der har haft - og stadig har - den længst varende og mest omfattende analysevirksomhed om konsekvenserne af aldring:

- Trepartsudvalget om arbejdsmarkedspensioner fra 1988 udgav omfattende analyser på et tidligt tidspunkt.
- I midten af 1990'erne udgav ministerierne omfattende analyser, som er fulgt op årligt siden i Finansministeriets Finansredegørelser og i specialpublikationer, herunder Økonomiministeriets "Fremtidens pensionssystem".
- Forskere på universiteterne, Det økonomiske Råd og Danmarks Statistik har også udarbejdet analyser.
- Ministerierne deltager selvfølgelig også fuldt i ud i de analyser om emnet som EU og OECD udarbejder for medlemslandene.

De vigtigste tendenser og resultater er de samme i alle analyserne, og de er udmærket opsummeret i Teknologirådets baggrundsnotat.

2. De befolkningsmæssige ændringer er for Danmark ikke specielt store sammenlignet med mange andre lande. Overskuddet på de offentlige finanser er endvidere en fordel. Til gengæld har de fleste andre lande større langsigtede muligheder for at øge erhvervsdeltagelse og beskæftigelse – fordi den ikke er så

høj som i Danmark - og ad den vej styrke de offentlige finanser. Deres skatteniveau er heller ikke helt så højt i forvejen.

3. Nogle få EU-lande - Italien, Storbritannien og Sverige – har gennemført reformer, der tager sigte på at løse det offentlige finansieringsproblem direkte. I realiteten sker det overvejende ved at de offentlige pensioner bringes til at vokse mindre end lønudviklingen. I Danmark følger folkepensionen lønudviklingen. Strategien er i stedet at undgå skattestigninger på længere sigt ved i de kommende årtier at nedbringe den offentlige gæld og dermed renteudgifterne. Det stiller særligt store krav til størrelsen af overskuddet på de offentlige finanser. I gennemsnit skal det være 2-3 pct. af BNP eller ca. 30 mia. kr., som det har været i de sidste par år.

4. For alt det følgende forudsættes, at

- det fortsat ønskes at regulere indkomstoverførslerne med lønudviklingen (velstandsregulere)
- de personalemæssige standarder og dækningsgrader i den offentlige service, uddannelse, sundhed, pasning og pleje ønskes bevaret på det nuværende niveau eller måske lidt højere.

5. Lange fremskrivninger er usikre. Selv befolkningsprognoserne er usikre. Det der har størst økonomisk betydning på 30-40 års sigt er især hvor gamle danskerne vil blive i gennemsnit. Tendensen i befolkningsudviklingen er imidlertid sikker og størrelsesordenen er heller ikke specielt usikker. Størrelsen af indvandringen er også usikker, men det har ikke så stor økonomisk betydning. Det skyldes, at generel indvandring øger skatteindtægter og de offentlige udgifter med nogenlunde samme størrelse.

6. Mens den almindelige økonomiske udvikling er ganske usikker på langt sigt er virkningen af flere ældre ikke særlig usikker. Det skyldes, at de offentlige indkomstoverførsler og lønningerne til de offentlige ansatte løbende reguleres med lønnen i den private sektor. Det afgørende er, hvor mange der skal have ydelser og løn fra det offentlige - sammenlignet med hvor mange der er i beskæftigelse.

7. Deraf følger også, at problemet for de offentlige finanser ikke løses af sig selv ved hverken almindelig vækst eller sågar høj vækst alene fordi den private sektor producerer mere effektivt. Dette misforstås næsten dagligt i en eller anden form i den offentlige debat. Sammenhængen bygger ikke på et avanceret skøn eller en indviklet modelberegning. Det følger af lovgivningen. Alle bliver rigere, når der er vækst. Men grundlæggende er det kun stigende privat beskæftigelse (eller arbejdstid), der aflaster de offentlige finanser. Det gør produktivitetsstigninger ikke.

8. Det følger imidlertid også heraf, at udsigten til flere ældre - med en rimelig forventning om fortsatte produktivitetsstigninger - næppe giver problemer med at opretholde og udvide den nuværende levestandard. Væksten i produktionen vil formentlig overstige virkningerne af højere skattetryk. Problemerne er nogle andre. Uden en sammenhængende strategi eller ved at udskyde en tilpasningen og dermed risikere en stor fremtidig skattestigning fra et i forvejen højt niveau ville udviklingen:

- Medføre en stor omfordeling mellem generationerne til gavn for de nulevende voksne og til ugunst for unge, børn og endnu ufødte.
- Rumme betydelige problemer i forhold til arbejdsudbuddet og skatteflugt til udlandet.
- Formentlig skabe almindelig utryghed om de fremtidige velfærdsydelse.
- Uden tvivl blive opfattet som et stort politisk problem.

9. Når de økonomiske udsigter på langt sigt er usikre skyldes det mere andre forhold end udsigten til flere ældre. Disse usikkerheder er især:

- Økonomiske kriser, f.eks. fra begivenheder i udlandet. Det vil ikke være nemt i gennemsnit at holde ledigheden på 5 pct.
- Om befolkningens ønsker vil forlænge tendenserne fra hele efterkrigstiden til yderligere fritid i form af tidlig pensionering eller endnu kortere arbejdstid. Det ville udhule skattegrundlaget.

- Evt. politiske beslutninger om at udbygge velfærdsydelserne yderligere eller nedprioritere den strukturpolitik, der har sikret lav ledighed og vendt nedgangen i arbejdsstyrken.

Usikkerhederne begrunder ikke, at der tages let på udsigten til flere ældre. De trækker ikke nødvendigvis i positiv retning. Udsigten til flere ældre er kendt lang tid før det rigtigt mærkes, og derfor vil der ikke bagefter kunne findes gode undskyldninger for ikke at have forberedt sig. Problemet er der, det er mærkbart, men det er ikke uoverkommeligt.

10. Senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet har dobbelt effekt ved at øge beskæftigelsen og skattegrundlaget og samtidigt reducere udgifterne til indkomstoverførsler. Debatten rummer vidt forskellige synspunkter:

- På den ene side hævdes, at der stort set ikke burde være nogen i alderen 15-64 år på indkomstoverførsel. Dette yderpunkt overser, at ingen lande på tværs af generationerne har eller har haft mere end omkring 80 pct. af de 15-64 årige i beskæftigelse.
- På den anden side hævdes, at regeringens mål om at øge arbejdsstyrke og beskæftigelsen er urealistiske, og i hvert fald ikke nås uden store ydelsesreduktioner. Derved overses, at der i anden halvdel af 1990'erne blev gennemført betydelige reformer af overgangsydelse, efterløn og førtidspension, som allerede har reduceret den løbende afgang fra arbejdsmarkedet markant, men først gradvist slår fuldt igennem på arbejdsstyrken i de kommende år.

Den rimelige konklusion er nok, at regeringens mål er inden for rækkevidde, om end ambitiøse. Men det kan blive svært at nå meget længere, og befolkningens prioritering mellem arbejde og fritid er både frem til 2010 og på længere sigt en betydelig usikkerhedsfaktor. Den kan også afhænge af, om det lykkes at undgå skattestigninger.

11. Reduktionen af den offentlige gæld svarer til at opbygge en fond, som finansieres af de, der senere skal have folkepension. Den praktiske konsekvens er at de offentlige nettoudgifter til renter kan falde i nogenlunde samme takt

som stigningen i ældreudgifterne. En forholdsvis hurtig tilbagebetaling betyder også, at de generationer, der opbyggede gælden, i større omfang end ellers når at medvirke til at betale omkostningerne.

12. Problemet med befolkningens aldring er at sikre finansiering til de *offentlige* pensioner og serviceydelser. Derfor kan problemet løses ved offentlig, men ikke ved *privat* opsparing. Privat opsparing er på andre måder en samfundsøkonomisk fordel og er til gavn for de, der foretager den. For de offentlige finanser gælder imidlertid, at:

- Højere privat (samlet) opsparing kan i bedste fald kun give et lille positivt bidrag, som skyldes skatteindtægter fra større private renteindtægter og/eller færre renteudgifter.
- Hvis den private opsparing skattebegunstiges vil det forsinke nedbringelsen af den offentlige gæld og den samlede virkning på de offentlige finanser vil med stor sikkerhed være negativ på både kort og langt sigt, da begunstigelserne ikke er selvfinansierende.
- Hvis kun dele af den private opsparing begunstiges må virkningen fortrinsvis forventes at være en omplacering af formue, bl.a. hvis skatten er væsentligt lavere end skatteværdien af rentefradraget.
- Det afgørende for de nævnte virkninger er, at privat opsparing med uændrede regler for skat og folkepension m.v. supplerer og ikke erstatter de offentlige ydelser. Derfor fritager privat opsparing ikke en stillingtagen til udfordringen for de offentlige finanser.

Dette må ikke forveksles med den ganske mærkbare og positive effekt, der vil komme af sig selv, når den private pensionsopsparing vender fra at være et nettofradrag i skatten til positive og skattepligtige nettoudbetalinger. Denne effekt skyldes ikke privat opsparing, men at en del af fortidens skattefradrag og skattebegunstigelser vender tilbage som offentlige indtægter - eller besparelser som følge af modregning i indtægtsafhængige offentlige ydelser - i takt med at ordningerne bliver fuldt udbygget.

13. Den private pensionsopsparing er i dag i rimelig balance med det øvrige skattesystem. Derfor kan de forholdsvis store udbetalinger fra private pensionsordninger om 30-40 år ikke i sig selv opfattes som et tegn på ulighed.

For det første vil langt de fleste til den tid have en betydelig supplerende pension fra egen opsparing. For det andet betyder de mere neutrale skatteregler, at udbetalingerne til den tid er noget, den enkelte stort set selv har betalt for. I en mellemliggende periode vil fordelingen mellem pensionister dog blive påvirket af udbetalinger fra de særligt højt forrentede og ubeskattede renteafkast i tiåret omkring 1975-85.

14. De fleste andre lande har i deres offentlige pensioner indbygget, at udbetalingerne vokser i takt med hvad den enkelte har indbetalt. Deres offentlige pension er dermed en slags sammenlægning af det, vi i Danmark har opdelt i offentlige og private ordninger. Den offentlige pension er i Danmark uafhængig af hvad den enkelte har betalt i skat. Den omfordeler både indkomst mellem personer og flytter indkomst over livsforløbet. De elementer, der alene flytter indkomst over livsforløbet for den enkelte, sker i de opsparingsbaserede private pensionsordninger.

Presset på de offentlige udgifter og mulige løsninger

Af:

Peder Andersen

Sekretariatschef

Det Økonomiske Råd

1. Indledning

Der er bred enighed om, at det aldrende samfund bliver en udfordring for velfærdsstaten. Der er gennemført en række fremskrivninger og beregninger, der giver et rimeligt grundlag for at vurdere omfanget og karakteren af de udfordringer, samfundet står overfor. Der er også enighed om, at der er forskellige former for usikkerhed knyttet til beregningerne, bl.a. i forbindelse med befolkningsprognoser. Presset alene fra ændringen i befolknings sammensætningen vil, med uændrede regler, øge de offentlige udgifter som andel af

BNP. Dette vil tilsvarende nødvendiggøre en skattestigning, medmindre de nuværende principper for at modtage pensioner, offentlig service mv. bliver ændret.

Konklusion

Det kan fastslås, at det ikke er ansvarligt at ignorere det fremtidige pres på velfærdsstaten.

En række centrale forhold er gennemgået i Teknologirådets baggrundsrapport og i Per Callesens skriftlige oplæg. Jeg vil derfor i det følgende primært sætte fokus på to områder og vurdere, hvorvidt tiltag på disse områder kan bidrage til at begrænse presset på velfærdssaten.

2. Arbejdsudbuddet

Der er bred enighed om, at den mest nærliggende løsning på problemet med det aldrende samfund vil være at forøge arbejdsudbuddet og tilsvarende beskæftigelsen med tilhørende stigende produktion. Det er ikke et samfundsøkonomisk problem, at der bliver flere ældre, men derimod at der bliver flere uden for beskæftigelse i forhold til antallet af beskæftigede. Dette kan f.eks. tænkes løst ved en stigende arbejdstid, større erhversfrekvens og flere år på arbejdsmarkedet for den enkelte.

Arbejdstiden bør stige, men tendensen går modsat

Den historiske tendens er klar. Med stigende velstand vil der være en øget interesse for øget fritid i form af kortere arbejdstid. I en årrække har der været en debat om, hvorvidt ændringer i skattesystemet kan reducere ønsket om kortere arbejdstid. I maj i år vil Det Økonomiske Råds formandskab (vismændene) offentliggøre en specialanalyse om det danske skattesystem, og regeringen har nedsat en skattekommission, der ligeledes analyserer skattesystemets betydning for arbejdsudbuddet. Det fagøkonomiske grundlag for at vurdere konsekvenserne af mulige ændringer i skattesystemet vil derfor blive forbedret i løbet af det kommende år.

Hvis det er muligt at stoppe udviklingen med faldende arbejdstid, vil det isoleret set reducere presset på velfærdssaten, men ikke nødvendigvis være velfærdsforbedrende, hvis det sker ved at reducere valgfriheden mellem arbejde og fritid. Øget fleksibilitet mht. individuel fastsættelse af arbejdstid kan meget vel reducere arbejdstiden. Meget tyder på, at den normale (overenskomst-fastsatte) arbejdstid for mange er højere end den ønskværdige. Dette indebærer, at arbejdstiden kan falde, jo større fleksibiliteten bliver.

Der er ikke på nuværende tidspunkt et endegyldigt fagøkonomisk svar på, hvorledes ændringerne i indkomstskattesystemet påvirker arbejdstiden og arbejdsudbuddet, når der tages hensyn til alle forhold, herunder finansieringen af ændringerne i skattesystemet og virkningerne på de offentlige udgifter.

Stigende erhversfrekvens ønskværdig, men erhvervsfrekvensen er allerede høj

Det er vigtigt at fastslå, at der ikke i Danmark, modsat i en del andre lande, er en stor reservearbejdsstyrke. Dvs. en stigende erhvervsfrekvens vil forudsætte, at allerede udstødte kan bringes tilbage på arbejdsmarkedet, og at udstødningsprocessen imødegås. Selv om dette i et vist omfang kan forøge arbejdsudbuddet, er det ikke realistisk at tro, at dette vil forøge arbejdsudbuddet markant.

Indvandring hjælper kun, hvis den er selektiv

Øget indvandring vil forøge arbejdsudbuddet, men kun hvis erhvervsfrekvensen eller produktiviteten er over gennemsnittet, vil dette være med til at reducere forsørgerbyrdeproblemet. Hvis erhvervsfrekvens eller

produktivitet er under gennemsnittet, forøger det problemet. Eller sagt på en anden måde: Kun ved en selektiv indvandringspolitik vil indvandring kunne bidrage til at reducere problemerne med det aldrende samfund.

Senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet bør fremmes, men det bliver svært

Den tidlige tilbagetrækning indeholder et dobbelt problem. Produktionen reduceres, hvilket betyder et mindre skattegrundlag, og desuden vil den tidlige tilbagetrækning normalt belaste de offentlige udgifter. Forklaringerne er mange, men øget velstand vil alt andet lige forøge efterspørgslen efter fritid. Desuden kan de hurtige ændringer på arbejdsmarkedet vanskeliggøre fastholdelse af den ældre del af arbejdsstyrken, ligesom perioder med høj ledighed fremmer ordninger, der reducerede incitamenterne til at blive på arbejdsmarkedet. Disse ordninger er oftest vanskelige at afskaffe igen og bliver til velerhvervede rettigheder.

Det er ikke troværdigt at mene, at det bliver let at ændre tendensen til tidlig udtrædning af arbejdsmarkedet. Hvis der ses på de egentlige økonomiske incitament, kan Socialkommissionens forslag fra 1993 nævnes. Her blev foreslået, at folkepensionen skulle baseres på aktuarmæssige principper, således at den årlige pension ville være stigende med tilbagetrækningsalderen. Samme princip kan tænkes anvendt mere generelt. Princippet gælder allerede i dag ved private forsikringsordninger. I den forbindelse kan nævnes, at skattebegunstigede opsparingsordninger isoleret set fremmer tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Konklusion

Der findes næppe nogen meget effektive metoder til at forøge arbejdsudbuddet markant. Det kan endda forventes, at det kan være vanskeligt at forhindre nedgangen i arbejdsudbuddet. Mest oplagt er det at forøge incitamenterne til at udskyde tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet, f.eks. ved anvendelse af aktuarmæssige ordninger.

3. Offentlige udgifter, indkomstgraduering og brugerbetaling

Med uændrede regler vil de offentlige udgifter til ældre stige markant fra 2010. Dette gælder egentlige indkomstoverførsler og ikke mindst udgifter til ældrepleje og sygdomsbehandling. Både ældrepleje og behandling på hospitaler er arbejdskraftintensive, og der kan ikke forventes samme

effektivitetsstigninger som i den industrielle produktion med store teknologiske fremskridt. Ved teknologiske fremskridt i sygdomsbehandling er nettoeffekten med hensyn til udgifterne usikker, fordi den teknologiske udvikling på den ene side kan reducere behandlingstider, antal indlæggelser mv., men på den anden side åbner muligheder for flere, bedre og dyrere behandlinger.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at fortsat stigende velstand ikke løser de økonomiske problemer, når der er en direkte forbindelse mellem indkomstoverførsler, herunder folkepensionen og velstandsstigningen i samfundet (lønindeksering af af overførslerne), og når udgifterne til offentlig service forøges med velstandsstigningen.

Økonomisk vækst kan derfor kun afhjælpe de økonomiske konsekvenser af stigningen i antallet af ældre, hvis der sker en hel eller delvis afkobling mellem den generelle velstandsstigning og overførslerne og offentlige udgifter til ældre.

Øget indkomstgraduering

Det er vigtigt at fastslå, at fremtidens ældre vil, både absolut og relativ i forhold til resten af befolkningen, som gruppe blive mere velhavende end i dag. Desuden vil indkomstspredningen blandt fremtidens pensionister blive forøget markant.

Dette rejser et centralt spørgsmål: Er øget indkomstgraduering af ydelserne en farbar vej? Dette er grundlæggende et politisk valg, men teknisk set er svaret JA.

Det er næppe realistisk at forestille sig, at fremtidens beslutningstagere vil acceptere, at der f.eks. i år 2030 eksisterer en situation, hvor en stor del af ældregruppen har en levestandard, der er højere end levestandarden for langt de fleste på arbejdsmarkedet, samtidigt med at der sker store offentlige overførsler til ældregruppen. Der er derfor en række fordele ved allerede nu at få drøftet den situation.

Det væsentligste tekniske argument, der fremføres mod indkomstgraduering, er virkningerne på opsparingstilbøjeligheden for de erhvervsaktive. Bekymringen er relevant. Der er to effekter, der skal tages højde for. Øget indkomstgraduering vil på den ene side øge behovet for egen opsparing for at sikre et givet forbrugsniveau i fremtiden. Her vil indkomstgraduering således

fremme den private opsparing. For dem nær aftrapningsintervallet vil den modsatte effekt gøre sig gældende. Nettoeffekten vil afhænge af reglernes konkrete udformning, men tidlig annocering af nye regler (dvs. allerede nu for dem, der bliver pensionister om 20 år), vil for en meget stor del af befolkningen forøge interessen i øget privat opsparing og opsparing gennem arbejdsmarkedspensionerne.

Brugerbetaling og ændret indeksering

Med den stigende velstand for en stor del af de kommende ældre er det absolut interessant at få en debat om brugen af brugerbetaling. Der er to centrale forhold. For det første vil brugerbetaling reducere de offentlige nettoudgifter og dermed reducere behovet for skattestigninger. For det andet vil det sætte fokus på omfanget og sammensætningen af offentligt udbudte serviceydelser. Nettoeffekten af dette på den samlede produktion af disse ydelser er ikke umiddelbar klar. I det nuværende system er udbuddet politisk bestemt, medens det må forventes, at med brugerbetaling bliver det i højere grad efterspørgselsbestemt. Det sidste vil umiddelbart virke velfærdsfremmende, men kan, afhængig af brugerbetalingsens udformning, forøge presset på de offentlige udgifter. Hvis udbuddet er afkoblet fra efterspørgslen, vil effekten på de offentlige udgifter entydigt være positiv.

I det nuværende system, hvor regulering af overførselsindkomster er bundet til lønudviklingen, vil presset ikke blive reduceret, selv om velstanden stiger. Hvis der derimod sker en hel eller delvis afkobling ved, at reguleringen er mindre end lønudviklingen, f.eks. med prisudvikling, vil overførselsindkomsterne komme til at betyde en stadig mindre del i de samlede offentlige udgifter.

Der er fordelingsmæssige aspekter ved brugerbetaling og anden indeksering, som det er vigtigt at have for øje. Brugerbetaling kan udformes, så uligheden mellem ældre bliver mindre, hvorimod en ændring i indeksering vil forringe ældregruppen generelt i forhold til resten af befolkningen. I begge tilfælde er det vigtigt at forholde sig til, hvilken fordeling der politisk er ønskværdig. Som nævnt tidligere, vil en stor del af de ældre i de kommende årtier få en både absolut og relativ markant forbedret placering mht. levestandard.

Konklusion

Indkomstgraduering og brugerbetaling bør komme til at spille en central rolle i overvejelserne om at reducere presset på velfærdsstaten som følge af den stigende andel af ældre. De konkrete udformninger bør omhyggeligt inddrage de potentielle negative virkninger for de dårligst stillende ældre, og de mulige positive og negative virkninger på opsparingen

Jesper Jespersen
e-mail: JesperJ@ruc.dk

april 22, 2003

***Nogle samfundsøkonomiske konsekvenser af det 'aldrende'
samfund***
af
Jesper Jespersen

Baggrund

Fremskrivninger af dansk (og europæisk) økonomi peger entydigt mod, at der også i de kommende tiår vil være et underliggende vækstpotentiale på ca. 2 pct. (pr. indbygger) om året. Dette vækstp**otentiale** udspringer af vedvarende forbedringer i befolkningens uddannelse, kapitalapparatets størrelse og teknologiske innovationer.

Jeg skriver udtrykkeligt *potentiale*, idet det ikke nødvendigvis vil udmønte sig i form af øget materiel produktion. Historisk set har dette potentiale fordelt sig med ca. 2/3 på et stigende nationalprodukt og 1/3 i form af nedsat arbejdstid. I perioder - navnlig 1975-1993 - var *væksten* i nationalproduktet og faldet i den gnst. arbejdstid dog ikke tilstrækkeligt til at holde hele arbejdsstyrken beskæftiget. Dette resulterede i en betydelig arbejdsløshed og udstødning fra arbejdsmarkedet, der viste sig som en stærk belastning af de offentlige budgetter samt i øgede fordelingsmæssige forskelle i velfærdssamfundet.

Denne udvikling vendte sig (delvis) til sin modsætning fra 1994, hvor væksten i nationalproduktet kombineret med bl.a. orlovsordninger og en intensiveret arbejdsmarkedspolitik

mindske både den åbne arbejdsløshed og marginaliseringen. Begge forhold reducerede presset på velfærdsstatens finansieringsgrundlag, idet budgetunderskuddet blev afløst af et overskud.

Den økonomiske politik (kombineret med den internationale økonomiske udvikling) har været afgørende for både det ændrede konjunkturforløb og for, hvorledes vækstpotentialet er blevet anvendt til hhv. forbrug, investering og reduceret arbejdstid.

En fortsat lav arbejdsløshed og stigende beskæftigelse er velfærdsstatens væsentligste finansieringskilde, og vil i sig selv mindske de fremtidige fordelingsmæssige spændinger.

Lykkes det at fastholde en lav arbejdsløshed, er det ikke urealistisk at benytte som *grundscenario* (frem til år 2040), at væksten i nationalproduktet fortsat vil kunne stige med de ovennævnte nævnte 2 pct. om året (idet antallet af personer i alderen fra 20-59 år vil være stort set uændret¹¹). Det betyder, at produktionen til den tid, hvor forsørgerbyrden forårsaget af den aldersmæssige ændring er på sit højeste, vil kunne være *fordoblet sammenlignet med i dag*.

Jeg deler derfor ikke det ofte fremførte synspunkt, at økonomisk vækst ikke skulle kunne reducere de fordelingsmæssige problemer. (Teknologirådets rapport, s.20).

Fordelingen i det 'aldrende' samfund

Uanset hvorledes 'ældrebyrden' anskues, vil der i hvert fald ikke være tale om en øget *absolut* byrde, men kun om en *relativ* byrde, hvilket dog kan opleves som en fordelingsmæssig konflikt, hvis de erhvervsaktives forventning er en stigning i forbrugsmuligheder svarende til den årlige vækst.

Men der er ikke nødvendigvis tale om en reduktion i levestandarden for nogen befolkningsgruppe, hvis de nuværende

¹¹P.C.Matthiesen: *Befolkning og samfund*, Handelshøjskolens Forlag, 2000 er en grundig indføring i befolkningsprognoser (og deres usikkerhed).

velfærdsstatsprincipper opretholdes – herunder folkepensionens realværdi.

De eventuelt øgede fordelingsmæssige konflikter vil give sig udtryk i det forhold, at erhvervsaktive personer skal give afkald på en stigende andel af deres (voksende) realindkomster. Situationen kommer på mange måder til at minde om udviklingen igennem perioden 1960-2000. Her blev den velfærdsstat vi kender i dag opbygget samtidig med, at det private forbrug steg år for år, og arbejdstiden blev nedsat. Men vel at mærke til en pris af et markant øget skattetryk. Hvordan mikset mellem privat og offentligt forbrug og nedsat arbejdstid bliver i fremtiden er et helt overvejende politisk spørgsmål, og skal naturligvis også ses i lyset af, hvilke andre ekstraopgaver velfærdsstaten skal (ønskes at) løse.

Behov for 'øget indvandring' ?

Lykkes den økonomiske politik, så vil der være 'fuld beskæftigelse' i Danmark i de næste 40 år (det er næsten for optimistisk til, at det virker ganske troværdigt). I så fald vil befolkningsprognosen fra Danmarks Statistik baseret på 'den aktuelle indvandringssituation, der inkluderer en årlig nettoindvandring på ca. 15.000 personer' (Matthiessen, s.86) beskrive udviklingen i arbejdsudbuddet og dermed sætte en overgrænse for væksten i produktionen.

Denne overgrænse kan dog løftes, hvis der ændres på indvandrepolitikken. Her vil det dog nok være vanskeligt umiddelbart at sætte lighedstegn mellem øget indvandring og øget beskæftigelse. Det er i hvert fald ikke de praktiske erfaringer fra lempelsen af indvandrer-politikken i slutningen af 1960erne.

En anden potentiel kilde til forøgelse af arbejdsudbuddet er en reduktion af arbejdsmarkedets marginalgruppe. Dette vil dog under alle omstændigheder være en tidskrævende proces, som i første række skal bygge på en mindsket tilgang til denne gruppe. En udvikling der for så vidt allerede er i gang bl.a. som en konsekvens af den bedre beskæftigelse og den ændrede førtidspensionering.

En udvikling, der mindsker samfundets samlede forsørgerbyrde. Og i det omfang den lykkes vil bidrage til, at forsørgerbyrden (målt som summen af ikke-beskæftigede 20-59 årige og antal pensionister) ikke vokser.

Endelig kan udbudet af arbejdskraft øges (og forsørgerbyrden mindskes) gennem en ændret holdning og praksis (og incitamentsstruktur) i seniorpolitikken. Mere fleksible (og mindre lukrative) pensionsordninger. Et første skridt ville her være at fjerne de skattemæssige incitamentter til pensionsopsparing og pensionsafkast.

Brugerbetaling

Det økonomiske Råd (1998, s.152-55) viser, at fremtidens pensionister vil have meget varierende indkomst og dermed forbrugsmuligheder. Alder vil således i stigende grad være et dårligt socialt mål for tildeling af 'gratis' offentlige ydelser og generelle pensioner.

Tidligere var 67 år og overgang til pensionisttilværelse en rimelig sikker indikator for at en person ville opleve et ganske betydeligt fald i levestandard (bortset fra nogle få tjenestemænd og selvstændigt erhvervsdrivende). I dag – for slet ikke at tale om 2040, hvis de nuværende skattebegunstigede ordninger fortsætter - vil formueforskellene blandt pensionister blive dramatisk ændrede. Hvorved alder vil blive et stadigt dårligere kriterium for tildeling af sociale goder.

Sagt med andre ord så må velhavende pensionister indstille sig på en højere grad af egenbetaling (ligesom den øvrige del af befolkningen). Dette spørgsmål om delvis egenbetaling kunne løses ved indførelse af et 'brugerkort' ved betaling af (nogle) offentlige ydelser. Af brugerkortet vil det fremgå, hvor stor en andel egenbetalingen udgør, og den kan være bestemt af formue- og indkomstforhold snarere end af alder.

Afslutning

Fremtiden er uvis. Dog tyder de fremlagte scenarier for dansk økonomi på, at samfundsøkonomien fortsat vil vokse i et hurtigere tempo end forsørgerbyrden. Der kan altså blive mere velstand (og fritid) til alle grupper, hvis der fortsat er politisk vilje dertil.

En udvikling, der dog vil kræve en stigning i det samlede beløb, der opkræves enten som direkte skat eller som brugerbetaling ud af såvel erhvervsindkomster som af (private) pensionudbetalinger.

Det aldrende internationale samfund

Af Jørgen Elmeskov¹²

Indledning

En stigende andel af ældre i befolkningen er en grund til bekymring på tværs af OECD landene. Bekymring over aldringen er også temaet for den første af de fire høringer i Folketingets Fremtidspanel. Indledningsvist er der derfor grund til at sætte bekymringen lidt i perspektiv: en del af baggrunden er en glædelig udvikling – nemlig at folk i bedre helbredstilstand lever længere. Men et lavt fødselstal er en anden del af baggrunden, og den deraf følgende aldring er det vel fair nok at være bekymret over.

Meget af bekymringen har været fokuseret omkring effekter af aldringen på de offentlige budgetter. Det er da også et reelt problem, men aldringen har effekter der går langt videre. En stigning i forsørgerbyrden – altså forholdet mellem dem som er udenfor og dem som er i den traditionelt arbejdsdygtige alder – vil generelt kunne medføre problemer for levestandard og fordeling. Det gælder uanset om problemet viser sig i de offentlige finanser eller ej. Men dette papir følger traditionen med at lægge en stor vægt på de offentlige finanser, selvom der også er nogle betragtninger om arbejdsmarked og tilbagetrækning.

OECD har været involveret i analysearbejde vedrørende aldring igennem en del år. Blandt de tidlige bidrag var en række budgetprognoser, der viste at mange lande var på en kritisk kurs (OECD, 1995). Siden da har organisationen blandt andet udarbejdet sit tværfaglige aldrings studie i 1998, med en række politikanbefalinger i respons til aldring (en dansk oversættelse af de 7 hovedprincipper er inkluderet i Schaumann, 2001). Et ganske omfattende opfølgingsarbejde til dette studie er undervejs og vil blive offentliggjort i flere afdelinger over det kommende år, inklusive

¹² Underdirektør, Economics Department, OECD. Synspunkterne i dette notat er alene forfatterens og deles ikke nødvendigvis af OECD eller medlemslandenes regeringer.

en række nye budgetfremskrivninger og –scenarier, som vil blive offentliggjort i OECD's næste Economic Outlook.

Demografien

Alle OECD lande kan forvente aldring over de kommende halvtreds år, men processen er ikke lige stærk alle steder (Figur 1). Befolkningsprognoser indikerer en kraftig aldring i de fleste midt- og syd-europæiske lande samt i Japan og Korea. I de skandinaviske lande er befolkningen allerede ret 'gammel' og en noget mildere aldring er forudset. Og i de fleste engelsktalende lande, som i mange tilfælde har en betydelig immigration, er aldringen moderat. Tidsprofilen i befolkningsprognoserne indebærer i de fleste tilfælde en kraftig aldring frem til omkring 2030-35 og en udfladning af ældrekvoten derefter.

De stigende ældrekvoter forventes kun i begrænset omfang, og kun på relativt kort sigt, at blive ledsaget af faldende ungdomskvoter. Udviklingen i den samlede forsørgerbyrde modsvarer derfor i store træk udviklingen i ældrekvoten.

Befolkningsprognoser er naturligvis usikre. Den usikkerhed stiger selvfølgelig med længden af tidshorizonten. Det gælder specielt fremskrivninger for antallet af unge, som jo ikke er født endnu. Derimod er dem som bliver gamle fremover allerede født, så vi ved hvor mange de er. Usikkerheden her er knyttet til levetiden. De fleste officielle befolkningsprognoser er relativt konservative og indebærer, at stigningen i levetiden fremover bliver mere behersket end det har været tilfældet gennem de seneste 50-100 år. Nogle argumenterer dog, at medicinske fremskridt vil kunne forlænge levetiden meget mere end forventet, og at aldringen derfor vil blive meget kraftigere end officielt forventet (Schieber og Hewitt, 2000).

Også udenfor OECD området er der i flere tilfælde udsigt til kraftig aldring. Det mest signifikante eksempel er nok Kina. Denne tendens begrænser en af de mulige tilpasningsmekanismer til aldring i OECD landene. Hvis aldringen i og udenfor OECD var ude af fase, så kunne OECD landene forberede sig på aldringen ved at spare op og investere midlerne udenfor OECD området. Når OECD landene så blev 'gamle' kunne de leve af deres opsparing investeret udenfor OECD området, dvs. nyde godt af et opsparingsoverskud udenfor OECD. Men den samtidige aldring i og

udenfor OECD reducerer omfanget af den tilpasningsmekanisme. I det omfang OECD landene under et vil prøve at spare op til de bliver 'gamle' må de altså i betydelig grad investere opsparingen indenfor OECD området. En sådan betydelig opsparing og investering ville formentlig kunne føre til en reduktion af investeringsafkastet. Bundlinien er, at selvom opsparing kan hjælpe noget til at udjævne effekten af aldring på levestandarden, så er der grænser for hvad OECD landene som gruppe kan opnå ved at spare op til de bliver 'gamle' (Turner *et al.*, 1998).

Offentlig budgetbelastning

OECD landenes offentlige budgetter bliver påvirket af aldring gennem to hovedkanaler. For det første, stigende udgifter til pensioner og pensionslignende ydelser. For det andet, stigende sundhedsudgifter. En tredje effekt trækker i den modsatte retning. Det er, at de lande som har betydelig privat, fradragsberettiget pensionsopsparing kan forvente stigende skatteindtægter i fremtiden, når de private pensioner kommer til udbetaling. Udover i Danmark, er det noget som har betydning i fx. Canada og Holland.

Flere ældre tenderer mod at give flere modtagere af pensioner og andre offentlige overførselsindkomster. Et samarbejde mellem EU, OECD og nationale administrationer har resulteret i en række nye fremskrivninger af disse udgifter. Fremskrivningerne er baseret på gældende lovgivning i alle landene og inkluderer lovgivne, men endnu ikke fuldt implementerede, reformer. Et hovedresultat er, at udgifterne til pensioner, førtidspensioner og andre aldersafhængige ydelser kan forventes at stige med 3-4 procent af BNP i gennemsnit på tværs af OECD landene frem til år 2050. Danmark ligger en anelse højere, omkring 4-5 procent, men i lande som Spanien og Norge er stigningen endnu kraftigere – helt op til 8 procent af BNP. Omvendt forventes en meget lille stigning (omend nogen gange med en pukkel omkring 2035) for lande som Italien, Japan, Sverige, UK og USA.

Der er en række faktorer som øver indflydelse på de forventede pensionsudgifter. Graden af aldring er i sagens natur en væsentlig faktor. Det samme gælder den gennemsnitlige størrelse af pensionerne. Herudover betyder det også noget, at nogle lande har pensionssystemer som endnu ikke er 'modne' og hvor

dækningsgraden for pensionerne forventes at stige fremover. Nogle lande har oplevet eller forventer at opleve en stigende kvindelig erhvervsdeltagelse, hvilket vil føre til en stigning i BNP men også, i lande med optjeningsbaserede pensionsordninger, til stigende gennemsnitlige pensioner. På den anden side har en række lande i de senere år gennemført en række reformer, der kan forventes at reducere den gennemsnitlige dækningsgrad for de offentlige pensioner og som vil føre til en mindre udbredelse af førtidspensioner og tilsvarende ydelser (se nedenfor).

Der er betydelig usikkerhed omkring aldringens effekter på sundhedsudgifterne. Basalt set er vi ikke sikre på, hvad det er der driver sundhedsudgifterne i vejret. En hypotese er, at flere ældre fører til en tilsvarende stigning i sundhedsudgifterne. En anden hypotese er, at sundhedsudgifterne afhænger mere af hvor mange mennesker der er i deres sidste leveår – argumentet er altså, at folk er dyre i sundhedsudgifter i de sidste år af deres levetid uanset hvor lang den er. Der er visse tegn på at den sidste hypotese har noget for sig men også nogen tvivl om, hvor meget mindre pres på sundhedsudgifterne bredt defineret det i givet fald vil medføre (Jacobzone *et al.*, 2000). De fremskrivninger vi har gjort i samarbejde med OECD landenes administrationer er bygget på den første hypotese men er samtidig relativt forsigtige. De peger på en stigning i sundhedsudgifternes andel af BNP på omkring 3 procent i gennemsnit på tværs af landene frem til 2050 – igen med meget af stigningen koncentreret frem til 2035. For Danmarks vedkommende ville en sådan stigning formentlig placere effekten på linie med de øgede skatteindtægter relateret til de private pensionsordninger.

Sammenholder man effekterne af øgede pensioner og lignende ydelser samt sundhedsudgifter er forøgelsen af de offentlige udgifter for et typisk OECD land altså i størrelsesordenen 6-7 procent af BNP – i Danmark er brutto-effekten nok i den øvre ende men de private pensionsordninger gør at netto-belastningen af de offentlige finanser nok bliver noget mindre. Det meste af effekten ligger frem til 2035. Under alle omstændigheder er usikkerheden i denne type fremskrivninger værd at understrege.

Tilbagetrækningsalder og arbejdsmarked

Set over de seneste fire tiår har udviklingen i næsten alle lande gået i retning af senere indtræden på og tidligere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Denne udvikling har i et betydeligt omfang været opvejet af en stigende erhvervsdeltagelse for kvinder men i en række lande, hvor kvinders erhvervsdeltagelse nærmer sig mænds, er den kompenserende mekanisme ved at være udtømt. En af de helt centrale tilpasningsmekanismer til aldringen bliver dermed i fremtiden en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Det skal også ses på baggrund af at senere tilbagetrækning både styrker produktion og skattebase og samtidig tenderer mod at mindske betalinger af pensioner og lignende ydelser.

I den sammenhæng er det værd at notere sig, at folk faktisk reagerer på økonomiske incitament. I de fleste lande er fortsat erhvervsdeltagelse udover en alder på 55 forbundet med et vist økonomisk tab (samtidig med at det selvfølgelig også giver en indtægt). Folk der arbejder videre betaler stadig bidrag til pensions- og transfereringssystemet men vil i sagens natur tendere mod at modtage de tilsvarende ydelser i en kortere periode, og ydelserne bliver ikke reguleret tilsvarende op. På tværs af OECD landene er der en klar negativ sammenhæng mellem størrelsen af denne ”skat” på fortsat arbejde og så den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder fra arbejdsmarkedet (Figur 2) (en grundigere beskrivelse af analysen er givet i Blöndal og Scarpetta, 1999).

En oplagt mulighed for at forsinke tilbagetrækningsalderen er at forsøge at blokere de forskellige smutveje til førtidig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet, som findes i næsten alle lande. Disse ordninger har ført til en effektiv tilbagetrækningsalder, der er langt lavere end den officielle pensionsalder – folk trækker sig typisk tilbage ved 60 år eller lavere i lande som Finland, Frankrig, Holland, Italien, Tyskland og Østrig. Eksempler på smutveje er førtidspension af arbejdsmarkedsårsager og specielle regimer i arbejdsløshedsforsikringer, hvor de ældre bliver ’ladt i fred’. Generelt gælder det, at der er mange smutveje til en førtidig tilbagetrækning og at politiske initiativer overfor enkelte smutveje nemt fører til, at presset bliver flyttet fra en type overførselssystem til en anden type. Der er altså

behov for en mere systematisk indsats. Det burde være så meget desto nemmere som at den gennemsnitlige helbredstilstand er i stadig bedring og hårdt fysisk arbejde på retur.

En anden mulighed for at forsinke tilbagetrækningen er at give de ældre som bliver på arbejdsmarkedet en mere aktuarisk korrekt forøgelse af den pension de modtager, når de en gang trækker sig tilbage. En sådan politik vil i princippet ikke føre til lettelser af den budgetmæssige situation i forbindelse med senere tilbagetrækning – men ved at øge den samlede produktion vil den alligevel lette aldringsbyrden. Hvis den aktuariske justering også omfatter et lavere niveau for pensioner og andre ydelser ved førtidig tilbagetrækning, vil der imidlertid både være en besparelse og et incitament for folk til at arbejde længere. Mere generelt, er der ikke megen rolle for en almindelig pensionsalder hvis pensionerne justeres aktuarisk.

Et hyppigt anvendt argument mod en forøgelse af den gennemsnitlige pensionsalder er, at der alligevel ikke vil være arbejde til dem som forbliver på arbejdsmarkedet. Hvis det virkelig var tilfældet, skulle man forvente høj ledighed blandt de ældre i de lande, hvor de forbliver på arbejdsmarkedet i stor stil. Men erfaringen viser, at hvor de ældre bliver på arbejdsmarkedet, der er de også i arbejde (Figur 3). Når det så er sagt, er der også en tendens til at ældre modtager mindre efteruddannelse end yngre (OECD, 1999), hvilket selvfølgelig ikke letter deres arbejdsmarkedssituation. På den anden side vil reformer der fører til senere tilbagetrækning også øge incitamentet hos både virksomheder og de ældre til at investere i efteruddannelse – fordi risikoen for tidlig tilbagetrækning bliver mindre og der dermed bliver en længere periode at amortere investeringen over. Men selv med en øget efteruddannelse kan det da ikke afvises, at de ældre er mindre produktive end de yngre – i det omfang det er tilfældet, er det vigtigt at rigide lønstrukturer ikke forhindrer de ældre i at komme i arbejde. Tilsvarende kan en fleksibel holdning til arbejdstid være med til at holde de ældre på arbejdsmarkedet.

En tilpasningsmekanisme som diskuteres stadig mere, er at give adgang til øget immigration. Hvor stort et bidrag immigration kan give til at lette aldringen afhænger selvfølgelig af, hvor stor succes landene har med at integrere immigranter på arbejdsmarkedet, hvilket igen afhænger af hvor fleksible landenes arbejdsmarkeder er. Nettovirkningerne på de offentlige finanser ved vi ikke så meget om, men ved succesfuld integrering kan de i hvert tilfælde overgangsvist være positive (på langt sigt

bliver immigranter selvfølgelig også gamle). Men immigration kan højst være en del af et svar på aldring. Det niveau for immigration der skulle til for at stabilisere ældrekvoten synes ikke umiddelbart realistisk – for EU landene under et stigende fra en nettoindvandring på årligt omkring 5 mio. mennesker i de nærmeste år til omkring 15-20 mio. mennesker fra 2030 og fremefter (Coppel *et al.*, 2001).

Reformer

Udsigterne til aldring – og ikke mindst de forventede effekter på de offentlige budgetter – har ført til en del reformer af pensions- og overførselssystemer på tværs af landene. Reformerne har medvirket til at de (ovenfor beskrevne) forventede effekter af aldringen på de offentlige budgetbalancer, store som de er, faktisk er mindre end antaget for nogle få år siden. En anden vigtig faktor er den generelle forbedring i de offentlige budgetter, som har fundet sted i de senere år, og som har gjort udgangspositionen for de offentlige finanser bedre end det tidligere så ud til. Hvis der er politisk disciplin til at holde fast i de øvrige offentlige udgifter og undgå overdrevne ufinansierede skattelettelser, så er der basis for over de kommende år at nedbringe den offentlige gæld og de tilsvarende renteudgifter og dermed ”skabe plads” til en del af de forventede aldringsbetingede udgiftsstigninger.

Det er relativt svært direkte at sammenligne landenes reformer, fordi de offentlige pensions- og transfereringssystemer er så forskellige. For eksempel, så tilhører Danmark et relativt lille mindretal af lande, hvor de offentlige alderspensioner ikke er baseret på tidligere bidrag til optjening af pensionsrettigheder. De fleste lande har optjeningsbaserede offentlige pensionsordninger, hvor pensionen typisk er relateret til tidligere lønindtægt samt antallet af år personen har bidraget. Og for så vidt angår ordninger for førtidig tilbagetrækning er forskelligheden om muligt større. Men på trods af forskelligheden er det klart at reformer igennem de seneste år har haft to formål, nemlig at forsinke tilbagetrækningsalderen og at reducere den gennemsnitlige dækningsgrad for pensionerne.

Reformer med henblik på at forsinke tilbagetrækningen har i en del lande fokuseret på indgreb mod førtidig tilbagetrækning gennem diverse transfereringsprogrammer. Eksempler på opstramninger har vedrørt invalidering af arbejdsmarkedsårsager og permanent invalidering (eg. Finland, Holland, Italien, USA); rådighedsforpligtelser og maksimal dagpengere for ældre arbejdsløse (eg.

Finland, Holland); samt niveau og adgangsalder til førtidspensioner (eg. Finland, Ungarn). For lande med optjeningsbaserede pensionsordninger fører krav om en længere bidragsperiode for at opnå fuld pensionsret også til en senere tilbagetrækning (eg. Belgien, Frankrig, Irland, Tjekkiet). En del europæiske lande er ved at gennemføre en gradvis forøgelse af kvinders pensionsalder til samme niveau som for mænd (eg. Belgien, Italien, Portugal, Tyskland, UK) og den generelle pensionsalder (eller minimumsalderen for fuld offentlig pension) bliver også hævet nogle steder (eg. Japan, Korea, New Zealand, Ungarn, USA). Herudover har, for eksempel, Australien indført en bonus for arbejde udover den almindelige pensionsalder. Der er muligvis allerede tegn på at disse reformer virker. Den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder har tilsyneladende været stigende i de fleste lande i de senere år (Scherer, 2001). Det skal dog understreges; at data vedrørende tilbagetrækning er dårlige samt at de udviser en pro-cyklisk tendens – så den senere tilbagetrækning kan være enten et fata morgana eller en temporær effekt af de relativt gode tider.

Der har også været en lang række af initiativer, som vil føre til en reduktion af de offentlige pensioner. I mange tilfælde har reformerne haft en ”teknisk” karakter, som muligvis har gjort deres effekt sværere at gennemskue. Mange lande har ændret indekseringen af pensionerne fra at følge lønningerne til at følge priserne eller et mix af de to. Da priserne i gennemsnit stiger langsommere end lønningerne er effekten, at hver enkelt pensionist har en fast real pension men ikke deltager i de løbende realindkomststigninger i samfundet. Et regneeksempel er, at hvis lønnen stiger 2 procentpoint stærkere end priserne så vil en pensionist efter 20 års pension være næsten halvtreds procent bedre stillet ved lønindeksering end ved prisindeksering. Lande som har introduceret denne type reform inkluderer Finland, Frankrig, Italien, Korea og Ungarn (Korea er et af de få lande som også direkte har nedsat pensionsdækningsgraden). En anden meget anvendt reform af optjeningsbaserede systemer er at pensionsrettigheden ikke længere baseres på de aller-seneste lønninger men på et meget længere (og dermed lavere) gennemsnit af modtagen løn (eg. Finland, Frankrig, Spanien).

Blandt lande med offentlige pensionssystemer mere i stil med det danske, altså ikke-optjeningsbaserede, har Canada og UK igennem lang tid indekseret disse pensioner til priserne - med det resultat at den offentlige pension har været støt faldende i forhold til lønningerne. Det er formentlig ikke tilfældigt, at disse to lande har meget høj dækning

af private pensionsordninger. Japan, som også har et lignende offentligt pensionssystem har skiftet til prisindeksering mere nyligt. Mere generelt er det naturligvis vigtigt både for pensionisters fremtidige levestandard og for den politiske holdbarhed af de gennemførte reformer, at folk faktisk har mulighed for at kompensere for mindre generøse offentlige pensioner gennem private pensioner (eller andre opsparingsoptioner) med et rimeligt afkast. Det understreger vigtigheden af adgang til effektive og vel-regulerede finansielle markeder.

Endelig kan det nævnes at nogle lande har gennemført reformer for at gøre deres pensionssystemer mere ”robuste” overfor uventede ændringer i enten graden af aldring eller den økonomiske vækst, typisk ved at lade pensionernes niveau eller pensionsbidragene afhænge af disse faktorer (eg. Japan, Sverige, Tyskland).

Afslutning

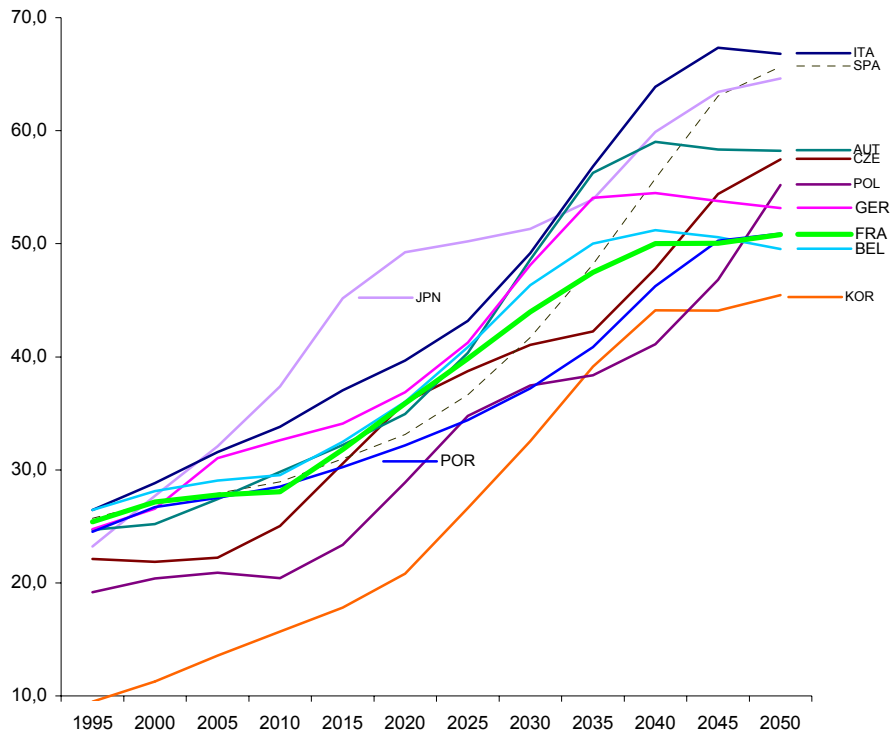
På trods af den beskrevne reformaktivitet er der formentlig behov for yderligere reformer i de fleste lande. Reformerne er også forventede: En undersøgelse foretaget af Eurobarometer i fem europæiske lande viser, at et (stigende) flertal i befolkningerne forventer en ændret balance mellem indbetalinger til offentlige pensioner og så pensionernes størrelse og en andel på mellem 30 og 80 procent forventer en senere tilbagetrækningsalder. I den sammenhæng er det også værd at notere, at på trods af forskelligheden i landenes institutionelle set-up ser det ud til, at dem som har trukket sig tilbage har en forbløffende ensartet dækningsgrad på omkring 70-80 procent af deres tidligere erhvervsindkomst – selvom sammensætningen på offentlige og private pensioner, andet formueafkast og fortsat erhvervsindkomst varierer stærkt på tværs af landene. Det kan formentlig tages som udtryk for en betydelig tilpasningsevne - hvis blot folk får den tilstrækkelige tid og mulighed. Det skulle igen lette gennemførelsen af de nødvendige reformer.

Mangfoldigheden af reformer afspejler dels landenes forskellige institutionelle strukturer og udgangspunkter, dels at der ikke er en enkelt magisk formular, som kan løse de problemer som aldringen fører med sig. Der er generelt brug for en bred vifte af reformer, hvis enkelte elementer er afstemt efter hinanden.

Figurer

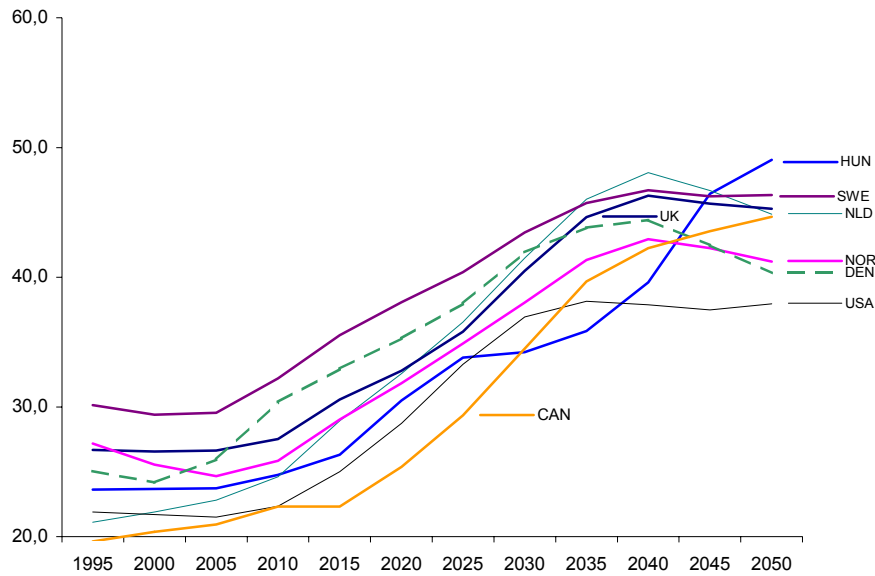
Figur 1: Trends in old¹ and young² dependency ratios

Panel A. Old age dependency ratio, fast ageing countries

Figur 1, fortsat

Panel B. Old age dependency ratio, slow ageing countries

AUT (Austria) BEL (Belgium) CAN (Canada) CZE (Czech Republic) DEN (Denmark) FRA (France)
 GER (Germany) HUN (Hungary) ITA (Italy) JPN (Japan) KOR (Korea) NLD (Netherlands)
 NOR (Norway) POL (Poland) POR (Portugal) SPA (Spain) SWE (Sweden)
 UK (United Kingdom) USA (Unites States)

Note: 1. The old age dependency ratio is defined as the elderly population [65+] to the working age population [20-64]

Source: OECD

Figur 1, fortsat

Panel C. Young age dependency ratio, rapid decline

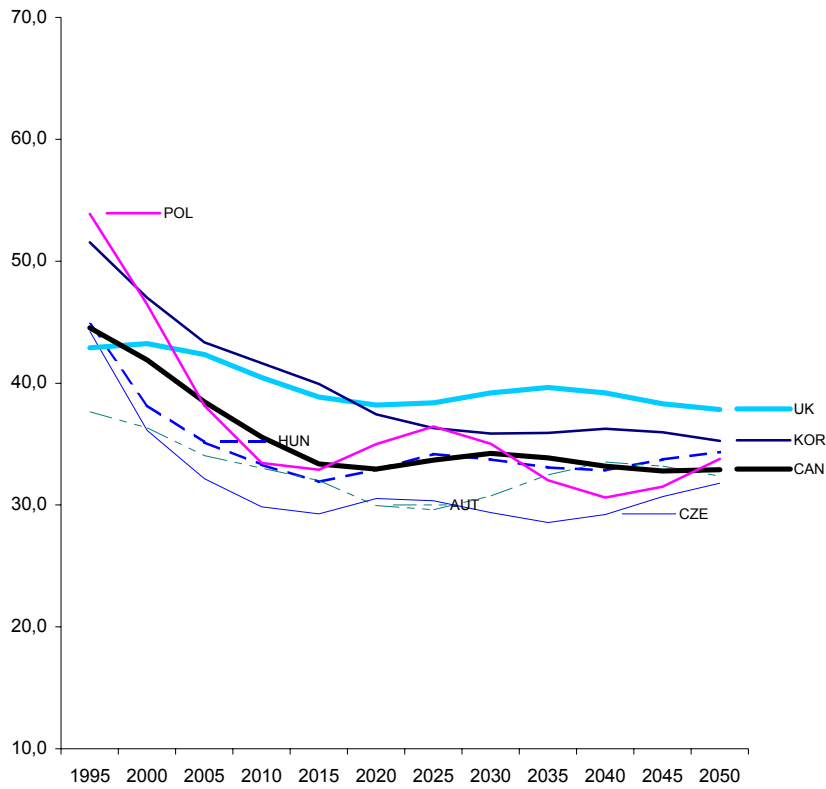
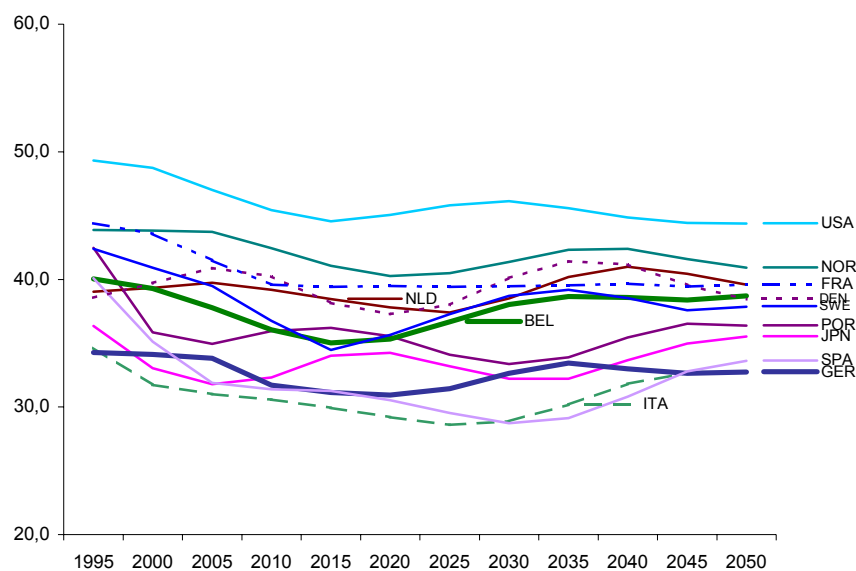

Figure 1, fortsat

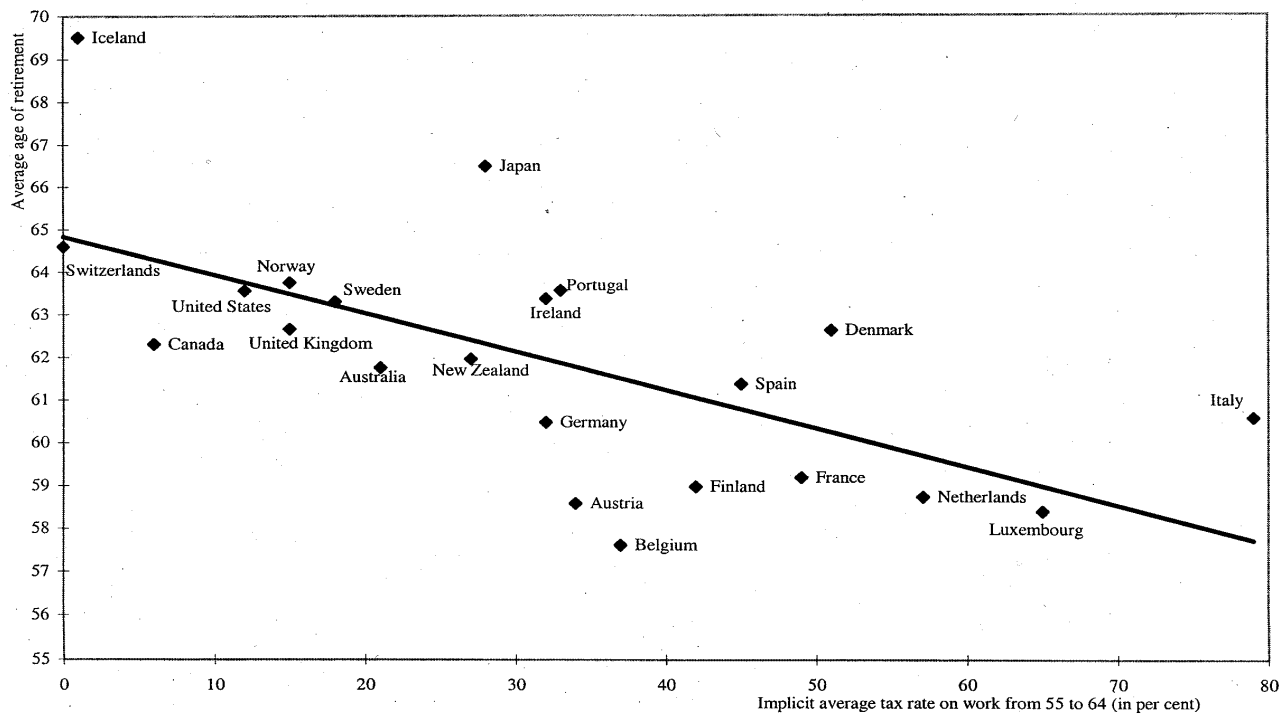
Panel D. Young age dependency ratio, slow decline

AUT (Austria) BEL (Belgium) CAN (Canada) CZE (Czech Republic) DEN (Denmark) FRA (France)
 GER (Germany) HUN (Hungary) ITA (Italy) JPN (Japan) KOR (Korea) NLD (Netherlands)
 NOR (Norway) POL (Poland) POR (Portugal) SPA (Spain) SWE (Sweden)
 UK (United Kingdom) USA (Unites States)

Note: 2. The young age dependency ratio is defined as the young population [1-19] to the working age population [20-64]
 Source: OECD

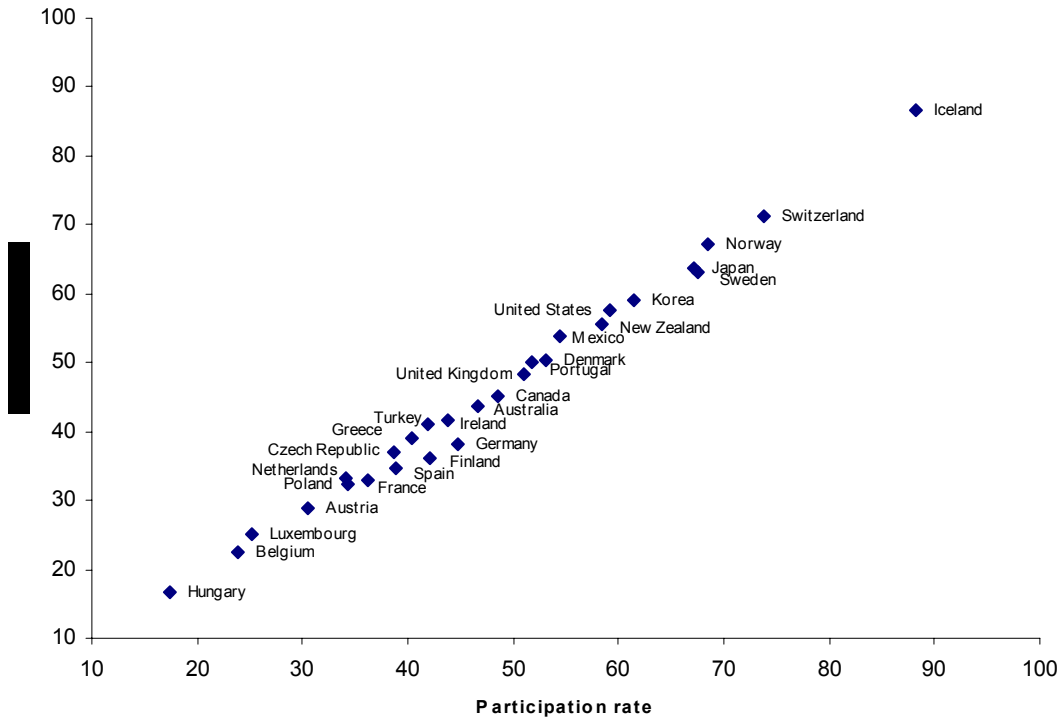
**Figur 2: Implicit tax rates on continued work and average age of retirement
Males, 1995**

Note: The implicit tax rates take into account incentives in both old-age pension and unemployment-related benefit systems.

Source: OECD.

Figur 3: Participation rates and employment rates for older workers, 1998

Referencer

Blöndal, S. og S. Scarpetta (1999), "Early retirement in OECD countries: the role of social security systems", *OECD Economic Studies*, No. 29, Paris.

Coppel, J., J-C. Dumont and I. Visco, "Trends in Immigration and Economic Consequences", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 284, Paris.

Jacobzone, S., E. Cambois and J.M. Robine (2000), "Is the Health of Older Persons in OECD Countries Improving Fast Enough to Compensate for Population Ageing?", *OECD Economic Studies*, No. 30, Paris.

OECD (1995), "Effects of Ageing Populations on Government Budgets", *OECD Economic Outlook*, No. 57, Paris

OECD (1998), *Maintaining prosperity in an ageing society*, Paris.

OECD (1999), "Training of Adult Workers in OECD Countries: Measurement and Analysis", *Employment Outlook*, Paris.

Schaumann, Alexander (2001), *Det aldrende Samfund, Demografi – udgiftstryk – hvad kan der gøres?* Rapport for Teknologirådet.

Scherer, P. (2001), "Withdrawal from the labour force in OECD countries", *Occasional Paper*, Paris (forthcoming).

Schieber, S.J. and P.S. Hewitt (2000), "Demographic Risk in Industrial Societies", *World Economics*, Vol 1, No. 4.

Turner, D., C. Giorno, A. de Serres, A. Vourc'h and P. Richardson (1998), "The Macroeconomic Implications of Ageing in a Global Context", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 193, Paris.

Samfundspolitiske tilpasninger til den europæiske befolknings aldring

- Perspektiver og anbefalinger fra EU kommissionen

Af Fritz von Nordheim

EU kommissionen

GD Beskæftigelse, Sociale Anliggender og Arbejdsmarkedsforhold,

Kontoret for Analyse af sociale og demografiske forhold

Skriftligt bidrag til høringen: ”**Det aldrende samfund: Grund til bekymring?**” arrangeret af
Teknologirådet for Folketingets Fremtidspanel om Demokrati og velfærd i det aldrende samfund

Folketingets Fællessal Fredag den 20. april 2001, kl. 9-13.15

(Oplægget er bidrag fra en embedsmand der arbejder med aldringsproblematikkerne i Kommissionen.

Det aftegner ikke nødvendigvis Kommissionens officielle holdning.)

Dette notat giver en kort besvarelse af følgende spørgsmål fra forberedelseskomiteen:

Hvilke *initiativer* har (og vil) EU-Kommissionen tage(t) for at støtte Medlemsstaterne i deres bestræbelser på at udvikle gode svar på aldringens udfordringer ?

Er der nogen forskel mellem *OECD's* og EU-kommissionens anbefalinger ?

På hvilken måde afviger EU-Kommissionens analyse af aldringens udfordringer og hertilhørende forestillinger om fornuftige politikker, der kan svare på disse, fra de analyser og politikker, som *danske regering* har iværksat og fremlagt ?

På hvilken måde kan EU være til nytte i *danskernes* forsøg på at finde gode løsninger på aldringens udfordringer / gennemføre de nødvendige tilpasninger ?

1) *Kommissionens initiativer*

Udviklingen i Kommissionens initiativer og i samarbejdet om aldringsproblematikken på EU-plan

EU Kommissionen har gennem de sidste 10 år beskæftiget sig stadig mere med den kommende accellerering af de europæiske befolkningers aldring. Kommissionen har ikke som OECD lavet nogen samlet overordnet analyse af aldringens udfordringer med detaljerede anbefalinger over en bred politik front. Men der er lavet mange enkeltstående analyser (demografi, finanspolitik, pensioner, sundhed). Den kommende accellerering af aldringen har været et baggrundstema i særdeles mange analyser, dokumenter og udtalelser fra Kommissionen siden begyndelsen af 90'erne startende med Delors hvidbog om Vækst og Beskæftigelse. Arbejdet med problemstillingen blev oprindelig hjulpet på vej af et protokollat til Maastricht traktaten, hvor Kommissionen pålægges at følge og afgive periodiske rapporter om Unionens demografiske situation (sådanne analyser er udgivet i 1994,1995 og 1997 og siden afløst af

Den Sociale Situations Rapport, hvor demografiske indikatorer udgør en af grundpillerne).

Udspil i relation til aldringen er kommet fra en række af Kommissionens servicegrene, generaldirektoraterne eller GD. GD Økonomi og Finans har spillet en afgørende rolle i de første år og indtager stadig en central position. GD Indre Marked har også ofte ytret sine forestillinger om at en omlægning mod fuldt funderede pensionssystemer rummede en løsning på truslen fra stigende alderskvoter. GD Uddannelse har været med i periferien sammen med GD Forskning. I de senere år er GD Beskæftigelse og Sociale Anliggender imidlertid blevet stadigt mere toneangivende i arbejdet med aldring og med oprettelsen af permanente stående kommitteer i relation til beskæftigelse og social beskyttelse er GD'ets position blevet væsentligt styrket. Samtidig er GD'ets hovedaksiom om, at aktive arbejdsmarkeds- og social- politikker (samt uddannelse og sundhed) er vigtige bidragydere ("produktive faktorer") til velfungerende samfund med stabil økonomisk vækst blevet ophøjet til grundlag for Unionens hovedstrategi (dvs. som opstillet i Lissabon og bekræftet i Nice og Stockholm).

I lang tid var Kommissionen primært optaget af, hvordan stigende behov for indkomstoverførsler og serviceydelser ville påvirke de offentlige budgetter. Den var samtidig nødt til at fremkomme med brede almindelige anbefalinger uden synderlig mulighed for at bakke dem op med konsekvens pga mangel på kompetencer og muligheder for at bringe dem i spil. Efter Luxembourg (Nov 97) topmødet er beskæftigelses-processen og beskæftigelsens bidrag til økonomisk vækst og konsolidering kommet i centrum. Med Cardiff (Juni 98) blev strukturreformerne trukket frem. Efter Lissabon og Nice (marts og december 2000) er modernisering af den sociale beskyttelse og dynamisering af uddannelsespolitikken ligeledes blevet centrale. De politikområder, der er centrale for en tematisering af aldringen er således i stigende grad blevet inddraget i forpligtende former for EU-samarbejde.

Kommissionens forståelse og udspil til tackling af aldringsproblematikken har derfor udviklet sig med udviklingen i EU samarbejdets kompetencer og instrumenter. Aldringen har været fremholdt som en af de store fælles

udfordringer som medlemslandene kunne have stor fordel af at samarbejde om. Og i sidste tredjedel af 90'erne - efter Maastricht og Amsterdam traktaterne og ovennævnte afgørende topmøder - har denne mulighed for at drage fordel af intensiveret samarbejde fået konkrete ben at gå på i form af de nye stående kommitteer for henholdsvis: Økonomisk Politik (EPC), Beskæftigelses- og Arbejdsmarkedspolitik (ELC) og Social Beskyttelse (SPC).

Disse kommitteer fungerer karakteristisk nok indenfor det nye fleksible paradigme for konkret samarbejde: den åbne koordinerings metode. Formålet med deres arbejde er ikke at udvikle europæisk lovgivning eller nye finansielle instrumenter i form af handlingsprogrammer. De arbejder ved hjælp af brede fælles mål udmøntet i et katalog af retningslinjer for god praksis på at anspore medlemsstaterne til at forbedre deres egen indsats og resultaterne heraf ved at bringe den bedste viden om gode politikker i spil, og sikre at den spredes så let og hurtigt som muligt. Beskæftigelsesprocessen er skoleeksempelet på disse nye samarbejdsformer. De tre processer/kommitteer er vigtige i forhold til aldringsproblematikken, fordi de tematiserer henholdsvis bæredygtig finanspolitik, høj beskæftigelsesgrad for alle i arbejdsfør alder og bæredygtige pensioner, samt fordi de er vigtige bidragydere til Lissabon processen, der har succesfuld tilpasning til den accellerende aldrings udfordringer som et af sine undertemaer.

Lissabon topmødets opstilling af en ambitiøs udviklingsplan for Unionen frem til 2010 har skabt en hidtil uset dynamik i analysen af aldringens udfordringer og i forsøgene på at udmønte den nødvendige tilpasning i konkrete tiltag. På det netop overståede forårstopmøde i Stockholm vedtog man således bla. en konkret målsætning for at hæve beskæftigelsesgraden for ældre arbejdstagere (55-64) og at fremskynde og intensivere samarbejdet om bæredygtige pensioner.

Kommissionens forståelse: Aldringen intensiverer behovet for politikker, der allerede i dag ses som de fornuftige og forsvarlige:

I de senere år er det blevet klart for Kommissionen, at selvom den kraftigt accellerende aldring fra 2010 til 2030 indebærer nye og på visse punkter måske endog unikke udfordringer for vore samfund, så ligger de fleste af de nødvendige politiksvær helt i forlængelse af, hvad der allerede i dag er fornuftig og forsvarlig samfundspolitik. Dvs. politikker til sikring af stabil økonomisk vækst, høje beskæftigelsesfrekvenser for alle i arbejdsfør alder, stabile og velkonsoliderede offentlige finanser, gældsafvikling, den rette incitamentsstruktur i skatte- og ydelsepolitikkerne så det altid kan betale sig at arbejde og spare op, investering i forskning og uddannelse, og i forebyggelse af arbejdsulykker, nedslidning og sygdom samt i fremme af sund levevis i alle aldersgrupper etc. God imødekommelse af aldringens udfordringer kræver derfor først og fremmest fastholdelse - og *forbedring* - af de centrale politikmål, som mange medlemsstater (herunder DK) og Unionen allerede har sat sig. Først i næste omgang kræver den i et vist omfang helt "nye" politikker. Og det nye består måske mest af alt i, at der skal tænkes i en slags helhedskoncept. At mange politikker skal sammentænkes og afstemmes.

Kommissionen har gjort meget for at understrege, at høj beskæftigelse er omdrejningspunktet for velfungerende samfund idag såvel som om 10 år når aldringen pludselig accellerer. I videre forstand ser man *Mobilisering af samfundets fulde potentiale*, dvs. alle almindeligt tilgængelige ressourcer, inklusive de ældres, som nøglen til balancering af et aldret samfund.

Visse af de "nye" politikker, som er påkrævet i forhold til beskæftigelsen, er forøvrigt i princippet velkendte. Det gælder f.eks. behovet for at øge beskæftigelsesgraden for ældre arbejdstagere (dvs. efter 50 års alderen). Mens det nok vil kræve en væsentlig forbedring af jobmulighederne og en fundamentalt forandring af personalepolitikken i sidste 3. del af arbejdslivet, vil der på den anden siden for et land som DK ikke mindst være tale om at forlænge en allerede veletableret aktivlinje frem til 65 årsalderen.

Aktiv Aldring som paradigme for god tilpasning til aldringens udfordringer

OECD's omfattende og ambitiøse projekt om aldringens udfordringer til de offentlige politikker har som nævnt ikke noget egentligt modstykke i Kommissionens analysearbejder. Den mest tværgående behandling af aldringens mange udfordringer er at finde i meddelelsen fra maj 99 "Mod et Europa for Alle Aldersgrupper", som udgjorde Kommissionens officielle bidrag til FN ældreår. Der er tale om et ganske kort dokument, men det er her vi finder omridset af den mest originale nytænkning og Kommissionens eneste forsøg på at formulere et samlet paradigme for fornuftige politiksvær på aldringens udfordringer. Efter en kort analyse af udfordringernes karakter gives her en række brede anbefalinger i relation til beskæftigelse, social beskyttelse, sundhed og ældreomsorg. Det interessante er at disse søges sammenfattet under/tager udgangspunkt i et overordnet paradigme om *Aktiv Aldring*. Meddelelsen blev fulgt op af en kampagne for at implementere aktive aldrings hensyn i forskellige politikker og af en stor international konference om mulighederne i aktiv aldring som tværgående paradigme for en god tilpasning til aldringens udfordringer.

Det er værd at hæfte sig lidt ved analysen og visionerne bag denne meddelelse. Kommissionen har især været optaget at sikre et mere positivt og realistisk perspektiv på aldringens udfordringer og muligheder. Genovervejelse af aldringens årsager, virkninger og de centrale politikspørgsmål førte til følgende ræsonnementer, som indgik i arbejdet med at formulere meddelelsen og kom til at præge den efterfølgende kampagne med at udbrede ideerne om aktiv aldring:

- Befolkningens aldring er ikke et nyt fænomen og ikke nogen ulykke. Aldring forekommer ikke som følge af et svigt ved vore samfund. Aldring er den uafvendelige konsekvens af vor store succes med at forlænge den gennemsnitlige levetid og kontrollere børnetallet. Aldringen bør derfor i princippet ikke frygtes eller bekæmpes, men fejres, bydes velkommen og gribes som mulighed. Livet består i at ældes og mulighederne i alle livsaldre bør udnyttes.
- Demografien dikterer ikke vor skæbne. Aldringens indvirkning på vore samfund er ikke givet. Om et samfund har succes med at tilpasse sig

aldringen afgøres i stort omfang af de politikker og praksisser, der iværksættes og udøves.

- Hurtig aldring vil skabe nye fantastiske muligheder - ikke kun skræmmende udfordringer. Mulighederne for at sikre fuld beskæftigelse og for at nedbryde vor kulturs nuværende tragiske tendens til alderisme (negative holdninger til det at blive ældre og og folk, der er ældre) kommer indenfor rækkevidde. Den virkelige udfordring består faktisk i at gribe disse muligheder.
- Aldringens omfang og hastighed - der ofte ses som udfordringernes kerne - kan faktisk lette mange af de nødvendige omstillinger.
- Det stigende antal ældre medborgere udgør ikke kun et problem. De er samtidig en væsentlig del af den mulige løsning. Ældre har store depoter af uudnyttede ressourcer der kan mobiliseres og hjælpe os med at klare skærene.
- Det er ikke den demografiske ældrekvote, der er afgørende. Det er den økonomiske forsørgerbyrde (beskæftigelsesfrekvenserne) der determinerer de ressourcer, vi har til rådighed. Øgning af beskæftigelsesraterne for alle i arbejdsfør alder er den mest effektive og og kraftfulde måde, at modvirke virkningerne af et stigende antal personer over pensionsalderen.
- Der er en stor uoverensstemmelse mellem forlængelsen af vor gennemsnitlige levetid og mindskningen af vor gennemsnitligt arbejdsliv som bør korrigeres. Førtidig og ufrivillig tilbagetrækning bør undgås. Det gode liv består i at være involveret og bidragende så længe som muligt – ikke i at få tilbringe 25-30 år som pensionist.
- Hidtil har vi overvejende bekymret os om konsekvenserne for pensionssystemerne, sundhedsvæsenet og ældre serviceydelserne. Den vigtigste og hurtigst indtræffende virkning bliver imidlertid at arbejdsstyrken ældes og mindskes. Det er her analysen bør starte og mod dette felt mange af de helbredende recepter bør rettes. Hovedforholdsreglerne mod aldringens virkninger bør iværksettes på arbejdspladserne og på arbejdsmarkedet.

Måden hvorpå folk forholder sig til biologisk og social aldring har sit udspring i dybt internaliserede reaktionsmønstre, som er meget vanskelige at ændre. Det kræver ofte en større rystelse/chok at ændre holdninger af den karakter. De hastige forandringer i befolkningens sociale alders sammensætning efter 2010 når de store årgange pludselig begynder at gå på pension vil imidlertid sandsynligvis skabe en sådan chok effekt. Aldringen vil lægge et stort pres på

de europæiske samfund og befolkninger om at ændre adfærd. Den vil således give os en unik mulighed for at genoverveje og forandre forældede praksisser og institutioner på alle niveauer i vore samfund.

Ældre medborgere i EU er gennemsnitligt ved langt bedre helbred, har fået mere uddannelse, bedre boliger og større opsparinger end nogensinde før. Dette forhold vil være endnu mere udtalt, når de store årgange pensioneres. I en mere gunstig politik kontekst vil disse generationer utvivlsomt være istand til at arbejde længere, være betydeligt mere aktive efter pensioneringen, bevare deres helbred til højere alder og at bevare et større mål af selvhjulpenhed og selvbestemmelse, selv når de bliver svagere.

De nuværende praksisser på arbejdsmarkedet, i pensionssystemerne og indenfor sundhed og omsorg forstærker problemerne ved at hindre den fulde mobilisering af ældre medborgeres egne ressourcer. Den kommende aldersstruktur i befolkningen vil imidlertid skabe en stærk økonomisk og social tilskyndelse til at ændre disse praksisser.

På arbejdsmarkedet vil det pludselige fald i udbuddet af unge og yngre arbejdstagere umiddelbart betyde at arbejdsgiverne bliver nødt til at beskæftige og søge at fastholde en langt større andel af medarbejdere i 50 og 60 års alderen, hvis de skal tilfredsstille deres behov for arbejdskraft og samtidig undgå lønglidning. Der vil blive stærke incitamentter til at ændre de nuværende praksisser i forhold til ældrearbejdskraften. For politiklæggere og fagforeninger, der ønsker at forbedre bæftigelsesbetingelserne for ældre arbejdstagere vil mulighederne blive bedre end nogensinde. Ældre arbejdskraften må imidlertid også justerer sine forventninger og det er afgørende, at der satses massivt på at fastholde og videreudvikle ældrearbejdskraftens kvalifikationer – her under gennem livslang uddannelse.

Det er ikke kun den gennemsnitlige levetid, der er steget betydeligt. Det antal år vi kan forvente at være fri for større handicaps synes også at vokse. Meget tyder på at der også vil blive mere liv til de flere år og at denne tendens kan understøttes gennem offentlige politikker. Indenfor sundhedspolitikken vil argumenterne for forebyggende tilgange der fremmer sund levevis i

alderdommen (og tidligere livsaldre) blive kraftigt styrkede. Samfundets stigende behov for aktive bidrag fra ressourcefulde pensionister vil samtidig forstærke mulighederne for at bekæmpe aldersdiskriminering og sikre ældres sociale involvering.

Påstanden var på ingen måde, at problemerne vil løse sig selv. Men at man i princippet kunne argumentere for, at såvel de betingelser som de ressourcer, der kan sætte os i stand til at sikre velfungerende allerede samfund, vil være tilstede eller kunne tilvejebringes. Med en politisk strategi, der udnytter disse muligheder, ville vi således kunne klare os.

Aktiv aldring repræsenterer en sådan strategi. Aktive aldrings praksisser i betydningen: at arbejde til højere alder, trække sig senere og mere gradvist tilbage, at være aktivt bidragende efter pensioneringen og at anlægge en sund og sygdomsforebyggende levevis er, hvad vi har brug for. Praksiser som naturligvis udøves af individer, men som understøttes af offentlige politikker og som på det samfundsmæssige plan kumulerer til større beskæftigelse, produktion og vækst, samt lavere reel forsørgerbyrde og mindre udgifter til pensioner og sundheds- og omsorgsydelser.

Aktiv aldring er en strategi, som søger at motivere og sætte os istand til at vedblive at aktivere vore egne ressourcer, som vi bliver ældre, for bedre at klare udfordringer og gribe mulighederne i forbindelse med vor individuelle og samfundsmæssige aldring. Ved at være aktive og vedblive med at bidrage sikre vi bedre roller og vilkår for os selv som fulde medlemmer af samfundet samtidig med, at vi udsætter aspekter af vor sociale og biologiske aldring. Herved får vi både mulighed for at få bedre og mere meningsfulde liv og for at mindske behovet for støtte fra yngre generationer. Aktiv aldring er i bedste fald en win-win strategi, som gør det muligt og attraktivt for os at udøve praksiser, som øger vor livskvalitet samtidig med, at de bidrager til et mere harmonisk og bæredygtigt samfund på det overordnede plan.

Meddelelsen og den efterfølgende kampagne har således systematisk fokuseret på hvilket bidrag, der kunne komme fra ændret adfærd hos ældrearbejdskraften og ældrebefolkningen. Og stillet sig spørgsmålet om sådanne adfærdsændringer

samtidig kunne medføre livsforbedringer, øge resourcegrundlaget til fordeling og mindske behovene for og udgifterne til overførsels- og serviceydelser? Hvor sandsynlige er sådanne ? Hvordan kan de evt. fremmes ?

Som det fremgår lagde dette initiativ også betydelig vægt på at igangsætte en bred debat. Det var optaget af at finde veje til i så stort omfang som muligt at sikre almindelige menneskers engagement i de forandringer, som må til. Kampagnen søgte således at give et fornuftigt svar på den almindelige borgers berettigede spørgsmål: Hvad har de samfundsmæssige tilpasninger til en aldrende befolkning med mig at gøre, hvad kan jeg få ud af at medvirke ?? Man har villet pege på løsningsmuligheder på en måde og i et sprog som var mere tilgængeligt end normalt. Og budskabet har været at: Aktiv Aldring er godt for dig - og for dine børn og børnebørn.

Aktiv aldring er i Kommissionens aftapning en strategi, der søger at besvare fundamentale spørgsmål som: Hvordan kan vi bruge den gennemsnitligt længere levetid fornuftigt ? Hvordan kan vi sætte os selv og hinanden istand til at få mest mulig ud af årene ? Hvordan ser en livsstrategi og livsstil, der passer til mulighederne i et hurtigt aldrende samfund, ud ?

Begrebet aktiv aldring stammer fra den amerikanske debat, men er blevet et almindeligt begreb i internationalt samarbejde om aldringens udfordringer. Kommissionens forsøg på at udvikle begrebet til et paradigme for en god livstrategi og for politikker, der fremmer sådanne har mere tilfælles med WHO's anvendelse af begrebet end med OECD's.

Formålet med den internationale konference var, at indkredse aktiv aldrings potentiale som politik paradigme. Konferencen gav ikke noget præcist beregningsmæssigt overblik, men en god indikation fra tilstrækkeligt mange eksperter om, at aktiv aldring er en samling af ideer, der rummer betydelige muligheder, som bør man arbejde videre med. Kampagnen om aktiv aldring har været af beskedent omfang. Den har ikke været nogen fiasko, men heller ikke nogen forrygende succes. Givet indsatsen størrelse har den sat sig rimelige spor og dannet et vist fundament til videreudvikling. Dele af den er således blevet en

referensramme for kommissionens initiativer for at fremme medlemstaternes tilpasning til aldringen på forskellige felter.

Følgende klip fra retningslinjerne for beskæftigelsen 2001 viser f.eks., hvordan aktiv aldring søges fremmet gennem arbejdsmarkedspolitikken :

Udvikling af en aktiv aldringspolitik

Der er behov for dybtgående forandringer i de herskende holdninger til ældre arbejdstagere såvel som en revision af skatte og ydelsessystemerne, hvis vi skal opnå fuld beskæftigelse, bidrage til sikring af de social beskyttelsessystemers langsigtede retfærdighed og bæredygtighed og få størst muligt udbytte af ældre arbejdstageres erfaring.

3. Medlemsstaterne vil derfor – og hvor det er passende i samarbejde med arbejdsmarkedets parter – udvikle politikker for aktiv aldring med henblik på at forøge ældre arbejdstageres evner og incitamentter til at forblive i arbejdsstyrken så længe som muligt, især ved at:

- *Indføre positive foranstaltninger til at bevare ældre arbejdstageres arbejdsevne og kvalifikationer, i særdeleshed i forhold til et vidensbaseret arbejdsmarked ved at sikre tilstrækkelig adgang til uddannelse og oplæring, indføre fleksible arbejdsforhold omfattende f.eks. deltidsarbejde hvor arbejdstagerene måtte ønske det og gøre arbejdsgivere opmærksomme på ældre arbejdstageres potentiale ; samt*
- *Revidere skatte- og ydelsessystemer med henblik at mindske de negative incitamentter og gøre det mere attraktivt for ældre arbejdstagere at vedblive med at være aktive på arbejdsmarkedet.*

Andre nye initiativer, hvor tilpasning til aldring indgår som vigtigt moment:

Kommissionens aldringsrelaterede initiativer er kommet idenfor alle de instrumenter der står til den rådighed og metodemæssigt spænder de således fra samarbejde om analyser og udveksling af erfaringer, over egentlig åben koordinering (med brede målsætninger, retningslinjer, handlingsplaner, overvågning og anbefalinger), til lovgivning og finansielle instrumenter.

I efteråret vedtog Rådet Kommissionens forslag til en anti-diskrimineringspakke omfattende lovgivning, der forbyder forskelsbehandling på arbejdsmarkedet (herunder aldersdiskriminering), og et handlingsprogram til

stærkelse af medlemsstaternes evne til at bekæmpe diskriminering inklusive pga alder. Øgning af beskæftigelsesmulighederne for ældre arbejdskraften indgår i de nye bevillinger fra Socialfonden og i handlingsprogrammet EQUAL. I efteråret forventes Rådet at vedtage et handlingsprogram mod social udstødning, som vil omfatte ældre i det omfang de rammes heraf, samtidig er der allerede igangsat en fuld samarbejdsproces med handlingsplaner etc. ML Medlemsstaterne på dette felt.

De vigtigste er imidlertid som nævnt de nye processer byggende på den åbne koordineringsmetode:

(A) Den Økonomiske Politik Kommittes overvågning af vækst og stabilitetspagten mv. i hvilken sammenhæng en arbejdsgruppe undersøger de langsigtede (dvs. I et 50 årigt perspektiv) indvirkninger på de offentlige budgetter af pensionssystemet (delvist færdiggjort) og sundhedsvæsenet (igangværende prognostiseringsforsøg)

(B) Beskæftigelsesprocessen (fokuseret på ældrearbejdskraften)

(C) Det nye samarbejde om modernisering af den sociale beskyttelse (hvilket i højeste grad er aldringsrelateret i sine brede målsætninger om sikre og bæredygtige pensioner og et godt og bæredygtigt sundhedsvæsen)

(2) Forskelle mellem Kommissionens og OECD's tilgang

Der er en række forskelle ml. OECD og EU tilgang til aldringsproblematikken. Kommissionen er ganske vist ikke som sådan uenig i OECDs 7 punkt program, men den har dels søgt at videreudvikle det på nogle af de punkter, hvor det er svagt/tavst, dels justeret rækkefølgen noget som følge af anden politisk prioritering og de kompetencer Kommissionen har haft til rådighed. I første omgang har Kommissionen fokuseret på konsolidering af de offentlige budgetter (kernepunkt i forberedelserne til og administrationen af den fælles mønt). Dernæst har den vendt sig mod at sikre flere jobmuligheder for ældre arbejdstagere og først for nylig begyndt et samarbejde om bæredygtige pensioner. For nylig har man så taget fat på pensionerne under mere forpligtende former. Man er enig med OECD i, at sundhedsudgifter og forskning i stigende grad bør rettes mod at mindske afhængighed /øge graden af

selvhjulpenshed – afspejler sig i udviklingsprogrammer som TIDE og Nøglepunktet om forskning i aldring i det 5. rammeprogram – men man har endnu ikke noget samlet initiativ på dette felt. Det blandede indkomstgrundlag for ældre som ideal indgår som et implicit tema i arbejdet med bæredygtige pensioner.

Til forskel fra OECD er Kommissionen optaget af reformprocessen ikke blot som teknokratisk koordinering af politikker over et bredt felt men også som politisk processer involverende relevante aktører og interessenter. EU kommissionen er optaget af at finde veje til i så stort omfang som muligt at sikre almindelige menneskers engagement i de forandringer som må til. Social og civil dialog er vigtige elementer i kommissionens måde at fungere på.

EU samarbejdet indebærer væsentligt flere og lang mere direkte forpligtelser end samarbejdet indenfor OECD, der jo især er en tænketank, som tilbyder sine medlemmer analyser og politikideer. Analysekapaciteten i EU kommissionen er mindre koncentreret og fokuseret. Man er mere optaget af processer, programmer og lovgivning end af at lave analyser. Man føler sig først og fremmest forpligtet til at søge at igangsætte konkrete, samarbejdsprocesser, hvori man kan forlade sig på at koordinere (samt kommentere) og udbrede kendskabet til de analyser, medlemslandene selv laver.

Ligesom OECD er man optaget af at bruge EU samarbejdet til at understøtte udviklingen af Medlemsstaternes langsigtede politiklægningssevne /evne til at træffe beslutninger på lang sigt. Det er i den forbindelse at de nye processer i samarbejdet indenfor makro-økonomi/finanspolitik, beskæftigelse og social beskyttelse, som de udvikler sig i komiteerne for henholdsvis: Økonomisk Politik, Beskæftigelses- og Arbejdsmarkedspolitik og Social Beskyttelse spiller en afgørende rolle i EU's initiativer.

(3) Forskelle ml. Danske regerings program og Kommissionens

Kommissionen har ikke dannet sig en generel oversigt over, hvor langt de enkelt medlemslande er kommet med at forberede sig på de udfordringer som

befolkningens aldring sætter dem overfor. Men på de specifikke politikfelter (finanspolitik, beskæftigelse, social beskyttelse mfl.), hvor man samarbejder om aspekter af, hvordan man kan imødegå nogle af aldringens negative konsekvenser, udmærker Danmark sig imidlertid ret konsekvent som et af de lande, der er bedst forberedt. Det er samtidig således at DK's udgangsposition er relativt gunstig og aldringsudfordringen hører til blandt de moderate i EU klubben.

Man kan således sige, at der er stor overensstemmelse mellem de tilpasninger, den danske regering har iværksat, og det program for yderligere foranstaltninger, den har opstillet og det kommissionen ser som basale elementer i et fornuftigt program for tilpasning til aldringens udfordringer: stabil vækst, gældsafvikling, høj beskæftigelse, bæredygtige pensioner etc. Der er ingen tvivl om, at DK på flere måder fremstår som et af "foregangslandene" på aldringens område. Det gælder dog ikke helt, hvis man bruger visionen om aktiv aldring som standard.

Omvendt kan man sige, at Danmarks eksisterende veltrimmethed også betyder, at der i sammenligning med de fleste andre medlemslande er færre uudnyttede ressourcer at mobilisere mhp at imødegå aldringens konsekvenser for forsørgerbyrden. Det eneste virkeligt svage punkt er den lave beskæftigelsesgrad efter 60 årsalderen. Det er her Danmark må søge at nyttiggøre ledige ressourcer. Og på det felt har regeringen jo taget flere betydelige initiativer givet dens politiske muligheder.

4) *Hvordan kan EU-samarbejdet understøtte danskernes omstilling?* :

Udover de generelle økonomiske og politiske fordele består EU's bidrag til medlemstaternes omstilling primært i at involvere dem i processer, hvor de i fællesskab kontinuerligt fokuserer på og analyserer problemerne, udveksler erfaringer, spreder kendskabet til velfungerende praksis og innovative tiltag og ikke mindst ansøres til at præstere bedre resultater. Den åbne koordineringsmetode er specielt velegnet i den sammenhæng. Igennem samarbejdet demonstreres, at aldringen rummer udfordringer for alle lande, at problemet ikke løser sig selv men at der på visse betingelser findes antagelige

måder at tackle på problemerne på uden at give afkald på vigtige værdier om solidaritet og social tryghed. Samtidig får danskerne en fornemmelse af hvor godt de klarer sig i sammenligning med andre.

Lovgivning mod alderdiskriminering på arbejdsmarkedet kan være med til at sende et kraftigt signal om, at aldersdiskriminering ikke bare fører til spild af resourcer og forringelse af vores fælles muligheder men også er uetisk og i princippet strafbart.

Aldringen stiller politikerne overfor den generelle opgave at tage en bred dialog med befolkningen, at påtage sig en lederrolle, at argumentere for det de opfatter som den rette vej og at understøtte den gennem økonomiske og andre incitatmenter. Her kan spørgsmålene om, hvordan vi bedst indretter os på vor succes med at forlænge levetiden, måske finde nytte.

Løsningerne på mange af det aldrende samfundsmuligheder ligger i forlængelse af, hvad der allerede ses og praktiseres som sund samfundsøkonomi / politik i Danmark. Aktiv Aldring hører på sin vis også til i denne kategori. Det ligger direkte i forlængelse af øvrig vægt på sund og fornuftig livstil i DK. Danmark kunne lade sig inspirere af Aktiv Aldring's paradigmet og nogle af de diskussioner og tematiseringer, Kommissionen har forsøgt sig med .

Man kan samtidig hævde, at DK har nogle særlige forudsætninger for at tage fat på dette reservoir af ideer i paradigmet om aktiv aldring. De fleste af de andre nødvendige forholdsregler er på plads, DK's problemer er relativt små, afstanden til befolkningen er ikke så stor og demokratiet er lokalt og relativt velfungerende. Udbyttet kunne samtidig være vigtigt, idet Danmark ikke har så mange andre muligheder for at mobilisere ekstra ressourcer til at imødegå aldringens udfordringer. EU har i allerhøjeste grad brug for gode rollemodeller. Danmark kunne gennem implementering af de bedste ideer i aktiv aldring blive en pioner/model indenfor et velfungerende aldrende samfund.

Mens jeg ikke er i tvivl om at Danmark også kan lære meget ved at deltage aktivt og offensivt i samarbejdet om aldringen på EU plan vil jeg således insistere på at det også er vigtigt at vende spørgsmålet om. Sagen er, at der er et

stort behov for, at DK engagerer sig aktivt og offensivt i samarbejdet om at møde aldringens udfordringer på en god måde og udbreder kendskabet til de løsninger man har forsøgt sig med.

DK hører til blandt aldringspionererne. DK har således f.eks. 30 års omfattende erfaringer med at udvikle hjemmemhjælp og ældreomsorg, der kan nyttiggøres i Sydeuropa hvor man først nu er kommet igang med at udvikle sviceydelser i større omfang og hvor man skal omstille sig på langt kortere tid end vi har haft i DK.

Det danske system af overenskomstaftalte, fuldt funderede, definerede bidragsbaserede arbejdsmarkedspensioner er blandt de allerbedste i verden. Fordi det i enestående grad balancerer hensynet til løn-, pensions- og investeringskapital aspekterne. Det udgør ingen hindring for mobiliteten. Det betales fuldt ud gennem løntilbageholdenhed på andre områder. Fraværet af helbredskrav, den umiddelbare vesting af rettigheder og invalidepensionselementet sikrer en uhørt høj grad af solidaritet mellem medlemmerne. Det kollektive ejerskab og den gode regulering sikrer en fornuftig investeringsadfærd.

Der vil blandt andet være nogle særlige muligheder for at overveje og tage initiativer i forbindelse med DK's formandskab i efteråret 2002....

Grund til bekymring for det aldrende samfund?

Professor Torben M. Andersen

Institut for Økonomi

Aarhus Universitet

20. marts 2001

Er der nogen grund til at drage aktuelle økonomisk politiske implikationer på basis af forhold, der først tydeligt vil begynde at vise sig om 10 år og nå deres højdepunkt om 30 år? Relevansen kan synes beskedent set i lyset af både de hastige forandringer af samfundets strukturer og usikkerheden til den økonomiske udvikling blot nogle få år frem i tiden. Set i relation til de forhold, der i øvrigt påkalder sig interesse på det økonomisk politiske område, kan det derfor virke ude af proportioner at tillægge aldringsproblematikken særlig betydning.

Når der alligevel er grund til at tillægge problemerne en tyngde i den økonomisk politiske debat, skyldes det primært to forhold.

For det første rejser prognoser over konsekvenserne af forskydninger i befolkningens alderssammensætning et spørgsmål om fordeling, nemlig den relative fordeling mellem erhvervsaktive og ældre i samfundet. Usikkerheden om det forhold er inden for en horisont på 30 år relativt beskedent; alle dem, der vil være pensionister om 30 år, er født, og dem, der skal være erhvervsaktive, er det stort set også. Den relative forskydning af alderssammensætning vedrører spørgsmålet om den relative fordeling af samfundets ressourcer, og med et betydeligt offentligt engagement i relation til ældre vil dette rejse fundamentale prioriteringsproblemer. Et spørgsmål, der er relativt uafhængigt af, hvorledes den økonomiske udvikling (herunder vækst) i øvrigt vil være, og hvorom det

vil være behæftet med betydelig usikkerhed at skønne over udviklingen de næste 10-30 år.

For det andet vedrører spørgsmålet grundlæggende forhold i velfærdssamfundet, og i det omfang, der skal ske ændringer i vilkårene for fremtidens pensionister, er det vigtigt at få det meldt ud i tide B ikke alene ud fra en betragtning om rimelighed, men også for at disse ændringer kan få de tilstræbte effekter på folks adfærd. Dette gælder dels i relation til de forventninger, befolkningen har til de ydelser og tilbud, det offentlige kan stille til rådighed, og dels de incitament, den enkelte har til at ændre adfærd. Adfærdsændringer, som skal have betydning for pensionisttilværelsen, foretages mens man er erhvervsaktiv, dette gælder planlægning af opsparing og tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Derfor er det vigtigt, at den økonomiske politik tilpasses det ressourcetræk, der i fremtiden vil være på den offentlige sektor for dels at fastlægge vilkårene for fremtidens pensionister, men også for mere generelt at planlægge indretningen af velfærdssamfundet i fremtiden.

Det er velbelyst, at aldringen med de gældende ordninger vil betyde en betragtelig belastning af de offentlige finanser. Beregningsmetoder og resultater kan variere, men udgiftsbelastningen for de offentlige finanser ligger i niveauet mellem 3 og 6% af BNP. Isoleret set er dette ikke nogen bombe under systemet, men vurderet i relation til det spillerum, den offentlige sektor i øvrigt opererer under, er der tale om en væsentlig stigning. Kravene til det offentliges tilbud er stadigt stigende eksempelvis på sundhedsområdet og uddannelsesområdet, samtidig er indtægtssiden under pres på grund af stigende internationalisering. En finansiering af udgiftspresset ved skattestigninger er derfor ikke realistisk, og skal stigningen finansieres ved modgående besparelser på andre områder, er dette i sig selv en væsentlig prioriteringsbeslutning. En ren gældsfinansiering af de stigende udgifter vil betyde en kraftig

gældsstigning, som dels vil belaste den såkaldte stabilitetsorienterede økonomiske politik og dels vil rejse generationsmæssige fordelingsproblemer.

De tilpasningsproblemer, aldringen medfører, illustreres af de forudsætninger, der skal være opfyldt, for at strategien i En holdbar fremtid Danmark 2010 skal kunne realiseres. I perioden frem til 2010 lægges der op til en gældsreduktion for at reducere rentebyrden på de offentlige budgetter og dermed skabe luft til flere ældreudgifter. Dette er imidlertid ikke i sig selv tilstrækkeligt. Der er kun plads til, at de offentlige udgifter vokser beskedent. Da det ikke er realistisk at forvente, at servicetilbudene i bred forstand fra det offentlige ikke følger med den generelle vækst i samfundet (væksten i det private forbrug), er planen baseret på to afgørende forudsætninger, nemlig dels at produktiviteten i den offentlige sektor kan øges med ca. 1,5 % per år, og dels at arbejdsstyrken og beskæftigelsen netto skal øges med ca. 100.000. Ikke nødvendigvis urealistiske mål, men ambitiøse målsætninger, der ganske klart illustrerer de tilpasnings- og prioriteringsproblemer, aldringen skaber allerede nu. En negligering af aldringsproblematikken vil derfor være ensbetydende med, at væsentlige politiske prioriteringsproblemer udskydes, og tilpasningsproblemerne vil derfor i fremtiden blive tilsvarende større.

Et afgørende forhold for enhver planlægning omkring aldringsproblematikken er spørgsmålet om troværdighed. Er den økonomiske politik i relation til aldringsproblemet troværdig i den forstand, at den baserer sig på forudsætninger, der kan realiseres, eller vil yderligere tilpasninger blive nødvendige? Er den økonomiske politik troværdig i den forstand, at man kan regne med, at den bliver fastholdt, eller vil der ske ændringer? Kun en troværdig plan vil påvirke adfærden på den tiltænkte måde. Ord og forsikringer om fremtidige forhold er i denne sammenhæng typisk utilstrækkelige. Det afgørende for troværdigheden er handlinger i form af en realistisk økonomisk

politik, der har bred politisk opbakning. Troværdighedsproblemet vedrører en række forhold:

Et oplagt element til imødegåelse af konsekvenserne af aldringsproblematikken er en gældskonsolideringsstrategi, dvs det demografiske pusterum frem til 2010 udnyttes sammen med en stram styring af de offentlige finanser til en reduktion af gælden, for dermed at reducere rentebyrden på de offentlige finanser. Planen Danmark 2010 har også dette som en central del af strategien. Men kan dette fastholdes, eller vil overskud på de offentlige budgetter give et pres for udgiftsstigninger eller skattelettelser? Erfaringer viser, at det er i relative gunstige år med rimelige offentlige finanser, at der er et stort pres for udvidelse af de offentlige udgifter.

Vilkårene for fremtidens pensionister vil ikke være ens. Det er velbelyst, at selv om introduktionen af arbejdsmarkedspensioner og andre pensionsordninger (kapital- og ratepension) generelt giver et væsentligt bidrag til forbedrede økonomiske muligheder for fremtidens pensionister, så vil det også skabe øget ulighed. Mens de rigeste pensionister i dag har en løbende forbrugsmulighed, der er ca 3 gange bedre end de dårligst stillede, så vil forholdet i 2035 være ca 4 (Det økonomiske Råd, 1998). Er det i denne situation realistisk, at alle skal regne med at kunne trække på det offentliges tilbud på lige vilkår, eller vil der blive en differentiering? Vil den politiske balance blive forrykket, sådan at den politiske opbakning til ordningerne forsvinder?

Beregninger, der lægges til grund for en vurdering af aldringsproblemet, kan kritiseres for at være for statiske i den forstand, at de går ud fra, at fremtidens adfærd vil være som i dag. En kritisk parameter er tilbagetrækningsalderen fra arbejdsmarkedet. En formindskelse heraf vil øge aldringsproblemet betragteligt, mens omvendt en forøgelse vil bidrage til en væsentlig reduktion. Der kan spekuleres over, om fremtidens ældre vil have en større tilskyndelse til

at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet grundet holdningsskift til opfattelsen af arbejde og fritid, eller at forandringshastigheden gør, at det bliver sværere for ældre at forblive på arbejdsmarkedet. Under alle omstændigheder er det sandsynligt, at mulighederne vil adskille sig væsentligt for ressourcetsvage og ressourcestærke grupper. Effekter, der intensiveres af den teknologiske udvikling og internationaliseringen. Disse forhold kan være med til at forstærke ulighederne ud over det, der følger af statiske fremskrivninger. Behovet og presset for offentlige tiltag på ældreområder kan på denne måde blive forstærket.

Udviklingen rejser også spørgsmål om mulighederne for at bibeholde centrale universelle elementer i ældreforsorgen, som bl.a. folkepension samt fri og gratis adgang til sundhedsvæsenet. Forandringer i balancen mellem erhvervsaktive og pensionister og inden for gruppen af pensionister kan ændre på den politiske opbakning til at bibeholde dette system i uændret form. Ændrede økonomiske strukturer kan også ændre på mulighederne for at opretholde et sådant system. Et særligt problem er internationaliseringen. Denne sætter skattesystemet under pres, da mobiliteten af skattebaserne øges. Samtidig skaber den det problem for den universelle model, at mobilitet kan bryde forbindelse mellem bidrag til og udnyttelse af velfærdssamfundets ydelser. Øget brug af brugerbetaling samt (obligatoriske) forsikringsordninger kan være elementer i en tilpasning til disse forandringer.

Ændringer i aldersfordelingen for den danske befolkning vil skabe behov for tilpasninger af den danske velfærdsmodel. Selv om problemerne først vil være tydelige om en del år, er det nødvendigt allerede nu at tilrettelægge en økonomisk politisk til imødegåelse af disse udfordringer. En negligering af dette vil forstærke problemerne og øge omstillingskravene. En klart defineret politik til løsning af udfordringerne vil omvendt kunne fjerne nogle af de mange usikkerhedsfaktorer, der i dag knytter sig til situationen for fremtidens pensionister. Samtidig vil en

tidlig handling gøre tilpasningen nemmere. Dette forudsætter troværdighed, dvs en realistisk plan, der har bred politisk opbakning.

Det aldrende samfund - behov for mennesket

Af:

**Louise Lenz Hansen, projektmedarbejder i Mindscope
Morten Høyer, studentermedarbejder på Esbjerg Højskole
Johannes Lundsryd Jensen, leder af Mindscope og udviklingschef på
Esbjerg Højskole**

Samfundet er aldrende. Selve demografien betyder mindre. Det afgørende er, at de strukturer, der præger arbejdsmarkedet, langt fra er tidssvarende og er om noget en overlevering fra det aldrende samfund. Hvad enten det gælder:

1. Den reaktionære og henholdende holdning til ny inspiration fra det nye i vores samfund - dem vi på én gang kalder 'fremmede' og kritiserer for ikke tage ansvar i samfundet.
2. Den aldrende solidaritetsopfattelse hvor mennesker indpasses efter systemer og rigide regler i stedet for offensiv ressourceudnyttelse og det gode liv.
3. Det stressende tempo i arbejdslivet, hvormed alting forceres uden tid til fordybelse, udvikling, eftertanke og kvalitet og den manglende forståelse menneskets ønsker, kvaliteter og behov i tilrettelæggelse af arbejdsforholdene.

Dertil kan man lægge arbejdsmarkedets hægen fast i anciennitet som den afgørende faktor for kvalitetsbevidsthed frem for kompetencer – endnu et levn fra en kultur, hvor erfaring og rødder var vigtigere end viden og kunnen. Med overgangen fra industrisamfund til videnssamfund, er arbejdet tilmed blevet mindre fysisk betonet, hvorfor man sagtens kunne forestille sig, folk blev længere tid på arbejdsmarkedet. Vores arbejdsmarked skulle gerne være så godt, at ingen havde lyst til at gå på pension. Også hvad angår tiltagetrækningsalder er det aldrende samfund kendetegnet ved anciennitetstanken.

Ny inspiration

For at begynde med det himmelråbende gamle: Holdningen til nytænkning. Det nye og udviklende opstår ofte i kølvandet på sammenstød mellem kulturer. Det gælder religion (Jerusalem), vidensskab (Ægypten), demokrati (Grækenland), verdens ældste by (Jeriko). Alle steder, hvor tre kontinenter mødes og vaner konfronteres.

Det virker jo også logisk, at nye produktionsmetoder og idéer må opstå, hvor de gamle bliver sammenlignet: De bedste overlever. De dårligste bliver glemt. Og ind imellem kan der kobles en dingenot fra A og en himstregims fra B, hvilket pludselig bliver en strikkejavenport C: Et nyt produkt eller videnssammenhæng er opstået.

Ikke mindst i videnssamfundet bliver udveksling fundamentalt i udviklingen. Hvis to personer har hver en idé og udveksler, bliver begge dobbelt så idérige. I industrisamfundet blev man kun lidt mere rig af at udveksle to varer. Sådan er det naturligvis også for det nye og anderledes i Danmark. Desværre forhindrer det aldrende samfund en nødvendig udvikling.

Et gammel kinesisk ordsprog siger, at når forandringens vinde blæser, bygger nogle vindmøller andre læhegn. Når det gælder udviklingen i det europæiske fællesskab, har de regeringsduelige partier vist imponerende politisk lederskab og gået forrest - også når det har gjort ondt. Resultatet er nærmest konsensus blandt medlemmerne i de samme partier, ledelsen i fagbevægelsen og blandt arbejdsgiverne og mange mange flere.

Læhegnet har til gengæld været den foretrukne arkitektur, når det gælder de nye danskere. Ud over at det er menneskeligt sjofelt at behandle mennesker på den måde, det danske samfund har gjort, er det også lykkes at lade samfundet trække sig baglæns ind i den fagre nye verden. Der er mange med etniske rødder, der er banebrydende i ny musik, tænkevækkende litteratur og i humoren. Mange fremmede formår at sætte en

nyskabende dagsorden men kun i fritiden. Det potentiale gør det aldrende samfunds arbejdsmarked ikke brug af til skade for samfundet.

Graden af alder i samfundet kan måles på andelen af langtidsledige indvandrere. Målt på den skala er Danmark det mest aldrende samfund.

Solidarisk forskelsbehandling

Et moderne samfund er kendetegnet på den måde, det behandler sine svageste, og i den forståelse er lighed en forudsætning for velfærd og udvikling.

Det aldrende samfund er derimod kendetegnet ved, at alle behandles ens. I det nye samfund behandles alle med udgangspunkt i personlige ressourcer. Det gælder i aktivering, for førtidspensionisten, arbejdsforhold m.m. Danmark er på vej.

En ny generation er ved at indfinde sig på arbejdsmarkedet. Unge stiller krav og er kritiske. Alt er til debat: Arbejdstiden, graden af selvbestemmelse, lønnen osv. Erhvervsliv og fagbevægelse danser lystigt om guldkalven blot for at konstatere, at unge har masser af andre muligheder, hvis der er blot den mindste slinger i valsen. Det udfordrer erhvervslivet, hvor selv de tunge drenge har svært ved at tiltrække kvalificerede unge.

Men det udfordrer også fagbevægelsen, der trods indædt kamp mister tusindvis af medlemmer hvert år. Det er en generation af vestjyder, der tillader sig at spørge tillidsrepræsentanten, hvad man som medlem får for sine kontingentkroner. Og så er det pludselig knap så sjovt at være fagforeningens frontpersonale.

Den nye generation på arbejdsmarkedet baner samtidig vejen for arbejdsmarkedets svageste med parolerne om individualitet og dermed mangfoldighed. Indvandrere, ældre og langtidsledige får en ny chance for at bide sig fast, når unge har banet vejen gennem individuelle forhandlinger og tvunget erhvervslivet til at se på personlige kvalifikationer.

Dermed er den nye generation bærer af en moderne solidaritet, hvor modstanden mod stive hierarkier, grå ensartede arbejdsforhold, ufleksible arbejdstider baner vejen for at mennesket bliver sat i centrum. Ikke dårligt af en generation, der beskyldes for egoisme og narcissisme!

Det aldrende samfund er altså karakteriseret ved gammeldags solidaritet, som i realiteten kun gjaldt dem, der var inde i varmen. Det nye samfund er kendetegnet ved, at menneskets personlige ressourcer er det væsentlige.

Vi skal leve af hinanden

Konkurrencesamfundet har dikteret et uhørt højt tempo på arbejdspladserne. Specielt inderfor den offentlige sektor er der kommet skærpede krav til kvantitativ målbare resultater, hvilket har medført automatiserede arbejdsgange. Men heller ikke det private er gået ram forbi. Her giver det sig udtryk i akkordarbejde. Begge dele er levn fra det aldrende samfund.

Når der bliver mangel på arbejdskraft, er det tvingende nødvendigt at bruge alle kræfter i samfundet. Det nye og moderne samfund er således kendetegnet ved at bruge ressourcerne, så de ikke er opbrugt i løbet af 25 år på arbejdsmarkedet på grund af nedslidning eller enormt sygefravær. Faktisk svarer det nuværende sygefravær til 150.000 arbejdspladser. Det er et aldrende samfund, der ikke er i stand til at organisere arbejdet, så det er bæredygtigt.

I stedet for en erkendelse af folks forskellighed, betragtes mennesker som maskinel, der alle skal yde det samme. Specielt indenfor gruppen af lavtlønnede præges de rutineprægede jobs af et afsindigt tempo, der oftest er slider medarbejderen ned, hvorefter vi aktiverer i skånejobs.

Det aldrende samfunds arbejdsmarked er indrettet efter et familiemønster, der er homogent over set i hele livsperspektivet. Eller rettere: Det aldrende samfunds arbejdsmarked er omdrejningspunktet - familien er sekundær. Det giver sig udslag i ensartede arbejdstider og mulig flekstid er forbeholdt de ressourcestærke.

Unge stiller fundamentalt nye krav til organiseringen af arbejdslivet. De gode konjunkturer forcerer udviklingen, men desværre er det ikke køkkenassistenten, der sætter dagsordenen. I dag er arbejdsmarkedet ikke indrettet efter den enkeltes livscyklus. På arbejdsmarkedet er der ikke sket ændringer ved at mødrene er kommet på arbejdsmarkedet. Det eneste tydelige krav har været længere åbningstider i institutionerne.

Men det er ikke den løsning, forældre gerne vil have. Moderne familier prioriterer arbejdet højt, men vil også gerne have tid til at værne om familien. Derfor må arbejdsmarkedet indrettes mere fleksibelt, så vi kan imødekomme disse krav. Ikke kun for de grupper i samfundet, der har et fleksibelt arbejde, men for alle! Det aldrende samfunds arbejdsmarked giver ingen muligheder for at lade livssituationen diktere arbejdstiden, så der arbejdes 20 timer om ugen i årene, hvor børnene er små og 55 timer før og efter.

Vi mangler politiske symboler

I tider med debatter om Attac og globaliseringen er det blevet politisk korrekt på den ene side at give plads til visionerne og så - med ægte dansk jantelov (endnu et levn fra det aldrende samfund) - at trække på skuldrene af de søde tanker og feje dem af bordet som værende Uigennemførlige.

I det hele taget er det aldrende samfund præget af en politisk dagsorden, hvor meget bliver begrundet med nødvendighed og uden de visionære symboler, som det moderne samfund er kendetegnet ved. Alt bliver målt på en vægt: Er det gennemførligt?

Hvis Ghandi, Grundtvig, Marx, Thit Jensen og et hav af andre progressive mennesker havde foretaget en tilsvarende afvejning, havde det aldrende samfund været endnu ældre. Når man kan sende mennesker til månen og bygge et nyttesløst raketskjold for langt mere end det ville koste at brødføde hele verdens befolkning, kan det vel også lade sig gøre at bruge sin sunde fornuft og drømme i indretningen af et nyt arbejdsmarked i Danmark.

Høring om det aldrende samfund 20. april 2001

“De ældre” - en forældet kategori

Henning Kirk

Henning Kirk
Seniorkonsulent, dr.med.
Mosegård Park 73
3500 Værløse

Tlf 4448 5380
Fax 4448 5382
E-mail kirk@dadlnet.dk

Der er grund til at være bekymret over de udbredte negative holdninger og forventninger til aldring og ældre og over den fortsatte brug af aldersgrænser og andre klicheer der definerer "de ældre" som kategori i samfundet. Der er derimod ikke så meget grund til at være bekymret over fremtidens voksende ældrebefolkning. Den ældre del af befolkningen vil nemlig vise sig at være i besiddelse af mange ressourcer til gavn for samfundet. Men de negative holdninger og forventninger og tilstedeværelsen af aldersgrænser begrænser i dag mulighederne for at samfundet kan få glæde af de ældres ressourcer.

Forhistorien

De negative og kategoriskabende holdninger til ældre skal paradoksalt nok ses i lyset af at samfundet i godt hundrede år ville gøre noget for "de ældre". Denne befolkningsgruppe er blevet defineret som svag - i sundhedsmæssig, social og økonomisk forstand. Det var den så sandelig også i 1891. Det førte til indførelse af alderdomsforsørgelse og senere til aldersrente og folkepension, og til det formål ligeledes til institutionaliseringen af faste øvre aldersgrænser på det regulerede arbejdsmarked.

De ældres "alderdomssvækkelse" krævede pleje og omsorg, og der oprettedes alderdomshjem og plejehjem, og senere indførtes hjemmepleje. I 1970'erne kom der fokus på at kategoriseringen af ældrebefolkningen var blevet noget "klinisk" - der var behov for mere social aktivitet, mere liv og kultur inden for "pleje- og omsorgssektoren". Efter Ældrekommissionen blev der sat fokus på ældres egne ressourcer, men fokus i "ældredebatten" var stadig på de ældre der havde brug for hjælp. Selv om andelen af ældre der havde brug for hjælp var blevet mindre, blev stort set al indsats over for svage ældre betegnet med nye ord og begreber af typen "ældre-". Dvs. at man fasttømrede kategorien og indførte en sprogbrug der gjorde alderen til forklaring. "Pleje- og omsorg" blev til "ældrepleje", madservice blev til "ældremad" - osv., osv. Ensomme Gamles Værn blev til "ÆldreSagen", og som pendant hertil opstod "Ældremobiliseringen". Denne udvikling - som altså paradoksalt nok havde til formål at rette fokus mod (også

svage) ældres ressourcer, har i realiteten haft som omkostning at ældrekategorien er blevet fastholdt i den almene bevidsthed. Kategorien defineres overvejende ud fra gruppen af ældre der har sociale og sundhedsmæssige problemer og behov for hjælp. Måske har ældreorganisationerne oven i købet bidraget til at cementere kategorien. Og aldersgrænserne er der stadig.

Forskningen om ældres ressourcer

Sideløbende hermed har ældreforskningen her og i udlandet i stigende omfang tilvejebragt data der påviser øgede sundhedsmæssige, sociale og økonomiske ressourcer hos en voksende andel af ældrebefolkningen. Resultaterne peger på at ældrebefolkningen tæller grupper med meget forskellige betingelser og muligheder - og taler imod opretholdelsen af "de ældre" som en kategori med fælles karakteristika. Glostrup-undersøgelserne, DIKE (nu: Statens Institut for Folkesundhed), Socialforskningsinstituttet og AKF har dokumenteret at væksten i økonomiske ressourcer i ældrebefolkningen sker sideløbende med forbedringer i helbred og funktionsevne. Og stik imod befolkningens (og politikernes og mediernes) opfattelse viser det sig at det sociale netværk er usvækket og at ensomhedsproblemet ikke vokser.

Uddør alderdomssvækkelsen?

Medens den relativt lille ældrebefolkning tidligere var præget af generel nedslidning, stor sårbarhed og kortere restlevetider, er svækkelse i de nuværende ældregrupper i meget høj grad betinget af hjerte-karsygdomme og demenssygdomme. Hertil kommer ikke-dødelige sygdomsproblemer med bevægeapparatet.

Udviklingen i de seneste år viser at det store sundhedsproblem i 1900-tallets slutning, hjerte-kar-sygdommene, er på retur. Dette bidrager til øget overlevelse både før og efter 80-årsalderen. Samtidig øges funktionsniveauet hos en voksende andel på hvert alderstrin. Udviklingen fører imidlertid også til afgrænsningen af andre svækkelsesgrupper, først og fremmest personer med Alzheimers sygdom eller andre demenssygdomme. Det er i høj grad disse

sygdomme som definerer plejehjemsklientellet og i stigende omfang også brugerne af hjemmepleje. Fremtidens pleje- og omsorgsbyrde i ældrebefolkningen vil mere og mere tydeligt blive defineret af hvorvidt der fremkommer effektive behandlings- eller forebyggelsesmuligheder på dette område. Endvidere vil det få betydning om ældrebefolkningens livsstil mht. motion kan påvirkes i gunstig retning. Dette vil bl.a. få betydning for omfanget af behov for hjemmehjælp.

Brugen af de stærke ældres ressourcer

At de nye ældregenerationer vil repræsentere fysiske og psykiske ressourcer af relevans for arbejdsmarkedet er uomtvisteligt. Forudsætningen for at disse ressourcer gøres brugbare, beror bl.a. på

- villigheden til efteruddannelse blandt seniormedarbejdere
- ophævelse af øvre aldersgrænser
- forskning og erfaringsopsamling til belysning af

seniormedarbejdes

ressourcer

Den psykologiske forskning har allerede tilvejebragt solid viden om områder hvor aldring kan medføre forbedring af psykiske funktioner. Erfaring som kvalitet kan dokumenteres, men hvis den skal kunne bruges på arbejdsmarkedet, skal den være relevant. Jobkrav skal passe til kvalifikationer, og vi har behov for mere viden om hvordan disse faktorer kan tilpasses hinanden. Men alternativet til frivilligt arbejde er ikke ufrivilligt arbejde, snarere frivilligt arbejde med løn.

Polarisering - stærke og svage grupper

Den demografiske udvikling indebærer at også svage ældregrupper øger restlevetiden. Ældre med hjerte-kar-sygdom, demens og andre kroniske sygdomme lever længere, dels pga. bedre helbred i øvrigt, dels pga. forbedret behandling, pleje og omsorg.

Udviklingen indebærer at fremtidens ældrebefolkning kommer til at bestå af grupper som indbyrdes er endnu mere forskellige end tidligere set - en polarisering mht. helbred, funktionsevne, socialt netværk, boligforhold, økonomi osv.

Polariseringen vil yderligere være et argument for at "ophæve" ældrekategorien. Alderen vil spille en mindre rolle i den sociale beskrivelse af befolkningen. Forskellene vil mere gå på tværs af aldersgrupper end mellem forskellige aldersgrupper.

Ophævelsen af ældrekategorien

Ophævelsen af ældrekategorien i den almene bevidsthed og i samfundslivet vil ikke alene bero på ophævelsen af aldersgrænser i lovgivningen. Det er også en forudsætning at aldersafhængige rabatter og andre goder ophører. Dels vil sådanne ordninger miste relevansen pga. de økonomiske forbedringer hos fremtidens ældre, dels vil det blive åbenbart at rabatter og andre aldersdefinerede "goder" i virkeligheden er socialt stigmatiserende og har bidraget til at fastholde alderstænkningen.

I denne udvikling kan det være vanskeligt at forestille sig ældreorganisationernes rolle. Deres eksistensgrundlag bygger meget på forestillingen af ældre som en gruppe med et vist mål af fælles interesser. Oprindeligt havde disse organisationerne (eller deres forløbere) en rolle som "patientforening for svækkede ældre" (jf. "Ensomme Gamles Værn"). Fra begyndelsen af 1980'erne (samtidig med Ældrekommissionen) blev de stærke ældres behov for kulturelle og kommercielle tilbud en vigtig del af formålet, udsprunget af idegrundlaget for pensionistorganisationerne - dvs. en slags fagforening for pensionister. Man kan forestille sig at ældreorganisationernes fokus på både indsats for svage ældre og interessevaretagelse for stærke ældre på længere sigt vil blive et problem. Måske vil det føre til opsplitningen i to forskellige typer foreninger, "patientforeninger" og foreninger med fokus på kommercielle og kulturelle tilbud ("rejsebureauer", "golfklubber" o. lign.).

Vurderingen af de økonomiske konsekvenser af de demografiske ændringer vil efter min vurdering i høj grad bero på ovennævnte kulturelle og holdningsrelaterede fænomener. For heri ligger både de individuelle og samfundsmæssige forventninger til hvordan ældrebefolkningens voksende ressourcer kan anvendes i samfundslivet.

Som en mere konkret ændring vil ophævelsen af aldersgrænser understøtte den "positive" udvikling.

Man er først gammel når man dør

Oplæg ved Teknologirådets høring 20. april 2001

Af Susanne Krogh Pedersen

Projektleder, Idé&Co

Efter at være bedt om at fremtrylle følgende oplæg, tog jeg temaet med til Ide&co's ugentlige koordinationsmøde. Vi bliver gamle, sagde jeg. Pjat, var reaktionen. Man er først gammel når man dør.

Udsagnet fører i to retninger. Den ene sigter til at den kommende ældregeneration vil være meget anderledes indstillet end den nuværende. Den anden er et udtryk for en særlig sorgløshed, som vores yngre generationer vokser op med. Det er svært for unge af i dag at forestille sig, at det går galt, og de kan få brug for hjælp. Og at den hjælp måske ikke er grænseløs. Vi har fået bygget et samfundsmæssigt sikkerhedsnet, der er meget omfangsrigt, og som dem af os, der aldrig har prøvet andet, ikke kan forestille os at leve uden.

Det er slet ikke mit ærinde at ville punktere det generelle sikkerhedsnet, men det er mit ærinde med følgende oplæg at kradse lidt, - især i retorikken omkring vores velfærdssamfund, og de konsekvenser, den har.

Det store, stygge "Samfund"

På et tidspunkt, da det var absolut på sin plads opstod en vilje til, at vi som samfund skulle beskytte de svageste og sikre en minimumslevestandard. Redskabet til at få dette til at fungere i praksis var at lade det offentlige samfund varetage de sociale opgaver.

Vi befinder os i dag i et af verdens rigeste lande, hvor omfanget af offentlige arbejdsopgaver er steget støt. Vi, som personer, betaler vores skat, og er dermed syndsforladt.

Men samtidig med, at vi er blevet så meget rigere, er der sket et skred i samfundsopfattelsen, som jeg gerne vil angribe. Fra en forståelse af at *vi er* samfundet,

har vi fået låst os inde i en opfattelse af "Samfund" som upersonlig selvsupplerende størrelse. Vi - som individer - har ret til at Samfundet - som selvstændigt væsen - tager sig af os.

Det er når adskillelsen mellem det enkelte individ og samfundet opstår, at retorikken bryder sammen. Hvis et udsagn, der lyder: Vi skal tage os af de svageste - bliver tolket som: Samfundet skal tage sig af de svageste, så er det enkelte individs ansvarsfølelse undermineret. Og derfra er det kun et spørgsmål om tid, før samfundet, som jo netop kun findes i kraft af det enkelte menneske, kolliderer af vitaminmangel.

Den politiske scenes patentløsning – de hurtige løfter, er desværre blevet en af de bærende kræfter i dette skred. Måske pga. at det er svært at fastholde vælgergrupper, er valgkampagner blevet et væddeløb i løftegivning.

Vi skal være et foregangsland, vi skal ha den bedste uddannelse, de spændende arbejdspladser, den bedste ældrepleje, det bedste syge- og socialvæsen... Alt skal gives til os. Lige meget hvilket alderstrin vi befinder os på. Det er som regel kun i punkteringen af andre partiers løfter, at finansering og realisme bringes på bordet. Der bliver sjældent talt til andet end individet som modtager af offentlig hjælp.

Når det er denne forståelse, der præger debatten, bliver det frygteligt svært at foretage indgreb som begrænser enkelte gruppers forkælelse. Efterlønnen er et udmærket eksempel... En foranstaltning, som var en strålende samfundsøkonomisk og livskvalitetsbærende mulighed. Da den blev lanceret. Og som en generation nu føler de har ret til, uanset dens samfundsmæssige konsekvens.

Når selve platformen for velfærdstanken – at vi må bidrage til samfundet, for at det kan eksistere overhovedet – i den grad lider nød, må vi til at reformulere. Vi må bevæge os fra en selvforståelse som modtagere af/ udsatte for samfund, til en selvforståelse som skabere af samfund. Men det kræver et voldsomt politisk mod. En tillid til, at det er muligt at kræve. En tillid til, at vælgerne er indsigtfulde nok til at kunne se den store sammenhæng. Min pointe er, at vi bliver det ihvertfald ikke, så længe vi tiltales som vælgere, istedet for samfundsborgere.

De fleste vil sikkert indvende, at det kun kan lade sig gøre, hvis det skete over hele spektret på een gang. Det er en koldkrigsargumentation, som er logisk nok umiddelbart, men som bare ikke kan bruges til noget i det store perspektiv.

Dette var en lang indledning, for at give et indblik i den grundholdning, som resten af oplægget er bygget på.

Et samfund med en anderledes aldersfordeling, hvor alle forventer et vist særhensyn, unge såvel som ældre – ja så er der grund til bekymring. Et samfund, hvor borgere ser sig selv som del af en helhed de kan bidrage til – det kan blive ret spændende.

Så det vil jeg gerne tage fat i.

Tilbagetrækningsalder

Lad mig starte med tilbagetrækningsalderen. Den blev nedsat pga. især to ting: en voldsom ungdomsarbejdsløshed og en fysisk nedslidning. Ungdomsarbejdsløsheden er siden næsten forsvundet, og den fysiske nedslidning er i dag mindre. Vi har til gengæld fået et større psykisk pres på vores arbejdspladser, det er sværere at leve op til “verdens hastighed” og lignende abstrakte begreber. En generation er uddannet til et klassisk modernistisk arbejdsliv, samtidig med at projektarbejdsformen indføres med flodhestens elegance på mange arbejdspladser.

Men på trods af ønsket om tidlig tilbagetrækning, så bliver de kommende ældregenerationer alligevel opfattet som de mest ressourcestærke nogensinde.

Og så er der jo noget at arbejde med. De fleste mennesker oparbejder en faglig stolthed, som jeg tror det er vigtigt ikke at underkende, idet vi taler om omskoling, overgangsordninger og flexjobs. I manges bevidsthed er flexjob det samme som: du kan jo ikke helt klare presset, Fru Jensen. Og så er vi tilbage i retorikken. Hvis man har arbejdet som lærer i 35 år, er sådan en udmelding ikke særligt motiverende for at fortsætte i en 15 -20 timers stilling. Hvis efterlønnen skal afløses af muligheden for nedsat arbejdstid, - og det vil jeg gerne argumentere for – er det nødvendigt at de enkelte arbejdspladser formår at udnytte den kompetance, som de ældre har. Og skønne på den som en del af et fuldt videnspotentiale, istedet for som en nådeshandling for de lettere demente...

Måske kræver det også at vi gentænker virksomhedernes forhold til deres omgivelser. Meget peger henimod at virksomheder vinder ved at arbejde etisk. Hvis etik ikke bare skal være noget man siger for reklamens skyld (et ”brand”), kunne den “nære etik”, fx interne arbejdsforhold og interaktion med lokalmiljø være nogle af de opgaver, der lå og ventede.

Jeg tror mange ældre gerne vil være del af en arbejdsplads, en del af noget virksomt og aktivt. At de har noget at bidrage med, og gerne vil. Hvis de kan få lov at gøre det på

deres måde, og ikke skal tvinges ind i strukturer, som er meningsløse og fremmedgørende, og som de faktisk ikke er i stand til at udnytte. (selv om konsulenten har sagt, at det da bare er fremtidens arbejdsform)

Det stiller nogle krav til virksomhedernes evne til at udvikle omstændigheder, hvor de enkelte medarbejders kompetancer udfoldes bedst muligt. Hvor virksomhedskulturen ikke bliver en entydig bejlen til de unge, men hvor samarbejdet mellem forskellige aldersgrupper kultiveres som et aktiv.

Det stiller krav til ledelsen om at turde lade medarbejdere selv begynde at omdefinere deres arbejdsområder og -metoder, efterhånden som medarbejderne forandrer sig. Det forudsætter lærende organisationer, med en stor tillid til de enkelte involverede. Også når de har det godt med at gøre tingene som de altid har gjort dem.

Et helt andet aspekt af en senere tilbagetrækning har at gøre med livskvalitet. Vores sociale mønster har også ændret sig i de sidste årtier, og det ser det ud til at blive ved med. Vi bevæger os fra en social sammenhæng baseret på familie og nærmiljø, til en sammenhæng baseret på interesser og: arbejde. Såfremt vores primære omgangskreds og vores identitetsopfattelse er skabt via arbejde, kan en tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet medføre forvirring eller krise omkring vores identitet samtidig med at vi mister en grundlæggende del af vores sociale omgangskreds.

Og så står vi pludselig med en ældregeneration med de samme identitetsproblemer som vi kender fra arbejdsløsheden.

Personlig drivkraft

En anden mulighed for at de ældres ressourcer kan komme samfundet til gode, er at skabe muligheder for interessebaseret indsats. Frivillighed er en sær uberegnelig størrelse. Forpligtelsen ligger alene hos den enkeltes engagement, den er ikke bundet op på en check eller en personlig relation forældre/børn fx

Det er min tese at følgende faktorer som minimum skal være tilstede, før mennesker engagerer sig i frivilligt arbejde:

- Personlig relevans - forudsætning for empati
- Social bekræftelse - miljø og fornemmelse af tilhørsforhold omkring indsatsen
- Følelsen af nytteværdi for modtagere - en anderledes løn

- - og måske som noget nyt: Læring - krav om et personligt udbytte

Hvis de ældre skal engageres i frivilligt arbejde, er vi som samfund nødt til at se, hvad de selv synes er interessant at medvirke til. Det må være i samfundets interesse at skabe mulighed for at det kan ske.

Det personlige engagement kan ikke fremtvinges, men den kan inciteres. De puljer, som frivilligheden arbejder på grundlag af, har meget at sige, når projekter udarbejdes. Selv om man egentlig gerne ville lave asiatisk musikudveksling, er der penge i den persiske osv... Det er et magtinstrument, som kan styre frivillige kræfter i bestemte retninger på godt og ondt. Det er godt fordi det kan udvide de frivilliges perspektiv, og skidt fordi det nogen gange tager brodden af det rigtigt spændende.

Der er en tendens i øjeblikket til at støtteordninger på lokalplan rettes meget direkte mod svagere samfundsgrupper. Både generelt, men også i forbindelse med kommende ældregrupper kunne man måske begynde at investere i de ressourcestærke gruppers aktivitet.

Det er min tese, at den smitter. Hvis et lokalmiljø får dannet en attraktiv gruppe, der udfører spændende aktiviteter, vil den kunne trække en vis portion af dem, der ellers var endt foran 24timers tv. Og de bærende kræfter vil ikke være en ansat socialpædagog, men frivillige med højt humør.

Om frivilligheden her er af social eller kulturel art, er ikke af så stor vigtighed. Aktivitet og samvær holder mennesker raske, og dermed ude af sundhedsbudgettet.

Det er i forbindelse med udnyttelse af frivilligheden til mere direkte samfundsnødvendige opgaver også nødvendigt at se på lovgivningen. Det er fx i dag forbudt at forpligte sig i frivillig sammenhæng, hvis man modtager overførselsindkomst, idet man skal være til rådighed for arbejdsmarkedet. Også selvom det frivillige arbejde kunne være vejen tilbage til et arbejdsliv. Det er ligeledes forbudt for organisationer at benytte næsten-frivillige / symbolsk lønnede til at løse fagforeningsomfattede opgaver. - Jeg er godt klar over jeg er på farligt land her... Men fagforeningsregler er vel til for at beskytte de fuldt arbejdsdygtige mod løntryk og udnyttelse. Det er næppe den største fare i et samfund med for lille en arbejdsstyrke.

Men igen - de ældre som frivillighedsressource handler om, hvad de ville have lyst til... Og dybest set kan den lyst igen styrkes eller svækkes gennem den offentlige retorik. Hvis vi fremlægger muligheder og tiltag gennem socialforvaltninger eller

plejehjem med en medlidende gestus, så er de ressourcestærke løbet skrigende bort. For de vil jo netop ikke identificeres med at være sølle. Der må tales til værdigheden, til kompetancen og til livskvaliteten.

Afrunding:

Jeg vil slutte, hvor jeg begyndte: Det handler alt sammen om indstilling. Og dermed en opfordring til den politiske kommunikation om at turde slippe tøjlerne og skabe rum og mulighed for at alle borgere i samfundet får mulighed for at arbejde for visionen om en fælles fremtid. Ikke som ofre, ikke pga en politisk angst for stemmeflugt, ikke for at forhindre en "ældrekatastrofe" - men fordi vi har en fantastisk mulighed for at give rum til de mennesker vi er - så forskellige vi er.

Hvad er det for et samfund, som de ældre generationer ønsker at efterlade til efterkommerne?

Erik Hoffmeyer, professor, dr.polit., fhv. nationalbankdirektør

Debatten om virkningerne af den forventede forskydning i alderssammensætningen i det danske samfund har næsten udelukkende drejet sig om de økonomiske konsekvenser af den del af indkomstoverførsler m.v., der passerer de offentlige budgetter. Dette er en begrænset del af den indkomst, som tilflyder ældre over 60 eller 65 år.

Hertil kommer, at denne delmængde af de økonomiske forhold kun er en lille del af den samfundsudvikling i bred forstand, som er af betydning for de ældres velfærd. Det er en kendsgerning, at der er tendens til at koncentrere sig om de forhold, der kan måles i kroner og øre, men det har altid været anerkendt i velfærdsdiskussioner, at ting der ikke kan vejes og måles (imponderabilier) er mindst lige så vigtige. Det er derfor et centralt sigte med høringerne at få et samlet indtryk af aldringens betydning og ikke drukne i blot den del, der vedrører de offentlige finanser.

Der er sket så store ændringer i centrale forhold i samfundet gennem de sidste hundrede år, at det ville være halsløs gerning at indlade sig på at spå om hvilke væsentlige ændringer, der vil ske i de kommende år.

Tænk langsigtet – men vær forsigtig med prognoserne

De største ændringer, der er sket efter lønmodtagernes overtagelse af magten i samfundet (indførelsen af demokrati med almindelig stemmeret), er i første række et forsøg på at overtage ledelsen af produktionen, men det er blevet opgivet ved accepten af markedsmekanismen.

Dernæst er indført en omfattende sikring af syge, arbejdsløse, ældre etc. i velfærdssamfundet. Endelig bør nævnes kvindernes selvstændiggørelse, som er sket med særlig kraft i forbindelse med, at en stigende del af arbejdet er lagt udenfor hjemmets grænser.

Der er tale om kræfter, der ikke bestemmes af en særlig samfundsmodel, som en generation kan opstille for den næste.

Derimod kan man bestræbe sig på at undgå konventionelle mønstre, der forhindrer en harmonisk udvikling af samfundet. Det kan også udtrykkes ved, at man bør være på vagt overfor at føre gammelt og udslidt tankegods med sig. - Det kunne siges at være den overordnede målsætning for høringerne.

Som udgangspunkt er det nødvendigt at indse, at man står i et fundamentalt dilemma:

På den ene side skal der tages beslutninger der har langtrækkende virkninger.

På den anden side baseres beslutningerne på prognoser, som mildt sagt er usikre. Prognosernes historie gennem tiderne er yderst afskrækkende.

Der er to hovedområder for de langtrækkende beslutninger. Det ene er det offentliges ansvar for pension og omsorg for de ældre. Det andet er rammer for de ældres udfoldelsesmuligheder.

Det offentliges ansvar for pension og omsorg for de ældre

Vedrørende det første har finansministeriet præsenteret en meget pædagogisk opstilling.

Vi har en samlet produktion pr. år i samfundet. Den dividerer vi med antallet af beskæftigede. Det er produktionen pr. arbejder, og den skal på en eller anden måde fordeles – noget til den beskæftigede (efter skat), noget til ejerne (efter skat) o.s.v.. Til de ældre, der ikke er beskæftigede, går der via skattesystemet 26 procent til hver enkelt ældre. Det sker i form af overførsler og omsorg. Hvis denne procent er uforanderlig, så stiger udgiften til overførsler og omsorg, hvis der bliver flere ældre. Det har været et hovedtema i denne høring.

I praksis er fordelingen mere kompliceret, men det er fornuftigt at tage udgangspunkt i de tre blokke: indkomst (efter skat) til beskæftigede og ejere samt skat til det offentlige. Fra det offentlige går noget til ældre, noget til børn og unge og noget til de arbejdsløse. Desuden er der indkomster fra de aktive til de passive.

Den første prognose sigter mod at forudsige, hvor mange ældre der vil være om f.eks. 20 eller 30 år. En anden prognose beskæftiger sig med hvor megen indkomst, ældre selv skaffer sig (private pensionsordninger). Hvis den stiger stærkt, er der så grund til at holde fast i de 26 procent?

Endelig må en tredje prognose søge at vurdere, om noget af lønmodtagernes lønstigning får en sådan udformning, at de 26 procent efter de gældende regler i virkeligheden bliver mindre.

Man ender let med, at problemets omfang bliver noget mindre, end da det blev lanceret.

Rammer for ældres udfoldelsesmuligheder

Et andet spørgsmål vedrører de ældres udfoldelsesmuligheder.

Den konventionelle attitude er, at personer efter et langt arbejdsliv er brugt op ved pensionsalderen og kun har få år tilbage inden døden.

Når lavere pensionsalder og bedre sundhedstilstand ændrer på denne gamle prognose, opstår der helt nye tilpasningsproblemer, som berører arbejdsmarked (bl.a. pensionsalder), familieliv, socialt og andet engagement i en lang række af de imponderabilier, der vil være af størst betydning for ældres velfærd.

De kommende høringer vil utvivlsomt få deres tyngdepunkt i denne problemstilling.

Der er gennem de senere års undersøgelser åbnet for stærke formodninger om en helt anden balance mellem ældre, aktive og unge.

Det kan næppe forudses, hvordan udviklingen vil forme sig, men behovet for øget aktivitet blandt ældre vil utvivlsomt vokse stærkt.

Hvis høringerne tager hensyn hertil, kan man undgå, at det finanspolitiske aspekt kommer til at erobre og dominere dagsordenen.

Det, man ønsker at efterlade, er således et i bred forstand tilpasningsdygtigt system.

Bilag 3:

Oversigt over Fremtidspanelets medlemmer

Pernille Blach Hansen (S)
René Skau Björnsson (S)
Karen J. Klint (S)
Bjarne Laustsen (S)
Gyda Kongsted (V)
Rikke Hvilshøj (V)
Svend Heiselberg (V)
Preben Rudiengaard (V)
Knud Erik Kierkegaard (KF)
Pia Christmas-Møller (KF)
Villy Søvndal (SF)
Kaj Stilling (SF)
Aase D. Madsen (DF)
Birthe Skaarup (DF)
Yvonne Herløv Andersen (CD)
Vibeke Peschardt (RV)
Inger Marie Bruun-Vierø (RV)
Jette Gottlieb (EL)
Tove Videbæk (KRF)
Annette Just (FRI)

Folketingets udvalgsafdeling:

Finn Skriver Frandsen
Lone Klinke

Bilag 4:

Oversigt over baggrundsgruppens medlemmer

Fremtidspanelet's faglige baggrundsgruppe frem til høringen den 20. april 2001 har bestået af:

Birte Bech-Jørgensen, forskningsprofessor, Aalborg Universitet

Erik Hoffmeyer, professor, dr. polit., fhv. nationalbankdirektør, København

Helge Hvid, forskningsleder, Roskilde Universitetscenter

Christine E. Swane, institutleder, Gerontologisk Institut/Videnscenter på Ældreområdet